

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ ПОЛИТИЧКИХ НАУКА

Ема Д. Крактус

**ОДНОСИ СЈЕДИЊЕНИХ АМЕРИЧКИХ
ДРЖАВА И РУСКЕ ФЕДЕРАЦИЈЕ У ВРЕМЕ
ДРУГЕ АДМИНИСТРАЦИЈЕ ПРЕДСЕДНИКА
БАРАКА ОБАМЕ, СТУДИЈА СЛУЧАЈА
УКРАЈИНСКА КРИЗА (2013–2017)**

докторска дисертација

Београд, 2025. године

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF POLITICAL SCIENCE

Ema D. Kraktus

**RELATIONS BETWEEN THE UNITED STATES
AND THE RUSSIAN FEDERATION DURING
BARACK OBAMA'S SECOND PRESIDENTIAL
TERM: A CASE STUDY OF THE UKRAINIAN
CRISIS (2013–2017)**

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2025.

Ментор:

др Драган Р. Симић, редовни професор, Факултет политичких наука Универзитета у Београду

Чланови комисије:

др Миша Стојадиновић, научни саветник, Институт за политичке студије, Београд

др Стеван Недељковић, доцент, Факултет политичких наука Универзитета у Београду

др Марко Дашић, доцент, Факултет политичких наука Универзитета у Београду

Датум одбране: _____

ИЗЈАВА ЗАХВАЛНОСТИ

Изражавам неизмерну захвалност свом ментору, проф. др Драгану Р. Симићу, на сарадњи, великој подршци и вођству током процеса израде ове докторске дисертације.

Посебну захвалност дугујем асистенту, мр Драгану Живојиновићу, на његовој несебичној помоћи, стручности и стрпљивом усмеравању током писања ове дисертације.

Захвална сам својој породици и пријатељима који су веровали у мој рад, бодрећи ме на мом истраживачком путу.

Ову докторску дисертацију посвећујем свом вољеном деди Антонију.

Ема Крактус

Односи Сједињених Америчких Држава и Руске Федерације у време друге администрације председника Барака Обаме, студија случаја украјинска криза (2013–2017)

Сажетак

Предмет истраживања докторске дисертације је анализа билатералних односа између Сједињених Америчких Држава и Руске Федерације у периоду друге председничке администрације Барака Обаме, у контексту украјинске кризе као кључног догађаја у обликовању тих односа у периоду од 2013. до 2017. године. Истраживачко питање овог рада је испитивање разлога због којих је, након почетних успеха и покушаја „ресетовања“ односа током првог Обаиног мандата, дошло до озбиљног погоршања односа између Сједињених Америчких Држава и Руске Федерације у време друге Обамине администрације. Посебна пажња усмерена је на разлоге због којих су украјинска криза, војни сукоби који су потом уследили, као и анексија Крима 2014. године, тако дубоко пореметили односе између ове две силе. Теоријски оквир рада заснива се на теорији неокласичног реализма, који омогућава вишеслојну анализу спољне политике кроз повезивање системских притисака и промена у расподели моћи са унутрашњим ограничењима. Управо овај спој спољашњих и унутрашњих импулса и ограничења представља кључ за разумевање поступака Вашингтона и Москве у посматраном периоду. Методолошки оквир истраживања заснован је на квалитативној анализи релевантних примарних и секундарних извора, уз примену студије случаја као основног истраживачког модела. Анализа обухвата кључне спољнополитичке поступке и стратешке одлуке Сједињених Америчких Држава и Руске Федерације у вези са украјинском кризом, почев од протеста на Мајдану и промене власти у Кијеву, преко руске анексије Крима и избијања оружаног сукоба у Донбасу, до америчког одговора у виду увођења санкција, дипломатских мера и сарадње са украјинским властима. Ови догађаји значајно су нарушили билатералне односе између Сједињених Америчких Држава и Руске Федерације, довели до прекида сарадње и обнове стратешког супарништва, чиме су ови односи попримили обележја карактеристична за период Хладног рата. Иако је ова тема већ истраживана у академској литератури, унутар српског академског простора остаје релативно недовољно обрађена, нарочито када је реч о анализи заснованој на неокласичном реализму и упоредном тумачењу наратива који су доминирали у Вашингтону и Москви. Научни допринос овог истраживања огледа се критичком и уравнотеженом тумачењу билатералних односа САД и Русије и доприноси бољем разумевању узрока погоршања њихових односа у савременом међународном поретку.

Кључне речи: америчко-руски односи, друга администрација председника Обаме, Нови СТАРТ, украјинска криза, анексија Крима, Мински споразуми, амерички избори 2016., Барак Обама, Владимир Путин, неокласични реализам

Научна област: политичке науке

Ужа научна област: међународне студије

УДК број: 327(73:470)(043.3)

327.5(477)"2013/2017"(043.3)

RELATIONS BETWEEN THE UNITED STATES AND THE RUSSIAN FEDERATION DURING BARACK OBAMA'S SECOND PRESIDENTIAL TERM: A CASE STUDY OF THE UKRAINIAN CRISIS (2013–2017)

Abstract

The subject of the doctoral dissertation is the analysis of bilateral relations between the United States of America and the Russian Federation during Barack Obama's second presidential administration, in the context of the Ukraine crisis as the key event shaping those relations between 2013 and 2017. The research question of this study examines the reasons why, after initial successes and attempts at a "reset" of relations during Obama's first term, a serious deterioration occurred in U.S.–Russia relations during his second administration. Particular attention is devoted to the reasons why the Ukraine crisis, the subsequent military conflicts, and the annexation of Crimea in 2014 so deeply disrupted the relationship between these two powers.

The theoretical framework of the dissertation is based on the theory of neoclassical realism, which allows for a multilayered analysis of foreign policy by connecting systemic pressures and changes in the distribution of power with domestic constraints. This very combination of external and internal impulses and limitations is key to understanding the actions of Washington and Moscow in the observed period.

The methodological approach is grounded in qualitative analysis of relevant primary and secondary sources, using the case study method as the main research model. The analysis covers key foreign policy actions and strategic decisions made by the United States and the Russian Federation regarding the Ukraine crisis—from the Maidan protests and the change of government in Kyiv, through Russia's annexation of Crimea and the outbreak of armed conflict in Donbas, to the American response in the form of sanctions, diplomatic measures, and cooperation with Ukrainian authorities. These events significantly damaged bilateral relations between the United States and the Russian Federation, leading to a breakdown in cooperation and a renewed strategic rivalry, thereby giving their relations characteristics reminiscent of the Cold War era.

Although this topic has already been explored in academic literature, it remains relatively under-researched within the Serbian academic space—especially in terms of analysis grounded in neoclassical realism and comparative interpretation of the dominant narratives in Washington and Moscow. The scientific contribution of this research lies in its critical and balanced interpretation of U.S.–Russia bilateral relations and its contribution to a deeper understanding of the causes of their deterioration in the contemporary international order.

Keywords: U.S.–Russia relations, second Obama administration, New START, Ukraine crisis, annexation of Crimea, Minsk Agreements, 2016 U.S. elections, Barack Obama, Vladimir Putin, neoclassical realism

САДРЖАЈ:

1. УВОД.....	1
1.2. Циљ дисертације	6
1.3. Основне хипотезе.....	7
1.4. Опис садржаја и структуре дисертације по поглављима	9
1.5. Методе истраживања	10
1.6. Очекивани резултати и научни допринос	11
2. ТЕОРИЈСКИ ОКВИР–НЕОКЛАСИЧНИ РЕАЛИЗАМ КАО ТЕОРИЈА СПОЉНЕ ПОЛИТИКЕ	12
3. ОДНОСИ СЈЕДИЊЕНИХ АМЕРИЧКИХ ДРЖАВА И РУСКЕ ФЕДЕРАЦИЈЕ У ВРЕМЕ ПРВЕ АДМИНИСТРАЦИЈЕ БАРАКА ОБАМЕ.....	26
3.1. „Ресетовање“ у односима Сједињених Америчких Држава и Руске Федерације.....	26
3.2. Самит Обама–Медведев и потписивање Новог СТАРТ–а	34
3.3. „Арапско пролеће“ и америчко–руски односи	40
4. КРАЈ „РЕСЕТОВАЊА“ И ИЗБИЈАЊЕ КРИЗЕ У УКРАЈИНИ.....	48
4.1. Председнички избори у Сједињеним Америчким Државама и у Руској Федерацији и погоршање односа.....	48
4.2. „Закон Магницког“ и односи Сједињених Америчких Држава и Руске Федерације	58
4.3. Избијање украјинске кризе.....	62
4.4. Ескалација украјинске кризе, анексија Крима и рат у Донбасу	66
4.4.1. Анексија Крима и рат у Донбасу	73
5. ОДНОСИ СЈЕДИЊЕНИХ АМЕРИЧКИХ ДРЖАВА И РУСКЕ ФЕДЕРАЦИЈЕ У ВРЕМЕ ДРУГЕ АДМИНИСТРАЦИЈЕ БАРАКА ОБАМЕ, СТУДИЈА СЛУЧАЈА УКРАЈИНСКА КРИЗА (2013–2017).....	85
5.1. Споразум у Минску и америчко–руски односи.....	85
5.2. Излазак Русије из Споразума о конвенционалним снагама у Европи	96
5.3. Руска интервенција у Сирији и америчко–руски односи	113
5.3.1. Сједињене Америчке Државе, међународна заједница и руска интервенција у Сирији	127
5.4. НАТО свеобухватни програм помоћи Украјини.....	137
5.4.1. Историјска и институционална сарадња НАТО–Украјина пре 2014. године	138
5.4.2. НАТО одговор на Украјинску кризу у периоду (2014–2016)	147
5.5. Амерички председнички избори 2016. године и америчко–руски односи	163
5.6. Крај Обамине друге администрације, криза у Украјини и америчко–руски односи	171
6. ЗАКЉУЧАК.....	178
7. БИБЛИОГРАФИЈА.....	189

1. УВОД

1.1. Предмет дисертације

Окончањем Хладног рата у раздобљу од 1989. до 1991. године, дошло је до великих промена у односима између Сједињених Америчких Држава и Руске Федерације, државе која је постала главна наследница некадашње совјетске империје и руске империје пре тога. Почетни оптимизам у погледу могућности сарадње некадашњих противника потрајао је током већег дела Јељциновог мандата на месту председника Руске Федерације. Погоршање које је започело у време бомбардовања Савезне Републике Југославије било је пре свега резултат пољуљаног поверења и третирања Русије као другоразредне силе која се не пита више ни за шта у светској политици и која више није субјект него објект међународних односа.¹ Други и далеко опипљивији разлог било је ширење НАТО на границе Русије упркос обећањима западних лидера да се тако нешто неће дешавати после окончања процеса уједињења Немачке и ширења НАТО на некадашњу територију Демократске Републике Немачке (ДДР).² То ширење НАТО, смањивало је, по речима Џорџа Фридмана (*George Friedman*), стратешку дубину Руске Федерације. Он је истакао како је растојање до Москве велико и захтевало би велики напор нападача. Најбољи пример за ову тврдњу огледа се у чињеници, како сматра Фридман, да би нека европска држава однела одлучујућу победу над Русијом, морала би да заузме Москву, а што се дубље улази на територију Русије, снаге нападача постају све слабије.³ Кад се овоме дода оно, што је Џорџ Фрост Кенан звао „традиционалним осећајем руске несигурности“ и нервозе због присуства противника директно на њиховим границама“, јасније се може разумети зашто је Руска Федерација већ од времена припрема и окончања рата у Ираку 2002. и 2003. године, почела с подозрењем да гледа на америчке и западне намере.⁴ Узалуд су

¹ По речима Драгана Р. Симића и Драгана Живојиновића, „Андреј Циганков, професор на државном Универзитету у Сан Франциску у својој књизи „Русија и Запад од Александра до Путина“, истиче да је тежња за чашћу најважнија детерминанта руске спољне политике. У самој својој суштини руски се однос са Западом може свести на три обрасца: образац сарадње, образац дефанзивног реаговања и образац офанзиве и асертивности“. Видети: Andrei P. Tsygankov, *Russia and the West from Alexander to Putin: Honor in International Relations*, Cambridge University Press, Cambridge, UK, 2012, pp. 2-4, наведено према: Драган Р. Симић, Драган Живојиновић, „Тридесет година од пада Берлинског зида и међународни односи“, у: Драган Р. Симић, Драган Живојиновић, Стеван Недељковић, Урс., *Српско-амерички односи: тридесет година од пада Берлинског зида*, Универзитет у Београду, Факултет политичких наука, Београд, 2021, стр. 18.

² Видети шире о томе у Marry Elise Sarrote, „Broken Promise - What the West Really Told Moscow About NATO Expansion“, *Foreign Affairs*, September-October, 2014, pp. 90-97; Marry Elise Sarrote, *1989 – The Struggle to Create Post-Cold War Europe*, Princeton University Press, Princeton and Oxford, 2014, afterword; Joshua Shiffrin, „Deal or No Deal? The End of the Cold War and the U.S. Offer to Limit NATO Expansion“, *International Security* vol. 40, no. 4, Spring 2016, pp. 7–44; Marc Trachtenberg, „The United States and the NATO Non-extension Assurances of 1990“, *International Security*, vol. 45, no. 3, Winter 2020-21, pp. 162–203. и Marry Elise Sarrote, „Not One Inch: America, Russia and the Making of the Post-Cold War Stalemate“, Yale University Press, New Haven, 2021.

³ Фридман сматра како је „на врхунцу Хладног рата, Санкт Петербург био удаљен око 1000 миља од НАТО снага а Москва око 1300. Данас је та раздаљина до Санкт Петербурга износи око 100 миља, а до Москве свега 500“. George Friedman, „Russia’s Search for Strategic Depth“, *Geopolitical Futures*, November 16th 2020, Available from: <https://geopoliticalfutures.com/pdfs/russias-search-for-strategic-depth-geopoliticalfutures-com.pdf>; (Accessed 11 August 2024); За новија тумачења руског страха од инвазије са Запада видети Тим Маршал, *Заточеници географије: десет мапа које вам говоре шта треба да знате о глобалној политици*, Лагуна, Београд, 2019, стр. 5-33.

⁴ По речима Кенана из чувеног „Дугачког телеграма“ од 22. фебруара 1946. године, „неуротичан поглед Кремља на међународне односе потиче од традиционалног и инстинктивног руског осећаја несигурности. У почетку била је то несигурност једног мирољубивог, земљорадничког народа што је покушавао да живи у огромној, отвореној равници окружен ратоборним номадским племенима. То је, када је Русија дошла у додир са економски напреднијим Западом, додатно ојачао страх од способнијих, моћнијих и боље организованих друштвених заједница. Међутим, ова друга врста несигурности није толико погађала народ колико руске властодршце који су стално осећали да је њихов начин владања, по форми прилично архаичан и заснован на крхким и вештачким психолошким основама, неспособан да издржи поређење или контакт с политичким системима западних земаља. Они су због тога одувек страховали од продора споља, од директног контакта између западног света и њиховог

била упозорења и самог Кенана, као и водећих припадника реалистичке теорије међународних односа, попут Џона Миршајмера, да се НАТО не шири на Исток јер ће то изазвати реакцију Русије и дестабилизovati свеукупни међународни поредак.⁵ По речима Миршајмера, „корен проблема је ширење НАТО“.⁶

У сада већ чувеном обраћању руског председника Владимира Путина на Минхенској конференцији безбедности од 10. фебруара 2007. године, било је јасно да Русија више нема намеру да ћути већ да делује самостално у складу са својим интересима.⁷ По њему униполарни свет и модел који се нуди „није само неприхватљив већ је и немогућ у данашњем свету“.⁸ Са речи се врло брзо прешло и на дела, од рата у Грузији на лето 2008. године, преко кризе у Украјини и анексије Крима, руског присуства у Сирији до контроверзи које су пратиле америчке председничке изборе 2016. године, руско – амерички односи су од односа сарадње прешли у однос надметања а у неким фазама чак и отвореног непријатељства.⁹

Укратко, неинтегрисање Русије у међународни поредак под америчким вођством представља један од највећих неуспеха америчке спољне и безбедносне политике после Хладног рата. Како тврде Иван Крастев и Леонард Бенардо, „у овом тренутку, Америка сведочи неуспеху два њена приступа према Русији. Они који би да демократизују (енгл. *democratizers*) Русију нису успели да успоставе демократију западног типа у њеном унутрашњем уређењу, док са друге стране, реалисти никад нису од Русије направили савезника на рачун Кине.“¹⁰ Тако се за само тридесет година од урушавања Совјетског Савеза дошло од „Хладног рата до топлог мира“ како то пише бивши амерички амбасадор у Москви, Мајкл Мекфол (Michael McFaul).¹¹

Иако не негира утицај структуралних чинилаца у погоршању односа, Мекфол то у највећој мери везује за Путинов повратак на функцију председника Руске Федерације. По њему, „током две године његовог трећег мандата на месту председника Руске Федерације, у фебруару 2014. године, Путин је извршио инвазију на Украјину, анектирајући Крим и подржавајући сепаратистичке одреде на истоку земље (мисли се на Украјину, прим. аут.). Путиново деловање допринело је крају политике ресетовања¹² и са њом, три деценије напора

властито, бојали су се онога што би могло да се догоди ако Руси сазнају истину о спољашњем свету, или ако странци сазнају истину о њиховом свету. Они су научили да безбедност траже само у стрпљивој али жестокој борби у циљу потпуног уништења супарничке силе, а не у споразумима и компромисима“. George F. Kennan, “Long Telegram”, *Foreign Relations of the United States 1946*, U. S. Government Printing Office, Washington D. C. 1969, pp. 666-709. Наведено према: Хенри Кисинџер, *Дипломатија, II*, Верзал Прес, Београд, 1999, стр. 399.

⁵ Кенан је тврдио да ширење НАТО савеза није имало интелектуалног смисла. Према његовим речима, „мислим да је то било лоше припремљено, лоше осмишљено, план о ком никад озбиљно није било дискутовано.“ Видети више о овоме: Scott Shane, “NATO Expansion a fateful error”, *The Baltimore Sun*, March 23 1997, Available from: <https://www.baltimoresun.com/news/bs-xpm-1997-03-23-1997082040-story.html>, (Accessed 5 July 2024).

⁶ John Mearsheimer, „Why the Ukraine Crisis Is the West’s Fault: The Liberal Delusions That Provoked Putin”, *Foreign Affairs*, vol. 93, no. 5, September-October 2014, p. 77.

⁷ Видети “Vladimir Putin: Speech and the Following Discussion at the Munich Conference on Security Policy”, Available from: <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/24034>, (Accessed 10 July 2024).

⁸ Ibidem.

⁹ У стратегији националне безбедности САД из 2017. године, Русија и Кина означавају се као ревизионистичке силе. Видети The White House, *The National Security Strategy of the United States*, December 2017, Available from: <https://trumpwhitehouse.archives.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf>, (Accessed 10 July 2024), p. 25.; У Бајденовој стратегији националне безбедности од 12. октобра 2022. године Русија се због рата у Украјини јасно карактерише на још гори начин. Видети The White House, *National Security Strategy*, Washington D. C., Available from: <https://bidenwhitehouse.archives.gov/wp-content/uploads/2022/10/Biden-Harris-Administrations-National-Security-Strategy-10.2022.pdf>, (Accessed 13 July 2024).

¹⁰ Видети Ivan Krastev, Leonard Benardo, “The Unquiet American“, *The American Interest*, Available from: <https://www.the-american-interest.com/2019/02/04/the-unquiet-american/>, (Accessed 20 August 2024).

¹¹ Michael McFaul, *From Cold War to Hot Peace, The Inside Story of Russia and America*, Allen Lane, an imprint of Penguin Books, London, 2018.

¹² Према Владимиру Трапари, који се у свом докторском раду бавио руско-америчким односима у време прве Обаине администрације, „ресетовање“ односа Сједињених Америчких Држава и Руске Федерације има три фазе.

америчких и руских лидера да се изграде много кооперативнији односи две силе са окончањем Хладног рата.¹³ Пројекат руске интеграције у Запад, који је започет од стране Роналда Регана и одржаван у различитим степенима од стране свих америчких постхладноратовских председника био је завршен“.¹⁴

С обзиром на значај односа ове две, најзначајније и најмоћније војне силе света, са највећим нуклеарним арсеналом, самим тим и највећом одговорношћу за безбедност целокупног човечанства, од огромног је значаја да њихови односи буду истражени на одговарајући начин, а посебно узроци погоршања њихових односа. Кључно истраживачко питање овог рада је следеће: Зашто су се односи између Сједињених Америчких Држава и Руске Федерације, после почетних успеха и покушаја „ресетовања“ у време прве Обамина администрације, драстично погоршали у време Обамина друге администрације од јануара 2013. до јануара 2017. године? Зашто су украјинска криза, војни сукоби који су потом уследили и анексија Крима тако дубоко пореметили односе између ова два важна актера међународног поретка?

У том смислу циљ овог рада је да опише и објасни односе између Сједињених Америчких Држава и Руске Федерације у периоду од 2013. до 2017. године, у контексту украјинске кризе. Наиме, друга Обамина администрација је доживела потпуни неуспех када се ради о побољшању односа са Русијом. И док су у првом Обаминам мандату очекивања од ресетовања односа била велика, други мандат је у великој мери био разочарење. То се једним делом може објаснити и тиме што су договори у областима где је то било могуће постићи, при чему ни једна страна није била спремна за даље компромисе, али и тиме да је дошло до промена на месту председника Русије.¹⁵

Долазак Путина на место председника уместо Медведева, утицао је на промену односа САД и Русије, јер је Запад на Медведева гледао као на много либералнију опцију. Година 2013. је нарочито важна јер она представља тренутак када су сукоби ескалирали до тачке без повратка. Како је криза у Украјини кулминирала крајем новембра 2013. године, уз одбијање председника Јануковича да потпише Споразум о придруживању са Европском унијом, ствари у овом региону, а самим тим и односи између Русије и САД, почели су да се заоштравају. Према наводима Слађана Милосављевића и Мирослава Младеновића, „прозападна опозиција одмах је организовала протесте. Демонстрације су постале насилне након што их је власт забранила. Протест је ескалирао у оружаном насиље у коме је више од 90 људи страдало (74 демонстранта и 20 полицајаца). Премијер Никола Азаров поднео је оставку у јануару 2014. године. У Кијеву, уз посредовање Европске уније, 21. фебруара 2014. године, постигнут је Споразум између Јануковичевог режима и опозиције за деескалацију кризе“.¹⁶

Ово је, међутим, било кратког даха јер је Виктор Јанукович свргнут са власти, да би касније напустио земљу и отишао у Русију. Овај тренутак је искоришћен за мобилисање проруског становништва на Криму и југоистоку земље и масовне демонстрације. Тако је „у

Већа пажња овом процесу посвећена је у поглављу број три овог рада, где су детаљно анализирани фазе „ресетовања“ и његове последице у америчко–руским односима. Видети Владимир Трапара, *Односи Руске Федерације и Сједињених Америчких Држава у периоду од 2009. до 2012. године–време „ресетовања*, докторска дисертација, Универзитет у Београду Факултет политичких наука, Београд, 2015. стр. 4-5.

¹³ Ибидем, стр. 4-5.

¹⁴ Michael McFaul, *From Cold War to Hot Peace, The Inside Story of Russia and America*, op. cit., p. x

¹⁵ По многим ауторима Запад је у Дмитрију Медведеву, који је био на функцији председника Руске Федерације од 2008. до 2012. године, све време видео лидера попут Никите Хрушчова, очекујући да он, попут Хрушчова, направи радикалан раскид са дотадашњом политиком, како у самој Русији тако и у односима са спољним светом. Видети шире о томе у Ivan Krastev, Leonard Benardo, “The Unquiet American“, *The American Interest*, Available from: <https://www.the-american-interest.com/2019/02/04/the-unquiet-american/>, (Accessed 10 July 2024).

¹⁶ Слађан Милосављевић, Мирослав Младеновић, Небојша Љубисављевић, *Крим - повратак у будућност*, Академска мисао, Београд, 2017, стр. 138-142.

марту [...] уследио референдум на Криму, његова једнострана сецесија од Украјине и припајање Русији, а у априлу месецу отпочели су оружани сукоби побуњеног проруског становништва на истоку земље против украјинских централних власти и њених снага безбедности“.¹⁷

Овако укратко изгледа почетак онога што се назива украјинска криза, која је постала полигон демонстрације моћи у односима Русије и САД. У том контексту, Кримско полуострво и уопште руско-украјинска граница представља неуралгичну тачку Европе средином друге деценије XXI века. Тако „Кримско питање“ није само кључна карика у руско-украјинским односима, већ проблем егзистира у много ширем контексту, са аспекта дугорочног урушавања безбедносног система на европском континенту, услед затегнутих односа Русије и водећих земаља запада.“¹⁸ Један од водећих америчких аутора у области стратешких односа, Хал Брандс (Hal Brands), сматра како је било „природно“ да најтежа досадашња геополитичка криза двадесет првог века обухвати Украјину, јер је та земља заузимала истакнуто место и у претходним етапама евроазијских ривалстава.¹⁹

Слађан Милосављевић с правом указује да питање украјинске кризе има и много шире геополитичке последице. По њему, „Русија је припајањем Крима 2014. године створила ситуацију да експлицитно утиче на међународну позицију Украјине. У контексту експанзије НАТО на делове постсовјетског простора и актуелизовања тенденције да Украјина буде примљена у чланство, став Русије је крајње негативан, са аргументацијом да би пријем Украјине у НАТО створио безбедносну ситуацију, ништа мање опасну него у годинама Хладног рата“.²⁰

Оваква геополитичка превирања имају у великој мери обресе онога о чему је Чомски писао: „основна правила светског поретка остају као што су била – правила закона за слабе и правила снаге за јаке. Принципи економске рационалности за слабе, државне моћи и интервенције за јаке. Као и у прошлости привилегија и моћ не потчињавају се драговољно друштвеној контроли, законима, дисциплини, него траже начина да поткопају сврсисходну демократију и тржишне принципе прилагоде својим специфичним потребама.“²¹

Дешавања на Криму су додатно закомпликовала односе између САД и Русије. Путин је у Украјини видео прилику да врати утицај Русије и покаже свету да Сједињене Америчке Државе више не могу да рачунају на то да њихова доминантна позиција не буде изазвана.

Драган Симић истиче „како се већ у првој деценији 21. века јављају огромне недоумице поводом саме природе моћи које доводе до константног преиспитивања тога шта чини њену суштину у савременом друштву“.²² Доминантна позиција САД је растом моћи других значајних међународних актера доведена у питање. У таквим односима геополитичко

¹⁷ Слађан Милосављевић, Мирослав Младеновић, Небојша Љубисављевић, *Крим - повратак у будућност*, Академска мисао, Београд, 2017, стр. 138-142.

¹⁸ Виолета Таловић, Слађан Милосављевић, „Могућа разрешења украјинске кризе“, *Српска политичка мисао*, 2/2017, стр. 170.

¹⁹ Украјина има доминантан положај на Црном мору, што Русији преко њене територије пружа приступ Медитерану и осталим регионима. Најшире гледано, Украјина повезује пространу евроазијску средишњу земљу (*Heartland*) са економски развијеним европским приобаљем (*Rimland*). Свака европска империја која се шири источно мора да прође кроз Украјину; сваки евроазијски освајач који стреми Европи такође мора тим путем. Током светских ратова, Украјина је била бојиште на којем су се сударале империје. У касној фази Хладног рата, одлазак Украјине из Совјетског Савеза запечатио је судбину те велике силе. Hal Brands, *The Eurasian Century, Hot Wars, Cold Wars, and the Making of the Modern World*, W. W. Norton & Company, New York, 2025, p. 209.

²⁰ Слађан Милосављевић, „Ширење НАТО на исток као детерминишући фактор руске стратегије безбедности у пост-хладноратовском међународном поретку“, *Међународна политика*, година LXIII, бр. 1146, април-јун 2012, стр. 39-65.

²¹ Ноам Чомски, *Светски поредак, стари и нови*, Студентски културни центар, Београд, 1996, стр. 404.

²² Драган Р. Симић, *Расправа о поретку*, Завод за уџбенике, Београд, 2012, стр. 300.

позиционирање различитих актера наилазило је на различите реакције. Тако „Москва тврди да је Запад игнорисао руске интересе у новом геополитичком поретку, који Русији није оставио другу могућност, већ да на било који начин настави свој глобални досег. Међутим, ова агресивна спољна политика која Русију не само поставља на ратоборну путању, већ је постала и обележје њеног приступа глобалним пословима [...] Хаос на Блиском истоку, анексија Крима и распоређивање руских плаћеника и војне опреме у Латинску Америку, између осталих подухвата, омогућили су Русији да игра далеко истакнутију улогу на глобалној сцени“.²³

Са друге стране, Обамина политика уздржавања и стратешког повлачења из скупих ратова у којима цена премашује добити у учешћу, створила је вакуум који су попунили други актери, пре свега Русија и Кина.²⁴ Смањење Обаминог ангажмана у унутрашњу динамику других држава и смањени обим америчког интервенционизма, могу се разумети чињеницом да је његова спољна политика обележена мањим капацитетима Сједињених Држава за решавање све сложенијих светских изазова, те је због тога било потребно поставити приоритете. То је директно проузроковало смањен обим учешћа САД у грађанским ратовима у Ираку, Сирији, Либији, Авганистану и Украјини.²⁵ Оваква спољна политика наишла је на многобројна неодобравања унутар Сједињених Америчких Држава. Тако су, у ауторском тексту објављеном у *The Wall Street Journal*, бивши потпредседник Дик Чејни и његова ћерка Лиз Чејни оценили су да је Обамино „напуштање Ирака“ и одбијање да интервенише у Сирији представљало препуштање Блиског истока утицају Иранаца и Руса. Они су тврдили да је Обамино одрицање од „америчког лидерства у свету“ изазвало „очај међу савезницима и одушевљење међу противницима“.²⁶

Друга Обамина администрација је окарактерисана наставком и погоршањем односа између Русије и САД а за које се сматрало да ће бити ресетовани за време првог мандата. Да би се у потпуности разумела спољна политика САД за време друге Обамене администрације потребно је сагледати неколико кључних аспеката. Пре свега потребно је критички преиспитати историјску позадину дешавања на простору Крима. Затим, неопходно је детаљно сагледати спољну политику САД за време Обаминог првог мандата. Односи између САД и Русије који су до доласка Обаме полако почели да се побољшавају, кренули су силазном путањом. Избори у САД и Русији одржани исте године, уједно су усмерили даље усложњавање односа у међународним односима и означили су крај у погледу јачања билатералних односа двеју држава.

Према Светлани Ђурђевић–Лукић, требало је водити рачуна о томе „да ли Обама жели да управља транзицијом са униполарног на мултиполарни свет, или само да америчко вођство остварује новим кооперативнијим средствима, бројнијим контактима са ширим кругом међународних актера, користећи више Г8, Г20, УН, НАТО“.²⁷ Имајући у виду овај контекст дешавања значајно је поменути питање које на самом почетку већ поменуте књиге поставља

²³ David Oualaalou, *The Dynamics of Russia's Geopolitics: Remaking the Global Order*, Springer, Berlin, 2021, pp. 2-3.

²⁴ Видети шире о томе у Jakub Grygiel, and A. Wess Mitchel, *The Unquiet Frontier – Rising Rivals, Vulnerable Allies and Crisis of American Power*, Princeton University Press, Princeton, 2016.; Colin Dueck, *The Obama Doctrine: American Grand Strategy Today*, Oxford University Press, New York, 2015.

²⁵ Christian Nünlist, „The Legacy of Obama's Foreign Policy”, *CSS Analyses in Security Policy*, 188/2016, Available from: <https://css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/pdfs/CSSAnalyse-188-EN.pdf>, (Accessed 10 October 2024), p. 4.

²⁶ John Glaser, Trevor Thrall, „Obama's Foreign Policy Legacy and the Myth of Retrenchment”, CATO working paper, 43/2017, p. 2.

²⁷ Svetlana Đurđević-Lukić, „Spoljna politika administracije Baraka Obame – nova retorika ili novi kurs”, *Međunarodni problemi*, vol. LXI, no. 4, 2009, str. 455.

Мајкл Мекфол, како се за само две године дошло од наздрављања ресетовања односа у Прагу 2010. године до његовог урушавања у Москви 2012. године.²⁸

Суштина одговора се по њему налази у следећем ставу: „Ништа се фундаментално није променило у нашој политици према Русији. Нити је Русија у иностранству урадила било шта што би могло покренути ново непријатељство, што ће доћи касније. Очигледна промена између ова два састанка било је руско руководство. Медведев је био председник док смо били у Прагу да потпишемо нови СТАРТ, а Путин је изабран за председника убрзо по мом доласку у Москву за америчког амбасадора. Али то се чинило превише једноставним објашњењем. Напокон, Путин је био председник владе током врхунца ресетовања и већина људи је мислила да је он доносио одлуке у то време. А онда су ствари постале још горе. Две године након трећег мандата руског председника, у фебруару 2014. године, Русија је напала Украјину и анектирала Крим“.²⁹

Истовремено је значајно поменути и Андреја Циганкова, који, у својој књизи под називом: “*Russia and America, The Asymmetric Rivalry*“, тврди следеће: „руске циљеве и средства за њихово постизање треба схватити у контексту међународне транзиције ка постзападном и мултиполарном светском поретку. Догађаји из 2016. године били су пресудни за то да се таква транзиција учини неповратном. Недостатак признавања руских интереса од стране Запада кулминирао је сукобом око украјинске револуције 2014. године и приморало Кремљ да предузме кораке без преседана у одбрани својих опажених интереса, укључујући анексију Крима, подршку украјинским сепаратистима и интервенцију у политичком и медијском простору САД. Иако су историјски основни покретачи међународних акција Русије били повезани са заштитом њених географски ограничених националних интереса, Москва је сада била спремна да те интересе брани на све агресивнији и глобалнији начин. Непоштовање Сједињених Држава према жалбама Кремља, заокупљеност Русије сигурношћу и статусом велике моћи и карактер Владимира Путина довели су до погоршања америчко-руских односа до тачке за коју обе стране признају да има најнижу вредност током свих времена“.³⁰

Временско одређење предмета дисертације обухвата период трајања друге председничке администрације Барака Обаме од 2013. до 2017. године. У раду се најпре обрађује процес ресетовања од 2009. до 2012. године, који је претходио предмету истраживања дисертације. Просторно одређење ове докторске дисертације обухвата области евроатлантске и евроазијске геополитичке сфере са посебним освртом на Украјину.

1.2. Циљ дисертације

Научни циљ ове дисертације јесте научна дескрипција и научно објашњење билатералних односа између Сједињених Америчких Држава и Руске Федерације за време друге Обамине председничке администрације у контексту „Украјинске кризе“. Како би се пружио одговор на напред наведено главно истраживачко питање, односно, зашто су се односи између Сједињених Америчких Држава и Руске Федерације, после почетних успеха и покушаја „ресетовања“ у време прве Обамине администрације, драстично погоршали у време Обамине друге администрације од јануара 2013. до јануара 2017. године, најпре ће се подробно објаснити узроци пропадања тзв. *ресетовања* односа између САД и Русије.

Кључну област дисертације представља научна дескрипција билатералних односа ове две силе поводом њихових политика према украјинском питању у међународним односима. То даље упућује на анализу у дисертацији која ће пружити одговор на питање зашто су украјинска криза, војни сукоби који су потом уследили и анексија Крима тако дубоко пореметили односе

²⁸ Michael McFaul, *From Cold War to Hot Peace, The Inside Story of Russia and America*, op. cit., p. ix

²⁹ Ibidem, p. ix

³⁰ Andrei Tsygankov, *Russia and America – The Asymmetric Rivalry*, Polity Press, Cambridge, 2019, p. 1.

између ова два важна актера у све сложенијем међународном систему. У емпиријском погледу описаћемо најважније догађаје који су обележили наведени период за време Украјинске кризе, са нарочитим освртом на саму кризу, председничке изборе у САД и Русији 2016. године, руски рат у Сирији, проблем разоружања у оквиру *CFE* споразума, као и на улогу НАТО савеза у читавом процесу. Такође, у раду су дефинисани и основни извори моћи које су САД и Русија користиле током периода који дисертација истражује (2013–2017). На крају, указујемо на политику континуитета америчке спољне политике, што потврђује чињеница да је наредна администрација, прва Трампова, наставила да испуњава кључне стратешке приоритете установљене за време Обамина администрације, а које су, најпре, подразумевале одржавање америчког примата у глобалним односима. У истраживачком процесу дошли смо до потпуно нових научних сазнања у вези са предметом истраживања. Један од најзначајних научних циљева рада јесте продубљивање постојећих и објашњења потпуно нових научних сазнања о америчко–руским односима у 21. веку, као и чињеница да ова конкретна тема није научно обрађивана у домаћој академској литератури.

Друштвени циљ дисертације је трострук. На првом месту, тежимо упознавању академске и шире заинтересоване јавности у Републици Србији са односима Сједињених Америчких Држава и Руске Федерације у време друге администрације председника Барака Обаме у контексту кризе у Украјини. Друго, рад пружа детаљно образложене начине спољнополитичког понашања и односа ове две силе и како су се такви односи рефлектовали на савремени међународни поредак, као и на геополитички положај Украјине. Додатно, политички одлучиоци би могли, узимајући у обзир научну анализу поводом ове и даље актуелне Украјинске кризе као светске теме, да у контексту пројектоване спољне политике Републике Србије имају увид у политику светских сила према интересима малих држава у међународном поретку.

1.3. Основне хипотезе

У складу са предметним одређењем и научним циљевима истраживања хипотетички оквир обухвата једну општу и пет посебних хипотеза.

Општа хипотеза

Избијање кризе у Украјини 2013. године суштински је погоршало односе Сједињених Америчких Држава и Руске Федерације. Покушај „ресетовања“ односа који је обележио први председнички мандат Барака Обаме показао се као неодговарајући оквир за односе ове две земље у измењеним околностима кризе у Украјини и повратка Владимира Путина на место председника Руске Федерације. Геополитички и идентитетски значај Украјине за целокупни положај и свеукупну моћ Руске Федерације био је за руске одлучиоце важнији мотив него добри односи са Сједињеним Америчким Државама. Погрешно опажање интереса Руске Федерације као и преоштра реторика са стране Запада, допринели су њиховом разилажењу и отпочињању фазе отвореног непријатељства која су се наставила до краја Обаминог другог мандата и била још више погоршана наводним руским мешањем у америчке председничке изборе 2016. године.

Прва посебна хипотеза

Неокласични реализам представља најбољи теоријски оквир за објашњење односа Сједињених Америчких Држава и Руске Федерације у време друге администрације председника Барака Обаме (2013-2017) јер је комбинацијом утицаја који долазе са нивоа међународног система, нивоа државе и нивоа личности могуће стећи праву слику ових односа.

Друга посебна хипотеза

Опажајући председника Дмитрија Медведева као „новог Хрушчова“ са којим је могуће успоставити квалитетније односе и променити руску спољну политику из Путинове ере коју је пре свега обележио рат у Грузији 2008. године, Сједињене Америчке Државе осмишљавају стратегију „ресетовања“ и покушај обнове поверења и сарадње са Руском Федерацијом.

Прва појединачна хипотеза

Потписивање споразума „Нови СТАРТ“ представља најважнији легат Барака Обаме и Дмитрија Медведева на месту председника Сједињених Америчких Држава и Руске Федерације.

Друга појединачна хипотеза

Стратегија „ресетовања“ у односима Сједињених Америчких Држава и Руске Федерације одговарала је обема странама и пружила неопходан предах после економске кризе из 2008. године и погоршања односа као последице рата у Грузији.

Трећа појединачна хипотеза

„Арапско пролеће“ и посебно избијање ратова у Либији и Сирији, оставља дубоке последице по укупне америчко–руске односе и доприноси порасту неповерења између две стране.

Трећа посебна хипотеза

Руско опажање Украјине као стратешки најважније земље за сопствену безбедност, кључна је детерминанта политике Руске Федерације према кризи у Украјини. Улазак Украјине у НАТО и ЕУ суштински би угрозио безбедност Руске Федерације и њен спољнополитички положај.

Прва појединачна хипотеза

Председнички избори у Сједињеним Америчким Државама и Руској Федерацији 2012. године компликују односе између две земље.

Друга појединачна хипотеза

Избијање кризе у Украјини дешава се у специфичним околностима раста међусобног непријатељства Сједињених Америчких Држава и Руске Федерације.

Трећа појединачна хипотеза

Магницки закон који Конгрес Сједињених Америчких Држава усваја у децембру 2012. године симболички представља највишу тачку удаљавања у дотадашњим односима две државе од завршетка Хладног рата.

Четврта посебна хипотеза

Поред објективно супротстављених интереса у Украјини, главни узроци погоршања односа између Сједињених Америчких Држава и Руске Федерације су и лична нетрпељивост између два руководства, пре свега председника Путина и његових најближих сарадника и председника Обаме и његовог спољнополитичког и националнобезбедносног тима.

Прва појединачна хипотеза

Споразуми у Минску доводе до замрзавања и одлагања сукоба у Украјини а не и његовог решавања.

Друга појединачна хипотеза

Излазак Русије из Споразума о конвенционалним снагама у Европи симптом је дубоке кризе у европској безбедносној архитектури после Хладног рата.

Пета посебна хипотеза

Последице кризе у Украјини кључно су обележје руско-америчких односа у време другог мандата Барака Обаме. Ово погоршање односа прелило се и на друге сфере и друге регионе света попут Блиског истока и других важних региона.

1.4. Опис садржаја и структуре дисертације по поглављима

Докторска дисертација састоји се из шест делова – увода, четири поглавља и закључка. У првом, уводном делу рада изложен је проблем научног истраживања и предмет дисертације. Образложиће се хипотетички оквир, који се састоји од главне, посебних и појединачних хипотеза. Даље се описују методе које су током истраживања коришћене и на основу којих ће се представити налаз дисертације. Такође, изложиће се и научни и друштвени резултат истраживања. Преглед структуре свих поглавља рада део је уводног поглавља.

Друго поглавље дисертације под насловом *Теоријски оквир – неокласични реализам као теорија спољне политике* односи се на теоријски оквир неокласичног реализма. У њему су представљени најновији теоријски резултати науке о међународним односима. Сматрамо да овај теоријски оквир на најприхватљивији начин објашњава најважније промене на нивоу међународног система које су утицале на односе Сједињених Држава и Руске Федерације. Са друге стране, овај оквир својим моделом презентује утицај кључних политичких одлучиоца на те односе. У вези наведеног, теорија неокласичног реализма, као и њене научне законитости, у потпуности одговарају предмету истраживања. У ужем смислу у раду се користи теорија неокласичног реализма Норина Рипсмана, Џефрија Таљафера и Стивена Лобела, с обзиром на њен све важнији положај у оквиру ширег корпуса реалистичке теорије међународних односа. У раду је коришћено више посредујућих варијабли које објашњавају обликовање (артикулацију, формулацију и имплементацију) спољне политике САД и Русије, карактеристичних за теоријски оквир неокласичног реализма. У посредујуће варијабле које имају експланаторну снагу да објасне системске импулсе, спадају стратешка култура САД, унутрашња политичка динамика и одлуке руске Думе и америчког Конгреса, као и перцепције лидера, посебно председника Обаме и председника Путина, али и остале варијабле које су детаљно објашњене и описане у другом поглављу рада.

Треће поглавље под насловом *Односи Сједињених Америчких Држава и Руске Федерације у време прве администрације Барака Обаме* представља одговор на главно истраживачко питање ове дисертације. Ово поглавље рада детаљно анализира неуспели покушај побољшања односа између САД и Русије у периоду од 2009. до 2012. године, имајући у виду да овај процес чини незаобилазну и полазну основу за даљу анализу ових односа у контексту украјинске кризе. Посебна пажња је посвећена свим фазама „ресетовања“ односа и догађајима који нису довели до суштинске промене и приближавања двеју земаља.

Четврто поглавље под насловом *Крај „ресетовања“ и избијање кризе у Украјини* хронолошки и аналитички сагледава прекид покушаја побољшања односа између Сједињених Америчких Држава и Руске Федерације након Путиновог поновног избора на место председника државе 2012. године, са посебним освртом на развој украјинске кризе. Поглавље

почиње анализом председничких izbora у САД и Русији, који су допринели погоршању билатералних односа, након тога следи анализа „Закона Магницког“ и „Дима Јаковљев“ (Дмитрий А. Яковлев) закона који је забрањивао америчким грађанима да усвајају руску децу, који су додатно оптеретили америчко–руске односе. Централни део поглавља посвећен је детаљном разматрању еволуције украјинског питања од стицања независности Украјине 1991. године до анексије Крима 2014. године. Последњи сегмент поглавља усмерен је на ескалацију украјинске кризе, анексију Крима, почетак рата у Донбасу и одговор друге Обаминае администрације према руским спољнополитичким потезима на постсовјетском простору.

Пето поглавље под насловом *Односи Сједињених Америчких Држава и Руске Федерације у време друге администрације Барака Обаме, студија случаја украјинска криза (2013–2017)* описује дешавања у Украјини услед којих су односи између САД и Русије пали на историјски минимум још од Хладног рата. Имајући у виду предмет истраживања докторске дисертације, ово поглавље чини кључни део истраживања. Примењена је теорија неокласичног реализма у смислу расподеле моћи у међународним односима, анализе великих стратегија САД и Русије и улоге појединаца (Обаме, Медведева и Путина) како би се сагледали узроци погоршања односа а нарочито у контексту избијања и ескалације украјинске кризе. Поглавље анализира Споразуме у Минску и њихов ограничени утицај на деескалацију сукоба, као и излазак Русије из Споразума о конвенционалним снагама у Европи, што је додатно изазвало кризу у европској безбедносној архитектури после Хладног рата. Посебна пажња посвећена је руској интервенцији у Сирији и реакцији САД и међународне заједнице уз помоћ НАТО свеобухватног програма помоћи Украјини. Извршена је анализа америчких председничких izbora 2016. године. На крају рада приказани су резултати Обаминае друге администрације до почетка администрације Доналда Трампа.

Закључак представља завршну целину докторске дисертације и обједињује кључне налазе спроведеног истраживања. У овој целини сумирани су резултати истраживања и емпиријски налази са посебним освртом на степен у којем су постављене хипотезе потврђене, делимично потврђене или оповргнуте. Указаћемо на значај који остварени научни и друштвени резултати ове дисертације имају за будућа истраживања и разумевања америчко–руских односа.

1.5. Методе истраживања

У овом истраживању примењен је скуп општенаучних метода у складу са предметом и циљевима дисертације. Од основних метода укључена је анализа, из разлога што растављамо предмет истраживања и његове чиниоце на саставне делове, као и синтеза којом смо повезали те делове у нову структуру, односно закључак. Затим, дедукција, која долази до изражаја у примени теоријског оквира на предмет истраживања, и индукција, којом утврђујемо постојање, односно непостојање индикатора за проверу хипотеза. Коришћене су дескриптивна и експликативна анализа, уз посебну примену компаративног метода ради упоредног сагледавања америчке и руске спољне политике. Анализа садржаја била је кључна за проучавање званичних изјава и дискурса државних званичника Сједињених Америчких Држава и Руске Федерације у периоду друге Обаминае администрације (2013–2017), са посебним освртом на украјинску кризу. Метод студије случаја коришћен је као основна оперативна метода за анализу односа две државе кроз призму украјинске кризе као кључног емпиријског примера. Методе коришћене у раду налазе се у корелацији са предметом истраживања због чега је извршена научна дескрипција три нивоа анализе: међународног, државног и појединачног. Оквир методолошког приступа заснован је на реконструкцији спољнополитичких одлука које је спровело највише америчко и руско државно руководство у периоду од 2013. до 2017. године.

1.6. Очекивани резултати и научни допринос

Значај дисертације у погледу очекиваних резултата је вишеструк. Резултати се односе на потврду или одступања од основне и посебних хипотеза које су у раду постављене, од којих су на крају произишле тезе сумиране у закључном поглављу. Истраживање доноси другачији критички и свеобухватнији приступ у сагледавању односа између САД и Руске Федерације који би требало да послужи за боље разумевање укупних међународних односа. Истовремено, детаљна анализа дискурса друге администрације председника Обаме и руске администрације за време Путина током трајања украјинске кризе, представља новину која на српском језику до сада није учињена, а која је изузетно важна за разумевање ширег контекста америчко–руских односа.

Овим истраживањем истовремено се омогућава, не само разумевање односа између САД и Русије у периоду 2013-2017. године, већ и пројекција начина на који ће се ови односи обликовати у будућности. Резултати рада докторске дисертације имаће троструки значај: емпиријско-аналитички, научно-теоријски и експликативно-апликативни. У друштвено-политичком и економском смислу, очекује се да резултати дају значајан допринос разумевању начина на који геополитички чиниоци утичу на међународне односе. Имајући у виду да је први Обамин мандат у светлу односа са Русијом био предмет докторске тезе на Факултету политичких наука Универзитета у Београду (Владимир Трапара),³¹ ова докторска дисертација представља логичан наставак проучавања ове важне теме на академском нивоу.

³¹ Владимир М. Трапара, *Односи Руске Федерације и САД у периоду од 2009. до 2012. године – време „ресетовања“*, докторска дисертација, Факултет политичких наука Универзитета у Београду, 2015.

2. ТЕОРИЈСКИ ОКВИР–НЕОКЛАСИЧНИ РЕАЛИЗАМ КАО ТЕОРИЈА СПОЉНЕ ПОЛИТИКЕ

Заоштравање украјинске кризе 2014. године руском анексијом Кримске области, може се објаснити погледом из теорије неокласичног реализма, тако што би се постулатима наведене теорије анализирале одлуке политичких одлучиоца за време трајања друге председничке администрације Барака Обаме. Тадашњу спољну политику САД према Русији карактерише склоп више стратешких калкулација и одлука које су се налазиле у заједничкој вези са домаћим политичким дешавањима. Посвећеност Обамине администрације процесу проширења НАТО савеза и подршку Украјини, посматрамо као акт америчке спољне политике који није претходио руској војној претњи украјинском суверенитету, већ је настао као одговор на то. Стога, одлуке администрације Барака Обаме одражавају садејство притисака из међународног окружења и унутрашњег консензуса политичке елите Америке.

Спољнополитичке одлуке друге председничке администрације Барака Обаме према Русији у контексту украјинске кризе биле су одређене заједничком везом системских фактора међународне политике, који подразумевају моћ и позицију Сједињених Држава и Русије у међународном систему, унутрашњих политичких ограничења и домета Америке, као и опажања лидера о претњама и могућностима које међународно окружење пружа. Сматрамо да на овај начин изложени прву посебну хипотезу подупиру основна правила неокласичног реализма, према којима спољна политика држава зависи од интеракције и двосмерног „дијалога“ између унутрашњих фактора са системским, уз незаобилазно централно учешће држава као главних субјеката у читавом процесу.

Из наведених разлога, за теоријски оквир дисертације одлучили смо се за примену реалистичке школе међународних односа и њену неокласичну варијанту. Теорија неокласичног реализма,³² као и њене научне законитости, у потпуности одговарају предмету истраживања. Реализам је најстарија и најутицајнија теорија међународних односа. Без обзира на промене које су уследиле након њене појаве, теорија је опстала јер је више од свих других истицала важност државе.³³ Како сам назив говори, реализам увек полази од реалности у односима између држава с обзиром на то да се оне непрестано налазе у стању борбе за стицањем моћи услед анархичних карактеристика међународног система у којем делују.³⁴ За разлику од теоријских приступа класичног реализма и неореализма, неокласични реализам тежиште истраживања међународних односа усмерава на анализу индивидуалног нивоа и на нивоу држава. Управо је ово главна разлика која изразито раздваја модел неокласичног реализма од ранијих реалистичких теорија.³⁵

Неокласични реализам представља проблемски усмерену подтеорију реализма која прихвата, уместо да пориче његову унутрашњу разноврсност. Радови у оквиру неокласичног реализма деле две заједничке особине: усмереност на објашњавање конкретних догађаја, као и настојање да се поврате кључни увиди реализма који су изгубљени у делима неореалиста који су трагали за јединственом и свеобухватном теоријом међународне политике.³⁶ Иако су

³² Назив „неокласични“ у науци је дефинисан на овај начин због тога што теоријски правац представља својеврсну обнову онога што је теорија класичног реализма видела као *spiritus movens* процеса међународних односа. Dragan Živojinović, „Neoklasični realizam u teorijama međunarodnih odnosa“, *Godišnjak Fakulteta političkih nauka*, vol. 2. br. 2. 2008. str. 368, Рад Драгана Живојиновића утемељен је на магистарској тези и истовремено представља зачетак теоријског промишљања о теорији неокласичног реализма у Србији, прим. Е. К.

³³ Dejan Jović, „Uvod u studij realizma“, u Dejan Jović (ur.), *Teorije međunarodnih odnosa, Realizam, Politička kultura*, Zagreb, 2013, str. 15-38.

³⁴ Vladimir Trapara, „Neoklasični realizam-realizam za 21. vek“, *Međunarodni problemi*, LXIX, br. 2-3, 2017, str. 227.

³⁵ Dragan Živojinović, „Neoklasični realizam u teorijama međunarodnih odnosa“, op. cit., str. 367.

³⁶ William C. Wohlforth, „Realism“, in Christian Reus-Smit and Duncan Snidal (eds.), *The Oxford Handbook of International Relations*, Oxford University Press, New York, 2008, p. 140.

неореализам и његови непосредни деривати били јасни и елегантни, остало је нејасно колико су они уопште релевантни за конкретан проблем спољне политике. Реалисти (попут Едварда Халета Кара или Ханса Моргентауа) били су толико усредсређени на дефинисање најбоље и најуниверзалније формулације своје теорије да је почело да изгледа као да се развој реализма кретао сасвим другачијим путем од анализе спољне политике.³⁷ Неокласични реализам настоји да исправи ову неравнотежу између општег и појединачног нивоа. Он од неореализма и његових наследника преузима основну корисност теоријског размишљања о међународном систему као појави која се разликује од унутрашњих својстава држава.³⁸

Циљ докторске дисертације није да успостави нови теоријски еклектицизам, већ да експланаторном снагом кључних појмова неокласичног реализма, систематично изврши научно објашњење предмета истраживања. Попут ранијих теорија реализма, неокласични реалисти (попут Гидеона Роуза, Џефрија Таљафера, Стивена Лобела, Норина Рипсмана, о којима ће бити речи у наставку) такође претпостављају да се светска политика састоји од непрестане борбе за остваривањем материјалне моћи и безбедности између различитих актера, у свету који карактерише пуна неизвесност и мањак ресурса.³⁹

У методолошком смислу, основа дисертације подразумева три класификациона типа теорије неокласичног реализма. Усредсређеност првог типа (Type I) теорије односи се на анализу повезивања структурног и неокласичног реализма, са циљем да потоњи теоријски правац допуни недостатке неореализма. При том, неоспоран је апсолутни значај системских карактеристика. Како Рипсман, Лобел и Таљаферо констатују, овај правац теорије служи као својеврсан водич за објашњење системских аномалија, с обзиром на то да посматрајући емпиријске доказе, државе с времена на време неконзистентно реагују на системске императиве.⁴⁰ Другим речима, циљ је да се објасне резултати посредујућих варијабли, које су означене унутрашњим процесима у посматраној држави, на импулсе које ствара међународни систем. Кључни радови који се односе на анализу овог теоријског типа представљају публикације Гидеона Роуза,⁴¹ Брајана Ратбуна,⁴² Џека Снајдера,⁴³ Фариде Закарије⁴⁴ и Стивена Лобела.⁴⁵

Објашњење главних карактеристика другог типа (Type II) теорије представља област на коју се рад фундаментално ослања. Како овај тип највише пажње поклања научном објашњењу резултата интервенишућих варијабли на појединачном нивоу (енгл. *unit-level*, прим. аут.), он заступа тврдњу да ове варијабле често могу да премосте импулсе настале деловањем међународног система. Полази од претпоставке да неокласични реализам може пружити објашњења која превазилазе анализу аномалија за које је први тип заинтересован и да он пружа

³⁷ William C. Wohlforth, "Realism", op. cit., p. 140.

³⁸ Ibidem, p. 140.

³⁹ Jeffrey W. Taliaferro, Steven E. Lobell, and Norrin M. Ripsman, "Introduction: Neoclassical realism, the state, and foreign policy", in Steven E. Lobell, Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaferro (eds.), *Neoclassical Realism, The State, and Foreign Policy*, Cambridge University Press, New York, 2009, p. 4.

⁴⁰ Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaferro, and Steven E. Lobell, *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, Oxford University Press, Oxford, 2016, p. 26.

⁴¹ Gideon Rose, "Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy", *World Politics*, vol. 51, no. 1, 1998, pp. 144-172.

⁴² Brian Rathbun, "A Rose by Any Other Name: Neoclassical Realism as the Logical and Necessary Extension of Structural Realism", *Security Studies*, vol. 17, no. 2, 2008, pp. 294-321.

⁴³ Jack Snyder, *Myths of Empire, Domestic Politics and International Ambition*, Cornell University Press, Ithaca and London, 1991.

⁴⁴ Fareed Zakaria, "Realism and Domestic Politics, A Review Essay", *International Security*, vol. 17, no. 1, 1992, pp. 177-178.

⁴⁵ Steven E. Lobell, "Threat assessment, the state, and foreign policy: a neoclassical realist model", in Steven E. Lobell, Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaferro (eds.), *Neoclassical Realism, The State, and Foreign Policy*, Cambridge University Press, New York, 2009, pp. 42-74.

много шири избор спољних политика и великостратешких прилагођавања.⁴⁶ У складу са тврдњама аутора који заступају наведени теоријски тип, издвајају се радови Рандала Швелера,⁴⁷ Цефрија Таљафера,⁴⁸ као и Норина Рипсмана.⁴⁹ Анализа недовољног или неадекватног балансирања, како је то дефинисао Швелер појмом „*underbalancing*“, биће једна од тема рада. Како се разлози за неуспешно предузете мере са циљем балансирања претње, поред осталог, налазе и у погрешним опажањима лидера, важно је извршити објашњење Обамина „*retrenchment*“ стратегије, одн. стратегије која је била усмерена на смањење војних, као и политичких трошкова САД.⁵⁰ На тај начин врши се анализа на појединачном нивоу у оквиру неокласичног реализма.

Трећи тип теорије неокласичног реализма (Туре III) подразумева ниво анализе односа између државе и друштва, као и анализу идејних фактора у улози варијабли, попут национализма или националног идентитета државе. Утицај овако формулисаних посредујућих варијабли у огромној мери објашњава како државе реагују у спровођењу спољне политике узимајући у обзир системске притиске. Према речима Роберта Путнама, домаћа политика и међународни односи на један или други начин, често су испреплетени.⁵¹ Ово научно питање из тог разлога пружа плодно дебату, у којој теоретичари настоје да утврде да ли домаћа политика заиста уређује међународне односе или је то обрнут процес.⁵² Најважнија дела за анализу трећег типа теорије, поред рада Лобела, Рипсмана и Таљафера,⁵³ јесу публикације Колина Дјуека⁵⁴ и Џонатана Киршнера.⁵⁵ Пажња ове врсте анализе односи се на идеје, норме и идеологије, као и на стратешку културу држава и идеологију политичких групација које чине елиту једне земље. У том смислу, неокласични реализам је важан не само као теорија спољне политике, већ и као теорија међународних односа, чиме је започет својеврсан научни пробој ове теорије. Према Лобелу, Рипсману и Таљаферу, тип три (Туре III) објашњава феномене који се крећу од доношења одлука држава као одговор на краткорочне кризе до ширих образаца међународних исхода и системских промена.⁵⁶

У свету неокласичног реализма разврставање теорије на типове било је неопходно услед методолошке потребе за јаснијом анализом и са процесом развоја теоријске мисли. Међутим, и даље не постоји универзална сагласност теоретичара у погледу његове класификације. Једна од најскоријих расправа на тему међусобног односа независне варијабле на једној, и мноштво посредујућих варијабли, са друге стране, пружа нам у увид нарастајући

⁴⁶ Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaferro, and Steven E. Lobell, *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, op. cit., p. 29.

⁴⁷ Randall L. Schweller, "Unanswered Threats, A Neoclassical Realist Theory of Underbalancing", *International Security*, Vol. 29, No. 2, 2004. pp. 159-201.

⁴⁸ Jeffrey W. Taliaferro, "State Building for Future Wars: Neoclassical Realism and Resource-Extractive State", *Security Studies*, vol. 15. no. 3, 2006, pp. 464-495.

⁴⁹ Norrin M. Ripsman, "Neoclassical realism and domestic interest groups", in Steven E. Lobell, Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaferro (eds.), *Neoclassical Realism, The State, and Foreign Policy*, Cambridge University Press, New York, 2009, pp. 170-193.

⁵⁰ Colin Dueck, "The Strategy of Retrenchment and it's Consequences", Foreign Policy Research Institute, Philadelphia, 2015. Available from: https://www.files.ethz.ch/isn/190034/dueck_-_retrenchment.pdf, (Accessed 15 October 2024).

⁵¹ Robert D. Putnam, "Diplomacy and domestic politics: the logic of two-level games", *International Organization*, vol. 42, no. 3, 1988. p. 427.

⁵² Ibidem, p. 427.

⁵³ За опширнију анализу видети: Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaferro, and Steven E. Lobell, *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, Oxford University Press, Oxford, 2016.

⁵⁴ Colin Dueck, "Ideas and Alternatives in American Grand Strategy, 2000-2004", *Review of International Studies*, vol. 30, no. 4, 2004, pp. 511-535.

⁵⁵ Jonathan Kirshner, "The tragedy of offensive realism: Classical realism and the rise of China", *European Journal of International Relations*, Vol. 18. No. 1, 2010, pp. 53-75.

⁵⁶ Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaferro, and Steven E. Lobell, *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, op. cit., str. x

обим теоријског промишљања.⁵⁷ Па тако, многи аутори теже да употребом различитих варијабли објасне стратешко понашање, структуру режима, капацитет употребе државних ресурса, јавно мњење и притисак медија, културу и идентитет, опажања, идеје и уверења (лидера, прим. аут.), велике стратегије и системске промене, вишеслојност различитих облика претњи, као и многе друге феномене и процесе који спадају у домен теорије.⁵⁸

Основни научни рад од којег теоретичари неокласичног реализма углавном започињу анализу и истраживање, представља дело Гидеона Роуза под насловом *Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy*.⁵⁹ Истовремено, ово је један од првих радова у којем је покушано „премошћавање“ проблема које су заједнички делили неокласични реализам и неореализам.⁶⁰ У овом раду постављен је теоријски оквир који спаја системске и унутрашње детерминанте са циљем објашњења спољнополитичког понашања држава.⁶¹ У складу са овим ставом, теорија неокласичног реализма фундаментално представља теорију спољне политике. Неокласични реализам, како је Роуз анализирао теоријске поставке, сматра да је релативна моћ државе најважнији фактор у стварању спољне политике, иако њен утицај није непосредан. Истовремено, релативна моћ представља независну варијаблу у свету неокласичног реализма.⁶² Дистрибуција релативне моћи одређује параметре на основу којих ће државе спроводити своје деловање. У складу са наведеним, теорија на којој почива дисертација настоји да образложи одговоре на питања, попут, како је државни врх САД процењивао међународне претње и прилике у наведеном периоду. Истовремено, покушава да одреди до које мере су домаће институције САД водиле преговоре са доносиоцима одлука и тиме утицале на спољну и безбедносну политику.⁶³

Насупрот дотадашњим схватањима о унутрашњим или системским факторима у артикулацији и спровођењу спољне политике, према теорији неокласичног реализма, она се спроводи путем интервенишућих, односно посредујућих варијабли на нивоу државе. С обзиром на то да лидери и политичке елите реализују спољну политику, следи логичан закључак према којем њихово опажање о капацитету државе да мобилише своје ресурсе јесте изузетно важно, чиме овај процес спада у један од три нивоа анализе (пored системског и државног нивоа, прим. аут.).⁶⁴ Другим речима, наглашавајући улогу домаћих фактора у међусобној вези са системским „притиском“ и подстицајима из спољног окружења, овај аналитички ниво одређује понашање држава и њену конкретну спољну политику.

Каузална логика теорији пружа научну утемељеност за своје тврдње, с обзиром на то да каузални ефекат обухвата разлику између вредности настале деловањем једне одређене експланаторне варијабле на системско окружење, и са друге стране, вредности створене под утицајем сасвим нове варијабле.⁶⁵ Каузални механизам теорије у раду Гидеона Роуза подразумева узрочно – последичну везу између независне варијабле, коју чине системски подстицаји и ограничења, и интервенишуће варијабле, које произилазе из унутрашње политике. Резултати такве везе представљају конкретну спољну политику коју држава и њени

⁵⁷ Gustav Meibauer, “Introduction”, in: Gustav Meibauer et al., “Forum: Rethinking Neoclassical Realism at Theory’s End”, *International Studies Review*, 2020, p. 2.

⁵⁸ Ibidem, p. 2.

⁵⁹ Gideon Rose, “Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy”, op. cit., pp. 144- 172.

⁶⁰ Dragan Živojinović, “Neoklasični realizam u teorijama međunarodnih odnosa”, op. cit., str. 367.

⁶¹ Gideon Rose, “Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy”, op. cit., p. 146.

⁶² Ibidem, p. 151.

⁶³ Jeffrey W. Taliaferro, Steven E. Lobell, and Norrin M. Ripsman, “Introduction: Neoclassical realism, the state, and foreign policy”, op.cit., p. 1.

⁶⁴ Gideon Rose, “Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy”, op. cit., p. 147.

⁶⁵ Garry King, Robert O. Keohane, Sidney Verba, *Designing Social Inquiry, Scientific Inference in Qualitative Research*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1994, pp. 81-82.

одлучиоци стварају.⁶⁶ Другим речима, механизам показује на који начин унутрашњи и домаћи фактори „филтрирају“ импулсе међународног система. Опажање ових импулса од стране доносиоца одлука уједно представља и посредујућу варијаблу.⁶⁷ Али, увек се мора имати на уму чињеница да неокласични реалисти примењују анализу спољног деловања државе и у облику двосмерног односа друштва и државних институција.⁶⁸ Како је то уочио Рандал Швелер, проучавајући радове својих колега теоретичара, „државе се прилагођавају променама у њиховом спољашњем окружењу, делимично као резултат особених унутарполитичких структура и политичких околности“.⁶⁹

Увођење посредујућих варијабли у теоријски оквир, омогућило је неокласичним реалистима да анализирају и објашњавају деловање држава мимо дугорочних и просечних утицаја системских снага.⁷⁰ На пример, већ поменуте разноврсне интервенишуће варијабле од којих издвајамо идеје, опажања и уверења (доносиоца одлука, *прим. аут.*), као и улоге великих стратегија и системских промена,⁷¹ од теорије су створиле нову „ортодоксну“ мисао у савременим реалистичким дебатама.⁷² Како се наш полазни став темељи на споменутој дефиницији Гидеона Роуза, према којем је неокласични реализам теорија о спољној политици, разматраћемо утицај посредујућих варијабли према релативној моћи држава, као независној варијабли. Другим речима, сматра се да употреба наведених варијабли објашњава „зашто одређене државе у истим или сличним позицијама заступају различити спољнополитички приступ“.⁷³

Теорија претпоставља да на неизвесне подстицаје из анархичног система, држава одговара настојањима да контролише и обликује спољно окружење. Наведено чини тако што тежи да присвоји што више спољног утицаја. Главна предикција теорије односи се на чињеницу да што више нека држава поседује релативну моћ, то ће она тежити да присвоји више спољног утицаја. Са друге стране, како количина релативне моћи посматране државе опада, истовремено се смањују њене амбиције и опсег спољнополитичког утицаја.⁷⁴

Да би се разумео процес на који државе тумаче и реагују на подстицаје из спољног окружења, мора се анализирати начин како државе апсорбују системске притиске и преносе их преко интервенишућих варијабли на ниво извршне власти и домаћих институција.⁷⁵ Према речима Кенета Волца, неореализам посматра „надметање“ (конкурвенцију, *прим. аут.*) као основу међународног система која утиче на понашање држава, али не описује како се овај процес заправо и одвија. Тада на теоријску сцену ступа неокласични реализам, који тежи да објасни зашто је одређена држава спровела конкретан спољнополитички акт.⁷⁶ Ово је важно разјаснити услед ограничења која се надвијају над деловањем политичких лидера у виду последица међународне и унутрашње политичке динамике. Према схватању Гидеона Роуза, систем није анархичан на „хобсовски“ начин („*bellum omnium contra omnes*, односно рат свију против свих“, *прим. аут.*), већ је комплексан, замагљен и тешко разумљив услед

⁶⁶ Gideon Rose, “Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy”, *op. cit.*, p. 154.

⁶⁷ Ibidem, p. 157.

⁶⁸ Dragan Živojinović, “Neoklasični realizam u teorijama međunarodnih odnosa”, *op. cit.*, str. 372.

⁶⁹ Ibidem, Цитирано према: Randall L. Schweller, “Unanswered Threats, A Neoclassical Realist Theory of Underbalancing”, *International Security*, Vol. 29, No. 2, 2004. p. 164.

⁷⁰ Gustav Meibauer, “Introduction”, *op. cit.*, p. 2.

⁷¹ Ibidem, p. 2.

⁷² Видети Kevin Narizny, “On Systemic Paradigms and Domestic Politics: A Critique of the Newest Realism”, *International Security*, vol. 42, no. 2, pp. 155-190.

⁷³ Dragan Živojinović, “Neoklasični realizam u teorijama međunarodnih odnosa”, *op. cit.*, str. 369.

⁷⁴ Gideon Rose, “Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy”, *op. cit.*, p. 152.

⁷⁵ Ibidem, p. 152.

⁷⁶ Linde Desmaele, “Socialization and Path-Dependent Emulation”, in: Gustav Meibauer et al., “Forum: Rethinking Neoclassical Realism at Theory’s End”, *International Studies Review*, 2020, p. 4.

проблематичних и нејасних доказа о томе у каквом се стању налази међународна безбедност.⁷⁷ Када се овако посматра природа међународног система, постаје јасније зашто системски подстицаји у виду ограничења и притисака, у свету неокласичног реализма представљају независну варијаблу.

Поред Гидеона Роуза, допринос повезивању неокласичног и структурног реализма, у склопу првог типа теорије, извршио је Брајан Ретбун радом *A Rose by Any Other Name: Neoclassical Realism as the Logical and Necessary Extension of Structural Realism*.⁷⁸ Према његовој анализи, са развојем науке појављивале су се критике које су неокласичном реализму упућивали теоретичари различитих теоријских полазишта. У својим нападима, критичари су сматрали да најновији реалистички правац дегенеративно (овде се мисли на критику реализма Џона Васкеза који је употребио наведени израз,⁷⁹ прим. аут.) и *ad hoc* делује на објашњења неких аномалија, које већ утемељена теорија неореализма није могла да пружи. Насупрот томе, он сматра да достигнућа неокласичних теоретичара представљају логичан наставак, с обзиром на то да структурни реализам не анализира деловање држава у спољном окружењу, које својом природом само ограничава њихово понашање.⁸⁰ Брајан Ретбун закључује да када државе не могу да се прилагоде системским ограничењима, тада на сцену ступа неокласични реализам и нуди објашњење њихових спољних политика. Посебно истиче чињеницу, да када унутрашња политика и идеје изврше утицај на процес доношења одлука у спољној политици, тада међународни систем кажњава наведене државе негативним последицама.⁸¹

Према дефиницији Кенета Волца, расподела моћи (у својој фундаменталној књизи Волц расподелу моћи дефинише и као расподелу „капацитета“, прим. аут.) једини је саставни елемент међународног система који се може мењати, јер иако је појам капацитета својство појединачних јединица, расподела капацитета међу појединачним јединицама то није, па се концепт расподеле моћи односи на систем у целини.⁸² Поред тога, он сматра да место на којем се одређена држава налази у хијерархији система, представља велико ограничење у њеном деловању, па тако, ниједна држава нема намеру да учествује у формирању структуре система у којем ће она бити ограничена.⁸³ Ипак, нико од реалиста не доводи у питање Волцову парадигму у погледу независне варијабле, према којој структура међународног система намеће неизбежна ограничења у процесима светске политике.⁸⁴ Пошто је Волцов главни задатак био да разјасни системски континуитет међународне политике, он је пружио доказе како се тај процес заправо одвија. Неореализам, као теорија међународних исхода, говори нам са каквим међународним условима политике (спољне, прим. аут.) морају да се изборе.⁸⁵ При том, доста логично се на овом месту намеће закључак Фарида Закарије, према којем државе спроводе спољну политику, не ради заокруживања домаћих циљева, већ због стратешких разлога који се налазе у линији са одредницама појма „примат спољне политике“ Леополда вон Ранкеа.⁸⁶ Теза о „примату спољне политике“ тврди да се живот једне државе превасходно налази у њеном испољавању моћи према споља, у самопотврђивању у односу на друге државе, те да настојања

⁷⁷ Gideon Rose, "Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy", op. cit., p. 152.

⁷⁸ Видети Brian Rathbun, "A Rose by Any Other Name: Neoclassical Realism as the Logical and Necessary Extension of Structural Realism", *Security Studies*, Vol. 17, 2008, pp. 294-321.

⁷⁹ Видети Stephen M. Walt, "The Progressive Power of Realism", *The American Political Science Review*, Vol. 91, No. 4, 1997, pp. 931-935.

⁸⁰ Brian Rathbun, "A Rose by Any Other Name: Neoclassical Realism as the Logical and Necessary Extension of Structural Realism", op.cit., p. 294.

⁸¹ Ibidem, p. 296.

⁸² Kenneth N. Waltz, *Theory of International Politics*, Addison-Wesley Publishing Company, Reading, Massachusetts, 1979, p. 98.

⁸³ Ibidem, p. 91.

⁸⁴ Linde Desmaele, "Socialization and Path-Dependent Emulation", op.cit., p. 5.

⁸⁵ Ibidem, p. 5.

⁸⁶ Fareed Zakaria, "Realism and Domestic Politics, A Review Essay", op.cit., p. 179.

и потребе у области спољне политике одлучујуће утичу на унутрашње институције.⁸⁷ Ова теза је од времена 19. века, када је Леополд вон Ранке градио теоријску основу, представљала једну од основних идеја немачке историографије и остала је таква све до најновијег доба.⁸⁸ Штавише, она је прешла границе историјског истраживања и постала значајна за политичку идеологију немачког национализма, као ослонац концепта државе моћи, који је од Хегела, преко бизмарковског доба, па све до периода националсоцијалиста, био све више појачаван и на крају доведен до екстрема.⁸⁹

Други тип теорије неокласичног реализма (Type II) у великој мери подржава потребе дисертације, с обзиром на то да особености америчке спољне политике за време другог Обаминог мандата у први план постављају теоријске појмове, као што је „*underbalancing*“, одн. неадекватан одговор државе на претњу, о којој ће бити речи. Предмет истраживања рада обухвата утицај посредујућих варијабли, попут Швелеровог предлога у виду „задовољне“ или „незадовољне“ државе, одн. ревизионистичке или *status quo* силе,⁹⁰ чиме се може пружити допринос разумевању међусобног односа САД и Русије у погледу расподеле светске моћи за време украјинске кризе. Једна од варијабли односи се на „добро“ или „погрешно“ опажање лидера о претњи, јер често се дешава да државни врх донесе погрешне закључке о системским импулсима.⁹¹ Као што су многи аутори приметили и са чиме се слажу, државне вође ипак су само људи који често греше у начину на који размишљају о информацијама, начину калкулисања у процени државне моћи и препознавању капацитета и ресурса са којима располажу.⁹²

Хронолошки посматрано, један од првих познатијих радова који је најавио успон другог типа неокласичног реализма, представља дело Томаса Кристенсена под насловом *Useful Adversaries, Grand Strategy, Domestic Mobilisation, and Sino-American Conflict, 1947-1958*. Међутим, како се ово дело у одређеној мери перципира у научној заједници као штиво који премошћава прелаз из света неореализма у неокласични реализам, требало би обратити пажњу на његов допринос усмерен на анализу појединачних нивоа. Другим речима, важан је за разумевање начина на који се мобилишу домаћи ресурси и како политичке елите формулишу одговор државе на системске импулсе.⁹³ Тип два додатно су усавршили Рипсман, Лобел и Таљаферо, који објашњавају како варијабле засноване на унутрашњим процесима једне државе користе системске импулсе за формулацију и спровођење спољних политика.⁹⁴ Док тип један објашњава историјске „грешке“, којима покретачи структуре међународног система нису успели да образују конкретне спољне политике, теоретичари су започели рад на формулацији типа два и три, како би се тврдње теоретизовале у апстрактном и уопштеном смислу.⁹⁵ И пре објашњења Лобела, Рипсмана и Таљафера, у научној дебати о типу два неокласичног реализма

⁸⁷ Heinrich Heffter, "Vom Primat Der Aussenpolitik", *Historische Zeitschrift*, Bd. 171, H. 1, 1951, p. 1.

⁸⁸ Ibidem, p. 1.

⁸⁹ Ibidem, pp. 1-2.

⁹⁰ Видети Randall L. Schweller, "Bandwagoning for Profit, Bringing the Revisionist State Back In", *International Security*, vol. 19, no. 1, 1994. pp. 72-107.

⁹¹ Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaferro, and Steven E. Lobell, *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, op. cit., p. 20.

⁹² Ibidem, p. 20.

⁹³ Аутор наводи како се из реалистичке перспективе, од државног врха очекује да мобилише доступне домаће ресурсе у циљу сузбијања потенцијалних претњи уперених према виталним безбедносним интересима. Thomas J. Christensen, *Useful Adversaries, Grand Strategy, Domestic Mobilisation, and Sino-American Conflict, 1947-1958*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1996, p. 3.

⁹⁴ Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaferro, and Steven E. Lobell, *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, op. cit., p. 12.

⁹⁵ Nicholas Kitchen, "Neoclassical Realism as a Theory of International Politics", in Gustav Meibauer et al., "Forum: Rethinking Neoclassical Realism at Theory's End", *International Studies Review*, 2020, p. 11.

постојале су тврдње како је „структура система која ограничава стратешке одлуке држава, сама по себи производ претходних стратешких одлука“.⁹⁶

Услед већ поменутих последица које могу настати погрешним опажањем системских импулса од стране државног врха, спољна и безбедносна политика могу више бити повезане са уверењима, особинама личности лидера и њихове репутације, у односу на системска ограничења и подстицаје.⁹⁷ Још један проблем, који овај тип неокласичног реализма настоји да превазиђе, јесте додатно разјашњење системских карактеристика. Систем често није сасвим одређен и не пружа јасне сигнале о могућим претњама и приликама. У екстремним ситуацијама, када су државе суочене са јасном претњом у реалном времену, попут убрзане расподеле моћи у систему, оне могу лако да разазнају претњу и одреде начин на који могу да се супротставе угрожавању с обзиром на проток времена и доступност ресурса.⁹⁸ Поред овога, проблем који тип два тежи да премости, јесте проблем рационализације системских импулса. Неокласични реалисти сматрају да лидери не реагују увек на смислен начин када разматрају подстицаје и ограничења које пружа међународни систем. Па тако, чак и ако исправно опазе претње, државни врх може да спроведе ирационалну политику која се не налази на линији са системским императивом, посебно у кризним ситуацијама.⁹⁹ На крају, услед различитих политичких и економских прилика, које нису у свим земљама уједначене, спољне политике не могу на исти начин да изврше екстракцију домаћих ресурса неопходних за ефикасно сузбијање спољних претњи.¹⁰⁰ Рецимо, уколико је неопходно спровођење посебних врста стратегија у сузбијању ревизионистичких сила, као што је стратегија уравнотежавања, држава би требало да поседује могућност да повећа порезе, мобилише ресурсе и оснажи војни апарат неопходним људским потенцијалом у релативно кратком временском року.¹⁰¹

У уобичајеним ситуацијама када међународно окружење не представља непосредну опасност, државе се чешће одлучују за избор карактеристичних спољних политика које осликавају поглед на свет онако како то њихови лидери виде. Стварни избори које државе доносе у овим околностима могу имати више везе са стратешком културом држава, природом савеза домаћих елита и опсегом унутрашњих политичких ограничења у процесу избора политике која ће се спроводити.¹⁰² Погодан пример у погледу политичких савеза представља британска спољна политика с крајем 19. века. Изазивачи британске хегемоније тог времена почели су да представљају претњу влади у Лондону, услед чега су унутрашње политичке коалиције у Великој Британији почеле да се међусобно надмећу како би се утврдио стваран степен спољне претње и да ли је природа претње захтевала одговор у виду сарадње или надметања домаћих савеза.¹⁰³

У појединим случајевима, избор расположивих одлука лидерима знатно је сужен. Тада је одабир конкретних политика примарно утврђен разматрањима о спољном окружењу, при чему је утицају домаћих политичких разлога препуштен простор само у погледу какав ће бити „стил“ спољне политике или одабир временског тренутка када ће она бити реализована.¹⁰⁴ Ови аутори рада на који се ослањамо, анализирали су студију случаја Колина Дјуека *Neoclassical*

⁹⁶ Nicholas Kitchen, “Neoclassical Realism as a Theory of International Politics”, op. cit., p. 11.

⁹⁷ Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaferro, and Steven E. Lobell, *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, op. cit., p. 20.

⁹⁸ Ibidem, p. 21.

⁹⁹ Ibidem, pp. 22-23.

¹⁰⁰ Thomas J. Christensen, *Useful Adversaries, Grand Strategy, Domestic Mobilisation, and Sino-American Conflict, 1947-1958*, op. cit., pp. 3-10.

¹⁰¹ Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaferro, and Steven E. Lobell, *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, op. cit., p. 24.

¹⁰² Ibidem, p. 29.

¹⁰³ Ibidem, p. 29.

¹⁰⁴ Ibidem, p. 30.

Realism and the National Interest: Presidents, Domestic Politics, and Major Military Interventions за потврду својих претпоставки.¹⁰⁵ На основу објашњења поменуте студије, произишао је закључак како је учешће САД у војним интервенцијама у Вијетнаму и Кореји представљао неопходност услед хладноратовских односа, али да су време за њихов почетак и стил којим су вођени, одабрани као последица забринутости државног врха за реакцију унутрашње политичке опозиције.¹⁰⁶ У неким другим примерима, избор за modele спољне политике доста је широк, при чему кључни доносиоци одлука имају већу слободу за политичке преговоре са унутрашњим факторима, па у виду резултата ових односа, реализација спољне политике може уско пратити унутрашње политичке прилике.¹⁰⁷ На пример, за време републиканских председничких администрација у периоду између два светска рата, до доласка на власт администрације Френклина Д. Рузвелта, обиље америчке валуте на тржишту капитала које су поседовале америчке приватне банке, омогућило је услове да полазна основа спољне политике Сједињених Држава буде издавање финансијских зајмова иностраним владама, у облику геоекономског инструмента.¹⁰⁸

Анализу о спољним политикама заснованим на ревизионистичким и *status quo* циљевима, даје Џејсон Дејвидсон.¹⁰⁹ Заснивајући објашњење на његовим тврдњама, Таљаферо, Лобел и Рипсман сматрају да је оријентација државе у овом погледу одређена, не само њеном релативном моћи коју поседује и позицијом коју заузима у хијерархији система, него и јаким утицајем националних снага и милитаристичких структура унутар домаћих политичких коалиција.¹¹⁰ Према Дејвидсону, за силе у успону се сматра да ће „вероватно“ заступати ревизионистичке циљеве под притиском оба нивоа, унутрашњих прилика, али и подстицаја из система.¹¹¹ С обзиром на то да се највиши државни врх и те како обазире на свој опстанак, политички одлучиоци са великом озбиљношћу разматрају интересе домаћих, моћних политичких групација. Уколико ове групе, углавном националистичке природе и са тежњама за утицајем у спољном окружењу, већински подржавају власт, силе у успону ће вероватно постати ревизионистичке, док ће *status quo* бити државе чија моћ је у опадању.¹¹² Са друге стране, ако су споменуте групе окренуте развоју унутрашње политичке динамике, онда велике силе чији државни врх оне образују, вероватно неће бити заинтересоване за ревизију међународног поретка.¹¹³

На крају, Рипсман, Лобел и Таљаферо изнели су убедљив закључак како је теорија неокласичног реализма суштински „теорија спољне политике сама по себи“, као и да представља много више од једноставног корективног фактора који служи за објашњење аномалија структурног реализма.¹¹⁴ У складу са дефиницијом, задатак типа један и типа два неокласичног реализма јесте да пружи експланаторну снагу матрици неореализма тако што укључује домаће политичке процесе и опажања лидера као интервенишуће – посредујуће

¹⁰⁵ Видети: Colin Dueck, “Neoclassical Realism and the National Interest: Presidents, Domestic Politics, and Major Military Interventions”, in: Steven E. Lobell, Norrin M. Ripsman, and Jeffrey W. Taliaferro, *Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy*, Cambridge University Press, Cambridge, 2009, pp. 139–169.

¹⁰⁶ Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaferro, and Steven E. Lobell, *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, op. cit., p. 30.

¹⁰⁷ Ibidem, p. 30.

¹⁰⁸ Видети: Frank Costigliola, *Awkward Dominion, American Political, Economic, and Cultural Relations with Europe, 1919–1933*, Cornell University Press, Ithaca and London, 1984.

¹⁰⁹ Видети: Jason W. Davidson, *The Origins of Revisionist and Status-Quo States*, Palgrave Macmillan, New York, 2006.

¹¹⁰ Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaferro, and Steven E. Lobell, *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, op. cit., p. 30.

¹¹¹ Jason W. Davidson, *The Origins of Revisionist and Status-Quo States*, op.cit., p. 1.

¹¹² Ibidem, p. 2.

¹¹³ Ibidem, p. 2.

¹¹⁴ Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaferro, and Steven E. Lobell, *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, op. cit., p. 31.

факторе приликом одлучивања државе о употреби различитих модела спољне политике.¹¹⁵ Избор конкретних спољних политика више се не схвата искључиво као резултат системских импулса, већ они пролазе кроз опажања од стране државе која на њих реагује у оквиру институционалних ограничења њених јединствених унутрашњих околности.¹¹⁶

Распад Совјетског Савеза крајем 1991. године упутио је стратешки изазов теорији неореализма да покрене темељно преиспитивање својих дотадашњих поставки.¹¹⁷ Распрострањену ригидну претпоставку о системској предодређености, многи из света међународних односа доживели су као неспособну да објасни међународну политику у истој оној мери као конкурентни теоријски правци и истраживачки програми, који су више пажње посвећивали идејним варијаблама или варијаблама на домаћем нивоу, попут либерализма или конструктивизма.¹¹⁸ Управо из тог разлога створен је нови теоријски тип.

Трећи тип неокласичног реализма, настао је као потреба да се теорија неокласичног реализма користи у много ширем научном облику. Тип један и тип два недовољно пажње посвећују природи *системских импулса* (курзив *E.K.*) који имају каузалну вредност. Услед чињенице да на домаће политичке факторе који могу да утичу на опажања, доношења одлука и имплементације спољне политике, обим објашњења који би требало да пружи зависне варијабле из тог разлога доста је ограничен.¹¹⁹ Концептуализација системских исхода као појавног својства деловања појединачних субјеката, омогућава типу три да задржи пажњу на структуру, док истовремено обједињује и интегрише стратешке изборе држава.¹²⁰ Другачије образложено, конкретан избор спољне политике може произвести последице на структурне промене у међународном систему и опште међународне исходе. На крају, ако би се послужили Волцовском терминологијом, тип три неокласичног реализма управо настоји да пружи објашњење ових појава у форми теорије међународне политике.¹²¹

У складу са наведеним, неокласични реализам трећег типа омогућава анализу недостајућих зависних варијабли, при чему исходе међународне политике предвиђа као резултат интеракције различитих спољних политика. Најпрецизнији аналитички оквир пружају поменута тројица аутора, који сматрају да се у првој фази научног објашњења мора дефинисати независна варијабла, представљена јасним концептом међународног система са импулсима које одашиље државама.¹²² Други корак је научно распакивање тзв. „црне кутије“ држава, на основу анализе њеног непознатог и сложеног садржаја, помоћу интервенишућих варијабли. Аутори су као најважније, издвојили идејне и институционалне варијабле.¹²³ На крају, последњу фазу трећег типа неокласичног реализма чини општи закључак о природи међународне политике и система у којем се она одвија, а не само закључак о особеностима спољне политике за шта је тип два генерално опредељен.¹²⁴ У складу са наведеним, рад ће

¹¹⁵ Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaferro, and Steven E. Lobell, *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, op. cit., p. 31.

¹¹⁶ Ibidem, p. 31.

¹¹⁷ Видети Randall L. Schweller, “Neorealism’s Status-Quo Bias: What Security Dilemma?”, *Security Studies*, vol. 5 no. 3, 1996. pp. 90–121.

¹¹⁸ Nicholas Ross Smith, “Can Neoclassical Realism Become a Genuine Theory of International Relations?”, *The Journal of Politics*, vol. 80, no. 2, 2018. p. 1.

¹¹⁹ Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaferro, and Steven E. Lobell, *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, op. cit., p. 32.

¹²⁰ Nicholas Kitchen, “Neoclassical Realism as a Theory of International Politics“, op.cit., p. 12.

¹²¹ Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaferro, and Steven E. Lobell, *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, op. cit., p. 32.

¹²² Ibidem, p. 32.

¹²³ Ibidem, p. 32.

¹²⁴ Ibidem, p. 32.

поступно у следећим поглављима извршити објашњење сва три нивоа анализе кроз рад америчке администрације у спољним пословима.

Главни разлог зашто теоретичари у оквиру типа три настоје да што јаснијом учине независну варијаблу, јесте чињеница да државе не могу увек да формулишу спољну политику која би била синхронизована са импулсима међународног система.¹²⁵ Разлози за то су многобројни. То може да буде погрешно опажање системских стимулуса, нерационална процедура у доношењу одлука државног врха или препреке настале услед немогућности да се мобилишу унутрашњи ресурси. Приликом стварања политика, одлучиоци су често под утицајем интервенишућих варијабли попут представа лидера које се мешају са исправним тумачењем политичке реалности, стратешке културе саме државе или деловања домаћих институција.¹²⁶ Као резултат, догађају се примери у којима се оптималне спољне политике и не усвајају у многим ситуацијама. Како би се избегла погрешна опажања о импулсима из спољног окружења, неопходно је одговорити на питања шта чини међународни систем, ко су главни актери и каква је динамика у систему, уз анализу која се односи на питање да ли постоји један систем или више њих.¹²⁷ У том смислу неопходно је утврдити да ли је систем униполаран, биполаран или мултиполаран.¹²⁸

Одређивање вредности релативне расподеле моћи је почетна фаза приликом утврђивања независне варијабле, с обзиром на то да неокласични реализам, попут ранијих теорија, свет посматра у виду анархичних односа држава које се налазе у непрестаној борби за расподелом моћи и неизвесности у намерама осталих актера. При том, анархија сама по себи не представља независну узрочну силу већ експланаторну варијаблу, која је условљена факторима, попут географије или технолошког напретка.¹²⁹ Истовремено, одређивање и мерење моћи тежак је задатак, па тако не постоји универзална сагласност међу теоретичарима на који начин дефинисати и измерити вредност моћи, која је нераскидиво повезана са општом теоријом реализма.¹³⁰ Рипсман, Таљаферо и Лобел закључују да су најважнији фактори за одређивање моћи, између осталих, бруто домаћи производ, годишња потрошња на војну одбрану, величина и композиција војне снаге, број становника, као и величина територије државе.¹³¹

Након утврђивања полазне основе међународног система и јасноће импулса које пружа,¹³² наредни корак јесте дефинисање интервенишућих варијабли. У одговору на критике које сматрају да типу три недостаје прецизнија парсимонија,¹³³ посебно у области у којој је конструктивизам теоријски поткованији, на тему идејних варијабли,¹³⁴ теоретичари су

¹²⁵ Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaferro, and Steven E. Lobell, *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, op. cit., p. 33.

¹²⁶ Ibidem, p. 33.

¹²⁷ Ibidem, pp. 34-35.

¹²⁸ Према Хедлију Булу, у систему би морала да постоји једна држава за коју се сматра да је велика сила и према којој би се вршило упоређивање осталих сила с циљем одређивања њихове снаге. Hedley Bull, *The Anarchical Society, A Study of Order in World Politics*, Palgrave, New York, 2002, p. 194.

¹²⁹ Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaferro, and Steven E. Lobell, *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, op. cit., p. 43.

¹³⁰ Brian C. Schmidt, "Competing Realist Conceptions of Power", *Millenium – Journal of International Studies*, vol. 33, no. 3, 2005. pp. 523-525.

¹³¹ Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaferro, and Steven E. Lobell, *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, op. cit., p. 44.

¹³² Аутори су као најважније детерминанте за разумевање јасноће импулса издвојили степен уочљивости и временски распон импулса, као и чињеницу да ли се оптималне политике називају или не. При томе, од наведених детерминанти настају посредујуће варијабле попут ревизионизма и материјалних потенцијала. Ibidem, p. 46.

¹³³ Nicholas Kitchen, "Neoclassical Realism as a Theory of International Politics", op.cit., p. 13.

¹³⁴ Nicholas Ross Smith, "Can Neoclassical Realism Become a Genuine Theory of International Relations?", op. cit., p. 5.

проширили специфичан научни циљ типа три и на проучавање улоге идеја, стратешке културе, идентитета и двосмерног односа државе и друштва у обликовању спољне политике. Један од репрезентативних радова који се издваја у наведеном корпусу јесте *The Obama Doctrine, American Grand Strategy Today*, Колина Дјуека.¹³⁵ У овом делу користио је широки спектар идејних фактора који су утицали на стварање спољнополитичке доктрине Барака Обаме, анализирајући партијске, изборне, као и конгресну политику, уз утицај идеологије на јавно мњење и председничко вођство. Под доктрином се подразумева политика поменутог тзв. „ретренчмента“ (енг. *retrenchment*) друге администрације Барака Обаме и (војног, прим. аут.) повлачења из међународних односа, која је настала као последица политике председника да се концентрише на развој домаћих демократских вредности како би се спречила ескалација могућих опасности који проистичу из унутрашње политичке динамике.¹³⁶

Повлачење или „retrenchment“ кључан је концепт Рандала Швелера о недовољном (неадекватном) уравнотежавању. Према овом концепту, угрожене државе често не успевају да препознају претњу. Са друге стране, када је препознају, понекада једноставно не реагују, или када и реагују, то чине на несмотрен и непромишљен начин.¹³⁷ Овом тврдњом, Швелер је довео у питање аргументе структуралних реалиста који тврде да у таквим ситуацијама угрожене државе посезају за процесом уравнотежавања. Разлози за неуспех државе да одговори на растућу претњу налазе се у погрешној процени ситуације, када државе одбијају да изврше уравнотежавање.¹³⁸ Може се претпоставити да је Обамина администрација одбила у једном тренутку да балансира руску претњу услед лошег опажања надолazeћих процеса. Спољна политика заснована на уравнотежавању захтева консензус политичке елите да се држава и суочава са озбиљном претњом.¹³⁹ Недостатак консензуса међу политичком елитом још један је од разлога за повлачење САД и недовољног уравнотежавања Русије.

У погледу што дубље разјашњења безбедносне дилеме земаља Источне Европе у постхладноратовском окружењу, од велике помоћи су посредујуће варијабле у форми идеологије и институција.¹⁴⁰ Па тако, према тумачењу аргумената Глена Дисена, идеологија, као нормативни оквир може да побољша способност доносиоца одлука да се убедљиво супротставе својим противницима.¹⁴¹ Међутим, на системском нивоу идеологија може да умањи способност државног врха да (рационално, прим. аут.) разуме своју релативну позицију моћи у међународним односима.¹⁴² У узајамним односима са радом институција на инклузиван или екстрактиван начин, такође према истом аутору, идеологија ствара слику о политичким одлучиоцима као о актерима који располажу са „рационалним“ опцијама у примени спољне политике.¹⁴³ Заоштравање односа између Русије и САД у контексту „Украјинске кризе“, даје одређену научну важност раду Глена Дисена, јер он сматра да је либерална демократска идеологија Европске уније и НАТО савеза замаглила опажања доносиоца одлука приликом избора оптималне спољне политике према земљама Источне Европе.¹⁴⁴ Без обзира на јединствене резултате епистемолошког процеса научног сазнања аутора о узроцима кризе и

¹³⁵ Видети: Colin Dueck, *The Obama Doctrine, American Grand Strategy Today*, Oxford University Press, Oxford, 2015.

¹³⁶ Ibidem, p. 109.

¹³⁷ Randall L. Schweller, “Unanswered Threats, A Neoclassical Realist Theory of Underbalancing”, op. cit., p. 159.

¹³⁸ Ibidem, p. 167.

¹³⁹ Ibidem, p. 173.

¹⁴⁰ Nicholas Ross Smith, “Can Neoclassical Realism Become a Genuine Theory of International Relations?”, op. cit., p. 2.

¹⁴¹ Glenn Diesen, *EU and NATO Relations with Russia, After the Collapse of the Soviet union*, Foreword by Richard Sakwa, Routledge, London and New York, 2016, p. 21.

¹⁴² Ibidem, p. 15.

¹⁴³ Nicholas Ross Smith, “Can Neoclassical Realism Become a Genuine Theory of International Relations?”, op. cit., pp. 2-3.

¹⁴⁴ Опширније: Glenn Diesen, *EU and NATO Relations with Russia, After the Collapse of the Soviet union*, Foreword by Richard Sakwa, Routledge, London and New York, 2016.

рата у Украјини, чињеница је да су они засновани на теоријском приступу и употреби варијабли карактеристичних за неокласични реализам.¹⁴⁵

Овом приликом може се поново указати на рад Гидеона Роуза. У његовој анализи могло се приметити да постоји варијабла која претпоставља да опажање и коришћење релативне моћи државе зависи од идеационих домаћих фактора. Додуше, он је употребио идеациону варијаблу у виду својеврсног закључка, нагласивши да идејни домаћи фактори могу утицати на то како лидери опажају сопствене, али и туђе капацитете.¹⁴⁶ С обзиром на промењивост релативне моћи држава, Роуз је истакао да би анализа (унутрашњих, *прим. аут.*) идејних фактора у узајамном односу са релативном моћи, требало да се одвија истовремено, као независна и као зависна варијабла.¹⁴⁷

Идеолошка дебата између америчких интернационалиста и националиста у домаћим политичким и друштвеним односима одувек је представљала једну од најважнијих тема. У том смислу, Стивен Лобел разликује две друштвене и идеолошке коалиције, које сврстава у групу интернационалиста и групу националиста.¹⁴⁸ Прву коалицију чини сектор упућен на међународну конкуренцију. Њу подржавају присталице оријентисане ка спољним дешавањима, с обзиром на то да имају интересе или инвестиције акумулиране у иностранству. Стога, овај друштвени сектор подржава велику стратегију усмерену ка интензивнијем учешћу у међународним пословима, јер рачуна на добитке од економског, политичког или војног ангажовања САД.¹⁴⁹ На другом крају идеолошког спектра, група националиста у одређеној мери подсећа на изолационистичке кругове у Америци, пошто ова групација није заинтересована за надметање у иностранству. Иако Лобел експлицитно не изједначава националисте са изолационистичким струјама у Америци, он истиче да националисте подржавају поборници оријентисани на процесе код куће. Они оспоравају међународно ангажовање због тога што сматрају да таква активност умањује њихову моћ у унутрашњим питањима.¹⁵⁰ За предмет нашег истраживања важно је истаћи чињеницу да се кругови националиста противе трошковима и ризицима које интернационализам сам по себи подразумева. Они подупиру ограничење спољног ангажовања, при чему посебно захтевају смањење војних трошкова, обуставу додељивања стране помоћи и у великој мери одбијају „прекоокеанске“ обавезе.¹⁵¹

Посебна сфера у изучавању америчко–руских односа представља препознатљива стратешка култура САД према руској спољној политици, утемељена пре свега, на америчком искуству створеном за време Хладног рата. Образлагањем компоненти стратешке културе у раду је обухваћена посредујућа варијабла неокласичног реализма.¹⁵² Позивајући се на интелектуални легат једног од највећих представника америчке стратешке мисли, Џорџа Кенана, добар део представника идеализма, реализма и неоконзервативизма, али и државни врх Русије, сваки из својих разлога, упозоравао је на последице Кенановог провиђења оличеног у стратегији обуздавања.¹⁵³ Од самог почетка 21. века, САД су спроводиле офанзивну политику

¹⁴⁵ Nicholas Ross Smith, “Can Neoclassical Realism Become a Genuine Theory of International Relations?”, *op. cit.*, p. 3.

¹⁴⁶ Gideon Rose, “Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy”, *op. cit.*, p. 168.

¹⁴⁷ *Ibidem*, p. 169.

¹⁴⁸ Steven E. Lobell, “Engaging the Enemy and the Lessons for the Obama Administration”, *Political Science Quarterly*, vol. 128, no. 2, 2013. p. 267.

¹⁴⁹ *Ibidem*, p. 267.

¹⁵⁰ *Ibidem*, p. 268.

¹⁵¹ *Ibidem*, p. 268.

¹⁵² За потребе рада, под појмом стратешке културе подразумевамо ону културу у спољној политици која се заснива на америчкој историји, географији и политичкој култури САД. Ken Booth, “The Concept of Strategic Culture Affirmed”, in Carl G. Jacobsen (ed.), *Strategic Power: USA/USSR*, Palgrave Macmillan, London, 1990, p. 121.

¹⁵³ Миљан М. Филимоновић, *Концепт новог европског безбедносног поретка у спољној политици Русије на почетку 21. века*, докторска дисертација, Универзитет у Београду Факултет политичких наука, 2016, стр. 220.

према Русији. Хронолошки се могу посматрати, процес проширивања НАТО савеза са новим европским чланицама, подршка тзв. „обојеним револуцијама“ у земљама у непосредном стратегијском окружењу Русије, уз примену економских санкција, незаобилазном инструменту америчке спољне политике, као одговор на руску анексију Кримске области 2014. године.¹⁵⁴ Можда најупечатљивија компонента америчке стратешке културе огледа се у билатералним трговинским односима са Русијом. Неприметан руски удео у америчком обиму спољне трговинске размене, у историјском контексту увек је био на маргинама. На пример, 1992. године учешће Русије у америчкој спољној трговини кретало се око 1%.¹⁵⁵ При том, од формалног успостављања ГАТТ система о трговинским царинама у периоду након Другог светског рата, некада СССР, а од 1993. године и Русија, нису учествовали у овој међународној трговинској институцији, касније Светској трговинској организацији, све до 2012. године.¹⁵⁶

Део идеолошке основе спољне политике друге Обамина администрације заснован је на избегавању директног сукоба са Русијом, како би се очувала макроекономска стабилност и спречиле финансијске последице не само у Америци, већ и у међузависној евроатлантској економији. Спољна политика предвођена идеолошким уверењем о економској снази САД имала је примат у односу над војном интервенцијом, коју је заменила геоекономска мера у виду наметнутих широк економских санкција.¹⁵⁷ Према анализи Колина Дјуека, главни Обамини политички циљеви односили су се на унутрашње политичке процесе, услед чега се може закључити како су се циљеви спољне политике председничке администрације налазили у функцији унутрашње америчке политике.¹⁵⁸ Поред тога, у јавности се створио одлучан став више од већине становника у периоду (2010–2013) који се залагао против учешћа Америке у новим сукобима у иностранству. Већинска јавност желела је да се државни врх окрене решавању домаћих економских проблема.¹⁵⁹ Уколико би у једној реченици могла да се сумира Обамина политика „ресетовања“ односа са Русијом, она је промовисала демократизацију те велике силе и интеграцију у европски геополитички простор.¹⁶⁰ Барак Обама током председничких дебата често је убеђивао противкандидате како САД и Русија нису биле близу поновном започињању Хладног рата.¹⁶¹ Међутим, развој нове геополитичке реалности и политички процеси од 2012. године захтевали су стратешка прилагођавања, јер су својевремена опажања америчког државног врха према кризи у Украјини била заснована на ирационалним претпоставкама.

¹⁵⁴ Миљан М. Филимоновић, *Концепт новог европског безбедносног поретка у спољној политици Русије на почетку 21. века*, op. cit., str. 218.

¹⁵⁵ Ibidem, str. 222.

¹⁵⁶ Executive Office of the President of the United States, *2017 Report on the Implementation and Enforcement of Russia's WTO Commitments*, Washington, United States Trade Representative, december 2017, Available from: <https://ustr.gov/sites/default/files/Russia-2017-WTO-Report.pdf>, (Accessed 10 February 2025).

¹⁵⁷ Ова теза је укоренеана у аргументима Џонатана Кишнера, који је на широком историјском узорку потврдио да постоје заједнички интереси америчких финансијских кругова и државног врха САД који подразумевају политику избегавања рата. Опширније Jonathan Kirshner, *Appeasing Bankers, Financial Caution and the Road to War*, Princeton University Press, Princeton and Oxford, 2007.

¹⁵⁸ Colin Dueck, *The Obama Doctrine, American Grand Strategy Today*, op. cit., p. 25.

¹⁵⁹ Ibidem, pp. 111-112.

¹⁶⁰ Michael Kimmage, "The Failure to Deter, US Policy Toward Ukraine and Russia from the End of the Cold War until February 24, 2022", in: Hal Brands (ed.), *War in Ukraine, Conflict, Strategy, and the Return of the Fractured World*, Johns Hopkins University Press, Baltimore, 2022, p. 75.

¹⁶¹ Jonathan Haslam, *Hubris, The American Origins of Russia's War against Ukraine*, The Belknap Press of Harvard University Press Cambridge, Massachusetts, 2025, p. 176.

3. ОДНОСИ СЈЕДИЊЕНИХ АМЕРИЧКИХ ДРЖАВА И РУСКЕ ФЕДЕРАЦИЈЕ У ВРЕМЕ ПРВЕ АДМИНИСТРАЦИЈЕ БАРАКА ОБАМЕ

3.1. „Ресетовање“ у односима Сједињених Америчких Држава и Руске Федерације

Процес „ресетовања“ између САД и Русије хронолошки је смештен у период (2009–2012).¹⁶² Према Владимиру Трапари овај процес представља укупно „трећи по реду покушај њиховог приближавања у постхладноратовској ери“.¹⁶³ Политика „ресетовања“ америчко–руских односа, иницирана почетком првог председничког мандата Барака Обаме, представљала је покушај превазилажења дубоког стратешког неповерења које је обележило крај администрације Џорџа Буша Млађег. У оквиру тежње ка обнови прагматичне сарадње са Русијом, државни врх у Вашингтону настојао је да измени дотадашњи приступ и да кроз билатералне компромисе, у областима као што су контрола нуклеарног наоружања или борба против тероризма, створи услове за стабилније односе са руским високим руководством. Са становишта неокласичног реализма, политика „ресетовања“ може се тумачити као прилагођавање спољне политике САД на промене у међународној структури моћи, као и на сопствене унутрашње потребе за очувањем америчких ресурса после дугогодишењег ангажмана на Блиском истоку и осталим регионима света. У том смислу, полазна основа овог поглавља налази се на линији са становиштем Колина Дјуека, према којем је у периоду Обамине администрације спроведено америчко прилагођавање на међународној сцени, како би председник Обама могао једним делом да се усредсреди на консолидацију либералног политичког наслеђа унутар САД.¹⁶⁴

Са позиције главног америчког лидера, Барак Обама заступао је став како је неопходно било посветити пажњу домаћим питањима, више него што је то био случај за време Бушове администрације, а посебно је наглашавао могућност стварања унутрашњих политичких темеља на прогресивним основама.¹⁶⁵ Стога је његово опредељење у великој мери било да се смањи америчко војно присуство у иностранству, да се поклони велика пажња ублажавању међународних ривалстава (која се можда, најприметније, огледа у политици „ресетовања“ са Русијом, *прим. аут.*), као и да се усмери напор на испуњавање домаћих потреба америчког народа.¹⁶⁶ Наглашавано је америчко повлачење и прилагођавање, при чему се примењивао мешовити приступ који је у одређеним случајевима комбиновао елементе обуздавања, ангажовања, интеграције, па чак и свргавања режима, као што се показало у Либији за време „Арапског пролећа“.¹⁶⁷ Овај приступ био је у складу не само са спољнополитичким уверењима председника, већ и са његовим амбициозним унутрашњим политичким циљевима.¹⁶⁸

Ипак, упркос почетним успесима, фундаменталне разлике у спољнополитичким опажањима, као и унутрашње политичке динамике у Русији, довеле су до пропасти „ресетовања“, што се посебно изразило током заоштравања украјинске кризе 2013–2014. године. Ово поглавље има за циљ да анализира основне домете и ограничења политике „ресетовања“, са посебним освртом на њене кључне механизме, институционалне носиоце и узроке њеног постепеног неуспеха.

¹⁶² Главни квалитативни извор за ово поглавље представља монографија: Владимир Трапара, *Време ресетовања, Односи Русије и Сједињених Држава у периоду од 2009. до 2012. године*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2017.

¹⁶³ Ибидем, стр. 103.

¹⁶⁴ Colin Dueck, *The Obama Doctrine, American Grand Strategy Today*, op. cit., 2.

¹⁶⁵ Ibidem, pp. 2-3.

¹⁶⁶ Ibidem, p. 3.

¹⁶⁷ Ibidem, p. 2.

¹⁶⁸ Ibidem, p. 2.

Период „ресетовања“ смештен је хронолошки између два кључне кризе америчко–руских односа; између руског рата са Грузијом из 2008. године и украјинске кризе, која је почела да се погоршава крајем 2013. односно, у првој половини 2014. године, када је постала део шире проблематике међународних односа.¹⁶⁹ Владимир Трапара сматра да су постојале „три различите фазе ресетовања, док је читав процес, самим тим и његова прва фаза, почела јануара 2009. године, доласком Барака Обаме на положај председника Сједињених Држава“.¹⁷⁰ Прва фаза траје до септембра 2009, када је „Обама одустао од спровођења планова претходне администрације о изградњи противракетног штита у Европи, што је био потез који се касније показао пресудним за омогућавање неких од најважнијих резултата ресетовања“.¹⁷¹

Друга фаза трајала је од октобра месеца 2009. до фебруара 2011. године, када је читав процес доживео свој врхунац и када су остварена главна постигнућа у билатералним односима, као што је споразум Нови СТАРТ.¹⁷² Последња и трећа фаза, „почела је од интервенције у Либији марта месеца 2011. године и она не означава ресетовање у правом свом изворном смислу, с обзиром на чињеницу да управо од тог догађаја америчко–руски односи започињу своје заостравање, а само ресетовање своју пропаст“.¹⁷³ Владимир Трапара је за крај ресетовања две силе одредио „долазак Путина на место председника Русије, чиме је процес поновног покретања билатералних односа био завршен“.¹⁷⁴ У ширем смислу, бивши амерички амбасадор у Москви Мајкл Мекфол, као догађај који је коначно прекинуо овај процес, означио је почетак украјинске кризе.¹⁷⁵

Према периодизацији Мајкла Мекфола, први својеврсни облик „ресета“ догодио се за време ере Горбачова и Регана.¹⁷⁶ Оптимизам успостављен у том периоду настављен је касније, али сам концепт приближавања две земље није прекинут тада, већ је одложен на неко време.¹⁷⁷ Поновно покретање међусобних односа између САД и Русије поновило се у периоду након завршетка Хладног рата. Нови покушаји приближавања уочавају се у времену када се Борис Јељцин налазио на челу Русије, након распада СССР–а.¹⁷⁸ Политичка елита окупљена око Јељцина, „у великој мери прозападно оријентисана, залагала се за пуну интеграцију Русије у западни систем“.¹⁷⁹ Међутим, „услед супротстављених идентитета ове две велике силе и њихових неусклађених националних интереса, као и због политике САД према *status quo* ставу Русије према улози организације УН, покушаји Јељцинове администрације за приближавањем остали су неуспешни“.¹⁸⁰

Следећи билатерални корак ка приближавању догодио се у периоду након 2000. године, када је на позицију руског председника дошао Владимир Путин. Из стратешких разлога унутрашње консолидације, „тадашњој Путиновој администрацији неопходан је био предах у надметању са САД, при чему је један од потеза у тој стратегији обележило и могуће чланство

¹⁶⁹ Владимир Трапара, *Време ресетовања, Односи Русије и Сједињених Држава у периоду од 2009. до 2012. године*, оп. цит., стр. 21.

¹⁷⁰ Ибидем, стр. 22.

¹⁷¹ Ибидем, стр. 22.

¹⁷² Ибидем, стр. 23.

¹⁷³ Ибидем, стр. 23.

¹⁷⁴ Ибидем, стр. 23.

¹⁷⁵ Michael McFaul, *From Cold War to Hot Peace, The Inside Story of Russia and America*, op. cit., p. 393.

¹⁷⁶ Ibidem, p. 29.

¹⁷⁷ Ibidem, p. 48.

¹⁷⁸ Владимир Трапара, *Време ресетовања, Односи Русије и Сједињених Држава у периоду од 2009. до 2012. године*, оп. цит., стр. 104.

¹⁷⁹ Ибидем, стр. 104.

¹⁸⁰ Ибидем, стр. 107.

Русије у НАТО савезу“.¹⁸¹ Џефри Манкоф навео је податак према којем је руски председник Владимир Путин био први инострани лидер који је упутио телефонски позив председнику Бушу након терористичких напада на САД у септембру 2001. године.¹⁸² Тада је „приближавање две силе постало приметније, јер је руски председник понудио свеобухватну руску помоћ Америци у борби против међународног тероризма, са намером да нови међународни поредак буде заснован на противтерористичкој коалицији, чији део би била и Русија“.¹⁸³ Ипак, како теоретичари реализма посматрају политику великих сила, она је заснована на њиховом непрестаном надметању због супротстављених интереса,¹⁸⁴ те је савезништво Русије и САД, са полазном основом у антитерористичком деловању, Бушова администрација „одбацила са једним чврстим разлогом“.¹⁸⁵ Тадашње америчко високо државно руководство „није желело да путем заједничког деловања са Русијом, тој земљи додели статус, не само, себи равноправног партнера, већ и статус велике силе, који је Русија непрестано захтевала у униполарном поретку заснованом на америчком вођству“.¹⁸⁶

Након неуспешног руског покушаја да се приближи САД, уследили су догађаји који су допринели заоштравању америчко–руских односа. Највеће проширење НАТО–а новим чланицама у једном потезу током 2003. године, најпре је „угрозило руски став о подели светских интересних сфера, да би након тога, америчка очигледна политичка подршка тзв. „Револуцији ружа“ у Грузији 2003. и „Наранцастој револуцији“ у Украјини наредне, 2004. године, натерало Русију да промени своју политику у односима са САД“.¹⁸⁷ Примећује се како су односи између САД и Русије били изузетно напети током мандата председника Џорџа В. Буша, што није било без разлога.¹⁸⁸ Приступ државног руководства Америке према „обојеним револуцијама“ упозорио је Русију на даље могуће проширивање НАТО алијансе, али и на америчку политику, која је према одређеним размишљањима водећих елита, обухватала и евентуалну промену режима у самој Русији, како наводи Владимир Трапара.¹⁸⁹ Страхови тадашње „Путинове администрације нису били без разлога јер је јавно био доступан оквир Бушове платформе „Агенда слободе“, у коју је спадала америчка подршка тзв. обојеним револуцијама“.¹⁹⁰

Други покушај приближавања две силе „оставио је тешке последице по билатералне односе, што ће се манифестовати најнижим степеном разумевања САД и Русије током 2008. године“.¹⁹¹ Овом заоштравању односа Вашингтона и Москве претходила је америчка иницијатива за успостављањем противракетног штита на територијама Чешке и Пољске.

¹⁸¹ Трапара се позива на наводе Ангеле Стент, која тврди да је на ову тему Путин од председника САД Клинтона добио охрабрујуће сигнале. Владимир Трапара, *Време ресетовања, Односи Русије и Сједињених Држава у периоду од 2009. до 2012. године*, оп. цит., стр. 111.

¹⁸² Jeffrey Mankoff, *Russian Foreign Policy, The Return of Great Power Politics*, Rowman & Littlefield Publishers, INC., New York, A Council on Foreign Relations Book, 2009. p. 97.

¹⁸³ Владимир Трапара, *Време ресетовања, Односи Русије и Сједињених Држава у периоду од 2009. до 2012. године*, оп. цит., стр. 112.

¹⁸⁴ Džon Miršajmer, *Tragedija politike velikih sila*, изменјено и допуњено издање, Udruženje za studije SAD u Srbiji, Čigoja štampa, Beograd, jul 2017. str. 46.

¹⁸⁵ Владимир Трапара, *Време ресетовања, Односи Русије и Сједињених Држава у периоду од 2009. до 2012. године*, оп. цит., стр. 113.

¹⁸⁶ Ибидем, стр. 113.

¹⁸⁷ Ибидем, стр. 114.

¹⁸⁸ Önder Çoban, “USA – Russia Relations In The Obama Period: Reflections Of Reset Policy”, *Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Dergisi*, Vol. 1, No. 2, 2021. p. 95.

¹⁸⁹ Владимир Трапара, *Време ресетовања, Односи Русије и Сједињених Држава у периоду од 2009. до 2012. године*, оп. цит., стр. 114-115.

¹⁹⁰ Ибидем, стр. 114-115.

¹⁹¹ Ибидем, стр. 116. Историјски значај Путиновог говора означава прекретницу у опхођењу руских политичких одлучиоца у политици према САД. Једна група аутора говор означава као критику америчке спољне политике са становишта руских интереса, док поједини аутори сматрају да је говор био апел да САД престану да делују на штету укупних америчко–руских односа. Ибидем, стр. 117.

Руководство Русије је „предложено постављање овог војног система доживело као директну претњу по своју националну безбедност“.¹⁹² Шестодневни рат Русије и Грузије августа 2008. године представља још један пример „супротстављених приступа Русије и САД једном међународном проблему, који извире из суштинске различитости њихових идентитета, односно интереса“.¹⁹³ Председник Буш је рат у Грузији означио као „руски корак који је најавио изолацију Русије од тзв. слободног света“.¹⁹⁴ Након што су „САД прекршиле норме међународног права и унилатерално наметнуле решење војног и политичког сукоба на Косову и Метохији, ослањајући се на претходно употребљену војну силу против Србије, нису постојали механизми међународних односа који би спречили Русију да скоро сличним путем наступи у случају Јужне Осетије и Абхазије“.¹⁹⁵ Многи чланови руског државног врха нису посматрали америчку политику као пријатељску, јер се нису слагали са америчком одлуком да се нападне Србија 1999. године без дозволе УН, а посебно нису благонаклоно посматрали НАТО ширење у Источној Европи и Балтику.¹⁹⁶ Трапара сматра да је „политика Русије у овом случају била реакција на америчко ширење западне сфере утицаја на постсовјетском простору; није постојао проблем са руске стране у поимању територијалног интегритета Грузије, већ са настојањем њеног државног врха да је сврста у западни геополитички блок, као и са спремношћу НАТО савеза да прими Грузију у своје чланство, што ће бити потврђено на самиту у Букурешту касније те 2008. године“.¹⁹⁷ У наредним поглављима у раду биће речи о одлуци наведеног самита да и Украјину укључи у савез НАТО–а.

Месец дана након победе на председничким изборима у САД 2008. године, дотадашњи демократски сенатор из Илиноиса, Барак Обама први пут је у јавном говору употребио израз „ресетовање“, које је требало да означи поправљање америчко–руских односа.¹⁹⁸ На основу Обамина изјаве¹⁹⁹ о овом процесу, Владимир Трапара издвојио је пар важних закључака. Најпре, „Обама није имао намеру да прихвати резултат руско–грузијског рата и да на тај начин, легитимизује руску политику према постсовјетском простору, затим, САД су биле спремне да сарађују са Русијом у оним областима где је постојао заједнички интерес за такву сарадњу, док је на крају, али не и најмање важно, било Обамино уверење да је Русија успела да спроведе унутрашњи економски развој“.²⁰⁰ Економски развој, заснован на ефикасној енергетској политици, омогућио је Русији да поново спроводи независну спољну политику и да се све мање ослања на САД, које нису никада озбиљно ни узимале у обзир руске интересе.²⁰¹ Неки аналитичари сматрају како је Мајкл Мекфол, пре ступања на место амбасадора у Москви, са позиције Обаминог саветника за Русију, заправо био архитекта концепта „ресетовања“, с обзиром на то да је он означен као творац политике на „два колосека“ са Русијом.²⁰² Према

¹⁹² Владимир Трапара, *Време ресетовања, Односи Русије и Сједињених Држава у периоду од 2009. до 2012. године*, оп. cit., стр. 121.

¹⁹³ Ибидем, стр. 128.

¹⁹⁴ Jeffrey Mankoff, *Russian Foreign Policy, The Return of Great Power Politics*, op. cit., p. 97.

¹⁹⁵ Владимир Трапара, *Време ресетовања, Односи Русије и Сједињених Држава у периоду од 2009. до 2012. године*, оп. cit., стр. 128.

¹⁹⁶ Jeffrey Mankoff, *Russian Foreign Policy, The Return of Great Power Politics*, op. cit., pp. 100-101.

¹⁹⁷ Владимир Трапара, *Време ресетовања, Односи Русије и Сједињених Држава у периоду од 2009. до 2012. године*, оп. cit., стр. 129.

¹⁹⁸ Ибидем, стр. 132.

¹⁹⁹ „Мислим да ће бити значајно ресетовати (курзив Е.К.) односе САД и Русије. Русија је држава која је начинила велики економски напредак у последњих неколико година. Очигледно су им помогле високе цене нафте. Они су све асертивнији. А када се ради о Грузији и претњама против суседа, мислим да се понашају на начин супротан међународним нормама. Желимо да сарађујемо с њима тамо где можемо, а постоји велики скуп области, пре свега око непролиферације оружја и тероризма, где можемо да сарађујемо. Али морамо да пошаљемо и јасну поруку да морају да се понашају на начин који не подразумева малтретирање суседа“. Ибидем, стр. 133.

²⁰⁰ Ибидем, стр. 133.

²⁰¹ Jeffrey Mankoff, *Russian Foreign Policy, The Return of Great Power Politics*, op. cit., pp. 97-98.

²⁰² Владимир Трапара, *Време ресетовања, Односи Русије и Сједињених Држава у периоду од 2009. до 2012. године*, оп. cit., стр. 136. Политика на два колосека са Русијом подразумевала је раздвајање билатералних америчких односа са Русијом и питање руског унутрашњег политичког развоја. Ибидем, стр. 136.

самом Мекфолу, „побољшање америчких односа са Русијом није требало да буде циљ спољне политике САД сам по себи, већ америчка стратегија за остваривање економских и безбедносних интереса у ангажману са Русијом“.²⁰³ Политички оквир стратегије према Русији, припремљен од стране Обаиног тима за политичку кампању, у консултацији са бившим Клинтоновим саветницима, био је заснован на пет тачака и касније је постао концепт Обаине политике „ресетовања“.²⁰⁴ Прва тачка обухватала је америчку подршку иностраним „демократским партнерима и заштиту принципа суверенитета широм Европе и Евроазије, као и превентивно деловање у циљу решавања тензија између држава пре него што ескалирају у војне сукобе“.²⁰⁵ Друга тачка подразумевала је снажење НАТО савеза како би се у односима са Русијом показало јединство и јасна позиција.²⁰⁶ Трећа тачка је покренула питање смањивања зависности америчких савезника и партнера од снабдевања руским енергентима.²⁰⁷ Четврта тачка најавила је директан ангажман са руским високим руководством у областима заједничких интереса, али и директно обраћање САД руским грађанима ради промоције заједничких вредности.²⁰⁸ Последња тачка подразумевала је америчку спремност да укључи у глобални систем све државе региона и Русију, под условом да покажу спремност да ће деловати „као одговорни чланови међународне заједнице“.²⁰⁹

Прва фаза „ресетовања“ трајала је од јануара 2009. до септембра исте године и многи аутори сматрају како је формално отпочела уручивањем симболичног поклона у облику дугмета за почетак „ресетовања“, америчке државне секретарке Хилари Клинтон руском министру спољних послова Сергеју Лаврову.²¹⁰ „Први важан корак у овој фази представља учешће потпредседника Џозефа Бајдена на Минхенској безбедносној конференцији у фебруару исте године, док је њен крај оличен у Обаиној одлуци да напусти раније припремљен програм о противракетној одбрани Европе за време Бушове председничке администрације“.²¹¹ Бајденов наступ на Минхенској конференцији, према Ангели Стент најавио је почетак политике ресетовања.²¹² Говор је означио „најважнија питања која је нова америчка политика у односима са Русијом требало да обухвати. САД су биле заинтересоване да сарађују са Русијом у питањима забране пролиферације нуклеарног оружја и процесу спровођења нуклеарног разоружања, политици према Талибанима и према организацији Ал-Каиде у Авганистану, као и обнављање СТАРТ процедура“.²¹³ САД, са друге стране, према Бајденовим речима, „нису имале намеру да се сложе са руском политиком према Абхазији и Јужној Осетији, нису желеле да сарађују поводом руских тежњи ка стварању глобалних сфера утицаја“ и најавиле су да ће бранити „право суверених држава да бирају сопствене савезе“.²¹⁴ Ипак, како ће се испоставити, Обама је напустио политику према овој теми, коју је формулисао Џорџ Буш млађи.²¹⁵ Другим речима, САД и Русија требало је да „признају тачке међусобних спорења, али тако да неусаглашени билатерални ставови не представљају препреку сарадњи у оним областима у

²⁰³ Michael McFaul, *From Cold War to Hot Peace, The Inside Story of Russia and America*, op. cit., 79.

²⁰⁴ Мекфол није експлицитно написао у својим мемоарима да је он био једини аутор ове стратегије према Русији, већ користи прво лице множине у објашњењу. Ibidem, p. 79.

²⁰⁵ Ibidem, p. 80.

²⁰⁶ Ibidem, p. 80.

²⁰⁷ Ibidem, p. 80.

²⁰⁸ Ibidem, p. 80.

²⁰⁹ Ibidem, p. 80.

²¹⁰ Angela E. Stent, *The Limits of Partnership, U.S.-Russian Relations in the Twenty-First Century*, Princeton University Press, Princeton and Oxford, 2014. p. 211.

²¹¹ Владимир Трапара, *Време ресетовања, Односи Русије и Сједињених Држава у периоду од 2009. до 2012. године*, оп. цит., стр. 147.

²¹² Angela E. Stent, *The Limits of Partnership, U.S.-Russian Relations in the Twenty-First Century*, op. cit., 217.

²¹³ Владимир Трапара, *Време ресетовања, Односи Русије и Сједињених Држава у периоду од 2009. до 2012. године*, оп. цит., стр. 148.

²¹⁴ Ibidem, стр. 148.

²¹⁵ Önder Çoban, “USA – Russia Relations In The Obama Period: Reflections Of Reset Policy”, op. cit., 96.

којима су обе земље имале заједничке интересе“.²¹⁶ Међутим, агенду ресетовања „наметале су САД са циљем да оне буду предводник глобалних односа, при чему се шири руски интереси у склопу ресетовања нису у довољној мери узимали у обзир“.²¹⁷

Једно од главних политичких питања прве фазе односило се на контроверзно америчко одустајање од позиционирања противракетне и балистичке одбране у области Источне Европе. Према писању водеће штампе у обе земље, „руски државни врх заузврат је требало да убеди руководство Ирана да одустане од својих намера о стицању нуклеарног наоружања“.²¹⁸ Каснији след догађаја из 2013. године, потврдио је према мишљењу Трапаре, руске сумње да „предложени акт није повезивао питање противракетне одбране са питањем иранског нуклеарног оружја, иако је руски председник Медведев пристао на контроверзни договор и тиме наставио процес ресетовања“.²¹⁹ Ипак, и поред тога, водећи аналитичари тог периода изразили су озбиљну забринутост у погледу успеха председника Обаме у побољшању односа између Русије и САД. Тако су неки критиковали Обаму да је водио политику „попуштања“ Русији и да је ушао у „опасан процес преговарања“, па чак и у ситуацију у којој је „одбијао да види зло“.²²⁰ Неки су сматрали како је Обама следио политику „Русија пре свега“ (*Russia first*), занемарујући руске суседне државе и фокусирајући се искључиво на Русију, што је значило игнорисање региона, па чак повлачење из регионалне политике.²²¹ У духу иницијативе приближавања међусобних односа, „поново су успостављени директни политички контакти од стране САД са Русијом, прекинути услед јавног америчког неслагања са природом руско–грузијског рата 2008. године“.²²²

Током прве фазе ресетовања, америчка политика према Украјини у контексту америчко–руских односа, налазила се у повоју. Док су украјински лидери били заокупљени унутрашњом политиком а администрација председника Обаме тек почела да се консолидује, односи између САД и Украјине ушли су у затишје током прве половине 2009. године.²²³ Појавила се одређена забринутост код украјинског државног врха, с обзиром на то да је вишемесечни провизоријум на челу америчке дипломатске мисије у Украјини указивао да се украјинско питање није налазила на врху приоритета нове америчке администрације, посебно у светлу иницијативе америчке владе за „ресетовање“ односа са Русијом.²²⁴ Стивен Пајфер сматра како је овај утисак ублажен за време посете потпредседника Џозефа Бајдена Кијеву средином те године. Била је то прва у низу Бајденових посета Украјини, иако је његов кабинет одлучио да не обнавља билатералну комисију налик комисији из доба Клинтонове администрације, коју су предводили председник Кучма и потпредседник Ал Гор.²²⁵ Део политичке елите Украјине полагао је наду у став председника Обаме, према којем се „америчка политика упркос ресетовању, залагала за то да државе које желе да се прикључе НАТО савезу, могу и да постану чланице НАТО–а“.²²⁶ Бајденова прва посета уследила је непосредно након Обамине посете Москви и она је једним делом имала за циљ да доведе у политичку равнотежу спољне политике САД обе посете

²¹⁶ Владимир Трапара, *Време ресетовања, Односи Русије и Сједињених Држава у периоду од 2009. до 2012. године*, оп. цит., стр. 149.

²¹⁷ Ибидем, стр. 149.

²¹⁸ Ибидем, стр. 152.

²¹⁹ Ибидем, стр. 153.

²²⁰ Önder Çoban, “USA – Russia Relations In The Obama Period: Reflections Of Reset Policy”, op. cit., 95.

²²¹ Ibidem, p. 95.

²²² Владимир Трапара, *Време ресетовања, Односи Русије и Сједињених Држава у периоду од 2009. до 2012. године*, оп. цит., стр. 153.

²²³ Steven Pifer, *The Eagle and the Trident, U.S.-Ukraine Relations in Turbulent Times*, Brookings Institution Press, Washington D.C., 2017. pp. 289-290.

²²⁴ Ibidem, p. 290.

²²⁵ Ibidem, p. 290.

²²⁶ Владимир Трапара, *Време ресетовања, Односи Русије и Сједињених Држава у периоду од 2009. до 2012. године*, оп. цит., стр. 163.

председника и потпредседника.²²⁷ Бајден је украјинским представницима власти пренео три поруке. Захтевана је неопходност наставка реформског процеса и испуњавања обећања „Наранцасте револуције“ (о којој ће бити речи у наредним поглављима, прим. аут.); украјинским лидерима пренето је уверавање да америчка политика „ресетовања“ односа с државним руским руководством не подразумева прихватање концепта утицајних сфера, што је имплицирало да суверене државе имају право на сопствени спољнополитички пут; на крају је пренет захтев САД да се билатералној сарадњи са Украјином додели конкретнији садржај.²²⁸

Руска страна „била је изузетно заинтересована за питања из области безбедности које је формулисао председник Медведев и инсистирала је да она буду интегрисана у процес ресетовања“.²²⁹ Са друге стране, након дебакла америчке политике према рату у Грузији, Обамин тим био је знатно опрезнији у својим изјавама и поступцима у вези и са Грузијом и Украјином, те је у великој мери остао суздржан на тему даљег проширења НАТО савеза.²³⁰ Ова питања подразумевала су свеобухватни дијалог о европској безбедности и редовне састанке амбасадора држава чланица ОЕБС–а.²³¹ Државно руководство из Москве је на самом врху својих приоритета, „конкретно поставило питање европске безбедности и место Русије у њој, што је предочено Бараку Обама априла месеца 2009. године на састанку двојице председника“.²³² Поред тога, разматрало се о могућем транспорту америчких трупа у Авганистан преко руске територије, као и о проблему забране пролиферације нуклеарног наоружања.²³³ Одмах пар дана након састанка са Медведевим, Обама је потврдио у великом говору у Прагу „почетак нове америчке политике засноване на конструктивној сарадњи са Русијом и смањивању значаја нуклеарног оружја у будућности 21. века“.²³⁴ Најавио је умањену „важност овог оружја у стратегији националне безбедности САД и почетак преговора око новог СТАРТ споразума са Русијом“.²³⁵ Већ на самом почетку свог првог мандата, Обама је као један од најважнијих приоритета у односима са Русијом истакао преговоре око поменутог споразума.²³⁶

Са друге стране, прву фазу у процесу ресетовања оптерећивао је турбулентан однос између НАТО савеза и Русије, те је уочи самита војне алијансе почетком априла месеца 2009. године, председник Обама Русију „означио важним партнером НАТО–а у одржавању стабилности“, али и да је у контексту односа са Русијом, „требало да се поклони пажња независности свих европских држава“.²³⁷ Међутим, „руски високи одлучиоци посматрали су заједничке војне вежбе алијансе са Грузијом као политичку провокацију“, посебно у светлу унутрашње нестабилности овог руског суседа, где су су у том периоду одигравали сукоби

²²⁷ Steven Pifer, *The Eagle and the Trident, U.S.-Ukraine Relations in Turbulent Times*, op. cit., p. 290.

²²⁸ Ibidem, p. 290.

²²⁹ Владимир Трапара, *Време ресетовања, Односи Русије и Сједињених Држава у периоду од 2009. до 2012. године*, оп. цит., стр. 157. Више пута је Дмитриј Медведев инсистирао на концепту једнаке безбедности за све. Ибидем, стр. 171.

²³⁰ Angela E. Stent, *The Limits of Partnership, U.S.-Russian Relations in the Twenty-First Century*, op. cit., 218.

²³¹ Владимир Трапара, *Време ресетовања, Односи Русије и Сједињених Држава у периоду од 2009. до 2012. године*, оп. цит., стр. 177-178.

²³² Ибидем, стр. 164.

²³³ Önder Çoban, “USA – Russia Relations In The Obama Period: Reflections Of Reset Policy”, op. cit., 99.

²³⁴ Владимир Трапара, *Време ресетовања, Односи Русије и Сједињених Држава у периоду од 2009. до 2012. године*, оп. цит., стр. 166.

²³⁵ Ибидем, стр. 166. Позивајући се на Кенета Волца, Владимир Трапара сматра у свом раду да је америчка надмоћ у обиму конвенционалног наоружања омогућавала овој светској сили да води политику одвраћања снагом конвенционалног оружја, али да је поседовање нуклеарног наоружања од стране неке државе могло да угрози америчку безбедност и њене интересе. Ибидем, стр. 171.

²³⁶ Önder Çoban, “USA – Russia Relations In The Obama Period: Reflections Of Reset Policy”, op. cit., 98.

²³⁷ Владимир Трапара, *Време ресетовања, Односи Русије и Сједињених Држава у периоду од 2009. до 2012. године*, оп. цит., стр. 172. О односима НАТО савеза и Русије пре 2009. године видети: Jeffrey Mankoff, *Russian Foreign Policy, The Return of Great Power Politics*, pp. 163-175.

опозиције са председником Сакашвилијем.²³⁸ Непрестано ширење НАТО–а на исток „Русија је сматрала геополитичким променама које штете њеним интересима“, при чему, „безбедносна подела успостављена за време Хладног рата и даље се одржава, док би са потенцијалним чланством Украјине и Грузије у поменутој алијанси трајно угрозило руску безбедност“.²³⁹

НАТО експанзија није допринела пропасти прве фазе ресетовања, не само „захваљујући срдчним контактима Хилари Клинтон и Сергеја Лаврова“, већ и услед чињенице да је „Русија била спремна да преиспита своје војно–политичке односе са Ираном“, у замену за „америчко преиспитивање своје политике НАТО проширења на државе постсовјетског простора“.²⁴⁰ Ипак, већ у мају месецу 2009. године Путин је са места председника владе „критиковао деловање западних држава и НАТО вежбу у Грузији“, али је увео питање „НАТО противракетне одбране у оквир проблема које се односило на смањење стратешког нуклеарног наоружања“.²⁴¹

Велики корак са америчке стране током прве фазе „ресетовања“ представљала је посета Барака Обаме Москви јула месеца 2009. године, током које је читавом процесу додељен и суштински карактер.²⁴² Као главни резултат ове фазе „издвојило се питање закључивања новог уговора о стратешком нуклеарном наоружању, које постало предмет расправа заједничке високе председничке комисије две земље“.²⁴³ Предстојеће преговоре, председник Обама сматрао је приоритетним питањем у оквиру своје стратегије ресетовања односа, и у том смислу, могуће потписивање уговора, видео је као важну потврду напретка који је политика ресетовања могла да оствари.²⁴⁴ Поред сусрета са Медведевом, амерички председник састао се и са Владимиром Путином, али је ипак тадашњег руског председника означио као партнера „који је превазишао старе обрасце руског приступа у америчко – руским односима“ док је за Путина „сматрао да делимично и даље практикује традиционални руски *modus operandi* модел према билатералним питањима“.²⁴⁵ Ангела Стент примећује како је, током тадашње Обамине посете Москви, „један од најизазовнијих тренутака америчком председнику био двосатни састанак са Путином“.²⁴⁶

Завршетак прве фазе „ресетовања“ Владимир Трапара означио је „актом САД којим је Обамина администрација одбацила изградњу противракетног штита на територији Европе“, док је са руске стране ова фаза окончана „политичким притиском руског државног врха према Ирану у погледу спречавања развоја иранског нуклеарног оружаног програма“.²⁴⁷ Обе силе тражиле су могућност заједничке сарадње по питању санкција против Ирана. Изнет је заједнички став да би САД требало да се уздрже од отвореног мешања у државама на простору бившег Совјетског Савеза, док би Русија заузврат наставила са подршком санкцијама.²⁴⁸ Такође је наглашено да САД не би требало да подржавају државе које Русија доживљава као

²³⁸ Владимир Трапара, *Време ресетовања, Односи Русије и Сједињених Држава у периоду од 2009. до 2012. године*, оп. cit., стр. 172.

²³⁹ Ибидем, стр. 176-177.

²⁴⁰ Ибидем, стр. 177.

²⁴¹ Према Путину, „противракетна одбрана на територији Европе имала је потенцијал да створи конфликт глобалних размера, јер је повезивала офанзивне капацитете са дефанзивним“, чиме би се, како Трапара наводи, „повећало агресивно спољнополитичко понашање САД, пре свега у односима са Русијом“. Ибидем, стр. 186.

²⁴² Angela E. Stent, *The Limits of Partnership, U.S.-Russian Relations in the Twenty-First Century*, op. cit., p. 219.

²⁴³ Владимир Трапара, *Време ресетовања, Односи Русије и Сједињених Држава у периоду од 2009. до 2012. године*, оп. cit., стр. 191.

²⁴⁴ Önder Çoban, "USA – Russia Relations In The Obama Period: Reflections Of Reset Policy", op. cit., p. 99.

²⁴⁵ Владимир Трапара, *Време ресетовања, Односи Русије и Сједињених Држава у периоду од 2009. до 2012. године*, оп. cit., стр. 196.

²⁴⁶ Angela E. Stent, *The Limits of Partnership, U.S.-Russian Relations in the Twenty-First Century*, op. cit., p. 219.

²⁴⁷ Владимир Трапара, *Време ресетовања, Односи Русије и Сједињених Држава у периоду од 2009. до 2012. године*, оп. cit., стр. 207.

²⁴⁸ Önder Çoban, "USA – Russia Relations In The Obama Period: Reflections Of Reset Policy", op. cit., p. 100.

непријатељски настројене. Уз америчку подршку, Русија је оценила као неприхватљиво да Иран располаже нуклеарним оружјем, па је тако, у заједничкој изјави Медведева и Обаме, објављеној у Москви у јулу 2009. године, Иран означен као потенцијална претња.²⁴⁹ Исту поруку Медведев је поновио у говору на Генералној скупштини УН у септембру исте године, што је у Вашингтону дочекано као знак да ће Русија подржати санкције против Ирана.²⁵⁰ На овај начин, „Русија је добила одређени временски период на располагању током којег је могла да изврши стратешко прилагођавање“.²⁵¹

3.2. Самит Обама–Медведев и потписивање Новог СТАРТ–а

Друга фаза ресетовања трајала је од октобра 2009. до фебруара месеца 2011. године, и у њој главну карактеристику представља интензивна комуникација Барака Обаме и Дмитрија Медведева, у великој мери на тему новог споразума о стратешком нуклеарном наоружању.²⁵² Споразум је такође довео до преиспитивања и промене војне доктрине САД успостављене за време администрације Џорџа Буша млађег.²⁵³ Поред тога, њу је обележио „период наизменичних надања и пропасти обостраних жеља у погледу формулисања нове европске безбедносне структуре, с обзиром на чињеницу да је дотадашњи формални СТАРТ (*Strategic Arms Reduction Treaty*) програм истицао у децембру месецу 2009. године“.²⁵⁴ Преговори око новог уговора, који су у Русији доживљени као полуга за процес јачања њене позиције велике силе у успону, омогућили су да се Русија представи као равноправни саговорник Сједињеним Државама.²⁵⁵ Још на поменутом састанку у априлу месецу 2009. године, Обама и Медведев су се сложили „да је СТАРТ испунио своју сврху и да су у том тренутку одавно биле превазиђене његове квоте, због чега је требало да се потпише нови уговор, пре него што старом истекне период важења“.²⁵⁶

САД и СССР потписали су Уговор о смањењу стратешког наоружања (*START*) 31. јула 1991. године, да би након распада Совјетског Савеза у децембру 1991, обе силе потписале Протокол, којим су четири бивше совјетске републике на чијој територији се налазило нуклеарно оружје, Украјина, Белорусија, Казахстан и Русија, постале формалне потписнице овог Уговора.²⁵⁷ СТАРТ уговор ступио је на снагу 4. децембра 1994. године и према одредбама требало је да остане на снази 15 година, осим ако га у међувремену не замени нови споразум, па је из из тог разлога његов крај био означен за 5. децембар 2009. године.²⁵⁸ Према члану XVII Уговора, стране су морале да се састану „најкасније годину дана“ пре тог датума како би размотриле да ли ће се уговор продужити или ће дозволити да он истекне и престане да важи.²⁵⁹

²⁴⁹ Önder Çoban, “USA – Russia Relations In The Obama Period: Reflections Of Reset Policy”, op. cit., p. 100.

²⁵⁰ Ibidem, p. 100.

²⁵¹ Владимир Трапара, *Време ресетовања, Односи Русије и Сједињених Држава у периоду од 2009. до 2012. године*, оп. цит., стр. 210-211. Потписивање Новог СТАРТ–а означава *conditio sine qua non* за „заједнички наступ САД и Русије према иранском нуклеарном програму“, али ће и без обзира на то, ипак „на површину испливати значајно неслагање две силе око дугорочног стратешког односа према Ирану“. Ибидем, стр. 214.

²⁵² Ибидем, стр. 213.

²⁵³ Önder Çoban, “USA – Russia Relations In The Obama Period: Reflections Of Reset Policy”, op. cit., p. 99.

²⁵⁴ Владимир Трапара, *Време ресетовања, Односи Русије и Сједињених Држава у периоду од 2009. до 2012. године*, оп. цит., стр. 151.

²⁵⁵ Önder Çoban, “USA – Russia Relations In The Obama Period: Reflections Of Reset Policy”, op. cit., p. 99.

²⁵⁶ Нови уговор „требало је да садржи ниже квоте од оних које је прописивао споразум Путина и Буша из 2002. године“. Трапара, Владимир Трапара, *Време ресетовања, Односи Русије и Сједињених Држава у периоду од 2009. до 2012. године*, оп. цит., стр. 164-165.

²⁵⁷ Congressional Research Service, “Strategic Arms Control After START: Issues and Options”, Congress, Washington, 2010. Available from: <https://www.congress.gov/crs-product/R40084>, (Accessed 17 February 2025), p. 1.

²⁵⁸ Ibidem, p. 1.

²⁵⁹ Ibidem, p. 1.

Првобитни Уговор садржи бројне детаљне дефиниције и ограничења којима се ограничавао укупан број нуклеарних бојевих глава, локације и кретање носача бојевих глава и захтевају опсежне размене података о њима.²⁶⁰ Многе од ових одредби одражавале су конкурентски однос Сједињених Држава и Совјетског Савеза који је тада постојао, док се разлози који су диктирали њихово укључивање у уговор можда нису чинили једнако важним у контексту америчко–руских односа непосредно након Хладног рата због доминантне позиције САД у међународним односима.²⁶¹ На пример, део Бушове администрације и поједини аналитичари спољнополитичке америчке заједнице (разни стручњаци и представници тинк танкова, прим. аут.) тврдили су да, пошто САД више нису прилагођавале своје нуклеарне снаге као одговор на руску претњу, из тог разлога више није постојала потреба за споразумом који ограничава и смањује оружје које је ту претњу чинило.²⁶² Сходно томе, постављало се питање да ли је Уговор СТАРТ, односно америчко–руска контрола нуклеарног наоружања и даље представљала релевантан механизам у политичким односима између САД и Русије.²⁶³

Током Бушове администрације, две стране нису успеле да постигну договор о даљим корацима, пошто ниједна страна није желела да продужи СТАРТ у његовом постојећем облику, будући да су поједине одредбе уговора почеле да ометају спровођење одређених војних програма с обе стране.²⁶⁴ Русија је заступала став да је СТАРТ требало да буде замењен новим уговором који би предвидео додатна смањења распоређених снага, али који би задржао бројне дефиниције и правила бројања бојевих глава из постојећег Уговора.²⁶⁵ Сједињене Државе у почетку нису желеле да преговарају о новом уговору, али су биле спремне, у оквиру Бушове администрације, да неформално продуже одређене механизме за надгледање који су били део већ постојећег Уговора СТАРТ.²⁶⁶

У свом чувеном говору у Прагу у априлу 2009. године, председник Обама најавио је да ће његова администрација бити посвећена постизању значајног напретка на путу ка „нултој тачки“, односно свету у којем неће постојати нуклеарно оружје.²⁶⁷ Овај циљ још једном је привукао пажњу међународне заједнице након што га је јануара месеца 2008. године припремила велика четворка, Хенри Кисинџер, Сем Нан, Вилијам Пери и Џорџ Шулц.²⁶⁸ Председник Дмитриј Медведев подржао је иницијативу у свом говору у Хелсинкију на пролеће 2009. године, а он и Обама су се у априлу, током сусрета у Лондону, сагласили да њихови преговарачки тимови хитно започну разговоре о замени Споразума СТАРТ.²⁶⁹ Међутим, тадашњи руски председник „поново је упозорио да проширење НАТО савеза није било не само у интересу Русије, већ ни у самом интересу западних држава, с обзиром на унутрашњу нестабилност потенцијалних нових чланица са постсовјетског простора овог војног савеза“.²⁷⁰ Ангела Стент наводи да је руско инсистирање на повезивању споразума СТАРТ са америчким програмом противракетне одбране била једна од главних препрека у преговорима око Новог СТАРТ–а.²⁷¹ У периоду интензивирања преговора, председник владе Путин, „поново је истакао непрелазну улогу противракетне одбране као проблем који је могао да угрози читаве

²⁶⁰ Congressional Research Service, “Strategic Arms Control After START: Issues and Options”, op. cit., p. 1.

²⁶¹ Ibidem, p. 1.

²⁶² Ibidem, p. 1.

²⁶³ Ibidem, p. 1.

²⁶⁴ Ibidem, p. 1.

²⁶⁵ Ibidem, p. 1.

²⁶⁶ Ibidem, p. 1.

²⁶⁷ Andrew C. Kuchins, “The Obama Administration’s “Reset Button” for Russia”, in: Piotr Dutkiewicz and Dmitri Trenin (eds.), *Russia, The Challenges of Transformation*, New York University Press, New York, 2011. p. 339.

²⁶⁸ Ibidem, p. 339.

²⁶⁹ Ibidem, p. 339.

²⁷⁰ Медведев је инсистирао на чињеници да је „свет постао мултиполаран“, што је „имплицирало руско настојање да се створи одређен модел концерта великих сила Владимир Трапара, *Време ресетовања, Односи Русије и Сједињених Држава у периоду од 2009. до 2012. године*, оп. цит., стр. 215-216.

²⁷¹ Angela E. Stent, *The Limits of Partnership, U.S.-Russian Relations in the Twenty-First Century*, op. cit., p. 223.

преговоре око новог СТАРТ споразума“, па је тако, његов потез, у том тренутку „одложио изгледно потписивање споразума на неодређено време“.²⁷² Русија је питање америчке противракетне одбране у Европи директно повезивала са преговорима Новог СТАРТ споразума, али је коначни текст Споразума искључио ову везу, јер он није „ограничавао тестирање, развој или распоређивање постојећих или планираних програма противракетне одбране“.²⁷³

Почетак друге фазе ресетовања „обележило је руско настојање да се закључи свеобухватно начело јединствене и недељиве безбедности на европском континенту, у форми Европског безбедносног споразума“.²⁷⁴ Трапара сматра „да руски предлог није подразумевао стварање савеза попут НАТО алијансе,“ већ да је он „требало да буде формиран у облику лабавог система колективне безбедности, који је као механизам заштите од агресије предвиђао сазивање међународне конференције са правно обавезујућим одлукама“.²⁷⁵ Као проблем у другој фази ресетовања, појавила се реакција Русије на америчке планове да изгради систем противракетне одбране у Источној Европи, с обзиром на то да је постојало чврсто схватање Москве о „нераскидивој вези између офанзивног и дефанзивног наоружања“.²⁷⁶ Управо је овај проблем испливао на површину у јануару наредне 2010. године, када „је дошло до одлагања преговора о СТАРТ споразуму“, услед „расправе о одредби која је повезивала дефанзивно и офанзивно наоружање, односно, проблем како би руска страна опазила распрострањење офанзивних капацитета овакве врсте америчке противракетне одбране“.²⁷⁷ Неки званичници Обамине администрације прокоментарисали су да нису били сигурни шта је било теже, преговарати са Русима или са републиканцима у Конгресу САД.²⁷⁸ Са друге стране, „стварање овакве врсте везе у споразуму највероватније би наишло на формалну препреку при ратификацији у америчком Сенату, с обзиром на то да демократе нису могле да рачунају на двотрећинску већину услед републиканског тврдог става“.²⁷⁹

У јавности се крајем марта 2010. године појавио текст споразума Нови СТАРТ, према којем је подразумевано да обе државе користе по 1550 бојевих глава и 700 носача.²⁸⁰ Потписивање споразума било је од великог значаја за укупне међународне односе, те је Обама посебно истакао „своје претходно постављене циљеве нуклеарног разоружања у процесу ресетовања са Русијом, приметивши да је потписивање овог споразума битна прекретница у глобалној политици“.²⁸¹ Обама је следио политику разоружања, према којој је важност

²⁷² Владимир Трапара, *Време ресетовања, Односи Русије и Сједињених Држава у периоду од 2009. до 2012. године*, оп. cit., стр. 221.

²⁷³ M. Leann Brown, “US – Russian Relations During the Obama Presidency, From Reset to a New Cold War”, in: Richard S. Conley (ed.), *Presidential Leadership and National Security*, Routledge, New York and London, 2018. p. 174.

²⁷⁴ Владимир Трапара, *Време ресетовања, Односи Русије и Сједињених Држава у периоду од 2009. до 2012. године*, оп. cit., стр. 222.

²⁷⁵ Према руском разумевању, „сврха постојања и проширивања НАТО савеза јесте анулирање руске сфере утицаја и на крају, одузимање њеног статуса независне велике светске силе, док је са друге стране, највиши врх НАТО–а одбио да потпише ову иницијативу због тога што земље предвођене САД нису желеле да узму у разматрање руске безбедносне интересе и њен циљ да се стара о поретку у својој интересној сфери утицаја“. Ибидем, стр. 223-224.

²⁷⁶ Русија је страховала да би амерички противракетни штит временом могао да поткопа одвраћајући капацитет руских нуклеарних снага. Angela Borozna, *The Sources of Russian Foreign Policy Assertiveness*, Palgrave Macmillan, London, 2022. p. 106.

²⁷⁷ Владимир Трапара, *Време ресетовања, Односи Русије и Сједињених Држава у периоду од 2009. до 2012. године*, оп. cit., стр. 228.

²⁷⁸ Angela E. Stent, *The Limits of Partnership, U.S.-Russian Relations in the Twenty-First Century*, op. cit., p. 224.

²⁷⁹ Владимир Трапара, *Време ресетовања, Односи Русије и Сједињених Држава у периоду од 2009. до 2012. године*, оп. cit., стр. 228.

²⁸⁰ Önder Çoban, “USA – Russia Relations In The Obama Period: Reflections Of Reset Policy”, op. cit., p. 99.

²⁸¹ Владимир Трапара, *Време ресетовања, Односи Русије и Сједињених Држава у периоду од 2009. до 2012. године*, оп. cit., стр. 236.

нуклеарног оружја требало да буде смањена у националној стратегији САД.²⁸² Попут Обаме, Медведев је истакао важност споразума, па су према руском председнику, „одредбе Споразума одражавале равнотежу интереса између САД и Русије“.²⁸³ Када су се сумирали резултати споразума, обе стране могле су да буду задовољне смањењем нуклеарних капацитета, јер је Споразум предвидео умерена смањења у стратешком нуклеарном арсеналу.²⁸⁴ С обзиром на проблем ратификације документа у САД и „тврђ став Сената у којем демократе нису могле да гарантују усвајање споразума двотрећинском већином“, Медведев је са „правом истакао питање синхронизоване ратификације Новог СТАРТ–а у Русији и САД истовремено“.²⁸⁵

За разумевање ове фазе „ресетовања“ важно је истакнути одређене америчке наводе у званичном документу *Националне безбедносне стратегије* из 2010. године.²⁸⁶ У погледу стратешких циљева према Русији, документ открива реалистичке намере америчке администрације, „те се уочава како САД дају подршку унутрашњим процесима у Русији за унапређење универзалних принципа, чијом евентуалном имплементацијом би се избрисала граница између националних и глобалних интереса“.²⁸⁷ На линији са Новим СТАРТ–ом, „у америчкој стратегији налази се визија која је подразумевала структуру међународног поретка под економским, политичким и моралним вођством САД, са циљем очувања глобалне безбедности“, при чему, све оно „што је одударало од америчке визије структуре светског поретка, могло се квалификовати као претња глобалној, односно, америчкој безбедности“.²⁸⁸

Владимир Трапара сматра да док год су представници САД и Русије радили на формулацији одредби Новог СТАРТ–а, „чинило се да се процес ресетовања одвијао на функционалан начин, али чим би се поставило питање међусобних суштинских проблема у билатералним односима, до изражаја би дошли непремостиви проблеми изражени, пре свега, у области различитих националних интереса и идентитета двеју сила“.²⁸⁹ Како је на самиту НАТО–а у Букурешту 2008. године, усаглашено планирано распоређивање америчког система противракетне одбране у Источној Европи, Русија је као контрамеру најавила распоређивање ракетних система *Искандер* у Калињинградској области, у циљу неутралисања претње коју је могао да представља амерички противракетни систем.²⁹⁰ Прави симбол успеха ресетовања из перспективе руководства у Кремљу, „требало је да представља руско учешће у америчком противракетном штиту на територији Европе“.²⁹¹

²⁸² M. Leann Brown, “US – Russian Relations During the Obama Presidency, From Reset to a New Cold War”, op. cit., p. 174.

²⁸³ Владимир Трапара, *Време ресетовања, Односи Русије и Сједињених Држава у периоду од 2009. до 2012. године*, оп. цит., стр. 236.

²⁸⁴ M. Leann Brown, “US – Russian Relations During the Obama Presidency, From Reset to a New Cold War”, op. cit., p. 174.

²⁸⁵ Владимир Трапара, *Време ресетовања, Односи Русије и Сједињених Држава у периоду од 2009. до 2012. године*, оп. цит., стр. 237. На пример, Обамин противкандидат, републикански сенатор „Дон Мекејн користио је сваку прилику да опструира и критикује Обамине спољнополитичке одлуке. У овом случају, више од четрдесет сенатора из редова републиканаца претило је да неће дати подршку споразуму уколико Обамина администрација не испуни одређене услове“. Ибидем, стр. 237.

²⁸⁶ Видети званичан документ The White House, “National Security Strategy”, 2010, Washington, Available from: https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf, (Accessed 10 January 2025).

²⁸⁷ Владимир Трапара, *Време ресетовања, Односи Русије и Сједињених Држава у периоду од 2009. до 2012. године*, оп. цит., стр. 248.

²⁸⁸ Ибидем, стр. 249-250.

²⁸⁹ Питање руског рата у Грузији, „високо рангираног у плановима администрације Дмитрија Медведева, није наишло на позитивну реакцију од стране Обаме, па су се обојица председника сложила да по том питању није постојао идентичан заједнички став“. Ибидем, стр. 263.

²⁹⁰ Angela Borozna, *The Sources of Russian Foreign Policy Assertiveness*, op. cit., pp. 104-105.

²⁹¹ Владимир Трапара, *Време ресетовања, Односи Русије и Сједињених Држава у периоду од 2009. до 2012. године*, оп. цит., стр. 264.

Главни дипломатски догађај који је претходио могућој ратификацији америчко–руског споразума о стратешком наоружању одиграо се новембра месеца 2010. године на самиту НАТО алијансе у Лисабону, чији је главни задатак био политичко усмеравање даљег деловања ове организације.²⁹² На самиту је наглашено „како НАТО није представљао претњу руским безбедносним интересима и да је алијанса желела да успостави стратешко партнерство са Русијом“, али дотадашње одвијање политичких односа између двеју сила није тако опажено од стране Русије, јер је руска штампа, позивајући се на депеше из афере „Џулијен Асанж“,²⁹³ „износила страхове како је америчка противракетна одбрана директна претња Русији, чиме је читав процес ресетовања постао упитан“.²⁹⁴

Предложена Медведевљева иницијатива „о секторској подели противракетне одбране, где би заједнички простор са истока штитила Русија, а западне области НАТО, није наишао на јавну реакцију и одговор америчких руководиоца“.²⁹⁵ Једино би „модел универзалне одбране имао смисла у реалности“, јер би у супротном, према руском председнику, „развој система противракетне одбране нарушио постојећу равнотежу снага, чиме би на губитку била Европа, као и свет, уопштено“.²⁹⁶ Коначном заокруживању председникове иницијативе допринео је ауторски чланак министра спољних послова Сергеја Лаврова, објављен средином 2010. године, под насловом *Евроатлантски регион: једнака безбедност за све*, у којем је изразио опсервацију како „евроатлантска безбедност захтева одређену трансформацију“.²⁹⁷ Министар је истакао начело, према којем је безбедност сваке државе неодвојиво увезана са безбедношћу свих других држава у систему.²⁹⁸ Намере НАТО–а које су нарушавале руске интересе, „огледају се у захтеву за измештањем руског нуклеарног оружја далеко од граница чланица војне алијансе“, што је у сваком смислу подразумевало да „Русија не би могла ни на сопственој територији да позиционира стратешко наоружање“, чиме је сваки „предлог формулисања стратешког партнерства НАТО–а и Русије деловао без покрића“.²⁹⁹

Тек у новембру месецу је синхронизована ратификација споразума Нови СТАРТ дошла на агенду обеју земаља, при чему је овом акту најпре претходило одбијање америчког Сената да додели поменутом споразуму институционални легитимитет.³⁰⁰ Демократска партија председника Барака Обама изгубила је већину на новембарским изборима те 2010. године за Представнички дом, као и шест места у Сенату, тако да се чинило „како је републиканска партија, под вођством сенатора из Аризоне Џона Мекејна, непријатељски оријентисана према Новом СТАРТ–у, имала јак утицај да спречи ратификацију споразума“.³⁰¹ Од краја априла месеца 2010. године у Комитету за спољне послове Сената, којим је председавао сенатор из

²⁹² Heads of State and Government, “Lisbon Summit Declaration”, *North Atlantic Treaty Organization*, 20.11.2010. Available from: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_68828.htm?mode=pressrelease, (Accessed 1 May 2025).

²⁹³ У јуну 2013. године, Едвард Сноуден, бивши запосленик ЦИА, обелоданио је хиљаде поверљивих докумената медијима. М. Leann Brown, „US – Russian Relations During the Obama Presidency, From Reset to a New Cold War“, *op. cit.*, p. 189.

²⁹⁴ Владимир Трапара, *Време ресетовања, Односи Русије и Сједињених Држава у периоду од 2009. до 2012. године*, оп. cit., стр. 277.

²⁹⁵ Ибидем, стр. 276.

²⁹⁶ Ибидем, стр. 275.

²⁹⁷ Sergei V. Lavrov, “The Euro – Atlantic Region: Equal Security for All”, No. 2, 2010. *Russia in Global Affairs*, Available from: <https://eng.globalaffairs.ru/articles/the-euro-atlantic-region-equal-security-for-all/>, (Accessed 2 May 2025).

²⁹⁸ Ibidem.

²⁹⁹ Владимир Трапара, *Време ресетовања, Односи Русије и Сједињених Држава у периоду од 2009. до 2012. године*, оп. cit., стр. 274.

³⁰⁰ Ибидем, стр. 284.

³⁰¹ Владимир Трапара, *Време ресетовања, Односи Русије и Сједињених Држава у периоду од 2009. до 2012. године*, оп. cit., стр. 284.

Масачусетса, Џон Кери, водиле су се расправе о Споразуму Нови СТАРТ.³⁰² После прилично напете политичке атмосфере, напослетку је усвојен амандман сенатора Џона Мекејна „који је забрањивао ограничавање америчког противракетног система, али су демократе успеле да обезбеде републиканске гласове, те је Споразум Нови СТАРТ ратификован у америчком Сенату“.³⁰³ Обама је директно агитовао за имплементацију Новог СТАРТ–а, тврдивши како је документ његова администрација означила као приоритет у националној безбедности САД.³⁰⁴

Америчка страна сматрала је да се значај политике ресетовања огледао у успостављеној сарадњи између Обаме и Медведева по питању система противракетне одбране.³⁰⁵ Одлука Обамине администрације да одустане од пројекта размештања овог система у Пољској и Чешкој након усвајања Споразума, одразила се на почетак америчког развоја система одбране од ракетних претњи из Ирана, иако је Обама одбацио тврдње да се иза те одлуке налазила Москва.³⁰⁶

На руској страни, „као проблем ратификацији од стране руских легислативних институција, представљао је најновији амерички амандман имплементиран на иницијативу републиканаца“.³⁰⁷ Дилему је разрешио „најужи круг око председника Медведева, који је јасно нагласио да се Споразум Нови СТАРТ фундаментално није изменио упркос републиканском деловању у Америци“, али да се Русија „може безусловно повући из споразума уколико државно руководство процени да је развој америчког противракетног система постао претња руској националној безбедности“.³⁰⁸ Руски званичници су Споразум посматрали као потврду својих ставова о значају билатералних уговора о контроли наоружања, које је администрација председника Буша у великој мери потцењивала.³⁰⁹ Иако нису успели да повежу Споразум са ограничењем америчког програма противракетне одбране, веровали су да тај споразум јача њихову тврдњу о статусу велике силе.³¹⁰

Са потписима Обаме и Медведева, „споразум је постао формални правни акт у међународним односима“; њиме је према Владимиру Трапару завршена друга фаза у процесу ресетовања.³¹¹ Иако је достигнут врхунац у билатералним односима, „одмах након размене ратификационих инструмената, Сергеј Лавров је на озбиљан дипломатски начин, поставио питање америчке противракетне одбране у Европи, оптуживши америчку страну да је тај систем само параван за глобалну америчку ракетну доминацију“.³¹² „Укупна безбедносна архитектура Европе, питање руског предлога споразума о безбедности, као и потенцијално проширивање НАТО савеза новим чланицама на истоку Европе“, остали су нерешени, „иако су трајали интензивни разговори двеју сила све до ратификације споразума Нови СТАРТ“.³¹³ Са друге стране, САД су сматрале како је питање европске безбедности требало да буде

³⁰² Видети Committee On Foreign Relations United States Senate, “The New Start Treaty“, 2010, Available from: https://www.foreign.senate.gov/imo/media/doc/New_START_hearings_111th_Congress.pdf, (Accessed 1 April 2025).

³⁰³ Владимир Трапара, *Време ресетовања, Односи Русије и Сједињених Држава у периоду од 2009. до 2012. године*, оп. цит., стр. 286.

³⁰⁴ Ибидем, стр. 286.

³⁰⁵ Önder Çoban, “USA – Russia Relations In The Obama Period: Reflections Of Reset Policy”, op. cit., 99.

³⁰⁶ Ibidem, p. 99.

³⁰⁷ Владимир Трапара, *Време ресетовања, Односи Русије и Сједињених Држава у периоду од 2009. до 2012. године*, оп. цит., стр. 287.

³⁰⁸ Ибидем, стр. 287-288.

³⁰⁹ Angela E. Stent, *The Limits of Partnership, U.S.-Russian Relations in the Twenty-First Century*, op. cit., 225.

³¹⁰ Ibidem, p. 225.

³¹¹ Владимир Трапара, *Време ресетовања, Односи Русије и Сједињених Држава у периоду од 2009. до 2012. године*, оп. цит., стр. 288.

³¹² Ибидем, стр. 289.

³¹³ Ибидем, стр. 289.

регулисано радом ОЕБС организације,³¹⁴ уз преговоре о Уговору о конвенционалном наоружању, о чему ће бити речи у наредним поглављима дисертације.

3.3. „Арапско пролеће“ и америчко–руски односи

Трећа и последња фаза „ресетовања“, која је трајала од марта 2011. до маја 2012. године (до тренутка када је функцију председника Русије заузео дотадашњи председник руске владе Владимир Путин, *прим. аут.*), „одвијала се у супротном смеру од оригиналних званичних намера обеју великих сила, услед раскорака у разумевању спољнополитичких интереса САД и Русије према регионалној политици на Блиском истоку“.³¹⁵ Март месец 2011. године још увек није наговештавао опадање билатералних односа између Сједињених Држава и Русије, напротив, „овај период обележила је посета потпредседника Џозефа Бајдена Москви са циљем даљег продубљивања ресетовања у светлу ратификације споразума Новог СТАРТ–а“.³¹⁶ Сергеј Лавров је тадашње високе дипломатске контакте са америчким руководиоцима окарактерисао као „два корака напред, један назад“, што је требало да посведочи „о руском разумевању ресетовања, као процесу који доноси одређени напредак“.³¹⁷ Владимир Трапара је за пропаст треће фазе ресетовања издвојио „претњу америчке противракетне одбране за руску националну безбедност“, догађаје у тзв. „Арапском пролећу“, али и чињеницу „да се Владимир Путин издвојио као кључни руски актер, који је требало да настави политику ресетовања са руске стране“.³¹⁸

Поставља се неколико важних питања у вези са спољном политиком САД и догађаја означених у Арапском пролећу. Једна група аутора циљано поставља питања која су од значаја за анализу учешћа САД у процесима током 2011. године на Блиском истоку. Као нека од најважнијих, истичемо следећа: „Какву је улогу имала Америка у промоцији демократије у арапском свету пре Арапског пролећа? У којој мери су Сједињене Државе допринеле или саботирале устанке током Арапског пролећа? Да ли су Сједињене Државе допринеле почетку Арапског пролећа или су њиме биле затечене? Како су Сједињене Државе реаговале на устанке? На крају, које су биле главне стратегије које су САД примењивале са циљем да утичу на ток догађаја у земљама захваћеним Арапским пролећем?“³¹⁹

Током јуна месеца 2009. године председник Барак Обама одржао је говор у главном граду Египта, при чему је истакао да би „ширење демократских влада које одражавају вољу народа“ у земљама са већинским муслиманским становништвом, те државе учинило „у крајњој линији стабилнијим, успешнијим и безбеднијим“.³²⁰ Администрација је сматрала да би такав развој догађаја довео и до побољшања односа тих држава са САД, због чега је Обама обећао да ће „поздравити све (на изборима, *прим. аут.*) изабране и мирољубиве владе, под условом да владају с поштовањем према свим својим грађанима“.³²¹ С обзиром на то да су се Блиски исток и поједине земље Северне Африке у том периоду сматрале регионалним областима са ниским степеном политичких слобода, очекивања да ће се Обамина нада у развој демократије на рачун

³¹⁴ Önder Çoban, “USA – Russia Relations In The Obama Period: Reflections Of Reset Policy”, *op. cit.*, 100.

³¹⁵ Владимир Трапара, *Време ресетовања, Односи Русије и Сједињених Држава у периоду од 2009. до 2012. године*, *оп. cit.*, стр. 290.

³¹⁶ Бајден је посебно говорио о јачању трговинских веза двеју сила (које су се традиционално налазиле на маргинама у билатералним односима, *прим. аут.*) и питању приступа Русије Светској трговинској организацији. *Ибидем*, стр. 292.

³¹⁷ *Ибидем*, стр. 292.

³¹⁸ *Ибидем*, стр. 293.

³¹⁹ Gamal M. Selim, “The United States and the Arab Spring: The Dynamics of Political Engineering”, *Arab Studies Quarterly*, vol. 35, no. 3, Special Issue: Perspectives on the Arab Uprisings (Summer 2013), p. 256.

³²⁰ Mark L. Hass, *The United States and the Arab Spring, Threats and Opportunities in the Revolutionary Era*, Routledge, New York, London, 2014, p. 1.

³²¹ *Ibidem*, p. 1.

диктаторских режима ускоро остварити, готово да нису ни постојала.³²² Ипак, револуционарни догађаји који су уследили, били су у супротности са таквим очекивањима. Политички протести против ауторитарних влада почели су у Тунису у децембру 2010. да би до 2013. године, протести различитих природа и интензитета, избили у Алжиру, Бахреину, Египту, Јордану, Кувајту, Либији, Мароку, Сирији, Судану, Тунису и Јемену.³²³ Упадљива разлика када се анализирају сви револуционарни покрети, огледа се у чињеници да су до почетка 2012. године, диктатори у Египту, Либији, Тунису и Јемену били приморани да се повуку са власти, при чему су се у прве три наведене земље организовали и политички избори за институције централних власти.³²⁴

Без обзира на то што је Обама у свом говору у Каиру позвао на ширење демократије у муслиманском свету, реакције његове администрације на „Арапско пролеће“, према Хасу, највероватније нису биле онакве какве би оне сигурно биле само две године раније.³²⁵ Обама је сматрао да је „агенда слободе“ администрације Џорџа В. Буша, која је подразумевала употребу или претњу употребе силе са циљем ширења либералних режима на Блиском истоку, била стратешка грешка.³²⁶ Додатно, Обама је био убеђен да је спољна политика претходне администрације изазвала снажан отпор према улози Сједињених Држава, као и да је довела до тога да Америка буде изолована и омражена у једном делу исламског света.³²⁷ Како би се обновио углед, престиж и мека моћ САД, Обамина најуже државно руководство је усвојило мање наметљив и помирљивији приступ у односима са исламским државама на почетку његовог председничког мандата.³²⁸

Током његове прве године на власти, у таквом приступу усвојен је закључак који је произишао из неуспеха Бушове администрације, те је Обама веровао да оно што повезује идеолошке ривале би требало да има већу тежину у њиховим међусобним односима од онога што их раздваја.³²⁹ Терористички напади 11. септембра 2001. године на САД представљају један од главних фактора који је условио интернационализацију питања демократских система и политичких реформи у арапском свету.³³⁰ Администрација председника Буша тврдила је да напади потичу из арапског света и означила их је као последицу широке ауторитарне арапске културе, која је подстицала тероризам и екстремизам.³³¹ То је навело тадашњу америчку администрацију да питање промоције демократије у арапском свету укључи као незаобилазну компоненту у оквиру шире стратегије САД за борбу против тероризма, уз аргумент да ће тај рат тежити да изврши дубоке друштвене, политичке и економске промене у региону.³³² Крајњи израз Бушове политике била је англо–америчка инвазија на Ирак 2003. године, која је, између осталог, била оправдавана намером да се успостави демократски систем владавине у Ираку као специфичан и будући модел, чији је успех требало да успостави ширење демократских начела у арапском свету.³³³

Барак Обама се удаљио од претходно наведених тема, попут демократије, националне одбране, економских тржишта и унилатерализма, за које је сматрао да супротстављају државе

³²² Ibidem, p. 1.

³²³ Mark L. Hass, *The United States and the Arab Spring, Threats and Opportunities in the Revolutionary Era*, op. cit., p. 1.

³²⁴ Ibidem, p. 1.

³²⁵ Ibidem, p. 2.

³²⁶ Ibidem, p. 2.

³²⁷ Ibidem, p. 2.

³²⁸ Ibidem, p. 2.

³²⁹ Ibidem, p. 2.

³³⁰ Gamal M. Selim, “The United States and the Arab Spring: The Dynamics of Political Engineering”, op. cit., p. 256.

³³¹ Ibidem, p. 256.

³³² Ibidem, p. 256.

³³³ Ibidem, p. 257.

једне против других, али се окренуо темама за које је веровао да интегришу државе, као што су стабилност, разоружање и дипломатија.³³⁴ Из ових разлога, Марк Хас је понудио перспективу која Обамин позив на ширење демократије у говору у Каиру, објасни у одређеној мери као питање људских права, а не као безбедносни приоритет у америчкој спољној и безбедносној политици.³³⁵ Према његовој анализи, употреба оружане силе са циљем ширења демократских начела била је неефикасна и мање неопходна, јер су САД имале важне заједничке интересе са нелибералним режимима, који су огледали у прагматичним економским темама.³³⁶ Доста ослабљена америчка економија због финансијске кризе и рецесије из 2008. године, као и став јавног мњења који је показао да је америчка јавност изразито против нових војних интервенција и ангажовања, додатно су ојачали Обамину склоност ка избегавању агресивне и оружане спољне политике.³³⁷

Са друге стране, према анализи Владимира Трапаре, поучен ранијим искуствима војних интервенција САД у области Блиског истока, председник Обама понудио је суптилан и нешто другачији приступ горућим питањима у овом, као и у региону Северне Африке.³³⁸ Критичари америчке политике сматрају да САД нису спроводиле исконску политику демократизације арапског света, напротив; критичари тврде како је америчка подршка аутократским арапским режимима, уз очигледну њихову подређеност америчким захтевима и регионалној хегемонији Израела, представљала један од незаобилазних фактора који су довели до незадовољства арапских маса према владајућим елитама.³³⁹ Ово се у одређеним разматрањима, посебно односи на случај Египта, у којем је режим председника Мубарака прихватио наводни америчко–израелски приступ регионалној политици.³⁴⁰

Устанци у Тунису и Египту затекли су и изненадили Сједињене Државе и друге западне земље, па се може уочити како су све до краја побуна, САД пружале подршку режимима председника Бена Алија у Тунису и Мубарака у Египту.³⁴¹ Стога је сасвим уверљива тврдња да Сједињене Државе нису настојале да оборе те режиме, јер их не би јавно подржавале у супротном случају; ови режими уско су сарађивали са САД у очувању америчких интереса у региону, при чему је Мубаракова централна власт пружала највећу политичку подршку Израелу.³⁴² Мајк Мекфол наводи у својим мемоарима да САД нису подстакле или изазвале „Арапско пролеће“, унаточ каснијим Путиновим тврдњама којима је он окривио америчко руководство за почетак револуционарних догађаја.³⁴³ Из овог разлога, поједини аутори сматрају како је постојала мала вероватноћа да су Сједињене Државе покушале да свргну режим чију спољну политику је Израел сматрао стратешки усмереном ка израелским интересима.³⁴⁴ У прилог овој тези налазе се оштре критике Беле куће и Конгреса упућене америчкој обавештајној заједници због неспособности да предвиди устанке у Тунису и

³³⁴ Mark L. Hass, *The United States and the Arab Spring, Threats and Opportunities in the Revolutionary Era*, op. cit., p. 2.

³³⁵ Mark L. Hass, *The United States and the Arab Spring, Threats and Opportunities in the Revolutionary Era*, op. cit., p. 2.

³³⁶ Ibidem, p. 3.

³³⁷ Ibidem, p. 3.

³³⁸ Владимир Трапара, *Време ресетовања, Односи Русије и Сједињених Држава у периоду од 2009. до 2012. године*, оп. цит., стр. 297.

³³⁹ Gamal M. Selim, “The United States and the Arab Spring: The Dynamics of Political Engineering”, op. cit., p. 259.

³⁴⁰ То се конкретно манифестовало кроз египатску подршку америчкој инвазији на Ирак, америчкој политици изолације Ирана и тесну сарадњу са Израелом против Палестинаца, што је укључивало учешће у израелској блокади Појаса Газе, подршку израелским војним нападима на Либан и Газу 2006. и 2008. године, као и продају египатског природног гаса Израелу по ценама знатно нижим од тржишних. Ibidem, p. 259.

³⁴¹ Ibidem, p. 259.

³⁴² Ibidem, p. 259.

³⁴³ Michael McFaul, *From Cold War to Hot Peace, The Inside Story of Russia and America*, op. cit., p. 205.

³⁴⁴ Gamal M. Selim, “The United States and the Arab Spring: The Dynamics of Political Engineering”, op. cit., p. 259.

Египту.³⁴⁵ Са друге стране, Гидеон Роуз наводи како су САД на самом крају широког револуционарног процеса извршиле дипломатски притисак ка обарању Мубарака у Египту.³⁴⁶ У покушају да се дође до објашњења зашто су САД биле затечене „Арапским пролећем“, могу се издвојити три главне стратешке карактеристике које су оптерећивале америчку спољну политику од дана 11. септембра 2001. године: прецењивање вредности ранијих успеха, огромно самопоуздање у америчку моћ и непостојање благовремене реакције на критичка упозорења упућена тадашњој америчкој спољној политици.³⁴⁷

Када се говори о америчком деловању на Блиском истоку, било је очигледно да су САД биле прилично задовољне успехом који су постигле након инвазије на Ирак 2003. године.³⁴⁸ Обамина администрација самоуверено је сматрала како је успела да успостави блискоисточни стратешки споразум између америчких арапских савезника и Израела против Ирана; на ову чињеницу озбиљно су указивали макроекономски показатељи, који су сугерисали да савезници Америке остварују одређен напредак.³⁴⁹ Као резултат тога, Сједињене Државе нису узеле у обзир регионалне импулсе који су указивали на растуће масовно незадовољство владајућим режимима.³⁵⁰ Слика о успешности пријатељских арапских режима, који су сами себе видели као део ширег стратешког аранжмана који штити америчке интересе у региону, ометала је перцепцију америчких одлучиоца да правилно опазе информације које су долазиле из тих земаља, а које су указивале на све веће народно незадовољство.³⁵¹ С обзиром да је Израел такође био задовољан режимом у Египту, САД су се нашле у позицији да релативно игноришу информације које су биле у супротности са њиховом сликом стварности у Тунису и Египту.³⁵²

У одговору на „револуционарно вреће арапског света“, администрација Барака Обаме „интервенцију копненим војним снагама није разматрала, док је ваздушне операције у великој мери на почетку препустила европским савезницима“, традиционално заинтересованим за област Северне Африке, попут Италије, или област Блиског истока, за чије регионалне односе Француска одувек показује највише геополитичког интересовања у историјском контексту.³⁵³ САД су примарно биле заинтересоване за политичку ситуацију у Либији, која је према речима Гидеона Роуза, како ће се напослетку испоставити, постала специфичан и јединствен случај,³⁵⁴ услед закаснелог деловања америчке администрације и катастрофалне обавештајне реакције САД.³⁵⁵ Једна група мишљења сматра да су Сједињене Државе „Арапско пролеће“, које је у свом првом таласу довело до пада два проамеричка арапска режима, доживеле као директну претњу својим стратешким интересима у региону.³⁵⁶ Државно руководство у Вашингтону било је забринуто због могућег губитка својих арапских савезничких режима на Блиском истоку и проблема које би нове револуционарне владе могле нанети америчким интересима, укључујући поразе у рату против глобалног тероризма под америчким вођством, нестабилност енергетских капацитета и угрожавање безбедности Израела.³⁵⁷ Мајкл Мекфол је у том контексту, посебно

³⁴⁵ Ibidem, p. 259.

³⁴⁶ Gideon Rose, "Introduction", in: Foreign Affairs, *The New Arab Revolt, What Happened, What It Means, and What Comes Next*, Council on Foreign Relations, New York: 2011, afterword, p. xv.

³⁴⁷ Gamal M. Selim, "The United States and the Arab Spring: The Dynamics of Political Engineering", op. cit., p. 259.

³⁴⁸ Ibidem, p. 259.

³⁴⁹ Ibidem, p. 259.

³⁵⁰ Ibidem, p. 259.

³⁵¹ То је било нарочито изражено у Тунису, где се чинило да привреда напредује, и у Египту, где је режим тврдио да остварује годишњи привредни раст од чак 7 процената. Ibidem, pp. 259-260.

³⁵² Gamal M. Selim, "The United States and the Arab Spring: The Dynamics of Political Engineering", op. cit., p. 260.

³⁵³ Владимир Трапара, *Време ресетовања, Односи Русије и Сједињених Држава у периоду од 2009. до 2012. године*, оп. цит., стр. 297.

³⁵⁴ Gideon Rose, "Introduction", op. cit., p. xv.

³⁵⁵ Gamal M. Selim, "The United States and the Arab Spring: The Dynamics of Political Engineering", op. cit., p. 260.

³⁵⁶ Ibidem, p. 260.

³⁵⁷ Ibidem, p. 260.

издвојио Мубараков режим у Египту, за који је потврдио да је представљао вишедеценијског америчког савезника.³⁵⁸

Познато је како су САД од самог почетка Обаминог првог мандата интензивно покушавале да утичу на промену режима у Ирану, мада су почетни кораци у том погледу били обликовани на дипломатски начин.³⁵⁹ Амерички председник је упутио неколико помирљивих порука Ирану са циљем да ублажи непријатељства; два месеца након инаугурације, Обама је чак објавио и видео поруку упућену иранском народу у којој је назвао Иран „Исламском Републиком Иран“, чиме је у дипломатском дискурсу признао легитимитет иранске исламске револуције.³⁶⁰ Председник је обећао и да ће наставити са политиком ангажовања према Ирану, без обзира на спорне политичке изборе у тој земљи и насиљу над демонстрантима који су протестовали против изборних резултата.³⁶¹ Обама је понудио нову визију у америчко–иранским односима, која је подразумевала „обновљене контакте између наших народа и веће могућности за партнерство и трговину“, са циљем укупног побољшања међусобних односа.³⁶²

До почетка марта, Обамина администрација пратила је развој регионалне кризе са једнаким интересовањем као и остали међународни актери. Осим неколико дипломатских интервенција у последњем тренутку, које су имале за циљ да убрзају одлазак Мубарака са власти, Вашингтон је углавном имао пасивну и реактивну улогу, препуштајући локалним одлучиоцима значајну аутономију у обликовању сопствене судбине.³⁶³ За многе руководиоце у Обаминој администрацији, „Арапско пролеће“ представљало је нежељену политичку кризу која је одвлачила пажњу од других америчких приоритета, „заокрета ка Азији“, иранског нуклеарног програма, при чему се и политика „ресетовања“ са Русијом нашла у опасности.³⁶⁴

Када је побуна против режима Моамера ел Гадафија у Либији ослабила, а режимске снаге лојалне Гадафију повратиле иницијативу, Обамина администрација је одлучила да се придружи Француској и Великој Британији у војној операцији с циљем да спречи пораз побуњеника.³⁶⁵ Операција *Одисејева зора*, која је добила међународни легитимитет, како Савета безбедности Уједињених нација (Русија је била уздржана у гласању за интервенцију, прим. аут.) тако и Арапске лиге, убрзо је постала пример за нову доктрину „хуманитарне интервенције“, која је обећавала ограничене резултате уз ограничено улагање ресурса.³⁶⁶ Интервенција је остварила свој почетни циљ спречавања одмазди над цивилима у упориштима побуњеника, али по цену војног застоја и фактичке поделе Либије.³⁶⁷ Према Мајклу Мекфолу, за америчко учешће у либијској интервенцији, неопходна је била подршка Русије.³⁶⁸ Да би у одређеној мери оправдао Обамину дозволу за америчку војну интервенцију, Мекфол у својим мемоарима није бирао речи којима је описивао Гадафијев режим, док је са друге стране, Обаму представио као „либералног институционалисту“ и поштоваоца међународног поретка.³⁶⁹

Обама је на крају донео одлуку да САД интервенишу у Либији из разлога спречавања хуманитарне катастрофе, али не без одређених услова; није предвиђао слање копнених трупа, није намеравао да изврши промену режима на власти, нити је желео да се упусти у процес

³⁵⁸ Michael McFaul, *From Cold War to Hot Peace, The Inside Story of Russia and America*, op. cit., p. 209.

³⁵⁹ Mark L. Hass, *The United States and the Arab Spring, Threats and Opportunities in the Revolutionary Era*, op. cit., p. 3.

³⁶⁰ Ibidem, p. 3.

³⁶¹ Ibidem, p. 3.

³⁶² Ibidem, p. 3.

³⁶³ Gideon Rose, "Introduction", op. cit., p. xv.

³⁶⁴ Michael McFaul, *From Cold War to Hot Peace, The Inside Story of Russia and America*, op. cit., p. 207.

³⁶⁵ Gideon Rose, "Introduction", op. cit., p. xv.

³⁶⁶ Ibidem, p. xv.

³⁶⁷ Ibidem, p. xv.

³⁶⁸ Michael McFaul, *From Cold War to Hot Peace, The Inside Story of Russia and America*, op. cit., p. 220.

³⁶⁹ Ibidem, p. 220.

изградње либијске државе (енгл. *nation building*), као што су САД радиле након одређених војних интервенција у прошлости.³⁷⁰ Поред тога, као један од главних предуслова, Обама је инсистирао на томе да САД за овакву врсту деловања морају добити одобрење Савета безбедности Уједињених нација, што је суштински значило обезбедити подршку Русије.³⁷¹ Постојала је одређена скепса у том погледу, јер као сталне чланице Савета безбедности, прво Совјетски Савез, а касније Русија, никада у историји нису формално одобравали међународне интервенције у грађанским ратовима ван своје, самостално дефинисане, утицајне сфере.³⁷² Као члан ужег Обаминог круга доносиоца одлука, Мекфол је сматрао да је кључна разлика била у томе што се на председничком месту тада налазио Дмитриј Медведев, а не Путин.³⁷³

У фебруару 2011. године, тадашња америчка амбасадорка при организацији Уједињених нација, Сузан Рајс, обезбедила је руску подршку за прву резолуцију о Либији која је само предвиђала ембарго на оружје, али није имала прерогатив за употребу силе.³⁷⁴ Рајс је непрестано вршила снажан притисак на руског амбасадора у УН, Виталија Чуркина, захтевајући да сарађује са САД како би се спречио геноцид.³⁷⁵ Државна секретарка Хилари Клинтон водила је разговоре са министром иностраних послова Сергејем Лавровом како би се обезбедила руска подршка резолуцији Савета безбедности, али је преломни тренутак у дипломатској офанзиви представљао сусрет потпредседника Џозефа Бајдена са председником Медведевим у Москви 10. марта, када су САД успеле да обезбеде руску подршку за војни напад на Либију.³⁷⁶

„Резолуција Савета безбедности Уједињених нација под бројем 1973 означила је успостављање прекида сукоба у Либији и престанак насиља над цивилима“, при чему су „чланице УН биле овлашћене да предузму све неопходне мере да те сукобе спрече спроводећи главну меру забране летова у зони сукоба“.³⁷⁷ „Убрзо је отпочела интервенција западних земаља и НАТО савеза против Либије са циљем помагања војног деловања побуњеника против Гадафијевог режима“.³⁷⁸ „До 20. октобра 2011. године, Гадафије снаге изгубиле су војне сукобе и централну власт“, али без обзира на успешну промену режима, истовремено, „тима нису нестали политички сукоби у овој земљи, јер су се борбе између источних и западних племена наставиле и 2014. године“.³⁷⁹

Иако је Русија остала уздржана током гласања за војну интервенцију, са отпочињањем ваздушних удара НАТО–а, „руски руководиоци непрестано и жестоко су критиковали акт мешања у унутрашњу либијску политику војном силом евроатлантске заједнице“.³⁸⁰ У реалности, Владимир Трапара сматра, како је „руски државни врх прећутно подржао свргавање Муамера Гадафија и избегао је да се супротстави америчкој и француско–британској офанзиви у Либији“.³⁸¹ За овакву политику Русије, Трапара је понудио мишљење, према којем је „председник Медведев у име Русије, жртвовао не у великој мери стратешки важну позицију Либије у руским геополитичким разматрањима, зарад наставка процеса ресетовања америчко–

³⁷⁰ Ibidem, p. 221.

³⁷¹ Ibidem, pp. 221-222.

³⁷² Michael McFaul, *From Cold War to Hot Peace, The Inside Story of Russia and America*, op. cit., p. 222.

³⁷³ Ibidem, p. 222.

³⁷⁴ Ibidem, p. 222.

³⁷⁵ Ibidem, p. 222.

³⁷⁶ Ibidem, p. 222.

³⁷⁷ Владимир Трапара, *Време ресетовања, Односи Русије и Сједињених Држава у периоду од 2009. до 2012. године*, оп. cit., стр. 297-298.

³⁷⁸ Ibidem, стр. 298.

³⁷⁹ Ibidem, стр. 298.

³⁸⁰ Ibidem, стр. 298.

³⁸¹ Ibidem, стр. 299.

руских односа“.³⁸² Са друге стране, „Путин је са места премијера жестоко критиковао војну интервенцију у Либији, упоредивши је са средњовековним крсташким походом“.³⁸³ Путин је пролећа 2011. године проценио „да је ресетовање дозволило једнострано попуштање САД, као и да би наставак таквог деловања могао да угрози темеље руске спољне политике“.³⁸⁴ Поново, Трапара нуди могућност, „да је управо НАТО интервенција у Либији представљала акт који је означио преломни моменат у Путиновим намерама да се поново кандидује за функцију руског председника, јер је постојала вероватноћа да се либијски сценарио прелије и на друге блискоисточне државе, попут Сирије“.³⁸⁵ У прилогу ове тезе налазе се тврдње Мекфола, који износи сличне наводе, јер је лично учествовао у појединим разговорима тадашњег америчког руководства са блиским окружењем председника Медведева.³⁸⁶

У телефонском разговору двојице председника, Обама је изразито похвалио Медведева за подршку коју је послао америчким напорима у УН, међутим руска подршка била је специфичан изузетак, али не и почетак нове ере договора двеју великих сила о употреби силе у хуманитарне сврхе.³⁸⁷ Део америчке администрације почео је да спекулише како би Савет безбедности УН могао деловати сложније и у случају могуће интервенције у Сирији, како би се олакшало свргавање Асада са власти, али је једини начин да се обезбеди подршка Русије за сличну акцију био остваривање потпуног успеха војне операције у Либији, што ипак на крају САД нису постигле.³⁸⁸

На крају трећег поглавља рада може се истакнути мишљење једног од водећих академских аутора на тему спољне политике Обамине администрације, Колина Дјуека. Када се размотри читава политика „ресетовања“ из угла америчке спољне политике, Дјуек износи став који заступа тезу како у реалности јесте постојало америчко уважавање руске забринутости о низу претходно изложених стратешких питања.³⁸⁹ У септембру 2009. године Обама је редуковао планирани систем противракетне одбране НАТО–а за Пољску и Чешку; смањio је значај питања демократизације и људских права у укупним америчко–руским односима, раздвајајући ову, за Русију комплексну тему, од безбедносне проблематике.³⁹⁰ Врло занимљива је његова тврдња, иако подложна дискусији, према којој је Обама умањio изгледе за проширење НАТО–а на Грузију или Украјину, при чему упориште проналази у чињеници како је Обама јасно ставио до знања да САД немају ништа против избора новог, проруски оријентисаног председника Украјине Виктора Јануковича 2010. године.³⁹¹ Шире посматрано, амерички председник смањio је потребу да у спољним пословима истиче интензивно надметање са Русијом око утицаја ове две велике силе на простору бивших совјетских република у Централној Азији, на Кавказу или у Источној Европи.³⁹² Основна сврха овог помирљивог америчког приступа била је, не само да обезбеди руску сарадњу по питањима контроле нуклеарног наоружања или политичке ситуације на Блиском истоку, већ и да се покрене процес сарадње ове две силе.³⁹³

³⁸² Како ће се касније испоставити, ово је био и последњи једностран политички уступак Русије према Сједињеним Државама у наведеном периоду. Ибидем, стр. 299.

³⁸³ Ибидем, стр. 300.

³⁸⁴ Ибидем, стр. 305.

³⁸⁵ Владимир Трапара, *Време ресетовања, Односи Русије и Сједињених Држава у периоду од 2009. до 2012. године*, оп. cit., стр. 305-306.

³⁸⁶ Michael McFaul, *From Cold War to Hot Peace, The Inside Story of Russia and America*, op. cit., pp. 222-223.

³⁸⁷ Ibidem, pp. 224-225.

³⁸⁸ Ibidem, p. 225.

³⁸⁹ Colin Dueck, *The Obama Doctrine, American Grand Strategy Today*, op. cit., p. 67.

³⁹⁰ Ibidem, p. 67.

³⁹¹ Ibidem, p. 67.

³⁹² Ibidem, p. 67.

³⁹³ Ibidem, pp. 67-68.

Џефри Менкоф, водећи стручњак за Русију из Центра за стратешке и међународне студије из Сједињених Држава (CSIS), сматра да се полазна основа Обаине администрације налазила у претпоставци да би ове две велике силе, радећи заједно на великом броју питања, изградиле међусобно поверење.³⁹⁴ Манкоф је навео како је Обама је веровао да би са ублажавањем тензија и уважавањем главних руских критика на рачун америчке политике, могао да добије руску сарадњу у решавању све комплекснијег проблема у Авганистану и све оштрије конфронтације државног врха из Вашингтона са руководством Ирана по питању иранског нуклеарног програма.³⁹⁵ Контрола нуклеарног наоружања била је актуелна и због Обаине јавно показане посвећености ка коначном елиминисању нуклеарног оружја и жеље да убеди остале силе да се уздрже од његовог развоја.³⁹⁶ Посебно је важно истакнути Манкофову опсервацију, према којој је, спроводећи политику „ресетовања“: „Обамина администрација тежила да ефикасно оконча постхладноратовски период у коме су се геополитички односи Русије и њених суседа посматрали као „плен“ за који се треба борити [...], чак и ако лидери тих држава, попут Виктора Јануковича, свој национални интерес сматрају приклањањем руској сфери утицаја“.³⁹⁷

Другим речима, политика „ресетовања“ коју је спроводио председник Обама била је усмерена на смањење тензија и изградњу поверења са Русијом, са циљем да се створе политички услови за заједничку сарадњу у кључним глобалним питањима, као што је била политика САД према Авганистану, ирански нуклеарни програм и контрола стратешког наоружања. Основна идеја била је напуштање постхладноратовске логике геополитичког такмичења за утицај у постсовјетском простору и прихватање нове реалности, према којој неке државе, попут Украјине за време председника Виктора Јануковича, могу одабрати останак у руској сфери утицаја.

Полазећи од оквира теорије неокласичног реализма, сматрамо да су САД деловале у међународном поретку у којем је постојала ограничена али стварна конкуренција са Русијом као великом силом. У овом контексту, Обамина администрација препознала је да је потпуна забрана политичком или војном приступу Русији на постсовјетском простору тешко остварива без превелике америчке потрошње ресурса, као и да је постојао висок ризик ескалације између двеју сила. Стратегија „ресетовања“ означила је покушај да се америчка спољна политика прилагоди системским ограничењима међународне структуре поретка. Кључни постулат неокласичног реализма је значај перцепција и процена политичких елита у стварању спољних политика. Обама и његова администрација веровали су да могу утицати на спољнополитичко деловање Русије ублажавањем ривалства и надметања. То показује како су унутрашње процене домаћих елита и очекивања америчког руководства утицала на спољну политику САД, чак и у условима поменутих системских ограничења. САД су у периоду „ресетовања“ располагале са значајном војном и дипломатском снагом, али биле су оптерећене обавезама у Авганистану и политиком према Ираку, што је смањило могућност за озбиљнији сукоб са Русијом и учинило „ресетовање“ рационалним избором.

³⁹⁴ Ibidem, p. 68.

³⁹⁵ Colin Dueck, *The Obama Doctrine, American Grand Strategy Today*, op. cit., p. 68.

³⁹⁶ Ibidem, p. 68.

³⁹⁷ Ibidem, p. 68.

4. КРАЈ „РЕСЕТОВАЊА“ И ИЗБИЈАЊЕ КРИЗЕ У УКРАЈИНИ

4.1. Председнички избори у Сједињеним Америчким Државама и у Руској Федерацији и погоршање односа

Политика САД према Русији за време председничког изборног процеса у Америци може се анализирати у складу са поставкама теорије неокласичног реализма. С обзиром на то да спољнополитичке одлуке нису само резултат процеса насталог због карактеристика структуре међународног система, већ њих обликују и унутрашњи политички фактори, однос САД према Русији био је вођен стратешком визијом Барака Обаме. Како је председник навео, односе је требало једним делом посматрати у контексту „дуге игре“ са Русијом.³⁹⁸

Поред тога, идеолошко уверење његовог директног противкандидата на председничким изборима 2012. године, Мита Ромнија, према којем је Русија била главни геополитички непријатељ,³⁹⁹ наметало је потребу у Обаиној изборној стратегији да одговори на домаће критике противника, тако што је умањивао значај Русије у спољнополитичким плановима САД, како ће бити изложено у наставку поглавља.

Владимир Путин је у једном интервјуу средином октобра 2011. године, истакао „да је циљ спољне политике Русије обезбеђивање повољног окружења за развој земље, због чега она жели пријатељске односе са свим партнерима“.⁴⁰⁰ Како је трећа фаза „ресетовања“ показала „да САД нису имале искрену намеру да помогну Русији у стварању безбедног окружења у руском непосредном суседству, као логична последица уследило је заоштравање билатералних односа двеју сила“.⁴⁰¹ У истом интервјуу, „на опаску новинара да га (Путина, прим. аут.) на Западу сматрају јастребом“, руски кандидат за председника 2012. године одговорио је: „Па, јастреб је добра птица“.⁴⁰² Владимир Трапара сматра како је метафора била на месту, „јер је са Путиновом председничком номинацијом, Запад добио ривалску политичку фигуру која ће на јастребовски начин спроводити национални интерес Русије у времену које је требало да уследи“.⁴⁰³

Током 2012. године одржани су председнички избори, најпре марта месеца у Русији, а затим крајем године, традиционално у новембру, у Сједињеним Државама. Избори у Русији представили су петорицу кандидата, од којих је за амерички државни врх, према речима Мајкла Мекфола, америчког амбасадора у Москви од јануара 2012. године,⁴⁰⁴ „несумњиво најозбиљнија личност био тадашњи премијер Владимир Путин“.⁴⁰⁵

Најављена крајем претходне године, Путинова кандидатура сигнализирала је и његову релативно сигурну победу на изборима. Стога, поједини амерички званичници претпостављали су да би дотадашњи председник Медведев, главни руски актер у процесу „ресетовања“, изгубио на политичком кредибилитету преласком на место председника

³⁹⁸ Michael McFaul, *From Cold War to Hot Peace, The Inside Story of Russia and America*, op. cit., p. 240.

³⁹⁹ Steven Pifer, “US-Russia Relations in the Obama Era: From Reset to Refreeze?”, in: IFSH (Institut für Friedensforschung und Sicherheitspolitik), *OSCE Yearbook 2014*, Baden-Baden, 2015, Available from: https://ifsh.de/file-CORE/documents/yearbook/english/14/Pifer-en_S.pdf, (Accessed 20. February 2025), p. 117.

⁴⁰⁰ Трапара, *Време ресетовања, Односи Русије и Сједињених Држава у периоду од 2009. до 2012. године*, оп. цит., стр. 314.

⁴⁰¹ Ибидем, стр. 314.

⁴⁰² Ибидем, стр. 314.

⁴⁰³ Ибидем, стр. 314.

⁴⁰⁴ Поред тога што је био амбасадор у Москви од 2012. до 2014. године, Мајкл Мекфол (Michael McFaul) био је стручњак за Русију у Савету за националну безбедност САД и професор на универзитету Станфорд. Hillary Clinton, *Hard Choices*, Simon & Schuster, London and New York, 2015, p. 460.

⁴⁰⁵ Michael McFaul, *From Cold War to Hot Peace, The Inside Story of Russia and America*, op. cit., p. 239.

владе.⁴⁰⁶ У јавности, амерички државни врх није придавао пуно значаја Путиновој кандидатури у односима са руском владом, с обзиром на то да је светска јавност била убеђена да он заиста и контролише деловање Русије.⁴⁰⁷ Са друге стране, такво убеђење истовремено је стварало утисак да Путин подржава одвијање руско–америчких односа на принципима „ресетовања“.⁴⁰⁸ Поједини амерички званичници заиста су веровали да су такви односи „више требало да се наставе, него да се промене“ са доласком Путина на место председника.⁴⁰⁹ Међутим, добар део политичких личности у Америци, попут амбасадора Мекфола, сматрале су да је промена на месту руског председника могла да доведе и до промене руске политике према САД.⁴¹⁰

Још у односима за време првог мандата Барака Обаме и председника Дмитрија Медведева, када се успоставила политика „ресетовања“, приметан је био Путинов тврд став у тумачењу односа Русије и САД. Један од „тежих“ билатералних састанака догодио се 2009. године, и том приликом Владимир Путин саопштио је каталогизовану листу оптужби против америчке администрације састављене на основу дипломатских увреда на рачун Русије.⁴¹¹ Ипак, амерички званичници су се у Вашингтон вратили са оптимизмом, верујући да је „ресет“ започео добро и да постоје изгледи за даљи напредак.⁴¹² Амбасадор Мекфол изнео је мишљење „како је Путин у том периоду „дозволио“ Медведеву да експериментише у односима и сарадњи са САД“.⁴¹³ Међутим, америчко деловање у устанцима широм арапског света и војна интервенција у Либији, врло брзо су умањила Путинова разматрања о наставку „ресетовања“.⁴¹⁴ Потом је јавни наратив медија блиских режиму у Кремљу, са интензивирањем изборног процеса у Русији на почетку 2012. године, постао изразито антиамерички, па је тако амбасадор САД означен као „специјалиста за обојене револуције“, послат од стране Обаме да помогне у промени режима у Москви.⁴¹⁵ Ситуацију је погоршао и сам амбасадор, с обзиром на то да је одмах по доласку на своје радно место, заједно са подсекретаром за политичке односе Вилијамом Бернсом (*William J. Burns*), организовао састанке са опозиционим руским политичарима, Путиновим супарницима и представницима грађанских протеста, а да се претходно на високом дипломатском нивоу није протоколарно сусрео са председником Русије.⁴¹⁶

Путинове сумње могле су имати оправдање, уколико се у обзир узме упутство државне секретарке Хилари Клинтон амбасадору Мекфолу пред полазак у Русију. Према њеном сведочењу, она је упутила амбасадора да допре до руских грађана и у тој намери на „креативне начине“ заобиђе режимске препреке.⁴¹⁷ Иако је она свој савет сместила у оквир технолошког развоја и употребе дигиталних друштвених мрежа у функцији дипломатских односа,⁴¹⁸ несумњиво је да је постојала одређена политичка конотација уперена против званичних власти у светлу грађанских протеста. Клинтон је била позната по својим оштрим изјавама против руског режима, при чему се издваја њено мишљење како је Русија требало да врати

⁴⁰⁶ Michael McFaul, *From Cold War to Hot Peace, The Inside Story of Russia and America*, op. cit., p. 239.

⁴⁰⁷ Ibidem, p. 239.

⁴⁰⁸ Ibidem, p. 239.

⁴⁰⁹ Ibidem, p. 239.

⁴¹⁰ Ibidem, p. 240.

⁴¹¹ Steven Pifer, “US-Russia Relations in the Obama Era: From Reset to Refreeze?”, op. cit., p. 113.

⁴¹² Ibidem, p. 113.

⁴¹³ Michael McFaul, *From Cold War to Hot Peace, The Inside Story of Russia and America*, op. cit., p. 240.

⁴¹⁴ Ibidem, p. 240.

⁴¹⁵ Ibidem, p. 245. Путин је сматрао како је амбасадор Мекфол уживао много виши статус у медијима него што му је то омогућавао положај амбасадора у Москви. Ibidem, p. 262.

⁴¹⁶ Jonathan Haslam, *Hubris, The American Origins of Russia's War against Ukraine*, op. cit., p. 184.

⁴¹⁷ Hillary Clinton, *Hard Choices*, op. cit., p. 460.

⁴¹⁸ Ibidem, p. 460.

„окупиране“ делове територије Грузије (мисли се на независне области Абхазије и Јужне Осетије под руским утицајем, прим. аут.).⁴¹⁹

Барак Обама веровао је у „дугу игру“ са Русијом од тренутка када је постало извесно да ће Путин заузети функцију председника. Према речима амбасадора Мекфола, „Обама је жалио што је прилика за пробој у америчко – руским односима окончана, или у најмању руку, одложена за неки даљи период.“⁴²⁰ У својим мемоарима објављеним 2020. године, Обама је „потврдио како је у периоду ресетовања сматрао да је Путин ипак био актер код кога се налазила реална моћ руске државе“.⁴²¹ Из тог разлога, грађански протести у Русији 2011. године због Путинове намере да поново преузме председничку функцију и једноставно „замени места“ са Медведевим, представљали су одређену препреку у нормализацији руско–америчких односа.⁴²² У складу са принципима „дуге игре“, Обама је упутио јасне инструкције Мекфолу да у вези демонстрација, не доприноси тензијама са Русијом. Сходно томе, амерички амбасадор, својом појавом међу грађанима није требало да подржава протесте уочи избора, јер су се очекивали нови петогодишњи односи са Путином.⁴²³

Путин је на почетку изборне кампање послао извесно упозорење Обаминој администрацији тиме што је политичке противнике означио као издајнике у својству америчких агената у Русији.⁴²⁴ Путинов повратак у Кремљ 2012. године значио је наставак напора да се Русији обезбеди нова улога у међународном систему путем изазивања утврђене позиције западних земаља. Делимично као одговор на критике Сједињених Држава, од Путиновог повратка на председничку функцију руска спољна политика је добила идеолошко оправдање.⁴²⁵ Почевши од своје изборне кампање 2012. године, Путин је промовисао визију Русије као културно различите силе, посвећене одбрани посебних вредности и начела у односу на оне који преовлађују на Западу и у другим цивилизацијама. У свом обраћању Савету Федерације 2012. године, говорио је о новим демографским и моралним претњама, истичући да „у 21. веку, у условима новог баланса економских, цивилизацијских и војних снага, Русија мора бити суверена и утицајна земља [...] Морамо бити и остати Русија“.⁴²⁶

На америчким председничким изборима у новембру 2012. године, „једна од главних тема била је регулисање недовољног економског раста и незапослености услед последица светске економске кризе из 2008. године“, услед чега „немали број разочараних гласача није био задовољан Обаиним неиспуњеним обећањима из периода првог мандата“.⁴²⁷ Документ националне стратегије САД 2010. године препознао је важност унутрашњих процеса. Како би се остварили интереси у спољној политици, полазну основу требало је да представљају смањење државног дефицита и раст домаће економије.⁴²⁸ У прилог овоме говори и чињеница

⁴¹⁹ Hillary Clinton, *Hard Choices*, op. cit., p. 210.

⁴²⁰ Michael McFaul, *From Cold War to Hot Peace, The Inside Story of Russia and America*, op. cit., p. 240.

⁴²¹ Barack Obama, *A Promised Land*, Crown, New York, 2020, p. 342.

⁴²² Michael McFaul, *From Cold War to Hot Peace, The Inside Story of Russia and America*, op. cit., p. 245.

⁴²³ Ibidem, p. 245.

⁴²⁴ Ibidem, p. 244.

⁴²⁵ Andrei P. Tsygankov, *Russia's Foreign Policy, Change and Continuity in National Identity*, Rowman & Littlefield, New York, 2019, p. 231.

⁴²⁶ Ibidem, p. 231.

⁴²⁷ Slaviša Orlović, „Predsednički izbori u SAD: Obama ili Romni“, *Politički život*, br. 6, 2012. str. 21.

⁴²⁸ Видети The White House, *The National Security Strategy, May 2010*, Washington D.C., 2010, Available from: https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf, (Accessed 25. February 2025).

да је у предизборној кампањи Обама промовисао економске циљеве за потребе његове друге председничке номинације.⁴²⁹

У трећем обраћању унији о стању нације, у јануару 2012. године Обама је врло мало говорио о Русији. Главну поруку тадашњег излагања представљала су оправдања за економску рецесију и намере о смањењу незапослености и обнови инфраструктуре. У прилици када је могао да спомене Русију, о њој је говорио као геокономском ривалу, који је могао да угрози интересе америчких компанија.⁴³⁰ Доминантан Обамин приступ унутрашњим политичким темама указује на једну од кључних закона теорије неокласичног реализма, према којој су лидери и председници држава често принуђени да спроводе стратегију уравнотежавања између притисака међународног окружења и ограничења која настају домаћом политичком динамиком.⁴³¹

„Без обзира на то што је Обама имао знатну предност у погледу питања спољне политике, унутрашња економска питања опажена су као проблеми који су могли да однесу превагу на страну његовог супарника“.⁴³² Ипак, „тадашња анализа Брукингс института (*Brookings Institution*) темељила се на претпоставци“ како је Барак Обама показао намеру да „поправи слику САД у иностранству, [...] изврши нови почетак у односима са Русијом“.⁴³³ Уочава се како је Обамин противкандидат на изборима, гувернер Мит Ромни, био актер који је Русију заправо означио као несумњиво највећу геополитичку претњу Сједињеним Државама. Са друге стране, Обама је критиковао ову изјаву Ромнија и генерално избегавао да говори на тему о Русији у својој кампањи.⁴³⁴ Тематике контроле наоружања (у контексту односа са Русијом, прим. аут.), карактеристичној за Обаму, требало је да се приступи знатно флексибилније након избора, па је администрација Беле куће умањивала њен значај током предизборних процеса у Америци.⁴³⁵ Као што наводе Таљаферо, Рипсман и Лобел, неокласични реализам наглашава да су перцепције елита и институционални притисци кључни за обликовање спољне политике.⁴³⁶ Ово се може видети у Обаминим одлукама током изборног процеса јер је морао пажљиво да приступа темама услед притисака изборне кампање и дугорочних односа са Русијом. У том смислу, стиче се утисак како су председнички избори имали важније место у Обаминој предизборној стратегији него Русија, што уједно представља главну теоријску тезу Џенифер Стерлинг Фокер (*Jennifer Sterling-Folker*), која указује како домаћи процеси делују као одлучујући фактор у потрази државе за опстанком у анархичном систему.⁴³⁷

Методолошки приступ у анализи Обамине кандидатуре пред изборе 2012. године у погледу лидерства, пружају Драган Симић и Драган Живојиновић. Према ауторима, „Обама је показивао особине трансакционог лидера, а не трансформационог, с обзиром на то да је

⁴²⁹ Видети: President Obama on the Economy, *The Record*, Washington D.C., 2012, Available from: <https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/obamawhitehouse.archives.gov/files/achievements/The%20Record%20-%20The%20Economy.pdf>, (Accessed 25. February 2025), pp. 1-12.

⁴³⁰ Видети Barack Obama, *State of the Union Addresses 2009-2016*, Good Press, Glasgow, 2021.

⁴³¹ Randall L. Schweller, “Unanswered Threats, A Neoclassical Realist Theory of Underbalancing”, op. cit., p. 6.

⁴³² Slaviša Orlović, “Predsednički izbori u SAD: Obama ili Romni”, op. cit., str. 21.

⁴³³ Ibidem, str. 22.

⁴³⁴ Ово се посебно односи након инцидента у којем је окупљена јавност ненамерно сведочила изјави Обаме Медведеву, како ће срдачније водити разговоре са Путином када буду завршени амерички избори. Steven Pifer, “US-Russia Relations in the Obama Era: From Reset to Refreeze?”, op. cit., p. 117.

⁴³⁵ Ibidem, p. 117.

⁴³⁶ Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaferro, and Steven E. Lobell, *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, op. cit., p. 31.

⁴³⁷ Она наводи да су унутрашњи процеси одговорни за способност државе да репродукује све остале државне процесе. Унутрашњи процеси очигледно су важни јер они охрабрују или спречавају актере да препознају спољну претњу, као и да заузму став према тој претњи на ефикасан начин. Jennifer Sterling-Folker, “Realist Environment, Liberal Process, and Domestic Level Variables”, *International Studies Quarterly*, vol. 41, no. 1, 1997, p. 19.

најављивао знаке тек умерене политичке визије“. ⁴³⁸ Другим речима, „Обама је остављао утисак како је више био усмерен ка решавању тренутних проблема који су успоравали амерички развој а не на неке више циљеве“. ⁴³⁹ Традиционална подела предводништва Џозефа Наја подразумева како трансформациони лидери мобилишу моћ у сврху промене, ⁴⁴⁰ па се на основу тога може закључити како Обама уочи избора није остављао утисак лидера са трансформационим намерама у америчкој званичној перцепцији Русије као системског противника. Бивши амбасадор у Русији, Александар Вершбоу (*Alexander Vershbow*), сматрао је да је Обама направио грешку, исту ону коју је учинила и претходна администрација Џорџа Буша у америчким односима са Русијом. Често умањујући њен значај, Обама је на изванредан начин истакао аргумент како она више није била важна, као и да (међународне, прим. аут.) проблеме САД могу решавати без Русије. ⁴⁴¹ Чак и када се говорило о спољној политици у кампањи пред изборе, „тежиште је било усмерено ка ратовима у Ираку, Авганистану и ликвидацији Осаме бин Ладена, док готово да није било важних Обаминах говора о руској политици према Украјини“. ⁴⁴² Област где јесте спроводио трансформационе процесе јесте унутрашња политика, са основним циљем да својим председништвом остави у наслеђе прогресивну домаћу политику, али из тог разлога је и заступао иницијативу тзв. „retrenchment“. ⁴⁴³

Погоршавање билатералних односа може се уочити одмах након завршених председничких избора у Русији. Обамин позив на састанак Г8 земаља у Камп Дејвиду маја месеца, Путин је одбадио. ⁴⁴⁴ Путинова инаугурација поклопила се са Обаминам домаћинством на самитима Г8 и НАТО-а. Иако је администрација првобитно планирала да оба скупа одржи у Чикагу, самит Г8 је премештен у Кемп Дејвид, како би се избегла незгодна ситуација у случају да Путин пожели да учествује на самиту Г8, али не и на Самиту НАТО–Русија. Као знак тежих односа који следе, Путин је одлучио да не присуствује ниједном. ⁴⁴⁵ Државна секретарка Клинтон руско одбијање је доживела као „хладан ветар са истока“. ⁴⁴⁶ У меморандуму председнику Обама она је подвукла чињеницу „да је тада требало заузети тврђи став у односима, с обзиром на то да је сматрала како је Путин постао огорчен и сумњичав према поступцима САД“. ⁴⁴⁷ Регионалне интеграције које је Русија тада заговарала, државна секретарка је посматрала као ништа друго, до руског ширења политичког утицаја и стварања руских зона интереса у облику срушеног „руског царства“. ⁴⁴⁸

Први сусрет између двојице председника догодио се тек у јуну исте године, на маргинама самита Г20 у Мексику. Међутим, Русија је почела да показује све мању заинтересованост за конструктивни облик сарадње у многим кључним питањима. Такав њен приступ најпре се уочио у погледу Сирије. Према запажању државне секретарке Хилари Клинтон, Русија се испречила свим покушајима организације Уједињених нација да обликује својеврсан међународни одговор којим би се тадашњи Асадов режим, подржан од стране Русије, спречио у даљем спровођењу ратног сукоба. ⁴⁴⁹ Мај месец 2012. показао је даље

⁴³⁸ Dragan R. Simić, Dragan Živojinović, “Može biti samo jedan: Predsednički izbori u SAD i dva predsednička kandidata”, *Politički život*, br. 6, 2012. str. 40.

⁴³⁹ Ibidem, str. 40.

⁴⁴⁰ Joseph S. Nye Jr., *Powers to Lead*, Oxford University Press, Oxford, New York, 2008, p. 62. Цитирано према: Dragan R. Simić, Dragan Živojinović, „Može biti samo jedan: Predsednički izbori u SAD i dva predsednička kandidata“, op. cit., str. 35.

⁴⁴¹ Jonathan Haslam, *Hubris, The American Origins of Russia's War against Ukraine*, op. cit., p. 176.

⁴⁴² Siniša Atlagić, “Kampanja pred američke predsedničke izbore 2012: Priča o krizi i nesposobnom rivalu”, *Politički život*, br. 6, 2012. str. 48.

⁴⁴³ Colin Dueck, *The Obama Doctrine, American Grand Strategy Today*, op. cit., p. 3.

⁴⁴⁴ Hillary Clinton, *Hard Choices*, op. cit., p. 209.

⁴⁴⁵ Steven Pifer, “US-Russia Relations in the Obama Era: From Reset to Refreeze?”, op. cit., p. 117.

⁴⁴⁶ Hillary Clinton, *Hard Choices*, op. cit., p. 209.

⁴⁴⁷ Ibidem, p. 209.

⁴⁴⁸ Ibidem, p. 209.

⁴⁴⁹ Ibidem, p. 209.

заоштравање, јер не само да је Обамин позив на састанак у Камп Дејвиду одбијен, већ се Путин без околишања директно распитивао о могућем америчком бомбардовању Сирије у разговору са саветником за националну безбедност, Томасом Донилоном (*Thomas Donilon*).⁴⁵⁰ Некадашњи амбасадор Мајкл Мекфол је овај састанак означио као моменат драматично промењених односа, у поређењу са односима за време мандата Дмитрија Медведева.⁴⁵¹ Један од ретких позитивних тренутка представљало је чланство Русије у Светској трговинској организацији августа 2012. године, при чему је Москва добар део заслуга за овај чин приписала Обаиној администрацији.⁴⁵²

Једна од кључних тема око које су се преламале нарастајуће тензије у односима био је грађански рат у Сирији. Овај рат се интензивирао на почетку 2012. године, при чему Русија, заједно са Кином, није дозволила да се усвоје резолуције Савета безбедности организације УН (под америчким вођством, *прим. аут.*), а које су могле да нашkode стабилности режиму Башара Асада.⁴⁵³ Међународна конференција у Женеви у јуну поводом ситуације у Сирији није донела напретка у умиривању рата. САД су тада интензивирале јавне наступе у којима се истакао циљ свргавања Асада са власти, док су руски представници власти захтевали одржавање постојећег режима.⁴⁵⁴ Крајем године, САД су формално заузеле став са подршком опозиционом блоку Националне коалиције против Асадове власти, чиме су се отворено показале конфронтацију против руског званичног става.⁴⁵⁵

Одмах након освајања председничких избора, Владимир Путин појачао је реторику у државним медијима, приказујући САД као империјалну и „грабљиву“ велику силу, која је непрестано подривала међународну стабилност и нарушавала суверенитет других држава.⁴⁵⁶ Мекфол је приметио „да се то посебно односило на наводну подршку револуцијама у арапском свету, америчку војну интервенцију у Либији и наводним војним покушајима за свргавање Асада са власти у Сирији“.⁴⁵⁷

Бивши амбасадор сматра „како је у том смислу тадашња реалност ипак била замагљена“, потврђујући да су САД војно нападе Гадафија у Либији и пружиле подршку опозиционим групацијама у Сирији, али тек онда када су сукоби већ били започети.⁴⁵⁸ Мекфол брани позицију Стејт департмента и Беле куће јер сматра да САД нису започеле ниједну револуцију, као и да нису бомбардовале војску Асадовог режима, на начин како су то тврдили медији блиски Кремљу.⁴⁵⁹ Са друге стране, Путинова перцепција о споменутом деловању САД на светској сцени, уз наводну америчку улогу у протестима у Русији, показује како у складу са тврдњама неокласичног реализма, опажања индивидуалних лидера могу на другачији начин тумачити системске подстицаје, ограничења и импулсе.

Догађаји који су уследили након Путиновог повратка на место председника 2012. године открили су изразиту крхкост односа Русије са западним државама. Сукоб заснован на идеолошким вредностима додатно је продубио неслагања проистекла из различитог схватања националних интереса. Како је почела да се мења глобална равнотежа моћи у корист не-западних актера, државни врх у Кремљу више није био вођен ранијом визијом „нормалне велике силе“, коју је Путин заступао почетком 2000-их, већ је тежио да га Запад препозна као

⁴⁵⁰ Michael McFaul, *From Cold War to Hot Peace, The Inside Story of Russia and America*, op. cit., p. 261.

⁴⁵¹ Ibidem, p. 261.

⁴⁵² Steven Pifer, “US-Russia Relations in the Obama Era: From Reset to Refreeze?”, op. cit., p. 117.

⁴⁵³ Ibidem, p. 117.

⁴⁵⁴ Ibidem, p. 117.

⁴⁵⁵ Ibidem, p. 117.

⁴⁵⁶ Michael McFaul, *From Cold War to Hot Peace, The Inside Story of Russia and America*, op. cit., p. 258.

⁴⁵⁷ Ibidem, p. 258.

⁴⁵⁸ Ibidem, p. 258.

⁴⁵⁹ Ibidem, p. 258.

цивилизацију за себе.⁴⁶⁰ Према Ангели Стент, четири кључна и отворена питања била су доминантна у билатералним америчко – руским односима у непосредном периоду након 2012. године.⁴⁶¹ Поред проблема које је створио амерички агент безбедносних служби Едвард Сноуден (*Edward Snowden*), олимпијске игре у Сочију, сукоб у Сирији и криза у Украјини представљали су изазове изразите комплексности и повезаности.⁴⁶²

Као део ширих погоршања односа између две владе, у јулу, руски парламент је усвојио закон којим се свим руским невладиним организацијама које се баве политичким радом и примају финансијску подршку из иностранства намеће обавеза да се региструју као „страни агенти“.⁴⁶³ Овај термин подразумевао је, не само признање ових организација да су финансиране страним средствима, већ и да постоји инострана контрола над њима која одређује (политичке, прим. аут.) смернице у њиховом деловању.⁴⁶⁴ Убрзо, крајем године, уследио је одговор америчког Конгреса на закон Думе у виду „Закона Магницког“, о којем ће бити речи касније у раду. Руска администрација је у септембру захтевала од мисије Америчке агенције за међународни развој (*USAID*) у америчкој амбасади у Москви да дефинитивно оконча свој рад, нагласивши да она својим програмима утиче на унутрашњу руску политику.⁴⁶⁵ Овим је престала да постоји финансијска потпора невладиним организацијама у Русији.⁴⁶⁶ Амбасадор Мекфол је потврдио како је америчка подршка цивилном друштву била значајно отежана након укидања наведене мисије.⁴⁶⁷

Сирија је представљала подједнако важан аспект америчко–руских односа у оквиру мултилатералних питања, у којима су обе земље имале значајне интересе. У марту 2011. године у Сирији је избио талас грађанских немира усмерених против режима Башара ал–Асада. Ти догађаји су прерасли у оружани сукоб, који се временом развио у грађански рат, са више од 350 000 погинулих људи. Овај конфликт довео је до тога да више од половине становништва Сирије буде приморано да напусти своје домове, што је изазвало велику избегличку кризу.⁴⁶⁸

У августу 2012. године, председник Обама је упозорио председника Асада да не прелази „црвену линију“ употребом хемијског оружја против сопственог народа.⁴⁶⁹ Питање употребе хемијског оружја налазило се на врху приоритета за Обамину администрацију.⁴⁷⁰ Грађански рат у Сирији наставио је да се одвија док су Русија и САД остале у дипломатском раскораку око његовог исхода и судбине председника Асада.⁴⁷¹ Крајем августа 2013. године, појавила се вест о нападу хемијским оружјем сарином у близини Дамаска, у којем је страдало више од 1 400 људи. Министарство спољних послова Русије издало је саопштење у којем је навело „да је наводни напад отровним гасом лажан и да су га побуњеници инсценирали“.⁴⁷²

Традиционално, САД и њихови европски партнери, за разлику од односа са Египтом или Тунисом, имали су веома мало политичког утицаја у Сирији, посебно за време Асadowe

⁴⁶⁰ Andrei P. Tsygankov, *Russia's Foreign Policy, Change and Continuity in National Identity*, op. cit., p. 237.

⁴⁶¹ Angela E. Stent, *The Limits of Partnership, U.S.-Russian Relations in the Twenty-First Century*, op. cit., p. 276.

⁴⁶² Ibidem, op. cit., p. 276.

⁴⁶³ Steven Pifer, "US-Russia Relations in the Obama Era: From Reset to Refreeze?", op. cit., p. 117.

⁴⁶⁴ Ibidem, p. 117.

⁴⁶⁵ Ibidem, p. 117.

⁴⁶⁶ Ibidem, p. 117.

⁴⁶⁷ Michael McFaul, *From Cold War to Hot Peace, The Inside Story of Russia and America*, op. cit., p. 364.

⁴⁶⁸ Council on Foreign Relations Education, "A Red Line in Syria in 2013", Council on Foreign Relations, January 2023. Available from: <https://education.cfr.org/teach/mini-simulation/red-line-syria-2013?>, (Accessed 25 February 2025).

⁴⁶⁹ Angela E. Stent, *The Limits of Partnership, U.S.-Russian Relations in the Twenty-First Century*, op. cit., p. 279.

⁴⁷⁰ Опширније Joby Warrick, *Red Line, The Unraveling of Syria and America's Race to Destroy the Most Dangerous Arsenal in the World*, Doubleday, New York, 2021.

⁴⁷¹ Angela E. Stent, *The Limits of Partnership, U.S.-Russian Relations in the Twenty-First Century*, op. cit., p. 279.

⁴⁷² Ibidem, p. 279.

власти у овој земљи.⁴⁷³ САД су заједно са савезницима из Европе оптужиле Асadowe снаге за напад и започеле унутарсавезничку расправу о томе на који начин је требало да се настави ангажман према Сирији. У САД постојао је изванредан унутрашњи притисак да се изведе војни удар на Сирију, што је руководство у Кремљу настојало да спречи како би осигурало опстанак Асadowог режима.⁴⁷⁴ САД су очекивале подршку Британаца, с обзиром на то да је премијер Дејвид Камерун био један од првих светских лидера који је отворено заговарао војну интервенцију против Сирије и њеног председника Асада.⁴⁷⁵ Ипак, британски парламент одбацио је предлог владе о учешћу Британије у америчком ваздушном удару; то је поставило САД у непријатну позицију да саме изведу напад, јер је већина америчке јавности била против таквог акта, док је Конгрес имао могућност да ускрати подршку Обаминој администрацији у било ком тренутку.⁴⁷⁶

Како је осетио поделе међу чланицама Г20 земаља у вези са ваздушним ударима у Сирији, председник Путин искористио је самит у Санкт Петербургу у септембру 2013. године да се супротстави војној ваздушној интервенцији САД.⁴⁷⁷ Руска спољна политика доводила је у питање чињеницу да ли Сирија уопште поседује хемијско оружје или, ако га је и имала, да ли су га употребили побуњеници или га је употребио, како је председник Обама изричито тврдио, Асadow режим.⁴⁷⁸ Током самита Г20 у Санкт Петербургу 2013. године, Обама и Путин су се састали, када је према наводима Ворица, Путин јасно нагласио „како САД не би требало да нападу Сирију“. ⁴⁷⁹ Непосредно након завршетка самита, Путин је покренуо иницијативу у јавности, па тако Ангела Стент посебну пажњу посвећује ауторском чланку председника Путина у „Њујорк тајмсу“, под насловом „Апел за опрез из Русије“, у којем је Путин тврдио „да би амерички војни удар на Сирију покренуо нови талас тероризма“ и да би „могао избацити из равнотеже читав систем међународног права и поретка“. ⁴⁸⁰ Поред тога што је критички изазвао концепт тзв. америчке изузетности на територији саме Америке, Путин је истовремено био одлучан у настојању да спречи Сједињене Државе да изведу ваздушне ударе без одобрења Уједињених нација – на шта би Русија, наравно, ставила вето. ⁴⁸¹

Како се „сиријска криза“ продубљивала, Обамина администрација суочавала се са неизвесношћу у погледу даљег наступања. Државни секретар Џон Кери изнео је уверење Стејт департмента у виду реторичке опаске, како би Сирија могла избећи ваздушне ударе уколико би њена влада у року од недељу дана предала свој арсенал хемијског оружја међународној контроли.⁴⁸² Наиме, Кери је наводно рекао да „њена није брига колико би револуционара настрадало, једино је било важно да се хемијско оружје не користи против цивила“. ⁴⁸³ Русија је брзо искористила ову изјаву, а Сергеј Лавров предложио је да Уједињене нације преузму контролу над сиријским хемијским оружјем и уклоне. У заједничкој изјави, Кери и Лавров изјаснили су се да би Сирија са предајом хемијског оружја могла избећи војну интервенцију.⁴⁸⁴

⁴⁷³ Michael Bröning, “The Sturdy House That Assad Built, Why Damascus Is Not Cairo”, in: Foreign Affairs (ed.), *The New Arab Revolt, What Happened, What It Means, and What Comes Next*, Council on Foreign Relations, New York, 2011, p. 202.

⁴⁷⁴ Angela E. Stent, *The Limits of Partnership, U.S.-Russian Relations in the Twenty-First Century*, op. cit., p. 280.

⁴⁷⁵ Joby Warrick, *Red Line, The Unraveling of Syria and America's Race to Destroy the Most Dangerous Arsenal in the World*, op. cit., pp. 118-119.

⁴⁷⁶ Angela E. Stent, *The Limits of Partnership, U.S.-Russian Relations in the Twenty-First Century*, op. cit., p. 280.

⁴⁷⁷ Ibidem, p. 280.

⁴⁷⁸ Ibidem, p. 280.

⁴⁷⁹ Joby Warrick, *Red Line, The Unraveling of Syria and America's Race to Destroy the Most Dangerous Arsenal in the World*, op. cit., p. 103.

⁴⁸⁰ Angela E. Stent, *The Limits of Partnership, U.S.-Russian Relations in the Twenty-First Century*, op. cit., p. 280.

⁴⁸¹ Ibidem, p. 280.

⁴⁸² Ibidem, p. 280.

⁴⁸³ Joby Warrick, *Red Line, The Unraveling of Syria and America's Race to Destroy the Most Dangerous Arsenal in the World*, op. cit., p. 103.

⁴⁸⁴ Angela E. Stent, *The Limits of Partnership, U.S.-Russian Relations in the Twenty-First Century*, op. cit., p. 280.

Сматрало се са правом, да би Асад, због САД и Русије заједно као силама које би гарантовале мир, предао хемијско оружје.⁴⁸⁵ Крајем септембра 2013. године, Савет безбедности УН усвојио је „Резолуцију 2118“, којом је одобрено уништавање сиријског хемијског арсенала под надзором Организације за забрану хемијског оружја.⁴⁸⁶

Неколико недеља касније, током политичких расправа у оквиру клуба „Валдај“, Путин је добио похвале за свој дипломатски ангажман, којом приликом је један амерички учесник навео како је његова иницијатива „омогућила председнику Обама да сачува образ“.⁴⁸⁷ Потез председника Путина, који је претходно ставио вето на резолуције Савета безбедности којима је требало осудити убијање сиријских цивила од стране Асадовог режима, изазвао је глобално одобравање.⁴⁸⁸ Часопис *Forbes* прогласио га је за најмоћнијег човека на свету, *London Times* га је назвао међународном личношћу године, док је у једној анкети био рангиран као трећа најцењенија особа на свету, одмах након Била Гејтса и Барака Обаме.⁴⁸⁹

Настала је ситуација у међународној јавности, према којој су присталице руске спољне политике сматрале како је Путин „спасио свет од америчког војног напада на Сирију и иницирао процес уништавања њеног хемијског арсенала“.⁴⁹⁰ Осим тога, тиме што је Сирију учинио активним учесником у процесу преговора, Путин је додатно учврстио политички легитимитет Башара ел Асада, јер су амерички званичници били принуђени да преговарају са сиријском владом.⁴⁹¹ Поред тога, Русија је тада могла да оствари и геополитичке добити, с обзиром на то да је тежила да очува приступ поморској бази у Тартусу.⁴⁹² Након одвијања Сиријске кризе, за Русију, али и лично за председника Путина, према Ангели Стент, развој ситуације представљао је дипломатску победу Русије.⁴⁹³ Одузимање хемијског оружја од Сирије започело је током 2014. године.⁴⁹⁴

Након Обамине победе на изборима 2012. године, Стејт департмент је изразио наду да ће се вратити замах у америчко–руским односима. На врху листе приоритета САД за 2013. годину били су напредак у смањењима нуклеарног наоружања, решавање питања ракетне одбране и проширење трговинских и инвестиционих односа.⁴⁹⁵ Саветник за националну безбедност Том Донилон отпутовао је у Москву у априлу 2013. године. Главни његов циљ био је предлог за споразум о транспарентности у вези са ракетном одбраном.⁴⁹⁶ Амерички званичници надали су се да ће убедити руски државни врх како план о ракетној одбрани не представља претњу руским стратешким интересима. У најмању руку, сматрали су како могу уверити руску страну да ће она имати пар година за припрему одговора уколико се америчка ракетна одбрана развије на начин који би могао представљати проблем руској безбедности.⁴⁹⁷

⁴⁸⁵ Joby Warrick, *Red Line, The Unraveling of Syria and America's Race to Destroy the Most Dangerous Arsenal in the World*, op. cit., p. 117.

⁴⁸⁶ Angela E. Stent, *The Limits of Partnership, U.S.-Russian Relations in the Twenty-First Century*, op. cit., pp. 280-281.

⁴⁸⁷ Ibidem, p. 281.

⁴⁸⁸ Ibidem, p. 281.

⁴⁸⁹ Ibidem, p. 281.

⁴⁹⁰ Ibidem, p. 281.

⁴⁹¹ Ibidem, str. 281.

⁴⁹² Joby Warrick, *Red Line, The Unraveling of Syria and America's Race to Destroy the Most Dangerous Arsenal in the World*, op. cit., p. 39.

⁴⁹³ Angela E. Stent, *The Limits of Partnership, U.S.-Russian Relations in the Twenty-First Century*, op. cit., p. 281.

⁴⁹⁴ Joby Warrick, *Red Line, The Unraveling of Syria and America's Race to Destroy the Most Dangerous Arsenal in the World*, op. cit., p. 123.

⁴⁹⁵ Steven Pifer, "US-Russia Relations in the Obama Era: From Reset to Refreeze?", op. cit., p. 118.

⁴⁹⁶ Ibidem, p. 118.

⁴⁹⁷ Ibidem, p. 118.

Иако је Русија најавила предлог свог одговора на амерички план, он никада није објављен (према доступним изворима, прим. аут.).⁴⁹⁸

Ангела Стент сматра да је постојала вероватноћа да предлог није формално упућен услед позитивног развоја ситуације за руске интересе током конфликта у Сирији.⁴⁹⁹ Наиме, посебно одвојени дипломатски колосек америчко–руских преговора о политичкој ситуацији у Сирији који се одвијао у оквиру тзв. Женевског процеса са циљем окончања грађанског рата је пропао, с обзиром на то да није било могуће убедити све побуњеничке фракције и сиријску владу да започну разговоре на највишем нивоу.⁵⁰⁰ Путинове процене да ће Асад победити, потврђене су средином 2014. године, када је сиријски председник по трећи пут ступио на ту функцију.⁵⁰¹ Иако је победио на изборима које је Запад осудио, то није спречило Асада да у свом инаугурационом говору објави „како је Женевски процес окончан, без обзира на то што су борбе у Сирији и даље трајале“.⁵⁰² Русија је постигла свој циљ, очување Асадове власти и подршку секуларним арапским лидерима у тренутку када је Блиски исток био захваћен новим сукобима и када су у Сирији, Ираку и Либији јачале све екстремније исламистичке групе.⁵⁰³ Како је Сергеј Лавров изјавио на скупу клуба „Валдај“ 2013. године, „Русија је желела јаку, секуларну Сирију, док је 75 одсто сиријске опозиције било под контролом Ал Каиде“.⁵⁰⁴ Реалност на терену потврђивала је оцену руског министра спољних послова. Умерена опозиција била је слабо наоружана и губила је упоришта, како од Ал Каиде, тако и од све снажнијег покрета Исламске државе.⁵⁰⁵

Сједињене Државе такође су изразиле разочарање због новог руског закона против „пропаганде нетрадиционалних сексуалних односа међу малолетницима“, који је усвојен у јуну 2013. године.⁵⁰⁶ Многи активисти за људска права сматрали су га упереним против људи хомосексуалне оријентације и позивали на бојкот Зимских олимпијских игара у Сочију у знак протеста против његовог доношења, док је у Русији 88 одсто становништва подржавало овај закон.⁵⁰⁷ Званичници САД и Европске уније појачали су критике на рачун унутрашње политике Кремља и његове пропаганде, поготово када се криза у Украјини почела интензивирати.⁵⁰⁸ Чак је и председник Обама лично изразио незадовољство новим руским законом, изјавивши како „нема стрпљења са земљама које се односе према геј и трансродним особама на начин на који им се прети или би им се могло нашкодити“.⁵⁰⁹

Једно од питања у билатералним односима била је активност Едварда Сноудена, запосленог у америчкој Националној безбедносној агенцији. Његов одлазак у Москву 23. јуна 2013. године након открића о тајним операцијама ове агенције, изазвао је кризу у односима.⁵¹⁰ Амерички званичници вршили су притисак на руску администрацију да га врате у САД, док са друге стране, Сноудена је Русија третирала као политичког бегунца и одличан извор

⁴⁹⁸ Steven Pifer, “US-Russia Relations in the Obama Era: From Reset to Refreeze?”, op. cit., p. 118.

⁴⁹⁹ Angela E. Stent, *The Limits of Partnership, U.S.-Russian Relations in the Twenty-First Century*, op. cit., p. 281.

⁵⁰⁰ Ibidem, p. 281.

⁵⁰¹ Ibidem, p. 281.

⁵⁰² Ibidem, p. 281.

⁵⁰³ Ibidem, p. 281.

⁵⁰⁴ Ibidem, p. 281.

⁵⁰⁵ Ibidem, p. 281.

⁵⁰⁶ Andrei P. Tsygankov, *Russia's Foreign Policy, Change and Continuity in National Identity*, op. cit., p. 237.

⁵⁰⁷ Ibidem, p. 237.

⁵⁰⁸ Ibidem, p. 237.

⁵⁰⁹ Ibidem, p. 257.

⁵¹⁰ Ibidem, p. 119.

обавештајних података.⁵¹¹ Из тог разлога, руска влада доделила му је привремено уточиште, изазвавши љутњу америчког Конгреса и захтеве за санкције против Москве.⁵¹²

Сноуденова открића представљена светској јавности имала су позитиван одјек за интересе Русије. Открића су изазвала озбиљан раскол у односима између Сједињених Држава и њиховог, према наводима Ангеле Стент, кључног европског савезника, Немачке.⁵¹³ Заправо, пружањем азила Сноудену, државни врх у Москви под вођством Владимира Путина постигао је оно што претходни совјетски и руски лидери нису успели. Немачка је од тада почела да преиспитује основну сврху савезништва са САД.⁵¹⁴ Тада се открило да је Агенција за националну безбедност прислушкивала приватни мобилни телефон канцеларке Меркел, као и да је прикупљала податке о милионима Немаца.⁵¹⁵ Откривање садржаја поверљивих докумената отежало је односе САД и Немачке, посебно када је украјинска криза достигла врхунац током 2014. године, јер је степен немачких симпатија према руском спољнополитичком деловању једним делом био последица подозрења владе из Берлина према америчким намерама и недостатка поверења између државних званичника у Вашингтону и Берлину.⁵¹⁶

4.2. „Закон Магницког“ и односи Сједињених Америчких Држава и Руске Федерације

Да бисмо објаснили „Закон Магницког“ и његов значај у политичко – правним односима између САД и Руске Федерације, најпре ће се сагледати контекст проблема заснованог на деловању Сергеја Магницког (*Сергей Магнитский*), чије име носи закон. Даће се осврт на чињенице по којима је постао познат, као и каснију употребу његове личности и дела у политичком обрачуна САД и Русије. С обзиром да теорија неокласичног реализма тврди како спољна политика није само непосредан одраз међународних структурних притисака, већ да је одређена деловањем унутрашњих политичких фактора, као и опажањем лидера о претњама, тзв. „Закон Магницког“ о којем ће бити речи у раду, може се анализирати као пример међусобног деловања домаћих и системских фактора.

Сматрамо да питање људских права и промовисање демократских вредности из угла обе администрације представља само још једну област геополитичке арене у којој се одвија ривалство. То ривалство је резултат непремостивих идеолошких и политичких разлика које се налазе у самој основи управљања државом. У складу са овом тврдњом налази се сведочење амбасадора Мекфола, према којем је ангажман обе стране по питању људских права постао знатно оштрији од доласка Путина на место председника.⁵¹⁷ Амбасадор је изнео став како је Путин посматрао САД и Русију као велике силе које остварују своје националне интересе кроз промоцију сопствених вредносних система у међународном окружењу.⁵¹⁸

Релативно задовољство америчког државног врха новим билатералним односима 2010. године, временом је почело да опада. Приближавање две земље остварено договорима око питања на тему нуклеарног наоружања или продубљеном сарадњом у вези политика на Блиском истоку, наишло је на низ препрека. Најпре, 2011. године политички колапс у Либији и подршка америчке администрације ваздушним нападима против Гадафијеве власти изазвала је критички наступ званичне Москве према америчкој политици.⁵¹⁹ Погоршавање

⁵¹¹ Andrei P. Tsygankov, *Russia's Foreign Policy, Change and Continuity in National Identity*, op. cit., p. 119.

⁵¹² Ibidem, p. 119.

⁵¹³ Angela E. Stent, *The Limits of Partnership, U.S.-Russian Relations in the Twenty-First Century*, op. cit., p. 278.

⁵¹⁴ Ibidem, p. 278.

⁵¹⁵ Ibidem, p. 278.

⁵¹⁶ Ibidem, p. 279.

⁵¹⁷ Michael McFaul, *From Cold War to Hot Peace, The Inside Story of Russia and America*, op. cit., p. 359.

⁵¹⁸ Ibidem, p. 359.

⁵¹⁹ Steven Pifer, "US-Russia Relations in the Obama Era: From Reset to Refreeze?", op. cit., p. 115.

билатералних односа САД и Русије посматра се као фактор који долази из структуре међународног система и који је остварио утицај на домаће институције Америке, пре свега Конгреса. Годину дана касније, настао је директан отворен проблем између две владе, који се наизглед учинио да припада домену међународно–правних питања. Специфичан догађај у америчко–руским односима представљао је тзв. „Закон Магницког“ (*The Sergei Magnitsky Rule of Law Accountability Act*), проглашен у Конгресу и Сенату, потписан од стране председника Барака Обаме у децембру 2012. године, који се односио на америчке односе са Русијом.⁵²⁰

Непосредне податке о случају Сергеја Магницког пружа нам Вилијам Браудер (*William Bill Browder*) у свом делу под називом *Red Notice, A True Story of High Finance, Murder, and One Man's Fight for Justice*. Браудер је личност која је била предмет истраживања руског адвоката Магницког, коју је покушао да заштити од злоупотреба руских власти у финансијским трансакцијама.⁵²¹ Исти они представници руске полиције које је Магницки оптужио за кривично дело су га и лишили слободе, након чега је он преминуо у затвору 2009. године. Три године касније, Представнички дом у Америци предложио је нацрт закона којим би се санкционисали руски функционери, одговорни за његово хапшење и смрт, путем забране издавања виза за улазак у САД и „замрзавања“ финансијских средстава и имовине у Америци. У почетку, Обамина администрација није била заинтересована да подржи предложени нацрт закона, јер је сматрала да није имала извршни власт да наметне појединачне санкције руским званичницима.⁵²² Ипак, услед раније поменутог усвојеног закона у Думи, којим су невладине организације финансиране америчким средствима пре свега, означене као страни агенти, Обама је пристао да потпише овај закон. Чак у случају да председник није показао сагласност са актом, Сенат је имао законску снагу да оповргне председников вето и омогући ступање на снагу „Закона Магницког“.⁵²³ Важна чињеница за разумевање читавог случаја јесте обим америчких новчаних улагања преко инвестиционих фондова Вилијама Браудера у руским финансијским трансакцијама, за које се сумњало да су биле предмет коруптивних радњи, услед чега САД нису дозволиле да случај остане искључиво унутрашња ствар Русије.⁵²⁴

У складу са тврдњама теорије неокласичног реализма, увођење санкција може се посматрати не само као искључиви резултат погоршања билатералних односа, већ као опажање америчке политичке елите о важности заштите америчких инвестиција. Другим речима, одлука о увођењу санкција није настала као последица расподеле моћи у систему, него је била обликована унутрашњим институционалним процесом. Стога, иако је Обама првобитно показао оклевање, Конгрес је био фактор који је деловао са циљем доношења закона.⁵²⁵ Полазна основа закона било је стварање везе у контексту америчких односа са Русијом, са већ постојећим законом из 1974. године, тзв. Џексон–Веник (*Jackson–Vanik amendment*) као додатак Трговинском закону са земљама које нису практиковале економски систем заснован на тржишној економији. Суштински, закон из 1974. године био је уперен против Совјетског Савеза и земаља Источног блока.⁵²⁶ У пракси, закон није дозвољавао регуларан трговински статус овим земљама, касније и Русији, са којима би се одвијали редовни трговински односи, све док не би дозволиле припадницима националних мањина, посебно совјетским и руским

⁵²⁰ Michael A. Weber, *The Global Magnitsky Human Rights Accountability Act*, Congressional Research Service, Washington D.C., 2021, Available from: https://www.everycrsreport.com/files/2021-12-03_R46981_27bef2822ccc34e006cc098bbf1581d3d3df4449.pdf, (Accessed 10 March 2025). p. 1.

⁵²¹ Браудер је Британац рођен у САД и власник и један од оснивача инвестиционе компаније Ермитаж (*Hermitage Capital Management*) која је пословала у Русији. Опширније: Bill Browder, *Red Notice, A True Story of High Finance, Murder, and One Man's Fight for Justice*, Simon & Schuster, New York, London, 2015.

⁵²² Steven Pifer, “US-Russia Relations in the Obama Era: From Reset to Refreeze?”, op. cit., p. 115.

⁵²³ Ibidem, p. 118.

⁵²⁴ Michael McFaul, *From Cold War to Hot Peace, The Inside Story of Russia and America*, op. cit., p. 367.

⁵²⁵ Steven Pifer, “US-Russia Relations in the Obama Era: From Reset to Refreeze?”, op. cit., p. 115.

⁵²⁶ Ibidem, p. 115.

Јеврејима, да емигрирају из своје матичне земље.⁵²⁷ Са распадом Совјетског Савеза 1991. године, Русија је укинула забрану, што је Клинтонуву и Бушову администрацију,⁵²⁸ натерало да суспендују Џексон–Веник додатак закону.⁵²⁹

„Закон Магницког“ захтевао је од председника да утврди личност и санкционише сваког појединца за кога се могло утврдити да је био укључен у процес лишавања слободе и смрти Сергеја Магницког. Санкције су могле бити наметнуте свим лицима која су учествовала у кривичном делу корупције коју је он разоткрио.⁵³⁰ Међутим, много важнија одредба за руске власти односила се на правне последице које су могле да уследе у будућим догађајима. Наиме, закон је налагао председнику да идентификује сваку особу за коју је утврђено да је одговорна за тешка кршења људских права против појединаца „који желе да разоткрију незаконите активности функционера руске владе“.⁵³¹ На тај начин, САД су имале на располагању правни механизам којим би могле да врше притисак у билатералним односима. У ширем смислу, закон је имао функцију у америчкој политици према Русији. Позивајући се на универзалну заштиту људских права и демократских принципа на руској територији, САД су показале намеру да на овај начин утичу на унутрашњу политичку динамику Русије стварајући претњу стабилности власти Владимира Путина. Амбасадор Мајкл Мекфол потврдио је како је администрација Барака Обаме недвосмислено вршила политику промовисања демократских принципа и људских права у односима са Русијом.⁵³²

Посебна компонента у анализи „Закона Магницки“ односи се на вишегодишње преговоре Русије приступу Светској трговинској организацији. Као што је раније поменуто, она је коначно приступила овој организацији 2012. године. Уласком Русије, постојећи Џексон–Веник амандман ставио је Сједињене Државе у врло непријатан положај. Како је Мекфол истакао у својим мемоарима, да би америчке компаније оствариле користи од приступања Русије Светској трговинској организацији, било је потребно укинути примену амандмана Џексон–Веник из Закона о трговини из 1974. године. Уколико би се поштовао наведени закон, произишла би ситуација у којој би САД правно пркосиле правилима Светске трговинске организације. Русија би са своје стране, спровела реципрочне мере и дискриминациону политику према америчким компанијама. Због овакве ситуације, представници Беле куће, Стејт департмента и Канцеларије америчког трговинског представника, ангажовали су се за укидање Џексон–Веник амандмана, што Конгрес није желео будући да би се на тај начин учинила услуга Русији. На крају, пронађено је могуће решење, усвајањем „Закона Магницког“.⁵³³ Овај емпиријски случај у теорији илуструје процес како се у спољној политици САД одвија узајамно деловање унутрашњих и системских фактора. С обзиром на то да је закон 1974. године настао као резултат деловања домаћих институција услед хладноратовске динамике и ривалства са Совјетским Савезом, његово укидање 2012. године представља сасвим нову перцепцију политичке елите о притиску који је деловао из системског окружења.

Процес усвајања закона већина чланова Представничког дома и Сената посматрало је са нарочитом пажњом. Сенатор Џон Мекејн (*John McCain*), изјавио је да „међународна заједница има одговорност да покаже грађанима и цивилном друштву у Русији који немају приступ правди, како и даље постоји одговорност и да се могу очекивати последице (за повреду права, прим. аут.) [...]“.⁵³⁴ О значају закона сведочи и раније изнесена намера сенатора Бенцамина Кардина (*Benjamin Cardin*) да „закон постане стандард за односе не само са

⁵²⁷ Steven Pifer, “US-Russia Relations in the Obama Era: From Reset to Refreeze?”, op. cit., p. 115.

⁵²⁸ Председничка администрација Џорџа Буша млађег, прим. Е.К.

⁵²⁹ Steven Pifer, “US-Russia Relations in the Obama Era: From Reset to Refreeze?”, op. cit., p. 116.

⁵³⁰ Michael A. Weber, *The Global Magnitsky Human Rights Accountability Act*, op. cit., pp. 1-2.

⁵³¹ Ibidem, p. 2.

⁵³² Michael McFaul, *From Cold War to Hot Peace, The Inside Story of Russia and America*, op. cit., p. 263.

⁵³³ Ibidem, p. 364.

⁵³⁴ Michael A. Weber, *The Global Magnitsky Human Rights Accountability Act*, op. cit., p. 2.

Русијом, већ и са свим осталим државама на глобалном нивоу“.⁵³⁵ Додељивање Русији статуса сталног партнера у нормализованим трговинским односима са САД, за њих је представљао одређени знак слабости, с обзиром на то да је овај чин протумачен као извршен уступак.⁵³⁶ Иако су постојале добити за америчке компаније, пратећи „Закон Магницког“ требало је да убеди конгресмене у значај усвајања закона, који је по својој природи био економски оријентисан али истовремено у функцији универзалних људских права.⁵³⁷ Према Мекфоловом сведочењу, ситуација усвајања закона представљала је тему на састанку Обаме и Путина за време самита у Мексику. Амерички председник тада је упозорио Путина да ће подржати „Закон Магницког“ и интересовао се на који начин би он могао утицати на шире руско–америчке односе. Чинило се у том тренутку како додатно заоштравање билатералних односа није било изгледно јер је председник Путин најавио реципрочне мере само у погледу руског санкционисања америчких индивидуалних актера.⁵³⁸

Случај „Магницки“ представљао је незаобилазну тему рада светске организације Амнести (*Amnesty International*) за заштиту људских права. У једном од својих извештаја, ова организација позвала је руске власти да организују праведну и независну истрагу, као и да спрече политизацију догађаја везаног за смрт адвоката.⁵³⁹ Са друге стране, случај „Магницки“ САД су намерно (енгл. *deliberately*, према речима самог Мекфола, *прим. аут.*), искористиле да додатно изврше притисак на режим у Кремљу. Америчка радна група „Цивилног друштва“ покренула је опширно питање реформе затворских установа у Русији и од ове теме направила један од приоритета америчке дипломатске мисије у Москви. Више дебата и расправа вођено је између две владе, што је на крају резултирало контролом америчких представника централне затворске установе у граду Владимиру средином 2010. године.⁵⁴⁰

У складу са полазном тврдњом како је питање људских права и демократских вредности једна од многих области у којој се сукобљавају интереси великих сила, спољна политика САД усмерена ка дестабилизацији политичке динамике у Русији овим законом није показала пуно успеха. Русија није признала његову правну снагу, напротив, поред санкција које је успоставила према појединим америчким личностима, народна скупштина брзо је усвојила тзв. „Дима Јаковљев“ (*Дмитрий А. Яковлев*) закон који је забрањивао америчким грађанима да усвајају руску децу.⁵⁴¹ Власти у Москви искористиле су закон да ојачају антиамеричку реторику, иако су поједини актери, попут тадашњег министра спољних послова Сергеја Лаврова изразили неслагање са законским одредбама.⁵⁴²

„Закон Магницки“ није био само амерички закон уперен против Русије, већ је означио нов спољнополитички приступ у обрачуна са глобалном корупцијом и кршењем људских права, постављајући правни оквир за каснију широку примену, уз незаобилазно америчко предводништво. На његовим основама нови закон о економским санкцијама према руским појединцима означен као *The Global Magnitsky Human Rights Accountability Act* формулисан је током 2016. године.⁵⁴³ Он је доделио извршној грани власти правни основ за наметање санкција специфичним личностима, укључујући и оним лицима који се налазе у земљама са којима САД

⁵³⁵ Michael A. Weber, *The Global Magnitsky Human Rights Accountability Act*, op. cit., p. 2.

⁵³⁶ Michael McFaul, *From Cold War to Hot Peace, The Inside Story of Russia and America*, op. cit., p. 367.

⁵³⁷ Ibidem, p. 367.

⁵³⁸ Ibidem, p. 368.

⁵³⁹ Amnesty International Public Statement, *Russian Federation: The authorities must stop Sergei Magnitsky's posthumous criminal prosecution and bring to justice all those responsible for his death*, 4. april, 2012. Amnesty International, Available from: <https://www.amnesty.org/en/documents/eur46/015/2012/en/>, (Accessed 12 February).

⁵⁴⁰ Michael McFaul, *From Cold War to Hot Peace, The Inside Story of Russia and America*, op. cit., p. 366.

⁵⁴¹ Ibidem, p. 368.

⁵⁴² Ibidem, p. 369.

⁵⁴³ Michael A. Weber, *The Global Magnitsky Human Rights Accountability Act*, op. cit., p. 1.

деле „важне билатералне односе“.⁵⁴⁴ Иако ова одредба може створити политичке и дипломатске изазове у односима са појединим државама, тумачење и спровођење закона дало је Конгресу и невладиним организацијама прилику да утврђују личности којима би се санкције наметале. Поједини аналитичари сматрају како одредбе закона омогућавају јединствену прилику осталим гранама власти и невладином сектору да охрабре и помогну извршну власт у имплементацији закона.⁵⁴⁵

Добар део чланова Конгреса и извршне власти истакао је бројне циљеве санкција које су произиласе законом из 2016. године и који је требало да истекне 2022. године. Пре свега, суштина одредби била је одвраћање од озбиљне злоупотребе људских права и корупције. Поред тога, промовисала је институт кажњивости и одговорности. Све наведено имало је за циљ унапређење међународних људских права и антикорупцијских норми.⁵⁴⁶ Одређени чланови Конгреса још су у „Закону Магницког“ из 2012. године видели механизам којим је он могао да пружи овлашћења за санкционисање лица на глобалном нивоу, иако је он превасходно био уперен према Русији. Како се испоставило, наведени закон аргументовано је подржао поштовање људских права и у циљу „одржавања стабилности међународног поретка“.⁵⁴⁷ У духу теорије неокласичног реализма, може се закључити како је резултат унутрашњег америчког политичког консензуса деловао идеолошки на обликовање системских фактора. Промовисање вредности и заштите људских права налазило се у функцији америчке спољне политике.

4.3. Избијање украјинске кризе

Полазна хипотеза рада у погледу украјинске кризе сматра да се криза догодила у специфичним околностима периода када је међусобно непријатељство САД и Русије почело да се појачава. Заостравање односа након процеса „ресетовања“ видљиво је у одлукама спољне политике обе земље, посебно током председничких избора, као и у контексту супарништва америчког Конгреса и руске Думе. Криза у Украјини изазвала је даљи раскол продубивши системске разлике, као и нетрпељивости појединачних одлучиоца обеју земаља. Са украјинском кризом настала је нова основа у билатералним односима, изразито супротна у поређењу са дотадашњим околностима. Према руском разумевању међународних односа, рат у Грузији током 2008. године означен је као први рат за заустављање НАТО експанзије, док је украјинска криза 2014. године представљала други по реду ратни сукоб који је спречавао проширење евроатлантског савеза новим чланицама.⁵⁴⁸

Украјинска криза је један од најзначајнијих догађаја у међународним односима 21. века, означавајући преломни тренутак у односима Русије и земаља које припадају евроатлантском геополитичком систему. Њено избијање условљено је везом стратешких интереса великих сила, домаћих политичких фактора у Украјини и опажања тадашњих процеса од стране кључних политичких лидера и елита заинтересованих сила. Анализа у овом делу рада заснована је на неокласичном реализму, који омогућава сагледавање утицаја међународних структура и домаћих политичких ограничења на доношење одлука у спољној политици.

„С обзиром на чињеницу да је руско–украјински сукоб уско повезан са америчко – руским односима“,⁵⁴⁹ те да се односи између Вашингтона и Москве не могу анализирати без ове повезаности, ток украјинске кризе сагледаће се кроз одлуке спољних политика обеју великих

⁵⁴⁴ Michael A. Weber, *The Global Magnitsky Human Rights Accountability Act*, op. cit., p. 1.

⁵⁴⁵ Ibidem. p. 1.

⁵⁴⁶ Ibidem. p. 1.

⁵⁴⁷ Ibidem, p. 2.

⁵⁴⁸ Richard Sakwa, *Frontline Ukraine, Crisis in the Borderlands*, I.B.Taurus, London and New York, 2016, p. 55.

⁵⁴⁹ Владимир Трапара, *Русија и Украјина: порекло једне трагедије*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2023, стр. 187.

сила. Према речима амбасадора Мајкла Мекфола, криза је редефинисала читав регион и коначно је означила крај процеса „ресетовања“ у односима САД и Русије једном за свагда.⁵⁵⁰

Украјина је на седници Врховне раде од 24. августа 1991. прогласила независност, а на свеукрајинском референдуму 1. децембра 1991. године потврђен је Акт о проглашењу независности.⁵⁵¹ Како Драган Петровић и Рајко Буквић у свом делу под насловом *Украјинска криза 2013-2019*, наводе „као независна држава Украјина је прошла, за многе неочекивано, изузетно неуспешан период економске и социјалне стагнације и чак декаденције. У политичком смислу, то је остало подељено друштво, геополитички и цивилизацијски“.⁵⁵²

На спољном плану „тадашњи председник Кучма залагао се за улазак Украјине у НАТО савез и укључивање у регионалну иницијативу усмерену против доминације Русије постсовјетским простором“.⁵⁵³ Ово се сматра као емпиријски пример „како лидери разумеју промене у односима моћи на системском нивоу“, с обзиром на то „да је у другој половини 90-их година прошлог века постао приметан амерички заокрет у политици према Русији и Украјини, након периода одређеног повлађивања руским интересима на постсојветском простору на почетку наведене декаде“. Па тако, Трапара уочава да је „прозападни став председника Леонида Кучме током 1997. године био охрабрен променом америчке политике“.⁵⁵⁴

Имајући у виду наводе Семјуела Хантингтона,⁵⁵⁵ украјинска држава у политичком смислу остала је цивилизацијски и геополитички подељено друштво. „С једне стране неуспешна транзиција, економски и социјално посматрано, у којој од бивше најбогатије совјетске републике (по глави становника) Украјина улази у привредно- социјалну кризу с далеко лошијим резултатима у односу на Белорусију и Русију“, док „с друге стране, та неуспешна транзиција има и своје унутрашње геополитичке супротности о којима је говорио и Хантингтон, а то је историјско-цивилизацијски проруски Југоисток, у односу на северозапад земље“.⁵⁵⁶ Трапара сматра да, иако је „Русија распад Совјетског Савеза посматрала као привремену фазу у процесу реинтеграције постсовјетског простора под својим вођством, руски поглед на „прихватање Заједнице Независних Држава од стране украјинских власти, у Москви је тумачен као имплицитни пристанак на такав облик интеграције“.⁵⁵⁷

Изражене унутрашње супротности у Украјини „премошћиване су захваљујући парламентарном систему све до појаве Наранцасте револуције крајем 2004. године“.⁵⁵⁸ Од тада, „политичка ривалства углавном су се водила између проруских странака са Виктором Јануковичем на челу и осталих странка око блока партија Јулије Тимошенко и Виктора Јушченка“.⁵⁵⁹ Ова два блока „сукобљавала су се све до јесени 2013. године док су се њихове

⁵⁵⁰ Michael McFaul, *From Cold War to Hot Peace, The Inside Story of Russia and America*, op. cit., p. 393.

⁵⁵¹ Драган Петровић, Рајко Буквић, *Украјинска криза 2013 – 2019*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2019, стр. 69.

⁵⁵² Ибидем, стр. 71.

⁵⁵³ Владимир Трапара, *Русија и Украјина: порекло једне трагедије*, оп. cit., стр. 194.

⁵⁵⁴ Ибидем, стр. 195.

⁵⁵⁵ Културне и етничке особине готово да не могу да се промене, за разлику од класних или идеолошких обележја једног народа. Управо из овог разлога, етничке карактеристике је много теже превазићи и око њих је тешко направити компромис него око политичких особина. На постсовјетском простору комунисти су могли да постану демократе али „Рус није могао да постане Естонац“. Semjuel Hantington, „Sudar civilizacija“, u Branko Milinković, Sanja Milinković (Urs), *Nacionalne manjine u međunarodnom i jugoslovenskom pravnom poretku*, Međunarodna politika i NIU Službeni list SRJ, Beograd, 1997, str. 331.

⁵⁵⁶ Драган Петровић, Рајко Буквић, *Украјинска криза 2013 – 2019*, оп. cit., стр. 71.

⁵⁵⁷ Владимир Трапара, *Русија и Украјина: порекло једне трагедије*, оп. cit., стр. 187.

⁵⁵⁸ О природи ове револуције видети: Драган Петровић, Рајко Буквић, *Украјинска криза 2013 – 2019*, оп. cit., стр. 74.

⁵⁵⁹ Ибидем, стр. 71.

противуречности супротстављале једне другима у границама уставно–правних и парламентарних категорија“.⁵⁶⁰ У периоду од 2004. политичка нестабилност добила је на замаху са економским опадањем и продубљавањем идеолошких разлика у друштву. Према Петровићу и Буквићу, од периода „Наранцасте револуције настављена је нестабилност у земљи, и појачане су поделе, чиме се у питање довео и опстанак целовитости земље“.⁵⁶¹

Затим, како наведени аутори даље указују, „дошло је до сукоба између Јушченка и Јулије Тимошенко, чиме је настао нарочито велики процеп око неких кључних питања, као што је однос према НАТО-у и Русији.“⁵⁶² „Од 2010. до 2014. године на власти у Украјини налазио се Виктор Јанукович, представник проруске политичке опције, са којим је окончана владавина победника Наранцасте револуције“.⁵⁶³ За време његовог мандата „дошло је до уравнотежавања спољнополитичке оријентације Украјине, иако је он у широј јавности опажен као политички фактор наклоњен Русији“, но без обзира на такво опажање, „главна особина тадашње власти била је формална заинтересованост за приступ западноевропским политичким институцијама, али уз отворену могућност за учешће у регионалним интеграционим процесима на постсовјетском простору“.⁵⁶⁴ Са друге стране, „Јанукович је наставио интеграционе постсовјетске процесе под вођством Русије, а иако их није продубио, водио је политику еквилибриста у односу на НАТО и ЕУ интеграције“.⁵⁶⁵

Трапара наводи, како је „у односима између власти у Кијеву са представницима аутономне области Крима постојало је више криза у периоду (1992–1995), у којима је Крим претио независношћу, али су све оне разрешене уставним компромисима, мирним путем и договорима Кијева и представницима локалне власти“.⁵⁶⁶

Како даље наводи, „након 1995. године, сепаратизам на Криму је привремено утихнуо, у чему је кључну улогу одиграла Русија.“⁵⁶⁷ Поред наведеног, „ после вишегодишњих руских притисака, председник Кучма је прихватио Споразум о пријатељству из 1997. године“.⁵⁶⁸ Овим споразумом, договореним једним делом и услед руских притисака и уценом испорукама гаса, дозвољено је Русији да преузме 80% Црноморске флоте и да је одржава у лукама Севастопоља наредних 20 година, уз обострано поштовање територијалних интегритета и некоришћења војне силе.⁵⁶⁹

Владмир Трапара наводи како је „амерички почетни приступ украјинском питању од распада Совјетског Савеза био заснован на политици у виду повлађивања Русији током прве половине 90–их година прошлог века“.⁵⁷⁰ У другој половини, тек је „приметан заокрет који се поклапа са регулисањем питања украјинског нуклеарног наоружања, након чега су САД почеле да спроводе односе са Украјином као издвојеним актером, посебно у светлу сазнања да је Русија напустила реформски курс заснован на прозападним економским и политичким основама“.⁵⁷¹ Заинтересовану јавност и амерички естаблишмент о важности Украјине за руско достизање статуса империјалне силе, упозоравао је бивши саветник за националну безбедност

⁵⁶⁰ Драган Петровић, Рајко Буквић, *Украјинска криза 2013 – 2019*, оп. цит., стр. 71.

⁵⁶¹ Ибидем, стр. 74.

⁵⁶² Ибидем, стр. 74.

⁵⁶³ Ибидем, стр. 78.

⁵⁶⁴ Ибидем, стр. 78-79.

⁵⁶⁵ Ибидем, стр. 90.

⁵⁶⁶ Владимир Трапара, *Русија и Украјина: порекло једне трагедије*, оп. цит., стр. 192-193.

⁵⁶⁷ Ибидем, стр. 192-193.

⁵⁶⁸ Ибидем, стр. 194.

⁵⁶⁹ Richard Sakwa, *Frontline Ukraine, Crisis in the Borderlands*, op. cit., p. 55.

⁵⁷⁰ Владимир Трапара, *Русија и Украјина: порекло једне трагедије*, оп. цит., стр. 187.

⁵⁷¹ Ибидем, стр. 195.

у Картеровој администрацији, Збигњев Бржежински.⁵⁷² Међутим, без обзира на ово упозорење, „САД су употребиле стратегију хединга (енгл. *hedging*) према Русији и Украјини, који је подразумевао наставак веровања у руски либерални курс на једној страни, али и одвијање политике ширење америчке и НАТО сфере утицаја на постсовјетском простору и исток“.⁵⁷³

Са своје стране Русија је имала разлога да буде незадовољна начином на који се одвијала њена интеграција са Западом, посебно због начина на који су се САД опходиле према њој у међународним односима. Трапара сматра „да се јачање антизападне идеологије на почетку 21. века огледало и у чињеници да је један део руске елите и грађана био незадовољан ефектима либералних реформи“.⁵⁷⁴ Ипак, „највеће разочарање огледало се у погледу америчког односа према Русији и њеном положају у међународним односима“, па тако, Трапара наводи „како је Москву највише иритирао једностран и арогантан став америчке администрације, пре свега за време југословенске кризе и отцепљења Аутономне Покрајине Косова и Метохије од тадашње СР Југославије у години када су САД обележавале педесетогодишњицу оснивања НАТО–а 1999. године“.⁵⁷⁵

Нови, други по реду, „постхладноратовски покушај руско – америчког приближавања догодио се након напада терористичке организације Ал–Каиде на америчкој територији септембра 2001. године, када је председник Путин предложио иницијативу заједничког деловања Русије и САД у борби против глобалног тероризма“.⁵⁷⁶ Ипак, заједничка сарадња није потрајала дуго, пре свега око практичних питања, „попут дефиниције тероризма или америчког настојања за насилном променом режима у Ираку“, али се поред тога, „у Русији појавио антиамерички наратив о помоћи САД чеченским терористима, што је означило и крај другог приближавања у односима“.⁵⁷⁷ Трапара указује, „како је средином прве деценије 2000–их, политичка елита САД дошла до сазнања да истовремено ширење америчких демократских вредности и геополитичког утицаја нису више компатибилно деловали један на други и одбацила је стратегију „хединга“ према Русији и Украјини“.⁵⁷⁸ Опажена као „нарастајућа аутократија, Русија под вођством Путина означена је као препрека за оба процеса, услед чега је формулисана спољна политика отвореног сузбијања руског регионалног утицаја“.⁵⁷⁹ Са друге стране, из угла руске елите, како Трапара наводи, „највећи амерички прекршај у погледу руских интереса, нису биле одлуке попут бомбардовања Југославије, стварања прозападног режима у Грузији или ширење НАТО савеза новим чланицама, већ изузимање Украјине из руских интеграционих процеса, тако што је америчка страна пружила подршку раније споменутој Наранџастој револуцији“.⁵⁸⁰

Политика прве Обаине администрације према Украјини представљала је део шире политике према Русији у оквиру „ресетовања“ односа Вашингтона и Москве. Међутим, једно од првих удаљавања САД од украјинског питања, 2010. године руске власти искористиле су за склапање споразума у Харкову којим је био продужен закуп луке у Севастопољу за потребе Русије до 2042. године уз повољне гасне економске аранжмане.⁵⁸¹ Убрзо, председник Јанукович прогласио је повратак Украјине неблоковској политици заснованој на декларацији

⁵⁷² Видети Zbigniew Brzezinski, “The Premature Partnership,” *Foreign Affairs*, vol. 73, no. 2, March–April 1994, pp. 67–82.

⁵⁷³ Владимир Трапара, *Русија и Украјина: порекло једне трагедије*, оп. цит., стр. 195–196.

⁵⁷⁴ Ибидем, стр. 197.

⁵⁷⁵ Ибидем, стр. 197.

⁵⁷⁶ Ибидем, стр. 199.

⁵⁷⁷ Ибидем, стр. 203.

⁵⁷⁸ Ибидем, стр. 204.

⁵⁷⁹ Ибидем, стр. 204.

⁵⁸⁰ Ибидем, стр. 206.

⁵⁸¹ Paul D’Anieri, *Ukraine and Russia, From Civilized Divorce to Uncivil War*, Cambridge University Press, Cambridge, 2023, pp. 177–179.

из 1990. године, док је Русија остварила присуство у Севастопољу показујући не само симболично, већ и стратешки, да је сила на коју би требало рачунати. Пол Д'Анијери (*Paul D'Anieri*) наглашава како је овај процес означио геополитичко „приближавање“ Украјине ка Русији.⁵⁸²

Да би се разумела конфронтација САД и Русије у контексту украјинске кризе 2014. године, неопходно је поменути стање политичке и економске ситуације на украјинској територији. Трапара преноси, „како је током 2013. године ова земља изузетно лоше је подносила последице светске економске рецесије из 2008. године, и да се узрок лошег стања налазио у чињеници, да је Украјина била истовремено трговински везана за ЕУ и Русију пропорционално према обе стране, тако да су и најмање промене на тржиштима и ланцима снабдевања изазивале негативне последице према украјинској економији“.⁵⁸³ На тај начин, може се истакнути како су унутрашња економска ограничења Украјине утицала су на њену политику пажљивог балансирања у укупним односима са ЕУ и Русијом.

4.4. Ескалација украјинске кризе, анексија Крима и рат у Донбасу

Украјинска криза, често означавана као највећи сукоб од завршетка Другог светског рата на територији Европе, недвосмислено је од свог заоштравања постала тема од врхунског значаја у области међународних односа. Процес кризе, одвијање сукоба између Русије и Украјине, као и његове последице постали су предмет великог броја научних анализа. Према Владимиру Трапару, „постоје четири класификациона модела у разумевању руско – украјинског рата“.⁵⁸⁴ За потребе реконструкције процеса одвијања кризе од 2014. године дисертација се у највећој мери ослања на рад Ричарда Сакве, представника западне академије, не из разлога његове приметне аболиције Русије за инвазију која се догодила 2022. године,⁵⁸⁵ већ због хронолошки прецизног излагања материје и у доброј мери веродостојно изложених података у његовом делу *Frontline Ukraine, Crisis in the Borderlands*. Поред тога, слажемо се са Саквином дефиницијом „Украјинске кризе“, која се састоји из два међусобно повезана кризна процеса; кризе која је искључиво украјинска, „с обзиром да њу сачињавају унутрашња питања, као и кризе опширнијег европског система повезане са политичким и револуционарним дешавањима у Украјини“.⁵⁸⁶ Са друге стране, аутор комбинује „државни ниво (који истовремено обухвата унутрашње политичке процесе на јединичном нивоу, прим. аут.) и међународни (системски, прим. аут.) ниво анализе“;⁵⁸⁷ те је овакав приступ прихватљивији за реконструкцију догађаја у складу са поставкама теорије неокласичног реализма у односу на ауторе који фаворизују другачије варијабле и факторе у својим анализама.

Након што је украјински председник Јанукович 21. новембра 2013. године објавио да ипак неће потписати Споразум о придруживању са ЕУ, Мустафа Најем, новинар медијског портала *Украјинска правда*, позвао је путем дигиталне друштвене мреже Фејсбук грађане да се окупе на Мајдану у знак протеста. Почевши са релативно малим бројем људи, протест је убрзо попримио масовне размере и постао симбол не само протеста против режима, већ и директног изражавања народног суверенитета.⁵⁸⁸ И Пол Данијери преноси, како се након објаве „да Украјина обуставља преговоре око Споразума о придруживању са Европском унијом, неколико хиљада демонстраната окупило на Мајдану, односно Тргу независности“.⁵⁸⁹

⁵⁸² Paul D'Anieri, *Ukraine and Russia, From Civilized Divorce to Uncivil War*, pp. 177-179.

⁵⁸³ Владимир Трапара, *Русија и Украјина: порекло једне трагедије*, оп. цит., стр. 229.

⁵⁸⁴ Vladimir Trapara, „Različiti pristupi razumevanju rusko-ukrajinskog sukoba“, *Međunarodna politika*, god. LXXV, br. 1190, januar–april 2024. str. 127.

⁵⁸⁵ Ibidem, str. 129.

⁵⁸⁶ Ibidem, str. 129.

⁵⁸⁷ Ibidem, str. 132.

⁵⁸⁸ Richard Sakwa, *Frontline Ukraine, Crisis in the Borderlands*, op. cit., p. 81.

⁵⁸⁹ Paul D'Anieri, *Ukraine and Russia, From Civilized Divorce to Uncivil War*, op. cit., p. 204.

Преко друштвених мрежа упућени су позиви за већи протест у недељу, 24. новембра, када се окупило око 100 000 људи. Ситуација се на кратко смирила, а премијер Микола Азаров изјавио је да ће се преговори са Европском унијом наставити.⁵⁹⁰

Поново су се у Украјини чули они гласови, попут поклика покрета из 1989. године, који су довели до краја комунистичких режима у Источној Европи. Разочарани оним што су сматрали издајом идеала „Наранцасте револуције“ након 2004. године, грађани Украјине овог пута нису били спремни да се разиђу све док не остваре темељно преуређење украјинског политичког система.⁵⁹¹ У јесен 2004. године, Мајдан су неколико недеља окупирали незадовољни грађани, што је довело до политичког преседана и трећег круга председничких избора. Скоро деценију касније, Мајдан је 2013. године постао епицентар покрета који ће збацити председника и изазвати велику европску кризу.⁵⁹² Демонстрације широм земље 24. новембра окупиле су око 300 000 људи у Кијеву; више од пола милиона људи изашло је на улице 1. децембра када је незадовољна маса „заузела“ центар града и срушила статуу Лењина на главној улици.⁵⁹³

Четири главне опозиционе партије, *Баткивичина* (Отаџбина) под вођством Јулије Тимошченко, *УДАР* Виталија Кличка, *Фронт промена* Арсенија Јацењука и *Слобода* Олега Тјагнибока, формирале су савез, са Јацењуком као лидером, пред наредне председничке изборе заказане за 2015. годину и заједнички су деловале као удружена опозиција председнику Јануковичу.⁵⁹⁴ У овој фази протесте су углавном предводили људи средњих година и средње класе, који су се информисали преко друштвених мрежа и интернета, захтевајући чланство у ЕУ као излаз из економске и политичке стагнације.⁵⁹⁵

Велика ескалација сукоба догодила се након 16. јануара 2014. године, када је Врховна рада (једнодомна Народна скупштина Украјине, *прим. аут.*) усвојила 12 „антипротестних закона“ (технички познатих као Бондаренко–Олијников предлог закона, али убрзо прозваних „законима диктатуре“).⁵⁹⁶ Већ крајем јануара, Јанукович је сменио премијера Азарова, а парламент је поништио неколико ових „диктаторских закона“, но иако су ови уступци дочекани са одобрењем код демонстраната на Мајдану, они нису значајно допринели смирењу протеста, јер је захтевано укидање свих „диктаторских закона“, повратак на устав из 2004. године, као и потписивање Споразума о придруживању са ЕУ.⁵⁹⁷ Ови закони предвиђали су драконске казне за „организаторе масовних немира“.⁵⁹⁸ Покушаји министара спољних послова Француске (Лорана Фабијуса), Немачке (Франк–Валтера Штајнмајера) и Пољске (Радослава Сикорског), да у преговорима са Јануковичем половином фебруара 2014. године издејствују нове украјинске изборе нису тада уродили плодом, јер је Јанукович чврсто одбио такву могућност.⁵⁹⁹

Сукоби на главном тргу у Кијеву све више су добијали одређену врсту војних сукоба, па Ричард Саква наводи како се грађански протестни покрет у року од неколико недеља

⁵⁹⁰ Paul D’Anieri, *Ukraine and Russia, From Civilized Divorce to Uncivil War*, op. cit., p. 204.

⁵⁹¹ Richard Sakwa, *Frontline Ukraine, Crisis in the Borderlands*, op. cit., p. 81.

⁵⁹² Ibidem, p. 82.

⁵⁹³ Ibidem, p. 82.

⁵⁹⁴ Ibidem, p. 82.

⁵⁹⁵ Иако су студенти били добро заступљени, две трећине демонстраната било је старије од 30 година; етнички састав демонстраната углавном је одражавао националну структуру земље јер је 92% њих било украјинског етничког порекла, али је и значајан број Руса учествовао, вођен истим оним циљевима као и њихови украјински суграђани у борби против корупције и лошег управљања државом. Ibidem, p. 82.

⁵⁹⁶ Ibidem, p. 83.

⁵⁹⁷ Paul D’Anieri, *Ukraine and Russia, From Civilized Divorce to Uncivil War*, op. cit., p. 211.

⁵⁹⁸ Richard Sakwa, *Frontline Ukraine, Crisis in the Borderlands*, op. cit., p. 83.

⁵⁹⁹ Paul D’Anieri, *Ukraine and Russia, From Civilized Divorce to Uncivil War*, op. cit., p. 211.

претворио у оружану борбу.⁶⁰⁰ Националистичком крилу *Свободи* придружио се и тзв. *Десни сектор (Правий сектор)*, коалиција малих група које су преузеле водећу улогу у организовању одбране Мајдана. Организација *Десни сектор*, која је према Сакви, на почетку била лабава групација радикалних десничарских покрета, предводила је сукобе с полицијом на Мајдану и њена активност је била заснована на „комбинацији милитаристичке организације, националистичке идеологије и хришћанске доктрине“.⁶⁰¹ Сукоби демонстраната и представника власти имали су карактеристику војних сукоба, с обзиром на то да је министар полиције Украјине потписао декрет, на основу којег су припадници безбедности имали законско овлашћење да користе бојеву муницију.⁶⁰²

На врхунцу протеста, *Десни сектор* је бројао највише неколико хиљада припадника, чији циљ је био свргавање Јануковича. Након што су у томе успели, трансформисали су се у политичку партију. Њихов лидер, Дмитро Ярош (уједно и вођа *Троzubца*), учествовао је на мајским председничким изборима.⁶⁰³ Група је подржавала повезивање Украјине са Европском унијом, али не због поштовања вредности традиционално везаних за ту међународну организацију, већ зато што је она симболизовала (политичко, прим. аут.) одвајање од Москве. *Десни сектор* је наследио Бандерину⁶⁰⁴ „доктрину“, према којој је Русија главни непријатељ у свим околностима и у сваком тренутку, уверење које је према Ричарду Сакви, онемогућило дипломатију и рационалну политичку расправу и које је дубоко продрло у нови украјински режим након фебруара месеца.⁶⁰⁵

Борба на Мајдану се према Сакви, у једном тренутку претворила у цивилизацијски сукоб, у којем су тврдокорни елементи обе стране елиминисали могућност компромиса између оних који су се залагали за опстанак режима и оних који су желели демократске реформе.⁶⁰⁶ Поред политичких партија, низ грађанских иницијатива поникао је из самог друштва, заобилазећи конвенционалне политичке структуре и обликујући нови грађански активизам. Убрзо је формиран *Савет Мајдана* ради координације акција и саветовања лидера протеста.⁶⁰⁷

Међутим, интензитет почетних тежњи протеста и борбе је опао, при чему је револуција постала само искривљени облик својих првобитних идеала. Циљ протеста се проширио са питања европских интеграција на општи устанак против корупције, непотизма и злоупотреба власти. Ово више није био покрет „за“ неки узвишени циљ, већ револуција „против“ режима.⁶⁰⁸ Радикализација протеста на Мајдану била је у великој мери последица неспособности и

⁶⁰⁰ Радикализација протеста оличена у Мајдану маргинализовала је традиционалне партијске вође. Радикали су посебно критиковали Кличка, док се Јулија Тимошенко налазила у затвору. Зграда синдиката, смештена у близини трга, преузета је од стране милитантних група и служила је као импровизовани штаб. Улаз на трг строго је био контролисан како би се спречио улазак „провокатора“, нарочито такзованих *титиушки*, млађих људи у цивилу које је режим ангажовао да подржавају снаге безбедности и застрашују опозицију киднаповањима и пребијањима. Richard Sakwa, *Frontline Ukraine, Crisis in the Borderlands*, op. cit., pp. 83-84.

⁶⁰¹ *Десни сектор* настао је као одбрамбена структура десног крила трга 26. новембра 2013. и убрзо је постао најодлучнија милитантна борбена сила. Окупљао је групе као што су *Севеукрајинска организација Степан Бандера – Троzubац* (троzubац је симбол Украјине, прим. Е.К.), *Украјинска народна скупштина (УНА)*, *Бели чекић* и отворено фашистичка *Социјално-национална скупштина*. Седиште су поставили у згради синдиката која је гледала на трг, све док зграда није спаљена током ноћи између 18. и 19. фебруара. Ibidem, p. 84.

⁶⁰² Paul D'Anieri, *Ukraine and Russia, From Civilized Divorce to Uncivil War*, op. cit., p. 211.

⁶⁰³ Richard Sakwa, *Frontline Ukraine, Crisis in the Borderlands*, op. cit., p. 84.

⁶⁰⁴ Степан Бандера био је вођа „Организације украјинских националиста“ основане 1929. у области Источне Галиције. Иако је примарни непријатељ ове организације била Пољска, са развојем догађаја у Другом светском рату, Бандера и његови сарадници сарађивали су са Немачком и борили се од 1944. године против совјетске „Црвене армије“ са циљем стварања независне Украјине. Richard Breitman and Norman J.W.Goda, *Hitler's Shadow, Nazi War Criminals, U.S. Intelligence, and the Cold War*, National Archives, Washington, 2010, pp. 73-76.

⁶⁰⁵ Richard Sakwa, *Frontline Ukraine, Crisis in the Borderlands*, op. cit., p. 84.

⁶⁰⁶ Ibidem, p. 85.

⁶⁰⁷ Ibidem, p. 85.

⁶⁰⁸ Ibidem, p. 85.

неодлучности режима да одговори на кризу.⁶⁰⁹ У ноћи између 20. и 21. фебруара, Јанукович је постигао договор са лидерима три главне опозиционе странке. Споразуму су посредовали министри спољних послова Француске, Немачке и Пољске, уз учешће Русије.⁶¹⁰ Споразум је предвиђао повратак на устав из 2004. године, формирање „влада националног јединства“ у којој би учествовали и опозициони представници, као и одржавање превремених избора.⁶¹¹

На крају, Саква је закључио како је истакнута улога *Десног сектора* оголила унутрашњу противречност Мајдана, која се налазила између „либералних и демократских тежњи за грађанским достојанством и демократским управљањем на једној страни, док је на другој постојала антилиберална и монолитна представа о украјинској нацији“.⁶¹² Како су различите групације водиле различите битке са различитим циљевима на Мајдану, тако су оне изнедриле милитантност као посебан облик политичког понашања, окупивши под једним кишобраном активисте чији су ставови били међусобно супротстављени.⁶¹³

Из руске перспективе, политичка трансформација у Украјини представљала је истовремено спољнополитичку прилику, али и претњу, како наводи Пол Данијери.⁶¹⁴ Претња се, односила на дубоко укоревљену посвећеност Русије да задржи контролу над Украјином, на њену тежњу да спречи даље ширење НАТО–а на исток, као и на Путинову отпорност на украјинске протесте у самој Русији од стране руских грађана.⁶¹⁵ Истовремено, та ситуација створила је прилику да се постигну четири руска циља одједном. Заузимање Крима и интервенција у Донбасу омогућили су аквизицију територије коју је Русија дуго желела; показали су да Русија може да се супротставља Западу без већих последица; допринели су порасту унутрашње популарности Владимира Путина и озбиљно је ослабљен кредибилитет нове украјинске владе.⁶¹⁶

У политичкој транзицији која је уследила приметна је улога САД и неких од државних одлучиоца из Вашингтона. Мајдан је постао „место ходочашћа за заговорнике западне демократије“, а улога САД у украјинској кризи, како ће се испоставити, била је далеко од неутралне. Викторија Нуланд, помоћница државног секретара САД за европска и евроазијска питања, открила је у свом говору на конференцији Фондације САД–Украјина у Националном прес клубу 13. децембра 2013. године, да је путовала у Украјину три пута откако су протести почели.⁶¹⁷ Посећујући Мајдан 5. децембра, постала је позната по томе што је демонстрантима делила „колаче“, док је такође присутна Кетрин Ештон,⁶¹⁸ показала европску неутралност тиме што није учинила исто. Нуланд је описала како је 10. децембра „била сведок ужасне употребе силе од стране владиних снага, које су употребиле полицију за разбијање демонстрација, булдожере и сузавац против демонстраната на Мајдану, док су они певали химне и молили се за мир“.⁶¹⁹ Додала је и како су „Украјинци свих узраста и друштвених слојева похрлили на Мајдан да га заштите. Државни секретар Џон Кери није оклевао да изрази згражавање САД због одлуке украјинске владе“.⁶²⁰

⁶⁰⁹ Радикални национализам који је преовладао на Мајдану проширио се на читаву земљу. Richard Sakwa, *Frontline Ukraine, Crisis in the Borderlands*, op. cit., pp. 85-86.

⁶¹⁰ Paul D'Anieri, *Ukraine and Russia, From Civilized Divorce to Uncivil War*, op. cit., p. 212.

⁶¹¹ Иако је Владимир Путин касније оштро критиковао Запад због напуштања тог договора, Русија се одлучила да га у том тренутку не потпише. Ibidem, p. 212.

⁶¹² Richard Sakwa, *Frontline Ukraine, Crisis in the Borderlands*, op. cit., p. 86.

⁶¹³ Ibidem, p. 86.

⁶¹⁴ Paul D'Anieri, *Ukraine and Russia, From Civilized Divorce to Uncivil War*, op. cit., p. 205.

⁶¹⁵ Ibidem, p. 205.

⁶¹⁶ Ibidem, p. 205.

⁶¹⁷ Richard Sakwa, *Frontline Ukraine, Crisis in the Borderlands*, op. cit., p. 86.

⁶¹⁸ Тадашња висока представница Европске уније за спољну политику и безбедност, прим. Е.К.

⁶¹⁹ Richard Sakwa, *Frontline Ukraine, Crisis in the Borderlands*, op. cit., p. 86.

⁶²⁰ Ibidem, p. 86.

Викторија Нуланд открила је да су САД „уложиле“ више од пет милијарди долара у промоцију демократије у Украјини од 1991. године.⁶²¹ Њени коментари су подразумевали да је „европска будућност Украјине“ једина могућа опција, те је похвалила „ЕУ што је оставила отворена врата за Споразум о асоцијацији и наставила да ради са украјинском владом на проналажењу решења“.⁶²² Саква овде упућује личну опаску како „није изгледало да јој је пало на памет да би окупација централног трга у било ком другом великом граду (у иностраним земљама, прим. аут.) одавно била разбијена, или да је Украјина заиста била подељена између Истока и Запада“.⁶²³ Овде је важно истакнути како су ставови унутар Украјине према НАТО (као и према европским интеграцијама, прим. аут.) били сложени и одражавали су унутрашње расправе о националном идентитету украјинског народа.⁶²⁴ Ина Мељниковска са својим колегама, публиковала је рад чији садржај је указао на три издвојена украјинска идентитета која су допринела конструкцији идентитета украјинског народа у постсовјетском периоду: етнички украјински, источнословенски и совјетско–украјински.⁶²⁵

Етнички украјински идентитет, који је преовладавао у западним регионима Украјине, представљао је земљу као суштински европску, па је чланство у НАТО савезу или организацији ЕУ формулисано као „повратак у Европу“.⁶²⁶ Источнословенски идентитет најзаступљенији је био на југу и истоку земље, при чему су његови заговорници тврдили како је украјинска култура блиско повезана са руском и белоруском, те да би се безбедност могла постићи само кроз ближу сарадњу са ове две суседне државе. На крају, совјетско–украјински идентитет, представљао је мешавину који је прихватао украјинску државност, али је истовремено остао склон интеграционим тежњама некадашњег Совјетског Савеза.⁶²⁷ Касније студије показале су консолидацију националног и грађанског украјинског идентитета као одговор на растућу агресивност Русије, мада је истовремено настављена везаност за Русију у источним деловима, посебно у Донбасу, као и јужним деловима земље, одн. на Кримском полуострву.⁶²⁸

Из овог разлога, сложена језичка, етничка и идентитетска политика Украјине условила је и спорну спољну политику, која је била „заробљена“ између изразито супротстављених евроатлантских и проруских оријентација. Неки аутори су украјински однос према НАТО савезу окарактерисали као „политичку шизофренију“.⁶²⁹ Као што је и раније наведено у раду, за време председника Леонида Кучме, Украјина је изразила жељу да се придружи НАТО савезу, без обзира на правни акт из украјинског устава из 1996. године који је земљу обавезао на неутралност. Кучмин наследник, Виктор Јушченко, настојао је да обезбеди Акциони план за чланство у НАТО–у за Украјину, иако се томе противио његов сопствени премијер, као и већина тадашњих посланика украјинске скупштине.⁶³⁰ На председничким изборима 2010. године Виктор Јанукович је добио подршку грађана са програмом одбацивања украјинског чланства у НАТО савезу и планом који је подразумевао ближе односе са Русијом. У јуну 2010. године, Врховна рада усвојила је закон којим се забрањује чланство у било ком војном савезу и потврђује неутрални статус земље.⁶³¹

⁶²¹ Richard Sakwa, *Frontline Ukraine, Crisis in the Borderlands*, op. cit., p. 86.

⁶²² Ibidem, pp. 86-87.

⁶²³ Ibidem, p. 87.

⁶²⁴ Tracey German, “Georgia and Ukraine”, in: James Sperling and Mark Webber (eds.), *The Oxford Handbook of NATO*, Oxford University Press, Oxford, 2025, p. 800.

⁶²⁵ Ibidem, p. 800. Цитирано према: Inna Melnykovska, Rainer Schweickert, Tetiana Kostychenko, “Balancing National Uncertainty and Foreign Orientation: Identity Building and the Role of Political Parties in Post-Orange Ukraine”, *Europe-Asia Studies*, vol. 63, no. 6, pp. 1055-1072.

⁶²⁶ Tracey German, “Georgia and Ukraine”, op. cit., p. 800.

⁶²⁷ Ibidem, p. 800.

⁶²⁸ Ibidem, p. 800.

⁶²⁹ Ibidem, p. 801.

⁶³⁰ Ibidem, p. 801.

⁶³¹ Ibidem, p. 801.

Када се анализира „заоштрена политичка ситуација почетком фебруара 2014. године, положај председника Јануковича постао је неодржив“.⁶³² Не улазећи у сложену проблематику украјинског одбијања формалног уговора о придруживању Европској унији крајем 2013. године за време његове власти, „неоспорна чињеница је да је акт изазвао грађанске протесте Евромајдан“.⁶³³ С обзиром на „трансформацију његове природе у револуционарни покрет, као и услед чињенице да је криза у Украјини представљала и питање руско–европских односа, са првим људским жртвама, украјинско питање се у великој мери интернационализовало и у читав процес увело ангажман САД“.⁶³⁴ „Први политички актери из Америке који су се појавили у јавности као учесници у кризи били су републикански сенатор Џон Мекејн и помоћница државног секретара Викторија Нуланд“.⁶³⁵ Откривен је снимак телефонског разговора између Викторије Нуланд и амбасадора САД у Украјини Џефрија Пајета (*Geoffrey Ross Pyatt*), који је показао непосредну улогу САД у избору наследника на месту украјинског председника. Транскрипт је објављен на дигиталним друштвеним мрежама 6. фебруара и био је део дужег разговора. Његову аутентичност америчке власти нису оспориле, иако су за прислушкивање и цурење информација оптужиле Русију.⁶³⁶ Без обзира на то што су НАТО земље инсистирале на принципу украјинског суверенитета, снимак је открио да су САД имале јасну визију о томе ко би требало да дође на власт. Разматран је лидер странке УДАР, Виталиј Кличко, али је оцењен као превише „проевропски“ настројен, па је Нуланд закључила како Кличко не би требало да уђе у владу.⁶³⁷ Амбасадор Пајет се сложио и изразио бојазан да ће бити тешко „задржати умерене демократе на окупу“, док је у погледу читаве ситуације, Нуланд афирмативно говорила о Арсенију Јацењуку као „правом кандидату“, оценивши као позитиван фактор његово економско искуство, јасно изражавајући жељу да Јацењук постане премијер Украјине.⁶³⁸

Двоје америчких званичника разматрали су начине како да „управљају“ украјинском опозицијом и како да укључе организацију Уједињених нација, ослањајући се на чињеницу да је потпредседник САД Џозеф Бајден био спреман да подржи процес и снагом своје функције убрза ствари у „одговарајућем тренутку“.⁶³⁹ Бен Родс навео је у своји мемоарима, како је председник Обама стратешки држао на окупу Европу у том периоду и припремао огроман економски пакет помоћи за Украјину у сарадњи са међународним монетарним институцијама, док је потпредседник Бајден деловао активно у односима са украјинском владом.⁶⁴⁰ Нуланд је нагласила важност учешћа УН у читавом процесу, док је са друге стране, Европску унију означила као апсолутно неважног актера, уз сада већ чувену непримерену опаску за једног државног званичника.⁶⁴¹ Постојала је очигледна америчка забринутост због могућег ангажмана Русије, при чему је Нуланд изразила уверење да ће „Руси радити иза сцене како би саботирали овај договор, ако он почне да добија на замаху“.⁶⁴² Овај пресретнути разговор садржи многе узнемирујуће елементе, без обзира на његово порекло,⁶⁴³ али открива висок степен америчког мешања у унутрашње украјинске послове.⁶⁴⁴

⁶³² Владимир Трапара, *Русија и Украјина: порекло једне трагедије*, оп. цит., стр. 230.

⁶³³ Ибидем, стр. 230.

⁶³⁴ Ибидем, стр. 232.

⁶³⁵ Ибидем, стр. 232.

⁶³⁶ Richard Sakwa, *Frontline Ukraine, Crisis in the Borderlands*, op. cit., pp. 87.

⁶³⁷ Ibidem, p. 87.

⁶³⁸ Ibidem, p. 87.

⁶³⁹ Ibidem, p. 87.

⁶⁴⁰ Ben Rhodes, *The World as it is, A Memoir of the Obama White House*, Random House, New York, 2018, p. 406.

⁶⁴¹ Richard Sakwa, *Frontline Ukraine, Crisis in the Borderlands*, op. cit., p. 87.

⁶⁴² Ibidem, p. 87.

⁶⁴³ Шири јавност ретпоставља да је пресретнут разговор део активности руске обавештајне службе у покушају да дискредитује противнике. Ibidem, p. 87.

⁶⁴⁴ Ibidem, p. 87.

Грађански рат је био на помолу када је 18. фебруара убијено 28 особа, укључујући десет припадника полицијске јединице за разбијање демонстрација. Крвави сукоби кулминирали су масовним насиљем 20. фебруара, када су у снајперским нападима погођени и демонстранти и полиција, при чему је страдало најмање 39 демонстраната и 17 полицајаца.⁶⁴⁵ Са ескалацијом насиља, у ноћи између 20. и 21. фебруара, министри спољних послова Немачке Франк-Валтер Штајнмајер, Пољске Радослав Сикорски и Француске Лоран Фабијус, заједно са шефом Одељења за континенталну Европу у француском Министарству спољних послова, Ериком Фурнијеом, допутовали су у Кијев и посредовали у постизању споразума са председником Виктором Јануковичем.⁶⁴⁶

Према америчком амбасадору Мекфолу, снајперисти су припадали про-Јануковичевој струји, али је развој читаве ситуације тог дана остао „замагљен“. Председник Обама издао је сутрадан саопштење у којем је формалним маниром осудио насиље и нагласио да САД заједно са европским владама уз помоћ украјинских власти, али и сарадњом са украјинском опозицијом, „раде на смивању тензија“.⁶⁴⁷ Мекфол је сматрао да је спомињањем и украјинске опозиције у овом контексту, Обама послао суптилну поруку јавности како је државни врх САД обе стране у грађанском окршају сматрао одговорним за сукоб.⁶⁴⁸ Међутим, одмах се надовезао и доста јасније означио председника Јануковича главним појединцем, примарно одговорним за избијање сукоба.⁶⁴⁹ Према Обама, „украјинска влада је требало да на одговарајући начин дође до договора са учесницима протеста и да омогући услове да се они окупе слободно и говоре о својим интересима без страха од репресије“.⁶⁵⁰

У згради председничке администрације 21. фебруара 2014. године, споразум су потписали Виктор Јанукович, Арсениј Јацењук, Виталиј Кличко и Олег Тјагнибок, а као сведоци присуствовали су тројица министара ЕУ и Владимир Лукин, бивши амбасадор Русије у САД, који је тада био специјални представник председника Владимира Путина за људска права.⁶⁵¹ Споразум је садржао шест кључних одредби, од којих се као најважније издвајају потписивање закона од стране Виктора Јануковича којим би се земља вратила на устав из 2004. године, што би омогућило Врховној ради да у року од десет дана формира „владу националног јединства“, као и одредба према којој су ванредни председнички избори требало да буду одржани одмах након усвајања новог устава, најкасније до децембра 2014. године.⁶⁵²

Ричард Саква сматра како су ово су били значајни уступци који су нудили миран и уставан излаз из кризе. Међутим, безбедносне снаге су се распршиле, остављајући Виктора Јануковича без заштите. Проевропски актери који су учествовали у револуцији одлучно су одбацили договор и захтевали су Јануковичеву оставку, ослобађање ухапшених демонстраната, потписивање Споразума о придруживању са Европском унијом и повратак на Устав из 2004. године.⁶⁵³ Опозициони лидери нису успели да убеди демонстранте у прихватање споразума, иако је договор претпостављао миран излаз из кризе. Већ наредног дана, побуњеници су искористили повлачење владиних снага да учврсте контролу над градом и заузму парламент. Јануковичева позиција већ је била ослабљена, те он није представљао чврсту основу за споразум.⁶⁵⁴

⁶⁴⁵ Richard Sakwa, *Frontline Ukraine, Crisis in the Borderlands*, op. cit., p. 88.

⁶⁴⁶ Ibidem, p. 88.

⁶⁴⁷ Michael McFaul, *From Cold War to Hot Peace, The Inside Story of Russia and America*, op. cit., pp. 397-398.

⁶⁴⁸ Ibidem, p. 398.

⁶⁴⁹ Ibidem, p. 398.

⁶⁵⁰ Ibidem, p. 398.

⁶⁵¹ Richard Sakwa, *Frontline Ukraine, Crisis in the Borderlands*, op. cit., p. 88.

⁶⁵² Ibidem, p. 88.

⁶⁵³ Ibidem, p. 89.

⁶⁵⁴ Ibidem, p. 89.

Приметна је „америчка благонаклоност демократски оријентисаним факторима у Украјини“, уколико поменемо прва јавна обраћања Нуланд у којима је истакла „како су САД за промовисање демократије у Украјини од 1991. године и њену европску будућност утрошиле преко пет милијарди америчких долара“.⁶⁵⁵ Поред тога, „амерички предлог избора за новог украјинског премијера се и остварио након Јануковичевог бекства из Кијева“, што пружа јаке аргументе за потврду америчког учешћа у кризи, „иако САД нису формално учествовале у мултилатералном преговарачком процесу за смиривање тензија“.⁶⁵⁶ Крајем марта 2014. године државни врх САД одржао је важан састанак поводом ескалације кризе. Обама је потврдио Ангели Меркел да је Бела кућа интензивно припремала пакет економских санкција уперених против руских функционера.⁶⁵⁷

Одређени кругови у државном врху САД били су убеђени како је руска анексија Крима извршена 20. фебруара 2014. године, била „логична, можда чак и неизбежна“.⁶⁵⁸ Уверење је проистицало из чињенице да је акт анексије руско руководство извршило као процес продужетка одбране од ранијих претњи од стране Запада, у које је спадао колапс председништва Виктора Јануковича и долазак на власт политичке коалиције која је заговарала проевропску и евроатлантску оријентацију Украјине, подразумевајући чланство ове земље у наведеним институцијама.⁶⁵⁹ Евентуална коначна претња Русији, манифестовала би се у облику изграђених НАТО и ЕУ установа у непосредној близини руских граница. Ниједан руски председник не би толеришао појаву овакве врсте претње на самом прагу Русије, а да се при том, не изврши комплетна промена руске државне идеологије и трансформација у разумевању националне безбедности Русије.⁶⁶⁰

4.4.1. Анексија Крима и рат у Донбасу

Прве године украјинске независности обележиле су тензије у региону, те је овај процес био у одређеној мери оспорен јер је Крим тражио већу аутономију.⁶⁶¹ На референдуму у јануару 1991. године, 93 одсто гласача подржало је стварање засебне „Кримске Републике“; децембра 1991. године, Крим је, заједно са остатком Украјине, гласао за независност, али са знатно мањом разликом у односу на остатак земље, чак 54 одсто у поређењу са 91 одсто на националном нивоу.⁶⁶²

Врховни совјет Крима 26. фебруара 1992. године преименовао је ово полуострво у Републику Крим, а 5. маја прогласио самоуправу, коју је требало да потврди референдум, али он на крају није одржан. Република је касније ојачала своју уставну аутономију и успоставила извршно председништво. У првој половини 1995. године украјински парламент је укинуо кримски устав и укинуо функцију председника, а 1996. године полуострво је интегрисано као „Аутономна република“, уз додељивање широких овлашћења. Након тога, тензије су се смањиле, али су се „културни ратови“ наставили, посебно када је 2006. године планирана НАТО војна вежба у региону. Велики протест који се догодио 24. августа 2009. године изазван је страхом у вези са статусом поморске базе.⁶⁶³

Крим је имао сопствени устав и уживао знатну аутономију у оквиру Украјине. Град Севастопољ је више пута проглашавао себе руским градом, а у једном тренутку је Московски

⁶⁵⁵ Владимир Трапара, *Русија и Украјина: порекло једне трагедије*, оп. цит., стр. 232.

⁶⁵⁶ Ибидем, стр. 232.

⁶⁵⁷ Ben Rhodes, *The World as it is, A Memoir of the Obama White House*, op. cit., p. 406.

⁶⁵⁸ Jonathan Haslam, *Hubris, The American Origins of Russia's War against Ukraine*, op. cit., p. 6.

⁶⁵⁹ Ibidem, p. 7.

⁶⁶⁰ Ibidem, p. 7.

⁶⁶¹ Richard Sakwa, *Frontline Ukraine, Crisis in the Borderlands*, op. cit., p. 101.

⁶⁶² Ibidem, p. 101.

⁶⁶³ Ibidem, pp. 101-102.

државни универзитет отворио своје одељење на Криму.⁶⁶⁴ Упркос свом потенцијалу, Крим је представљао велики терет за украјински буџет, па је до 2013. године, најмање две трећине буџета попуњавано дотацијама из Кијева, уз широко распрострањено мишљење како је полуострво стагнирало од стицања независности.⁶⁶⁵ Крим је за Русију био важан из више разлога, али пре свега због свог стратешког значаја. Севастопољ је био седиште Црноморске флоте, али није представљао само поморску базу већ и сложену мрежу аеродрома, радарских станица и ремонтних бродоградилишта. Из руске перспективе, придруживање Украјине НАТО савезу, што је обећано на самиту у Букурешту 2008. године никада није званично одбачено.⁶⁶⁶ Самит НАТО–а у Букурешту 2008. године поставио је Украјину у центар тензија између Русије и Запада. САД подржале су додељивање Украјини чланства у НАТО–у, али су Немачка и Француска, настојећи да не изазову непријатељство са Русијом, блокирале тај предлог.⁶⁶⁷ Иако је питање чланства било одложено и није представљало претњу, импликације Споразума о придруживању Украјине, власти у Москви су са великом пажњом испратиле.⁶⁶⁸

Након „Наранцасте револуције“ државни врх Украјине не само да је осудио продужење руског уговора о закупу базе до 2042. године, већ је довео у питање то право и до 2017. године, јер је потенцијално омогућавало позиционирање страних трупа. Губитак Севастопоља би представљало велику штету за Русију, јер се суочавала са могућношћу да Севастопољ преузму јединице Шесте флоте САД.⁶⁶⁹ Перспектива стационирања бродова, јединица противракетне одбране и разних других база НАТО савеза дуж руских граница представљала је стратешки пораз и егзистенцијалну претњу првог реда.⁶⁷⁰ Према неким коментаторима, Путин је лично донео одлуку о преузимању Крима у консултацији са само неколико највиших безбедносних званичника. „Њујорк тајмс“ је 7. марта навео да су међу њима били Сергеј Иванов, шеф председничке администрације, Александар Бортников, ФСБ директор и Николај Патрушев, секретар Савета безбедности Русије.⁶⁷¹

У ноћи 22. фебруара, председник Виктор Јанукович је напустио Кијев како би наводно присуствовао конференцији Партије региона у Харкову. Иако га је Путин упозорио да не напушта Кијев, било је јасно да му је живот у опасности. Док је напуштао град, забележена су најмање четири покушаја атентата на Јануковича који је отишао на Крим, а потом, уз помоћ Русије, пребегao у Ростов.⁶⁷² У данима након бекства Јануковича, проруске снаге на Криму почеле су да регрутују добровољце за јединице самоодбране, уз извештаје да ће наоружани украјински националисти доћи у регион. Дана 26. фебруара, регионални парламент се састао како би размотрио одржавање референдума о слабењу веза са Кијевом, уз масовне демонстрације за и против новог режима.⁶⁷³ Као и у случају Садама Хусеина у Ираку и пуковника Гадафија приликом његовог бекства, екстремна персонализација политичког система значила је да ће режим доживети колапс када вођа побегне. Јануковичу је пружено уточиште, али је према разматрању аутора, овај чин имао врло мало утицаја на руску спољну политику.⁶⁷⁴ Путин је био спреман да наруши свој међународни углед, ризикује изолацију Русије и отуђи Украјину како би освојио Крим, а са њим и поморску базу у Севастопољу.⁶⁷⁵

⁶⁶⁴ Richard Sakwa, *Frontline Ukraine, Crisis in the Borderlands*, op. cit., p. 102.

⁶⁶⁵ Ibidem, p. 102.

⁶⁶⁶ Ibidem, p. 102.

⁶⁶⁷ Paul D'Anieri, *Ukraine and Russia, From Civilized Divorce to Uncivil War*, op. cit., p. 24.

⁶⁶⁸ Richard Sakwa, *Frontline Ukraine, Crisis in the Borderlands*, op. cit., p. 102.

⁶⁶⁹ Ibidem, p. 102.

⁶⁷⁰ Ibidem, p. 102.

⁶⁷¹ Ibidem, p. 103.

⁶⁷² Ibidem, p. 89.

⁶⁷³ Ibidem, p. 103.

⁶⁷⁴ Ibidem, p. 89.

⁶⁷⁵ Ibidem, p. 100.

„Политички пад Јануковича и уставне промене у Украјини које су ограничиле слободу говора на руском језику од стране нове владе у Кијеву“, руски државни врх „сматрао је за преломан моменат и отпочео је интервенцију за заузимање области Крима“. ⁶⁷⁶ У телефонском разговору између Путина и Обаме, руски председник директно је оптужио САД за револуцију којом је свргнут Јанукович, наводећи како су америчким парама из програма за ширење демократије финансиране вође украјинских протеста и на тај начин извршили државни удар. ⁶⁷⁷ Иако је Обамина реакција подвукла како САД нису имале намеру да „контролишу“ Украјину и да су поштовале руске историјске везе са својим суседом, то није спречило наредне кораке администрације у Москви. ⁶⁷⁸ Војна акција „запоседања Крима трупама из руске Црноморске флоте обезбедила је услове властима у Москви да без препрека одрже референдум о независности на овој територији“, која је убрзо припојена Русији. ⁶⁷⁹

Проруске снаге заузеле су зграду парламента и смениле премијера кога је именовао Јанукович, Анатолија Могилева. Он је био члан владајуће Партије региона, која је држала 80 од 100 места у парламенту и подржавала аутономију унутар Украјине. Те вечери, 53 посланика гласала су за замену Могилева Сергејем Аксеновим, а 61 је подржао одржавање референдума о „суверенитету“. ⁶⁸⁰ Околности под којима је донета ова одлука кршиле су парламентарна правила, а седница је одржана у тајности. Аксенова странка *Руско јединство*, освојила је само 4 одсто гласова на изборима за кримски парламент 2010. године, што јој је донело три места. ⁶⁸¹ Оно што упада у очи, јесте да је странка *Руско јединство* било политичко крило једне од најватренијих проруских група – Руског друштва Крима, на челу са Сергејем Цековим, који је тада постао потпредседник парламента. У том тренутку, различита истраживања јавног мњења спроведена између 2011. и 2014. године показала су да је подршка припајању Крима Русији варијала између 23 и 41 одсто. ⁶⁸²

Када су неидентификовани војници преузели контролу над аеродромом у Симферопољу званично образложење је било како би се спречила претња по Русе на Криму, мада је овај потез био више превентиван него реактиван, јер није било пријављених етничких прогона. ⁶⁸³ Наоружани људи у униформама без ознака, који су касније идентификовани као припадници руских оружаних снага, заузели су стратешке тачке. Русија је негирала да је послала трупе, а пошто је по споразуму о изнајмљивању базе у Севастопољу могла да има до 25.000 војника у том региону, технички није прекршила закон. Ипак, њене снаге су деловале на начине који су кршили сам споразум, јер су биле активне изван зоне на коју се односио споразум. На Криму је било стационирано око 12.500 војника, тако да је постојала могућност слања додатних трупа. ⁶⁸⁴

Према наводима референдумске комисије, гласало је 83% бирача са Крима (1 274 096), од којих је 96,7% подржало уједињење са Русијом (1 233 002). ⁶⁸⁵ Тако је, према званичним подацима, 82% укупног становништва Крима наводно гласало за припајање Русији. ⁶⁸⁶ Међутим, независних западних посматрача није било, што је довело до бројних критика референдума. Каснији извештај Руског председничког савета за грађанско друштво и људска

⁶⁷⁶ Владимир Трапара, *Русија и Украјина: порекло једне трагедије*, оп. цит., стр. 235.

⁶⁷⁷ Ben Rhodes, *The World as it is, A Memoir of the Obama White House*, op. cit., p. 403.

⁶⁷⁸ Ibidem, pp. 403-404.

⁶⁷⁹ Владимир Трапара, *Русија и Украјина: порекло једне трагедије*, оп. цит., стр. 236.

⁶⁸⁰ Richard Sakwa, *Frontline Ukraine, Crisis in the Borderlands*, op. cit., p. 103.

⁶⁸¹ Ibidem, p. 103.

⁶⁸² Ibidem, p. 103.

⁶⁸³ Ibidem, p. 103.

⁶⁸⁴ Ibidem, pp. 103-104.

⁶⁸⁵ Ibidem, p. 104.

⁶⁸⁶ Владимир Путин, *Русија у новом добу, есеји и обраћања*, Институт за политичке студије, Београд, 2022, стр. 97.

права проценио је да је стварна излазност била између 30% и 50%, од којих је 50–60% гласало за уједињење са Русијом, док је у Севастопољу излазност била већа (између 50% и 80%), при чему је велика већина подржала припајање Русији. На целокупном полуострву, између 15–30% укупног становништва је, према овом извештају, гласало за придруживање Русији.⁶⁸⁷

Дана 18. марта Крим је званично постао део Руске Федерације. Пре церемоније Путин је одржао ватрени јавни говор у Кремљу. Осудио је власти у Кијеву као „идеолошке наследнике Бандере, Хитлеровог сарадника током Другог светског рата“.⁶⁸⁸ Није пропустио да јавно осуди и „партнере из САД“, за које је рекао „да више воле да се у својој практичној политици руководе правом јачег, а не међународним правом, при чему је споменуо пример отцепљења Косова од Србије као специјалну врсту међународне ексклузивности коју су омогућиле САД и Европа“.⁶⁸⁹ Поновио је „како је са припајањем Крима Русији спречена појава НАТО флоте у Севастопољу која би означила претњу за читав југ Русије“.⁶⁹⁰

На основу Саквине анализе, закључује се како је анексија Крима означила прекретницу у руској спољној политици. Русија је сматрала да је од 1991. године у сталном повлачењу, дозвољавајући да се њене „црвене линије“ непрестано прелазе, посебно када је реч о ширењу НАТО савеза и западним интервенцијама на Балкану и Блиском истоку. Наратив о отпору западној хегемонији и неодговорности добијао је на замаху од Путиновог говора у Минхену 2007. године, а сада је преточен у конкретне поступке, док је Запад постепено деградирао Русију са статуса „партнера“ у „непријатеља“.⁶⁹¹

Федерални уставни закон Русије од 21. марта предвидео је да ће полуострво ући у састав ове земље као две одвојене административне јединице – Република Крим постала је двадесет друга република Руске Федерације, док је Севастопољ добио статус „града федералног значаја“, придруживши се Москви и Санкт Петербургу.⁶⁹² Пошто је Севастопољ од тада постао део Русије, Путин је 2. априла поништио раније споразуме о закупу луке, којима је било предвиђено продужење руског закупа поморских база на Криму за 25 година са попустом на цену гаса. Супротно својој јавно распрострањеној стигми „проруског“ лидера, Јанукович је издејствовао од Русије високу цену за овај аранжман у корист Украјине. Споразум о закупу коштао је Русију око 45 милијарди долара. Истраживања јавног мњења показала су да је већина Руса подржала припајање Крима Русији и сматрала је анексију „легалном и пожељном“.⁶⁹³

Након завршетка Олимпијских игара у Сочију 23. фебруара, Путин је усмерио пажњу на Украјину. Споразуми из Харкова, који су Русији обезбеђивали закуп базе у Севастопољу до 2042. године, били су доведени у питање, а чак је и уговор који је Русији омогућавао коришћење базе до 2017. године био угрожен из угла руске администрације.⁶⁹⁴ Руски медији несумњиво су преувеличавали претњу становништву Крима које је говорило руским матерњим језиком, иако те тврдње нису биле у потпуности неосноване. Ране мере привремене владе у Кијеву нису уливале поверење да ће монолингвална политика нове власти бити уравнотежена грађанским плурализмом, а пратиле су их и јасне индикације да је влада била посвећена геополитичкој реоријентацији која је могла да лиши Русију права на базирање својих снага.⁶⁹⁵ Руски поступци били су мотивисани „реалистичким“ геостратешким разлозима, али су додатно били обликовани и „етнонационалним разлозима“ заснованим на концепту „руског

⁶⁸⁷ Richard Sakwa, *Frontline Ukraine, Crisis in the Borderlands*, op. cit., p. 104.

⁶⁸⁸ Ibidem, p. 105.

⁶⁸⁹ Владимир Путин, *Русија у новом добу, есеји и обраћања*, оп. цит., стр. 101.

⁶⁹⁰ Ибидем, стр. 101.

⁶⁹¹ Richard Sakwa, *Frontline Ukraine, Crisis in the Borderlands*, op. cit., p. 106.

⁶⁹² Ibidem, p. 107.

⁶⁹³ Ibidem, p. 107.

⁶⁹⁴ Ibidem, p. 108.

⁶⁹⁵ Ibidem, p. 108.

света“, односно сфере рускојезичних интереса. Ово је одражавало дугорочни тренд у коме су се руски ставови о неравномерној расподели моћи на светском нивоу и асиметричном крају Хладног рата све више изражавали културолошким и конзервативним терминима.⁶⁹⁶

Критичари тврде да је референдум прекршио украјински устав и међународно право, али је Русија оправдавала припајање Крима различитим аргументима, остављајући по страни тврдњу да је украјински устав постао ништаван након 22. фебруара, па тако Ричард Саква наводи неколико аргумената у корист оправдања руске анексије.⁶⁹⁷

Први аргумент је процедуралне природе, истичући да пренос полуострва, који је уследио након одлуке Президијума Централног комитета Комунистичке партије Совјетског Савеза из 1954. године, није испоштовао формалности. У процесу доношења одлуке о преносу територије није постојао предвиђени кворум заступника, како је то предвиђао тадашњи устав.⁶⁹⁸ Поред тога, лука Севастопољ је од 29. октобра 1948. имала статус „објекта од савезног значаја“ (за СССР, *прим. аут.*), што значи да је након промене јурисдикције над полуострвом, Севастопољ остао под директном контролом Москве. Након распада Совјетског Савеза, Русија је као „држава наследница“ аутоматски задржала суверенитет над градом. Када је Украјина прогласила независност 1991. године, то је изазвало велику дебату код руског руководства.⁶⁹⁹

Други аргумент односио се на превентивну логику, формулисану у смислу спречавања напада на становништво полуострва које је говорило руским језиком. Иако су постојале неке политичке претње, попут покушаја укидања закона из 2012. године који је равноправно третирао руски и украјински језик, до тог тренутка није било директних претњи.⁷⁰⁰ Трећи аргумент наглашава право народа на самоопредељење, што је један од принципа модерног међународног права. Међутим, према Саквином разумевању правне материје, не постоји јасно дефинисана процедура којом се ово право може реализовати, иако претпоставка полази од тога да је сецесија противправна, осим ако није остварен јасан народни мандат, обично путем референдума или као одговор на прогон, као у случају Косова или Источног Тимора.⁷⁰¹ Референдум је прекршио одредбе украјинског устава и био је одбачен од стране актуелне власти у Кијеву. Заговорници сецесије Крима тврде да управо та чињеница обеснажује остале карактеристике референдума. Насилно заузимање власти од стране радикалних националиста означио је слом украјинског уставног поретка, па Саква поставља логично питање, да ако је устав био нарушен од централних институција власти, он се не би могао одбранити у другим украјинским регионима.⁷⁰²

Последњи аргумент односи се на случај независности Косова и Метохије. За Ричарда Сакву, преседан Косова означава процес према коме се сецесија може оправдати чињеничним стањем на терену и реалностима заснованим на расподели међународне моћи.⁷⁰³ Русија је раније осудила једнострану декларацију независности Косова од Србије 17. фебруара 2008. године, која је донета без одржавања референдума. Путин је упозорио да ће уследити последице, а 26. августа исте године Русија је признала независност Абхазије и Јужне Осетије.⁷⁰⁴ Делимично је то било последица чињенице да су у међувремену многе западне земље предвођене САД признале независност Косова, упркос УН резолуцијама које су потврђивале територијални интегритет СР Југославије (посебно Резолуција 1244 од 10. јуна

⁶⁹⁶ Richard Sakwa, *Frontline Ukraine, Crisis in the Borderlands*, op. cit., p. 108.

⁶⁹⁷ Ibidem, p. 108.

⁶⁹⁸ Ibidem, p. 108.

⁶⁹⁹ Ibidem, p. 108.

⁷⁰⁰ Ibidem, p. 109.

⁷⁰¹ Ibidem, p. 109.

⁷⁰² Ibidem, p. 109.

⁷⁰³ Ibidem, p. 110.

⁷⁰⁴ Ibidem, p. 110.

1999).⁷⁰⁵ Осим тога, саветодавна одлука Међународног суда правде од 22. јула 2010. године закључила је да декларација о независности Косова „није прекршила опште међународно право“, што су САД одмах подржале, иако су нагласиле да је Косово „јединствен случај“.⁷⁰⁶ Управо на ову пресуду позвао се Путин у свом говору 18. марта 2014. године. Према Путину, „Кремљ је више пута указивао на пресуду о Косову, тврдећи да Русија не ради ништа друго до понављања косовског преседана“.⁷⁰⁷

Одговор међународне заједнице уследио је одмах након анексије Крима. Пошто је Русија имала право вета у Савету безбедности УН, САД су 27. марта покренуле гласање у Генералној скупштини УН са циљем стварања подршке територијалном интегритету Украјине и осуде анексије. Сто земаља гласало је за резолуцију, док је 11 било против. Од 58 земаља које су биле уздржане, неке су биле велике силе, попут Кине и других БРИКС чланица.⁷⁰⁸ Земље БРИКС организације одбиле су да критикују Русију због њених акција у Украјини, али истовремено нису биле спремне да прихвате мере које је Путин предлагао како би се спречила санкциона политика САД према земљама које се супротстављају америчкој спољној политици. Кина је заузела позицију благонаклоне неутралности према руској анексији, имајући у виду кинеске проблеме са сепаратистичким покретима на Тибету. Другим речима, државно руководство Кина прећутно је одобравало промену граница уколико се анексија Крима посматра кроз оквир регионалне кинеске геополитике.⁷⁰⁹

За САД анексија Крима означила је руску војну инвазију на Украјину и нарушавање међународног права.⁷¹⁰ Командно вођство НАТО савеза је у реакцији на анексију покренуло свеобухватан процес окарактерисан као најсвеобухватнији одговор колективне одбране савеза још од завршетка Хладног рата. Три дана након руске инвазије на Крим, генерални секретар НАТО савеза обзнанио је како НАТО савез од тог тренутка више неће конвенционалним путем да одржава комуникацију са Русијом.⁷¹¹ Такође, једнострано је укинут Савет за НАТО–руске односе, као основни институционални механизам за размену информација. Суспендовани су цивилни, војни и билатерални састанци између алијансе и руског државног врха.⁷¹²

Ричард Саква сматра да је овакво виђење руске политике из угла НАТО земаља одражавало став како је Москва напустила претходни фокус на економски развој и вратила се геополитичкој логици велесиља, при чему је конфликт у Украјини послужио као кључни тренутак за ову трансформацију.⁷¹³ Тадашњи генерални секретар алијансе Андерс Фог Расмусен означио је Русију као ревизионистичку силу, спремну да употреби војну снагу како би проширила свој утицај и контролу над независним државама, отворено игноришући међународно право. Сходно томе, Саква је закључио како овај став одражава шири западни наратив о Русији као дестабилизујућем фактору у Европи, што је допринело реструктурирању безбедносне архитектуре НАТО савеза и поновном увођењу хладноратовске логике у европским и међународним односима.⁷¹⁴

⁷⁰⁵ Richard Sakwa, *Frontline Ukraine, Crisis in the Borderlands*, op. cit., p. 110.

⁷⁰⁶ Ibidem, p. 110.

⁷⁰⁷ Владимир Путин, *Русија у новом добу, есеји и обраћања*, оп. цит., стр. 101.

⁷⁰⁸ Richard Sakwa, *Frontline Ukraine, Crisis in the Borderlands*, op. cit., p. 113.

⁷⁰⁹ Ibidem, pp. 113-114.

⁷¹⁰ Andrew S. Bowen, Cory Welt, "Russia: Foreign Policy and U.S. Relations", Congressional Research Service, Washington D.C., 2021, Available from: https://www.everycrsreport.com/files/2021-04-14_R46761_26786112235f8a20534ecb958b3984924c088d67.pdf, (Accessed 9 April 2025), p. 10.

⁷¹¹ Ibidem, p. 10.

⁷¹² Ibidem, p. 10.

⁷¹³ Richard Sakwa, *Frontline Ukraine, Crisis in the Borderlands*, op. cit., p. 116.

⁷¹⁴ Ibidem, p. 116.

Владимир Трапара издваја Серхија Плохија, као представника западне академије који у својим анализама подупије украјинску страну у њеном сукобу са Русијом.⁷¹⁵ Ипак, сматрамо да је његов допринос разумевању такође незаобилазан, с обзиром на недоступност најважнијих државних докумената за интерпретацију у раду, како Русије, тако и Украјине. Разлог због којег смо се одлучили за Плохијеву анализу, налази се и у чињеници да према Трапару,⁷¹⁶ Серхи Плохи заступа умерену струју у критици рада Путинове администрације, што одаје утисак Тацитовог *sine ira et studio* приступа.

У анализи једног дела Путиновог говора од 18. марта 2014. године, Сергеј Плохи издвојио је важну прекретницу у његовој реторици, коју представља прелаз са грађанског концепта руске нације (*россияне*) на етнички руски идентитет (*русские*). На овај начин појачао је националистичку компоненту руске спољне политике, која је до тада била више фокусирана на државни суверенитет и прагматичне интересе.⁷¹⁷ Изјавом да су Руси „највећа подељена нација на свету“, Путин је позвао на јачање руског идентитета изван граница саме Руске Федерације, што је додатно учврстило страхове суседних држава о руском ревизионизму. Посебно је значајно што је Крим у овом контексту представљен не само као територијални спор, већ као симбол историјске неправде према Русима.⁷¹⁸ Сада је тврдио да су Русија и Руси највећа подељена нација на свету. Након распада Совјетског Савеза, када је „Крим завршио као део друге земље [...] Русија је схватила да није само опљачкана, већ и покрадена“, додавши како су се „све ове године грађани и многе јавне личности враћале на ово питање, говорећи да је Крим историјски руска земља, а Севастопољ руски град“.⁷¹⁹

Путин је изнео вишеслојни аргумент за анексију, па се позивао на руску историју, територију и идентитет, као и наслеђе Руског царства како би оправдао руско право на Крим под заставом руског етничког национализма, док је истовремено тврдио да су Руси и Украјинци словенска браћа.⁷²⁰ Речено је имало за циљ да искористи осећај руско–украјинског јединства коме је део грађана Русије и Украјине тежио. Путин је уверавао Украјинце да је Крим посебан случај и део Украјине који историјски, културно и етнички припада Русији, док је остатак територије Украјине требало да буде безбедан. Међутим, без обзира што је изјавио како руска намера није била да се Украјина подели, управо је то било оно што је Путин спровео након говора о анексији Крима.⁷²¹ Парламент у Москви је испунио председников захтев, па је три дана касније, Путин потписао закон о интеграцији Крима и града Севастопоља у састав Руске Федерације. Анексија Крима сада је била свршен чин и изведена у складу са руским уставом, али очигледним кршењем међународног права и повредом Будимпештанског меморандума из 1994. године и руско–украјинског уговора о пријатељству из 1997. године.⁷²²

Чин анексије сугерисао је извршавање приоритета пројекта „Велике Русије“ – анексији територија насељених етничким Русима или оних које се сматрају руским на историјским или културним основама – у односу на планове руско–украјинског јединства. Па тако, Плохи претпоставља како је Путин покушао да изврши оба плана, па чак и да искористи анексију Крима како би остатак територије Украјине задржао у сфери политичког утицаја Москве.⁷²³ Нова украјинска влада у Кијеву одбила је идеју усвајања новог устава или федерализације земље. Била је, међутим, спремна да реформише локалну управу и сходно томе измени украјински устав – уступак који је дат у априлу током разговора са Русијом, Сједињеним

⁷¹⁵ Vladimir Trapara, „Različiti pristupi razumevanju rusko-ukrajinskog sukoba“, op. cit., str. 128.

⁷¹⁶ Ibidem, str. 128.

⁷¹⁷ Serhii Plokhyy, *The Russo – Ukrainian War*, Allen Lane, Penguin Books, London, 2023, p. 119.

⁷¹⁸ Ibidem, p. 119.

⁷¹⁹ Ibidem, p. 119.

⁷²⁰ Ibidem, p. 119.

⁷²¹ Ibidem, p. 119.

⁷²² Ibidem, p. 120.

⁷²³ Ibidem, p. 120.

Државама и ЕУ представницима у Женеви. Русија је била незадовољна и убрзо је постало јасно да ако влада у Кијеву одбије да од Украјине учини државу подложној руској сфери утицаја, Путинова администрација има друго решење за свој „украјински проблем“ – поделу.⁷²⁴

Сходно томе, Путин је убрзо у своју јавну реторику увео геополитички појам „Нове Русије“, која је требало да се састоји од скоро читавог истока и југа украјинских области Харков, Луганск, Доњецк, Хершон, Миколајив и Одесу.⁷²⁵ Путиново географско одређење „Нове Русије“ представљала је историјску шпекулацију, јер је област на коју се реферисао била ограничена на понтијске степе северно од Црног мора и није обухватала Харков, Луганск или Доњецк. Руси су чинили свега 17 одсто становништва области које је царица Катарина II означила као провинцију и за које је Путин тврдио да припадају, наводно из историјских разлога, провинцији „Нове Русије“ у оквиру Руске Федерације.⁷²⁶ Украјинска већина у тим регионима била је разлог због којег су те територије додељене Украјинској републици у периоду између два светска рата.⁷²⁷

У америчко–руском сукобу наратива и општој конфронтацији, најпре је саветница за националну безбедност Сузан Рајс (*Susan Rice*) 23. фебруара 2014. године, како би јавно обесхрабрила руски напад, упозорила да би слање руских војника у Украјину од стране Путинове администрације означило „опасну грешку“.⁷²⁸ Након тога, Стејт департмент је 5. марта 2014. године издао оштро саопштење, према којем је „Русија стварала лажну нарацију да би оправдала своје незаконите поступке у Украјини“.⁷²⁹ Текст је био доступан јавности под насловом: „Фикција председника Путина: десет лажних тврдњи о Украјини“,⁷³⁰ са циљем да се политичке интерпретације Русије о ситуацији у Украјини дискредитују. Државни врх Америке, након посете председника владе Јацењука Вашингтону, издао је 12. марта 2014. године јавни проглас у којем је пружена подршка Украјини и на тај начин наставио оштру реторику у јавним односима са Русијом. Према Стејт департменту, „Украјина се суочила са историјским изазовом и историјском приликом“, па је влади Украјине наговештено „да ће током наредних месеци морати да предузме кораке ка обнављању економске стабилности и организовању слободних, поштених и инклузивних председничких избора, како би украјински народ могао самостално да изабере своју будућност“.⁷³¹ У разговору са премијером, најављени су конкретни кораци које су САД намеравале да предузму како би подржале Украјину, укључујући најпре гаранцију за зајам од милијарду долара у сарадњи са америчким Конгресом, као и пакет техничке и друге помоћи.⁷³² Тада је објављен један од циљева Стејт департмента који подразумевао „поновно потврђивање америчко–украјинског партнерства“ са намером да се „обнове активности Комисије за стратешко партнерство на министарском нивоу, продуби америчко–украјинско стратешко партнерство у областима нуклеарне безбедности и забране пролиферације оружја,

⁷²⁴ Serhii Plokyh, *The Russo – Ukrainian War*, Allen Lane, Penguin Books, London, 2023, p. 121.

⁷²⁵ Ibidem, p. 122.

⁷²⁶ Ibidem, pp. 122-123.

⁷²⁷ Ibidem, p. 123.

⁷²⁸ Michael McFaul, *From Cold War to Hot Peace, The Inside Story of Russia and America*, op. cit., p. 400.

⁷²⁹ U.S. Department of State, “President Putin’s Fiction: 10 False Claims About Ukraine”, Under Secretary for Public Diplomacy and Public Affairs, Press Releases, March 2014, Available from: <https://2009-2017.state.gov/r/pa/prs/ps/2014/03/222988.htm>, (Accessed 9 March 2025).

⁷³⁰ Angela E. Stent, *The Limits of Partnership, U.S.-Russian Relations in the Twenty-First Century*, op. cit., p. 292.

⁷³¹ U.S. Department of State, “Increased U.S. Cooperation with Ukraine”, Under Secretary for Public Diplomacy and Public Affairs, Press Releases, March 2014, Available from: <https://2009-2017.state.gov/r/pa/prs/ps/2014/03/223390.htm>, (Accessed 9 March 2025).

⁷³² Ibidem.

политичког дијалога, владавине права, енергетске безбедности, безбедносне сарадње и технологије“.⁷³³

Стратешко партнерство САД и Украјине према америчком саопштењу, требало је да поред наведених корака, подразумева и организацију америчко–украјинског пословног самита у Вашингтону од стране департмана за трговину, са циљем да окупи високе званичнике влада САД и Украјине како би америчке компаније инвестирале у Украјину.⁷³⁴ Најављена је била посета Кијеву специјалног изасланика за међународна енергетска питања Стејт департмента, Карлоса Паскуала, ради састанка радне групе за енергетску безбедност, која се бавила јачањем енергетске безбедности Украјине.⁷³⁵ Посебан аспект требало је да представљају билатералне америчко–украјинске консултације о одбрани Украјине између државног врха из Кијева и америчког департмана за одбрану.⁷³⁶

Међутим, намера Стејт департмента да на својеврсан начин изврши одвраћање руских намера у односима са Украјином уопште није деловала, с обзиром на то да је дошло до ескалације политичких и војних догађаја, као и убрзања у потврђивању нове геополитичке реалности и легитимитета чина анексије. Председник Обама није успео да спречи догађаје који су уследили касније на источним територијама Украјине у области Донбаса. Најпре, блиском сарадњом са немачком канцеларком Ангелом Меркел, Обама је покренуо међународну заједницу да реагује на руске потезе према Украјини.⁷³⁷ У организацији УН већина земаља се прикључила Сједињеним Државама у осуди анексије Крима, при чему је Генерална скупштина ове организације усвојила резолуцију којом је референдум на Криму проглашен неважећим.⁷³⁸ Додатно, Обама је заједничком иницијативом са најразвијенијим земљама успео да допринесе избацивању Русије из елитног међународног клуба Г8.⁷³⁹

Како се криза заоштравала, амерички званичници су закључили да је време да преузму активнију улогу, али у блиској сарадњи са Европском унијом. Државни секретар Џон Кери је посетио Кијев 4. марта, док је Стејт департмент поновио гаранције за новчани зајам од милијарду долара.⁷⁴⁰ Украјински политички лидери сложили су се за одржавање избора за председника 25. маја. Амерички званичници почели су да се консултују са владом Украјине о новој финансијској помоћи која је земљи била потребна, укључујући помоћ од Међународног монетарног фонда.⁷⁴¹ Тим званичника из америчких Департмана правде и Трезора, уз ФБИ стручњаке, отпутовао је у Украјину како би помогао у проналажењу већих сума новца за које се веровало да су их Јанукович и његов уски круг сарадника украли и пребацили на иностране рачуне.⁷⁴²

Према Серхију Плохију, почетком априла 2014. године, масе организоване од стране руских националиста који су се после завршетка војне операције на Криму преместили на копнени део Украјине, прогласиле су формирање Донбаске Народне Републике, са седиштем у Доњецку.⁷⁴³ До краја априла у другом центру Донбаса, граду Луганску, проглашена је Луганска Народна Република. Исто се догодило и у Харкову, где су сепаратисти преузели владине

⁷³³ U.S. Department of State, “Increased U.S. Cooperation with Ukraine”, Under Secretary for Public Diplomacy and Public Affairs, Press Releases, March 2014, Available from: <https://2009-2017.state.gov/r/pa/prs/ps/2014/03/223390.htm>, (Accessed 9 March 2025).

⁷³⁴ Ibidem.

⁷³⁵ Ibidem.

⁷³⁶ Ibidem.

⁷³⁷ Michael McFaul, *From Cold War to Hot Peace, The Inside Story of Russia and America*, op. cit., p. 403.

⁷³⁸ Ibidem, p. 403.

⁷³⁹ Ibidem, p. 403.

⁷⁴⁰ Steven Pifer, *The Eagle and the Trident, U.S.-Ukraine Relations in Turbulent Times*, op. cit., p. 303.

⁷⁴¹ Ibidem, p. 303.

⁷⁴² Ibidem, p. 303.

⁷⁴³ Serhii Plokhyy, *The Russo – Ukrainian War*, op. cit., p. 123.

зграде.⁷⁴⁴ Почетком маја месеца кијевска влада је уз подршку локалних активиста и пословних лидера успела да сузбије побуне инспирисане и финансиране од Русије у Харкову, Одеси, Запорожју, Дњепропетровску и другим центрима југоисточне Украјине. Међутим, власти у Кијеву изгубиле су контролу над већим делом индустријског Донбаса, регионима Доњецка и Луганска.⁷⁴⁵ Руски плаћеници су уз подршку локалних сепаратистичких снага, успели да заробе као таоце становнике Донбаса, од којих су већина желели да остану у Украјини. Показала се неспособност привремене владе у Кијеву да осигура лојалност безбедносних снага и полицијских јединица. Донбас, као индустријски развијен регион, био је главно упориште председника Виктора Јануковича, док су се локалне елите и шира популација сматрале губитницима у револуције у Кијеву.⁷⁴⁶ У погледу етничке структуре региона, Плохи наводи како су Руси чинили 48 процената становништва највећег града у региону Доњецк. У априлу 2014. године, 30 процената испитаника у областима Донбаса подржало је унију са Русијом, и иако нису представљали већину, овај број био је довољан да се пружи подршка руским плаћеницима и националистима који су деловали на том простору.⁷⁴⁷

Шира руска интервенција у области Донбаса названа је „Руско пролеће“.⁷⁴⁸ Руска и сепаратистичка пропаганда искористиле су трагедију у Одеси са почетка маја да мобилишу гласове за независност Доњецке и Луганске области. Референдуми који су одржани у истом месецу били су организовани још брже него онај на Криму, а организатори су предвидљиво прогласили победу стране која је подржавала независност. Они који су се појавили на референдумима гласали су за независност, не за Путинов предлог „Нове Русије“, већ за две одвојене „народне републике“ Доњецк и Луганск.⁷⁴⁹ На челу новоформираних тзв. република, налазили су се проверени људи руских безбедносних и политичких структура, попут Игора Гиркина и Александра Бородаија.⁷⁵⁰ Референдуме за отцепљење делова Украјине је Стејт департмент категорички одбацио.⁷⁵¹

Почетком јуна, када је Петар Порошенко преузимао председничку позицију у Кијеву, амерички потпредседник Џозеф Бајден присуствовао је чину инаугурације како би демонстрирао подршку САД. Том приликом, државни врх у Вашингтону покренуо је нове програме помоћи усмерене ка побољшању енергетске безбедности Украјине.⁷⁵² Амерички званичници радили су у координацији са ЕУ на изради програма Међународног монетарног фонда за Украјину, који је био конципиран тако да обезбеди новчана средства чим влада у Кијеву испуни одређене услове. Пентагон је почео да пружа војну помоћ, иако је она била ограничена на опрему која није могла да изазове смртоносне последице.⁷⁵³

Истовремено, шок од анексије Крима од стране Русије и *de facto* губитка Донбаса претворио се у Кијеву у одлучност за борбу. Прве добровољачке батаљоне формирало је Министарство унутрашњих послова, а финансирали су их украјински олигарси. Посебно је у том контексту истакнут олигарх Игор Коломојски, који је такође постао гувернер Дњепропетровске области, на граници са Донбасом.⁷⁵⁴ Добровољачки батаљони показали су да се руски плаћеници и њихове присталице могу одбацивати, па су тако у једном моменту преузели контролу над руралним деловима. Украјински бизнисмени помогли су снабдевање не

⁷⁴⁴ Serhii Plokyh, *The Russo – Ukrainian War*, op. cit., p. 123.

⁷⁴⁵ Ibidem, pp. 123-124.

⁷⁴⁶ Ibidem, p. 124.

⁷⁴⁷ Ibidem, p. 124.

⁷⁴⁸ Timothy Snyder, *The Road to Unfreedom, Russia, Europe, America*, Tim Duggan Books, New York, 2018, p. 145.

⁷⁴⁹ Serhii Plokyh, *The Russo – Ukrainian War*, op. cit., p. 124.

⁷⁵⁰ Ibidem, p. 124.

⁷⁵¹ Steven Pifer, *The Eagle and the Trident, U.S.-Ukraine Relations in Turbulent Times*, op. cit., p. 303.

⁷⁵² Ibidem, p. 305.

⁷⁵³ Ibidem, p. 305.

⁷⁵⁴ Serhii Plokyh, *The Russo – Ukrainian War*, op. cit., p. 126.

само добровољачких батаљона већ и саме украјинске војске, при чему је десетине хиљада добровољаца било спремно за фронт.⁷⁵⁵

Влада у Кијеву борила се против сепаратистичке оружане побуне под плаштом Антитерористичке операције, користећи исти скуп закона који је Виктор Јанукович користио током протеста на Мајдану за борбу против учесника револуције.⁷⁵⁶ Прва победа владиних снага догодила се одмах након Поршенковог избора за председника 26. маја, када су јединице Украјинске националне гарде напале сепаратистичке милиције које су држале аеродром у Доњецку и повратиле тај важан саобраћајни чвор. Сепаратисти су претрпели знатне губитке и касније је утврђено како су већина погинулих били плаћеници из Русије.⁷⁵⁷ Знатно већи успех постигнут је средином јуна, када је добровољачки батаљон „Азов“, заједно са снагама Министарства унутрашњих послова, водио шестосатну битку за повратак града Маријупоља, важног индустријског центра и луке на Азовском мору.⁷⁵⁸

Један од одлучујућих момената у развоју украјинске контраофанзиве у Донбасу одвијала се од 5. јула, када је изнад поменути Игор Гиркин, министар одбране Доњецке Народне Републике, напустио своје упориште у Словјанску и под нападом украјинских снага побегао са својим трупам у Доњецк.⁷⁵⁹ Пропаганда уско повезана са Кремљом „обрушила“ је критику према Гиркину због бекства. Без обзира на ову чињеницу, власти у Москви схватиле су да лако наоружање, које је испоручила сепаратистичким јединицама, било недовољно да зауставе украјинску офанзиву. Да би опстале, отцепљене републике су имале потребу за тешком артиљеријом, самоходним ракетним лансерима, ракетама и руским војницима на терену.⁷⁶⁰ Русија је била спремна да све то обезбеди, али је био потребан повод. Дана 13. јула, руски медији тврдили су да је Украјина гранатирала град на руској територији. Као одговор, истог дана уследио је масовни напад руских ракетних лансера на украјинске положаје.⁷⁶¹

Од тада рат је ушао у нову фазу. Украјински авион је 14. јула оборен да би четири дана касније, украјинска радио осматрачница пресрела разговор између два сепаратистичка команданта о обарању још једног украјинског авиона. Испоставило се да је реч о лету малезијске авио-компаније МН 17, на релацији од Амстердама до Куала Лумпура, који је летео на висини од 10.000 метара.⁷⁶² Руски самоходни ракетни лансер испалио је ракету која је оборила авион, усмртивши 283 путника и 15 чланова посаде. Касније је доказано да су лансер и његова посада дошли из Русије и припадали 53. противваздушној ракетној бригади стационираној у руском граду Курску, близу украјинске границе.⁷⁶³ Трагедија погинулих у лету малезијске авионске компаније алармирала је читав свет на рат који се одвијао у Украјини и који је већ прешао са полуострва Крима на украјинско копно. Сједињене Државе, Европска унија и западни савезници одговорили су санкцијама, али према мишљењу Плохија, санкције нису биле довољно јаке да утичу на спољну политику Русије на дужи рок.⁷⁶⁴

Власти у Москви демантовали су било какву умешаност у напад на малезијски авион, окривљујући Украјину. Покушале су да спрече да се такви напади на цивиле не догађају више и избегну директну одговорност за даљи ток рата услед чега су опозвале Александра Бородаја са места премијера самопроглашене републике и Игора Гиркина са места министра одбране,

⁷⁵⁵ Serhii Plokyh, *The Russo – Ukrainian War*, op. cit., pp. 126-127.

⁷⁵⁶ Ibidem, p. 127.

⁷⁵⁷ Ibidem, p. 127.

⁷⁵⁸ Ibidem, p. 127.

⁷⁵⁹ Ibidem, p. 127.

⁷⁶⁰ Ibidem, p. 127.

⁷⁶¹ Ibidem, p. 127.

⁷⁶² Ibidem, p. 128.

⁷⁶³ Ibidem, p. 128.

⁷⁶⁴ Ibidem, p. 128.

заменивши их локалним политичарима.⁷⁶⁵ Након уклањања очигледних знакова умешаности Русије у марионетским државама у Донбасу, Путин је послао руске војне јединице у регион, покушавајући да спаси сепаратистичке енклаве од контраофанзиве украјинске војске. До почетка августа, Украјинци су поделили територије под контролом сепаратиста на пола, стигавши до руске границе.⁷⁶⁶ Реакција Европе на заузимање Крима и интервенцију у Донбасу у почетку је била блага, пошто је већина политичких елита давала предност Русији у односу на Украјину, а један део се чак и саосећао са руским захтевима у вези са Кримом.⁷⁶⁷ Међутим, неочекивани догађај, као што је било обарање лета Малезијске авиокомпаније, драматично је променио јавно мњење. Убиство невиних цивила и Путинов транспарентно неискрен одговор уништили су и такву подршку Русији.⁷⁶⁸ То је довело до тога да су европске владе заузеле исти став као и Сједињене Државе у погледу увођења санкција. Путинове акције су сада у западном јавном, политичком и академском дискурсу широко упоређиване са поступцима Хитлера у периоду који је претходио Другом светском рату.⁷⁶⁹

Директна инвазија Русије на источну Украјину почела је 24. августа 2014. године, на Дан независности Украјине. Стотине руских тенкова, оклопних возила, артиљеријских оруђа, камиона и хиљаде редовних трупа прешле су украјинску границу на више локација. До 26. августа Украјинци су већ имали доказе да су у офанзиви распоређене регуларне руске снаге: десет руских падобранаца заробљено је и приказано пред телевизијским камерама.⁷⁷⁰ Руска страна се правдала како су војници, заробљени 20 километара од руске границе, једноставно залутали. Напредујуће руске трупе опколиле су украјинске јединице у близини кључног железничког чвора у Иловајску. Када је једна од украјинских јединица признала пораз и преговарала о праву на безбедан пролаз, Руси су отворили ватру, масакрирајући колону.⁷⁷¹ Украјинске снаге претрпеле су велике губитке: 366 погинулих у борби, 429 рањених и 128 заробљених. Пораз је показао снагу руске војске и немоћ украјинских снага да зауставе нову инвазију. Војна кампања председника Порошенка за повратак Донбаса сада је била завршена услед чега је био приморан да преговара у најнеповољнијим могућим условима.⁷⁷² Дана 5. септембра 2014, Порошенко је прихватио услове тзв. протокола из Минска, који су тог дана у престоници Белорусије потписали представници Украјине, Русије, Организације за европску безбедност и сарадњу, као и лидери двеју „република“ у Донбасу.⁷⁷³

Протокол је позивао на прекид непријатељстава, повлачење незаконитих оружаних јединица и плаћеника са украјинске територије и успостављање мисије ОЕБС ради праћења кретања преко руско-украјинске границе – мере која је требало да спречи прилив нових руских трупа.⁷⁷⁴ На први поглед, услови су ишли у корист Украјине, али је протокол такође признао постојање нових ентитета на украјинској територији који нису били под контролом Кијева. Украјинска влада се обавезала да ће донети закон о посебном статусу региона које су заузеле сепаратисти. То је био део првобитног руског плана за „федерализацију“ Украјине. Украјинска влада, која је раније пристала на реформу локалне управе, сада није имала избора осим да прихвати услове које је диктирала Русија.⁷⁷⁵

⁷⁶⁵ Serhii Plokhy, *The Russo – Ukrainian War*, op. cit., p. 128.

⁷⁶⁶ Ibidem, p. 128.

⁷⁶⁷ Paul D’Anieri, *Ukraine and Russia, From Civilized Divorce to Uncivil War*, op. cit., p. 25.

⁷⁶⁸ Ibidem, p. 25.

⁷⁶⁹ Ibidem, p. 25.

⁷⁷⁰ Serhii Plokhy, *The Russo – Ukrainian War*, op. cit., pp. 128-129.

⁷⁷¹ Ibidem, p. 129.

⁷⁷² Ibidem, p. 129.

⁷⁷³ Ibidem, p. 129.

⁷⁷⁴ Ibidem, p. 129.

⁷⁷⁵ Ibidem, p. 129.

5. ОДНОСИ СЈЕДИЊЕНИХ АМЕРИЧКИХ ДРЖАВА И РУСКЕ ФЕДЕРАЦИЈЕ У ВРЕМЕ ДРУГЕ АДМИНИСТРАЦИЈЕ БАРАКА ОБАМЕ, СТУДИЈА СЛУЧАЈА УКРАЈИНСКА КРИЗА (2013–2017)

5.1. Споразум у Минску и америчко–руски односи

Након одласка украјинског председника Виктора Јануковича са власти, привремена влада у Кијеву померила је председничке изборе за крај маја месеца 2014. године.⁷⁷⁶ Док су се сукоби између проукрајинских и проруских снага разбуктавали у источној Украјини, кључно питање било је да ли ће избори моћи да се одрже.⁷⁷⁷ У том периоду, главни циљ Обамине администрације био је да обезбеди европску подршку за америчку политику према Украјини, како би се послао системски сигнал руском руководству да постоји јединствен став западних држава.⁷⁷⁸ С обзиром на чињеницу да су се одржавале много шире економске и политичке везе Европе у односима са Русијом, Обама и америчком државном врху предстојао је тежак задатак да оствари сарадњу са европским лидерима.⁷⁷⁹ Док су Пољска, Британија и Сједињене Државе желеле да дођу до повољног решења проблема у Украјини, Немачка је била много више подељена унутар својих политичких елита по питању развоја немачких односа са Русијом.⁷⁸⁰ Иако је канцеларка Меркел у јавности показивала одлучност у супротстављању руској политици према Украјини, један део немачких елита није намеравао да напусти трговинске аранжмане које је њихова земља имала са Русијом, посебно у области енергетике.⁷⁸¹ Са друге стране Атлантика, америчке политичке и економске групације биле су много мање подељене у погледу односа са Русијом, па се могло приметити како је велики део припадника демократа и републиканаца подржавао интензивирање економских санкција Русији.⁷⁸²

Први мултилатерални састанак свих заинтересованих страна резултирао је договором у Женеви између Русије, ЕУ, Сједињених Држава и Украјине, који је предвиђао смиривање војне и политичке ситуације, како би се дошло до мирног решења сукоба.⁷⁸³ Државни секретар Џон Кери, који се према наводима Ангеле Стент, налазио под утицајем својих претходних искустава у преговорима са Сергејем Лавровом о различитим питањима, показао је опрез у погледу исхода ових разговора, који су, како се показало, убрзо и пропали.⁷⁸⁴ Однос америчке администрације према руском високом руководству и пре женевских разговора постао је затегнут и дистанциран. Како наводи Мајкл Мекфол, односи између руских и америчких званичника, попут његовог личног односа са Сергејем Лавровим, нису били продуктивни. Мекфол преноси да је руски министар спољних послова показивао индиферентност приликом личних сусрета и да није желео ни да саслуша мишљење тадашњег америчког амбасадора на тему украјинске кризе и даљих политичких одлука украјинских власти.⁷⁸⁵

Четири стране објавиле су „Заједничку изјаву“ којом је предвиђена деескалација сукоба, укључујући уздржавање свих страна од насилних аката, разоружање нелегалних војних формација, амнестију и транспарентан уставни процес, при чему је САД, ЕУ и Русија требало да пруже посматраче на терену а специјална мисија Организације за европску безбедност и сарадњу (ОЕБС) надзор над читавим процесом.⁷⁸⁶ За Русију, Женевски споразум је остварио

⁷⁷⁶ Angela E. Stent, *The Limits of Partnership, U.S.-Russian Relations in the Twenty-First Century*, op. cit., p. 295.

⁷⁷⁷ Ibidem, p. 295.

⁷⁷⁸ Ibidem, p. 295.

⁷⁷⁹ Ibidem, p. 295.

⁷⁸⁰ Paul D'Anieri, *Ukraine and Russia, From Civilized Divorce to Uncivil War*, op. cit., p. 234.

⁷⁸¹ Ibidem, p. 234.

⁷⁸² Ibidem, p. 235.

⁷⁸³ Angela E. Stent, *The Limits of Partnership, U.S.-Russian Relations in the Twenty-First Century*, op. cit., pp. 295-296.

⁷⁸⁴ Ibidem, pp. 295-296.

⁷⁸⁵ Michael McFaul, *From Cold War to Hot Peace, The Inside Story of Russia and America*, op. cit., p. 397.

⁷⁸⁶ Paul D'Anieri, *Ukraine and Russia, From Civilized Divorce to Uncivil War*, op. cit., p. 229.

важне циљеве. Прво, обавезао је украјинску владу да се уздржи од употребе силе. Друго, уплитао се у уставни процес Украјине, где је Русија снажно подржавала децентрализацију, при чему је сукоб у Донбасу означен као унутрашње питање Украјине у којој Русија на себе није преузела никакве обавезе.⁷⁸⁷

Уз посредовање ОЕБС-а, председнички избори ипак су одржани у већем делу Украјине, изузев југоисточних подручја под контролом сепаратиста. Петар Порошенко, украјински олигарх који је стекао богатство у кондиторској индустрији, због чега носи надимак „краљ чоколаде“, изабран је за председника Украјине са 56 одсто гласова.⁷⁸⁸ Ангела Стент примећује како је Русија невољно прихватила резултат председничких избора. Убрзо након тога, Порошенко је потписао Споразум о придруживању са ЕУ, који је његов претходник Виктор Јанукович одбио. Споразум су ратификовали украјински и европски парламенти 16. септембра 2014. године, али је његова примена одложена због забринутости и Русије и Украјине око економских последица који је он могао да произведе на дуже стазе.⁷⁸⁹

Након избора Порошенка, Сједињене Државе су спроводиле спољну политику према Украјини и Русији засновану на четири стуба. На првом месту, пружале су подршку новој Порошенковој влади у виду кредита, техничке помоћи и неборбене војне опреме.⁷⁹⁰ На другом месту, појачале су присуство НАТО-а (у броју како је наведено у претходном делу рада, *прим. аут.*) у балтичким државама и Пољској, како би умириле забринуте савезнике.⁷⁹¹ Наиме, на самиту НАТО у Велсу, у септембру исте године, договорено је стварање војних снага за брзи одговор ради јачања безбедности њених чланица. Према мишљењу Ангеле Стент, један од циљева руских поступака према Украјини био је довођење у питање кредибилитета члана 5. НАТО уговора, (колективна одбрана) у балтичким државама, односно питање шта би НАТО учинио ако би Русија одлучила да изврши интервенцију против Балтичких земаља.⁷⁹² На трећем месту, указује се да су Сједињене Државе почеле да уводе све оштрије санкције руским званичницима који су били директно умешани у анексију Крима или су били блиско повезани са Путином, још из времена његовог боравка у Санкт Петербургу. Обамина администрација успела је да убеди извршне директоре великих америчких компанија да не учествују на редовном Санкт Петербуршком економском форуму. На крају, четврти аспект деловања америчке спољне политике био је покушај поновних преговора са Русијом, односно пружање дипломатског простора државном врху у Москви да ублажи тензије.⁷⁹³

На свечаностима поводом седамдесете годишњице савезничке инвазије у Нормандији, Обама је имао кратак разговор са Путином на маргинама овог скупа, док су остали западни лидери одржали дуже састанке са руском делегацијом. Председник Француске, Франсоа Оланд, како би избегао непријатну ситуацију, организовао је две одвојене вечере за Обаму и за Путина.⁷⁹⁴ Сусрет у тзв. „Нормандијском формату“ лидера Немачке, Русије, Француске и Украјине, одржали су се први пут јуна 2014. године и том приликом се први пут разговарало о решавању сукоба у Донбасу. Истовремено, ово је преломни тренутак када су САД напустиле све облике састанака са Русијом и омогућиле Европској унији да она води процес преговора.⁷⁹⁵ Из угла теорије неокласичног реализма, Пол Данијери је овде препознао системске промене у

⁷⁸⁷ Paul D'Anieri, *Ukraine and Russia, From Civilized Divorce to Uncivil War*, op. cit., pp. 229-230.

⁷⁸⁸ Angela E. Stent, *The Limits of Partnership, U.S.-Russian Relations in the Twenty-First Century*, op. cit., p. 296.; Данијери додаје како су то били први председнички избори од 1991. године у Украјини у којима није било другог круга избора. Paul D'Anieri, *Ukraine and Russia, From Civilized Divorce to Uncivil War*, op. cit., p. 230.

⁷⁸⁹ Angela E. Stent, *The Limits of Partnership, U.S.-Russian Relations in the Twenty-First Century*, op. cit., p. 296.

⁷⁹⁰ Ibidem, p. 296.

⁷⁹¹ Ibidem, p. 296.

⁷⁹² Ibidem, p. 296.

⁷⁹³ Ibidem, p. 296.

⁷⁹⁴ Ibidem, p. 296.

⁷⁹⁵ Paul D'Anieri, *Ukraine and Russia, From Civilized Divorce to Uncivil War*, op. cit., p. 237.

односима моћи јер је успостављена одређена врста препреке у савезничкој сарадњи земаља ЕУ и САД.⁷⁹⁶ При том, са аспекта појединачног нивоа анализе, и Обама и Путин заједно су избегли могућност да разговарају о изгледима за сарадњу, како је поменуто у пасусу изнад.

Сви потези ЕУ координисано су вођени између најважнијих европских савезника, посебно са канцеларком Ангелом Меркел. Европљани су почели да уводе санкције са своје стране, иако се у Немачкој водила озбиљна дебата о томе колико је Русија крива и да ли треба да буде санкционисана.⁷⁹⁷ Упркос многим телефонским разговорима између Меркел и Путина, као и појединих између Обаме и Путина, о томе да ће учествовати у мировним преговорима ако и сепаратисти буду учествовали, то није довело до смањења тензија, већ је изазвало фрустрације у Вашингтону, Берлину и Бриселу.⁷⁹⁸ Владама ових западних земаља није ишла на руку ситуација на фронту, с обзиром на чињеницу да су групације руских званичних и незваничних снага, наставиле да окупирају велики део територије на југоистоку Украјине, док је украјинска војска остваривала скромни напредак.⁷⁹⁹

Женевски споразум, који је постигнут 17. априла 2014. године, није био одржив, будући да су обе стране одбиле да га поштују.⁸⁰⁰ Почетком маја месеца и током лета дошло је до нарочито жестоких борби између побуњеника на истоку Украјине и украјинске војске, при чему је војна ескалација у августу довела и до пораза владе у Кијеву. Развој ситуације налагао је нове преговоре о споразуму за прекид ватре.⁸⁰¹

Из перспективе руског државног врха, постхладноратовски поредак више није постојао, нити је побољшавање руских билатералних односа са САД било неопходно да Русија стекне поново статус велике силе.⁸⁰² У светлу такве спољнополитичке атмосфере, чинило се да би, у најбољем случају, област источне Украјине могла постати средиште замрзнутог конфликта. Са становишта Вашингтона, није било знакова који би указивали да ће се постићи решење, при чему се тешко одржавала комуникација са Москвом.⁸⁰³ Председник Барак Обама повремено је разговарао са председником Путином, али су јавне изјаве америчке администрације постајале све више обесхрабрујуће у погледу према Русији. Бела кућа је оставила утисак како нема интересовања за нове покушаје преговора са Русијом поводом кључних догађаја.⁸⁰⁴ Ангела Стент наводи како је до промене политике Обамине администрације дошло услед притисака са два нивоа.⁸⁰⁵ Наиме, системске притиске изложили смо у претходном делу овог рада, када је извршена дескрипција која се односи на одвијање украјинске кризе. Према наводима Ангеле Стент, притисак од стране унутрашњих фактора у Америци према деловању Обамине администрације, био је оличен у захтевима Конгреса да САД повуку одређене потезе и одреде се позитивно према револуцији украјинског народа.⁸⁰⁶

У овако описаној политичкој атмосфери, коју су карактерисали отежани америчко–руски односи, уследио је договор назван „Протокол из Минска“ (тада још увек само означен као договор из Минска, јер ће касније настати нови споразум са сличним одредбама али исто

⁷⁹⁶ Paul D'Anieri, *Ukraine and Russia, From Civilized Divorce to Uncivil War*, op. cit., p. 237.

⁷⁹⁷ Angela E. Stent, *The Limits of Partnership, U.S.-Russian Relations in the Twenty-First Century*, op. cit., p. 297.

⁷⁹⁸ Ibidem, p. 297.

⁷⁹⁹ Ibidem, p. 297.

⁸⁰⁰ Andrei P. Tsygankov, *Russia's Foreign Policy, Change and Continuity in National Identity*, op. cit., p. 245.

⁸⁰¹ Ibidem, p. 245.

⁸⁰² Angela E. Stent, *The Limits of Partnership, U.S.-Russian Relations in the Twenty-First Century*, op. cit., p. 302.

⁸⁰³ Ibidem, p. 302.

⁸⁰⁴ Ibidem, p. 302.

⁸⁰⁵ Ibidem, p. 302.

⁸⁰⁶ Ibidem, p. 303.

насловљен, прим. аут.), у чијој припреми и спровођењу нису учествовали функционери државног врха САД, већ је важну улогу имала ЕУ, што ће се видети у даљем излагању.

Још од првих почетака Мајдан револуције, у јавности су се појављивали предлози за стварање новог државног модела Украјине, заснованим на територијалној федерализацији. Једна од личности са политичким кредибилитетом, која је заговарала федерализацију Украјине, био је Збигњев Бржежински, бивши саветник за националну безбедност у администрацији председника Џимија Картера.⁸⁰⁷ Имајући у виду огромне културне и историјске разлике, идеја о украјинској конфедерацији по швајцарском моделу могла је, у идеалним условима, бити разматрана, али у пракси то није била опција.⁸⁰⁸

Споразум о придруживању ЕУ–Украјина, био је само почетак дугог процеса који су 16. септембра 2014. године ратификовали украјински и европски парламент, али је био потребан и формални пристајак држава чланица ЕУ.⁸⁰⁹ Порошенкова Стратегија реформи од 25. септембра 2014. године, предвидела је да Украјина 2020. године поднесе пуноправну пријаву за чланство у Европској унији. У краткорочном смислу, потписивање Споразума о придруживању ЕУ–Украјина представљало је важан симболички моменат, али није решило ниједно од непосредних и озбиљних питања са којима се земља суочавала. Запад није био у позицији да финансијски гарантује спровођење болних реформи на које се Украјина обавезала. Оштри финансијски и други проблеми додатно су погоршани губитком „скривених ренти“ које је Русија обезбеђивала у виду релативно јефтиног гаса и с њим повезаних трговинских аранжмана. Поновним припајањем Крима, Русија је одлуком од 1. априла 2014. године, укинула Украјини повлашћену цену гаса, што је довело до новог гасног спора између две земље.⁸¹⁰

Руски захтев за федерализацијом Украјине привремено је стављен у други план, али је основни захтев за уједначеном националном владом у Кијеву и даље постојала као политички императив. Са изгледима за почетак мировних преговора и урушавањем украјинске војне позиције, САД су поново појачале оптужбе да су руске снаге директно укључене у борбена дејства.⁸¹¹ Украјинци су имали доказе да су регуларне руске снаге учествовале у сукобу, за шта су као доказе, на телевизији приказали снимке десет руских заробљених падобранаца.⁸¹² У исто време, украјински парламент усвојио је закон који је омогућио да државни врх Украјине уведе више различитих врста економских санкција против Русије, укључујући и заустављање транзита руског гаса ка Европи.⁸¹³

У тзв. „политичкој мапи пута“ за источну Украјину, којом су се 7. маја усагласиле владе Немачке, Швајцарске и Русије, предвиђен је „национални дијалог“ уз „округле столове у регионима“, формулације преузете из предлога ОЕБС–а коју је требало да спроведе немачки дипломата Волфганг Ишингер.⁸¹⁴ У пракси, одржан је низ округлих столова, али су они били далеко од обећаног „националног дијалога“ за који се залагала Русија, и који је био предвиђен Женевским споразумом од 17. априла о регулисању конфликта у Донбасу. Они су се одржавали паралелно са радом комисије Врховне раде и нису били координисани са расправама у парламенту. Дебата о уставној реформи била је врло ограничена и без систематичног учешћа русофоних делова земље, због чега су очекивања да би процес уставне реформе могао постати платформа за помирење остала неостварена. Термин „федерализација“ је у међувремену

⁸⁰⁷ Richard Sakwa, *Frontline Ukraine, Crisis in the Borderlands*, op. cit., p. 132.

⁸⁰⁸ Ibidem, p. 132.

⁸⁰⁹ Ibidem, p. 144.

⁸¹⁰ Ibidem, p. 144.

⁸¹¹ Ibidem, p. 174.

⁸¹² Serhii Plokyh, *The Russo – Ukrainian War*, op. cit., p. 129.

⁸¹³ Richard Sakwa, *Frontline Ukraine, Crisis in the Borderlands*, op. cit., p. 174.

⁸¹⁴ Ibidem, p. 132.

постао омражен и изједначен са издајом.⁸¹⁵ Почетком маја, Врховна рада је гласала против одржавања референдума о федерализацији, који је требало да буде организован заједно са председничким изборима. Предложене уставне амандмане Врховна рада је 26. јуна 2014. године проследила Венецијанској комисији Савету Европу на разматрање.⁸¹⁶

Два месеца касније исте године, 26. августа, на иницијативу белоруског председника Александра Лукашенка, у Минску су се састали представници Евроазијске царинске уније, Украјине и Европске уније, на коме су разматрана питања у вези са преклапањем зона слободне трговине. Састанку су присуствовали представници Евроазијске економске уније, Путин, Лукашенко и председник Казахстана, Нурсултан Назарбајев. Тројица лидера су 29. маја исте године потписала Споразум о царинској унији Евроазије, који је требало да ступи на снагу 1. јануара 2015. године.⁸¹⁷

На састанку у Минску разматрани су процес европске интеграције Украјине, енергетска безбедност и стабилизација сукоба у Донбасу. Москва је изнела три главне забринутости: прво, да царине које Украјина намеће на европску робу буду снижаване споријим темпом од оног предвиђеног постојећим аранжманима; друго, да строжи прописи ЕУ не доведу до блокаде руског приступа украјинском тржишту; треће, да се обезбеде гаранције да ће фитосанитарни стандарди Русије и ЕУ у Украјини бити уједињени или барем узајамно признати.⁸¹⁸ Представници Европске комисије тада су изјавили да ће Споразум о придруживању са ЕУ, који је украјински парламент требало да ратификује у септембру, сносити одређене ризике по руско–украјинске економске односе. Трилатерална радна група, састављена од представника Русије, Украјине и ЕУ, је требало да до 12. септембра осмисли стратегију за управљање међусобном трговином у новим условима.⁸¹⁹

У вези наведеног, Путин је изразио забринутост због могућег укидања украјинских царина, европских прописа и фитосанитарних стандарда, истичући да су стандарди у Русији и Европи некомпатибилни.⁸²⁰ Осим тога, руски председник изнео је примедбу да ће квалитетнија роба из ЕУ принудити украјинске производе да се „избаце“ на руско тржиште, и истовремено да би реекспорт европске робе у Русију, након препакивања и прелабелисања у Украјини, могао дестабилизovati руско тржиште, при чему би штета могла износити више од три милијарде долара. Нагласио је: „Нико са нама није разговарао о овим питањима“, те да је Русији речено да односи Украјине са другим странама „нису руска ствар“.⁸²¹

Другим речима, Путинова изјава представља критику западног приступа у процесу евроинтеграција Украјине, посебно у контексту Споразума о придруживању између Украјине и Европске уније. Указао је да су на тај начин игнорисани руски интереси, јер власт у Москви није била укључена у разговоре о економским последицама наведеног споразума. Путин изнетом реченицом изражава фрустрацију због тога што се Русија третира као спољни посматрач без права гласа у питањима која, по његовом мишљењу, директно утичу на руске економске и геополитичке интересе.

Европска унија је коначно почела да тражи могућности за постизање споразума са Евроазијском царинском унијом, са циљем да се избегну решења у којима би Украјина морала да бира искључиво једну страну. Москва је припремила обиман документ са амандманима које је желела да унесе у Споразум о придруживању ЕУ–Украјина, укључујући измене у одељцима

⁸¹⁵ Richard Sakwa, *Frontline Ukraine, Crisis in the Borderlands*, op. cit., pp. 132-133.

⁸¹⁶ Ibidem, p. 133.

⁸¹⁷ Ibidem, p. 175.

⁸¹⁸ Ibidem, p. 175.

⁸¹⁹ Ibidem, pp. 175-176.

⁸²⁰ Ibidem, p. 176.

⁸²¹ Ibidem, p. 176.

који се односе на царине и либерализацију енергетског тржишта.⁸²² У политичком процесу који је предводила ЕУ, канцеларка Меркел посетила је Кијев 23. августа и позвала Порошенка да прихвати прекид ватре, истовремено изразивши подршку његовој влади. Са друге стране, Путин је инсистирао да је заустављање борби ствар саме Украјине, другим речима, Русија неће вршити притисак на Оружане снаге Новорусије (како је званична Москва називале побуњенике Донбаса, прим. аут.) већ да ће Кијев морати директно да преговара са побуњеницима уколико жели прекид ватре.⁸²³

Порошенко се поново позвао на свој „мировни план“, који је први пут представљен 20. јуна 2014. године. Основни проблем тог плана, био је у томе што је предвиђао да побуњеници прво положе оружје и да се државна контрола успостави над границом пре почетка преговора, што је, у суштини, представљало захтев за капитулацијом, након чега би се тек водили преговори о уступцима, из позиције моћи.⁸²⁴ У Минску није дошло до непосредног пробоја у преговорима, иако је Порошенко обећао „мапу пута“ која би омогућила прекид ватре који „апсолутно мора бити билатералан“. Путин је поновио да је Русија спремна да помогне у изградњи поверења неопходног за преговоре, али је нагласио да није на Москви да одређује конкретне услове прекида ватре између Кијева и источних региона, па је услед застоја формирана међународна контакт група за „помирење у Украјини“, коју су сачињавали поред Украјине и Русије, представници ОЕБС организације.⁸²⁵

На састанку контакт групе у Минску, на којем су учествовали украјински представник, премијер тзв. области Луганск, руски амбасадор у Кијеву, представник ОЕБС организације, као и бивши председник државе Леонид Кучма испред украјинског руководства, издејствован је мировни споразум.⁸²⁶ Побуњеничке снаге зауставиле су напредовање Украјине, поново освајајући територију око Доњецка и Луганска. Према Ричарду Сакви, било је јасно да Русија неће дозволити војну победу Кијева, док западне државе нису биле спремне да у потпуности подрже украјински војни подухват, што је и условило прекид ватре.⁸²⁷

Споразум из Минска формулисан од стране Путина, у облику плана од седам тачака договорен је са Порошенком. Овај споразум обухватао је следеће мере: прекид ватре, размену заробљеника, децентрализацију власти у Доњецкој и Луганској области уз претпоставку да ће остати у саставу Украјине, стални надзор руско–украјинске границе под надзором ОЕБС организације, забрану гоњења лица која су учествовала у сукобима, „инклузивни национални дијалог“, мере за побољшање хуманитарних услова у Донбасу, организовање превремених локалних избора у региону, уклањање свих „нелегалних војних формација, војне опреме, као и плаћеника са територије Украјине“, као и економски план обнове Донбаса.⁸²⁸

С обзиром на то да је украјинска војна кампања за повратак Донбаса била завршена, председник Порошенко био је приморан да преговара у неповољним условима, те је прихватио услове Минског споразума, 5. септембра 2014. године, који су истог дана потписали и

⁸²² Ричард Саква тврди да је овај трилатерални процес започет раније, како је Путин небројено пута предлагао, а Виктор Јанукович предложио у новембру 2013. године, али га је ЕУ одбацила, можда би се избегли украјинска револуција и рат у Донбасу. Чак и у овом касном тренутку, разговори су представљали значајан уступак Русији, при чему је ЕУ одустала од своје стратегије „или ми или они“, која је довела Украјину до руба пропасти. Richard Sakwa, *Frontline Ukraine, Crisis in the Borderlands*, op. cit., p. 176.

⁸²³ Ibidem, p. 176.

⁸²⁴ Ibidem, p. 176.

⁸²⁵ Ibidem, pp. 176-177.

⁸²⁶ Ibidem, p. 177.

⁸²⁷ Ibidem, p. 177.

⁸²⁸ Ibidem, p. 177.

представници Украјине, Русије, Организације за европску безбедност и сарадњу, као и лидери две тзв. „републике“ у Донбасу.⁸²⁹

Споразум је предвиђао прекид непријатељстава и тачке које је у највећој мери Путин припремио. Из украјинске перспективе, успостављање мисије ОЕБС ради надзора кретања преко руско–украјинске границе, представљало је меру која је требало да спречи упаде руских трупа.⁸³⁰ Према Плохију, ови услови су изгледали као да иду у корист Украјини само површно, јер је протокол предвиђао постојање нових ентитета на украјинској територији који нису били под контролом Кијева. Украјинска влада обавезала се да усвоји закон о специјалном статусу региона који су били под контролом побуњеника.⁸³¹ То је било у складу са изворним руским планом за „федерализацију“ Украјине, чија влада, која је раније пристала на реформу локалне управе, сада није имала другог избора него да прихвати услове које су диктирали Русија и њени посредници.⁸³²

Настављајући офанзиву у Донбасу 2015. године, Русија је прекршила Минске споразуме убрзо након потписивања. Уз помоћ сепаратиста и руских војника заузет је доњецки аеродром, а покушано је и опкољавање Дебаљцева, из кога су се украјинске снаге на крају повукле.⁸³³ ОЕБС организација повећала је број посматрача како би надгледали прекид ватре. По први пут је признат аутономни политички субјективитет побуњеника, на чему је Путин инсистирао од самог почетка. Са приближно 10% своје територије којој је дат посебан статус, Украјина је *de facto* остала трајно блокирана на путу ка чланству у НАТО, што је био један од суштинских руских циљева.⁸³⁴

Истовремено, са напредовањем Исламске државе у Сирији и Ираку, Сједињене Државе су схватиле да би било разумније борити се против стварних непријатеља, него их „призивати из магле Донбаса“.⁸³⁵ У говору пред Конгресом 18. септембра, Порошенко је апеловао за добијање „смртоносне и несмртоносне војне помоћи“, упозоравајући тада: „Рат се не може добити ћебадима“, али су САД уместо тога понудиле пакет помоћи вредан 53 милиона долара, од чега је само 7 милиона било намењено (несмртоносној) војној помоћи. Опасност од директног сукоба са Русијом се тиме у великој мери смањила.⁸³⁶

Порошенко је, током боравка у САД, водио разговоре са председником Обамом, потпредседником Бајденом и државним секретаром Керијем, како би се размотрила ситуација у Украјини и сукоб са Русијом. Посета је послужила као потврда америчке политичке подршке Украјини и у целини је протекла успешно. Ипак, упркос покушајима америчких званичника да одврате Кијев од тог потеза, Порошенко је затражио да Украјина добије статус „главног савезника изван НАТО алијансе“, што Вашингтон није био спреман да прихвати. Такође, САД нису одобриле ни његов захтев за смртоносном војном помоћи.⁸³⁷

Ричард Саква, са друге стране, указује како се у том тренутку, из америчке перспективе смањила опасност од директног сукоба између САД и Русије.⁸³⁸ Званичнике Беле куће иритирао је украјински захтев за добијање смртосносног наоружања, док је висока украјинска

⁸²⁹ Serhii Plokyh, *The Russo – Ukrainian War*, op. cit., p. 129.

⁸³⁰ Ibidem, p. 129.

⁸³¹ Ibidem, p. 129.

⁸³² Ibidem, p. 129.

⁸³³ Richard Sakwa, *Frontline Ukraine, Crisis in the Borderlands*, op. cit., p. 177.

⁸³⁴ Ibidem, p. 177.

⁸³⁵ Ibidem, p. 177.

⁸³⁶ Ibidem, p. 177.

⁸³⁷ Steven Pifer, *The Eagle and the Trident, U.S.-Ukraine Relations in Turbulent Times*, op. cit., p. 307.

⁸³⁸ Richard Sakwa, *Frontline Ukraine, Crisis in the Borderlands*, op. cit., p. 177.

делегација сматрала да је њихова посета углавном остварила захтеве украјинског председника Порошенка, верујући да су добили америчку подршку за притисак на Русију.⁸³⁹

На седници украјинског парламента, одржаној 16. септембра 2014. године, на којој је ратификован Споразум о придруживању са Европском унијом, усвојен је и закон о „посебном статусу“ делова Донбаса под контролом побуњеника, отприлике трећине територије тог региона, али само на период од три године. Локалним властима било је дозвољено да оснују сопствене полицијске снаге и да именују судије и тужиоце, као и да склапају споразуме са државним органима о економском, социјалном и културном развоју. Окрузима је додељен посебан економски статус с циљем обнављања индустрије и инфраструктуре и стварања нових радних места.⁸⁴⁰ Руски језик би био дозвољен за употребу у државним институцијама, а властима је било дозвољено да успостављају блиске односе са суседним регионима Русије. На истој, затвореној седници парламента, усвојен је и посебан закон о амнестији за учеснике у борбама, изузимајући оне који су починили „тешка кривична дела“. Овим украјинским законским оквиром, надограђен је договор од 5. септембра (Мински споразум од 5. септембра 2014. године, *прим. аут.*) усмерен на окончање сукоба, договор који није био много удаљен од споразума коме су се приближавали Путин и Порошенко, уз посредовање Немачке.⁸⁴¹

У јануару 2015. године Русија је обновила војну кампању како би побољшала положај побуњеника и наметнула Украјини услове из Минског споразума.⁸⁴² У складу са развојем ситуације, немачка државна канцеларка Ангела Меркел, 9. фебруара 2015. године у Вашингтону се састала са Обамом. Била је спремна да покуша да посредује у постизању новог прекида ватре и политичког решења, у оквиру такозваног „нормандијског формата“, иницираног када је француски председник Франсоа Оланд у јуну 2014. организовао састанак са Меркеловом, Путином и Порошеном у Нормандији.⁸⁴³ Поред тога, негативан став Немачке поводом пружања конвенционалног војног наоружања Украјини ојачао је дотадашњу опрезну Обамину политику у погледу слања оружја, па су САД испоручиле само осматрачке компоненте.⁸⁴⁴

Средином фебруара 2015. године, председници Владимир Путин и Петар Порошенко, канцеларка Ангела Меркел и француски председник Франсоа Оланд, одржали су састанак, који је резултирао постизањем споразума који је касније постао познат као „Минск II споразум“. Минск II је предвиђао прекид ватре и повлачење тешког наоружања са линије раздвајања до 1. марта 2015. године, уз ангажовање посматрача ОЕБС-а, који би надгледали и верификовали поштовање примирја и повлачење наоружања.⁸⁴⁵

Мински споразум из 2014. године био потпуни неуспех. Упркос том неуспеху, стране су у фебруару 2015. године поново активирале исти процес.⁸⁴⁶ Дана 7. фебруара исте године, немачка канцеларка Ангела Меркел и француски председник Франсоа Оланд сачинили су нови план након консултација са Порошеном и Путином. Америчка влада је у том тренутку разматрала слање оружја украјинској влади, што су Оланд и Меркелова сматрали ризиком од даље ескалације. Као и раније, Украјини је било потребно да ублажи слом својих снага, док је Русија желела да заузете територије буду саставни део споразума.⁸⁴⁷ Нови споразум је технички носио назив „Пакет мера за имплементацију Минских споразума“, али је у јавности познат као

⁸³⁹ Steven Pifer, *The Eagle and the Trident, U.S.-Ukraine Relations in Turbulent Times*, op. cit., p. 307.

⁸⁴⁰ Richard Sakwa, *Frontline Ukraine, Crisis in the Borderlands*, op. cit., p. 179.

⁸⁴¹ Ibidem, p. 179.

⁸⁴² Serhii Plochy, *The Russo – Ukrainian War*, op. cit., p. 130.

⁸⁴³ Steven Pifer, *The Eagle and the Trident, U.S.-Ukraine Relations in Turbulent Times*, op. cit., p. 308.

⁸⁴⁴ Ibidem, p. 308.

⁸⁴⁵ Serhii Plochy, *The Russo – Ukrainian War*, op. cit., p. 130.

⁸⁴⁶ Paul D'Anieri, *Ukraine and Russia, From Civilized Divorce to Uncivil War*, op. cit., p. 239.

⁸⁴⁷ Ibidem, p. 239.

Минск II. Међу тринаест тачака плана, главне су укључивале: повлачење „страних оружаних формација“, одржавање локалних избора, „децентрализацију“ у Украјини, и поновно успостављање контроле украјинске државе над сопственим границама.⁸⁴⁸ Са друге стране, након анексије Крима, чинило се да су САД изабрале спољну политику „стратешког стрпљења“, чекајући поново да ЕУ изврши утицај на развој ситуације у Украјини, која се, на свом дипломатском путу, још увек није определила између истока и запада.⁸⁴⁹

У реалности, Украјинци су наставили да се боре дуго након завршетка преговора, а према Плохију, иако Путин више није имао ону врсту полуге над Порошенком, коју су му у преговорима септембра претходне године, обезбедили украјински ратни порази, и даље је био у офанзиви и успео да побољша своју позицију. Украјина се обавезала да ће, не само да усвоји закон о статусу отцепљених република, већ и да ће изменити свој устав како би се тај закон ускладио са уставом.⁸⁵⁰

Минск II је експлицитно предвиђао поновно успостављање украјинске контроле над границом са Русијом, али је то било условљено претходним одржавањем локалних избора у побуњеничким деловима Донбаса.⁸⁵¹ Та одредба је упућивала на то, да ће се избори одвијати под контролом Русије, остављајући Украјину да се суочи са властима које је именovala Москва у регионима који би, под ревидираним уставним оквиром, имали довољно овлашћења да успоре или чак блокирају придруживање земље ка Европској унији.⁸⁵² Дилема, шта је требало да буде прво регулисано, украјинска контрола над границом (и самим тим пуни суверенитет) или избори, постала је једна од главних препрека у примени Минских споразума. Ипак, у том тренутку, споразуми су Украјини омогућили дуго очекивано обећање мира. У годинама које су уследиле, настављени су повремени сукоби и артиљеријска дејства дуж границе, што је до почетка 2022. године подигло укупан број жртава у Донбасу на приближно 14 000. Тај број ће, међутим, бити далеко надмашен после обнове рата у фебруару исте године.⁸⁵³

У складу са напред изнетим, у циљу решавања украјинске кризе, Русија и Запад састали су се у Минску, а преговори који су тада вођени у белоруској престоници уз учешће Украјине, Русије, Немачке и Француске, постали су познати као „Минск споразуми“ и представљају спој договора из септембра 2014. и фебруара 2015. године.⁸⁵⁴

Трансатлантска дипломатија која стоји иза „Минск споразума“ отвара простор за два супротстављена тумачења. Према првом, „Минск“ је био највише што су дипломате могле да постигну. Немачка, Француска и Сједињене Државе нису имале „апетита“ за војну интервенцију у Украјини: Русија је и даље била нуклеарна сила, док са друге стране, Украјина није постала чланица НАТО савеза.⁸⁵⁵ Без војне полуге, Западу једину могућност представљали су дипломатски захтеви НАТО и ЕУ земаља према властима у Кремљу да повуку руске трупе из источне Украјине и Крима. Стога је из западне перспективе, било боље наставити са привременим решењем званом „Минск“, и пустити да санкције остваре свој утицај, као и сачекати ситуацију у којој ће Путин изгубити интерес за војну интервенцију.⁸⁵⁶ Мајкл Кимиц сматра да осим увођења санкција и чекања да оне произведу политички ефекат,

⁸⁴⁸ Paul D’Anieri, *Ukraine and Russia, From Civilized Divorce to Uncivil War*, op. cit., p. 239.

⁸⁴⁹ Michael Kimmage, “The Failure to Deter, US Policy Toward Ukraine and Russia from the End of the Cold War until February 24, 2022”, op. cit., p. 76.

⁸⁵⁰ Serhii Plokyh, *The Russo – Ukrainian War*, op. cit., p. 130.

⁸⁵¹ Ibidem, p. 130.

⁸⁵² Ibidem, pp. 130-131.

⁸⁵³ Ibidem, p. 131.

⁸⁵⁴ Michael Kimmage, “The Failure to Deter, US Policy Toward Ukraine and Russia from the End of the Cold War until February 24, 2022”, op. cit., p. 79.

⁸⁵⁵ Ibidem, p. 79.

⁸⁵⁶ Ibidem, p. 79.

других опција практично није било на располагању владама земаља ЕУ и државном врху САД.⁸⁵⁷

Према другом тумачењу „Минск споразуми“ није представљао само привремено решење, већ облик одвраћања. Он јесте одвратио Русију од масовне ескалације, инвазије на неку земљу чланицу НАТО-а, или употребе нуклеарног оружја у Украјини или на другом месту, под условом да је Русија уопште разматрала те опције 2014. или 2015. године, што је мало вероватно. „Минск“, или санкције повезане са тим споразумом, можда су одвратиле Русију од њених планова о такозваној „Новорусији“.⁸⁵⁸ Према Кимицу, Русију није одвратио Запад санкцијама, већ неповољна ситуација на терену, пре свега недостатак локалне подршке у Украјини.⁸⁵⁹

Када источна Украјина више није била ратна зона, Украјина је нестала са међународних насловних страна штампе. Узгред, Русија је стрпљиво чекала свој тренутак, док су се западни дипломати били убеђени да су обновили мир у Европи.⁸⁶⁰ Као и у случају првог споразума из Минска, „Минск II“ споразум требало је да послужи као брзо средство за испуњавање интереса свих страна, као и да успостави „мапу пута“ за будућност која у стварности није била остварива.⁸⁶¹ Предлог о већој регионалној аутономији виђен је као лоше решење за Украјину, будући да се од ње очекивало да обнови разорене регионе, док би ти региони добили право вета над будућим реформама и спољном политиком Украјине.⁸⁶²

Русија и сепаратисти нису имали великог интереса за повлачење руских снага или за поновно успостављање украјинске контроле над државном границом. Свака страна је сматрала да обавезе које јој одговарају према споразуму нису тема за даље преговоре, док је истовремено избегавала да испуни оне које је сматрала неприхватљивим. Резултат је био споразум који није могао бити спроведен, али ни одбачен.⁸⁶³ Добра вест је била да је интензитет борби поново опао; а лоша, да није постојао никакав реалан пут ка трајном окончању сукоба. Иако су се територијалне линије контроле стабилизовале, сукоб је ипак остао нерешен.⁸⁶⁴

Администрација председника Обаме, подржала је споразум Минск II, који је предводила немачка канцеларка Меркел.⁸⁶⁵ Иако су поједини званичници у Кијеву и Европи критиковали упадљиво одсуство САД током преговора, према америчком бившем дипломати Стивену Пајферу, Вашингтон је био задовољан посредном улогом. Викторија Нуланд и други амерички званичници, попут Дена Фрида, који је у име америчке владе надгледао спровођење америчких санкција, одржавали су блиске контакте са Бриселом, владом Немачке и другим представницима кључних европских држава.⁸⁶⁶ Потпредседник Џозеф Бајден наставио је да води дијалог на високом нивоу са властима у Кијеву, укључујући телефонске разговоре са председником Петром Порошенком и председником владе Арсенијем Јацењуком.⁸⁶⁷

Једна од оштријих критичких анализа споразума из Минска настала је почетком фебруара 2025. године, уочи треће годишњице рата у Украјини, започетог 2022. године. У тексту Института за ратне студије (*Institute for the Study of War*), Наталија Бугајова изричито

⁸⁵⁷ Michael Kimmage, “The Failure to Deter, US Policy Toward Ukraine and Russia from the End of the Cold War until February 24, 2022”, op. cit., p. 79.

⁸⁵⁸ Ibidem, p. 79.

⁸⁵⁹ Ibidem, p. 79.

⁸⁶⁰ Ibidem, p. 80.

⁸⁶¹ Paul D’Anieri, *Ukraine and Russia, From Civilized Divorce to Uncivil War*, op. cit., p. 240.

⁸⁶² Ibidem, p. 240.

⁸⁶³ Ibidem, p. 240.

⁸⁶⁴ Ibidem, p. 240.

⁸⁶⁵ Steven Pifer, *The Eagle and the Trident, U.S.-Ukraine Relations in Turbulent Times*, op. cit., p. 309.

⁸⁶⁶ Ibidem, p. 309.

⁸⁶⁷ Ibidem, p. 309.

тврди да је посебно други споразум из Минска, уместо да спречи тренутни ратни сукоб, поставио темеље за интензивну руску инвазију на Украјину.⁸⁶⁸ Она сматра да споразум није захтевао ништа од Русије, већ да је прикрио војне слабости Русије, чиме је она створила неопходно време за војне припреме пред напад на Украјину 2022. године.⁸⁶⁹ На другој страни, неки аутори имају супротно мишљење о томе каква је била природа садржаја преговора у другој платформи из Минска.

Па тако, Ребека Мур сматра, да је посебно значајно то што Сједињене Државе нису предузеле озбиљне мере у циљу приморавања Русије на повлачење из Украјине током администрације Барака Обаме, али и током каснијих америчких администрација.⁸⁷⁰ Уместо тога, Сједињене Државе све до почетка фебруара 2022. године, пружале су подршку другом споразуму из Минска. Према њеном тумачењу, овај споразум предвиђа да Украјина призна независност (енгл. *independence*) области Доњецка и Луганска унутар оквира украјинске државе, као и да тим областима буде додељено право вета на национално законодавство.⁸⁷¹ Ове одредбе су по својој природи суштински супротстављене са ставом НАТО—а према којем се поштује територијални интегритет и суверенитет Украјине.⁸⁷²

Споразуми из Минска 2014. и 2015. године представљали су средство за одлагање и контролу сукоба у Донбасу, али су у пракси остали нефункционални због дубоких стратешких неслагања између Украјине и Русије, као и различитих интереса европских актера.

Ови споразуми могу се посматрати као резултат сложене интеракције системских и домаћих фактора који су обликовали понашање кључних међународних актера. Русија је, као велика сила са ревизионистичким тенденцијама, тежила да осигура дугорочан утицај у постсовјетском простору. Истовремено, домаћи фактори, укључујући одржавање стабилности руског режима и перцепцију претње од западног политичког и економског ширења, утицали су на одлуке Путинове администрације да настави са војним ангажманом у источним деловима Украјине, паралелно са интензивирањем дипломатских активности.

Најважнији системски аспект споразума из Минска означен је у одсуству директног учешћа САД, које је Москва сматрала јединим равноправним и утицајним актером. Према руској спољнополитичкој перцепцији, Немачка и Француска нису имале довољан кредибилитет да утичу на коначан исход украјинске кризе. Из перспективе неокласичног реализма, приступ САД може се тумачити као стратегија очувања трансатлантског јединства, али уз истовремено избегавање директне дипломатске одговорности за мировни процес. Уместо тога, државни врх из Вашингтона усмерио је спољну политику на употребу геоекономских инструмената и консолидацију НАТО савеза пружањем подршке најважнијим европским чланицама, уз распоређивање додатних трупа на ободима европских граница са Русијом. На крају, „Мински“ споразуми су, упркос формалном прекиду ватре, оставили сукоб замрзнутим и нису довели до трајног решења. Њихово неуспешно спровођење сведочи о томе да се криза у Украјини није могла решити искључиво дипломатским средствима, с обзиром да није постојала реална равнотежа моћи у систему.

⁸⁶⁸ Nataliya Bugayova, “Lessons of the Minsk Deal: Breaking the Cycle of Russia’s War in Ukraine”, Institute for the Study of War, Washington, 2025, Available from: <https://www.understandingwar.org/sites/default/files/Minsk%20Revised%2C%20February%2011%2C%202025%20final%20PDF.pdf>, (Accessed 17 April 2025), p. 1.

⁸⁶⁹ Ibidem, p. 1.

⁸⁷⁰ Rebecca R. Moore, “Ukraine’s Bid to Join NATO: Re-evaluating Enlargement in a New Strategic Context”, in: James Goldgeier and Joshua R. Itzkowitz Shiffrinson (eds.), *Evaluating NATO Enlargement, From Cold War Victory to the Russia-Ukraine War*, Palgrave Macmillan, London, 2023, p. 384.

⁸⁷¹ Ibidem, p. 384.

⁸⁷² Ibidem, p. 384.

5.2. Излазак Русије из Споразума о конвенционалним снагама у Европи

Глобална контрола стратешког наоружања „са циљем одржавања стратешке стабилности између САД и Русије, једним делом обухватала је питање контроле конвенционалних снага у Европи“.⁸⁷³ Дуги низ година након завршетка Хладног рата претпостављало се да ће принципи и обавезе утемељене у Повељи Уједињених нација, Завршном акту из Хелсинкија и Париској повељи за нову Европу, представљати основу за мир, стабилност и сарадњу у Европи.⁸⁷⁴ Међутим, од периода анексије Крима од стране Русије, заједничке војне интервенције власти у Москви и сепаратиста у источној Украјини, (као и текући војни напад Русије на Украјину од 2022. године, *прим. аут.*), појавиле су се пукотине у наведеним међународним принципима. Према Патришији Флор, наведени догађаји довели су у питање архитектуру заједничке безбедности и Европу створили најозбиљнију безбедносно–политичку кризу од времена завршетка Хладног рата.⁸⁷⁵

Преузимањем председавања Организације ОЕБС од 2016. године, Немачка је наставила да одржава незамењиву улогу ове организације у међународном дијалогу, због актуелних изазова за безбедносну политику у Европи.⁸⁷⁶ Поред активности управљања кризама и сукобом у Украјини, Савезна влада Немачке је током године председавања, уложила значајне напоре да усмери ОЕБС ка обнови архитектуре заједничке безбедности у Европи. У том циљу, примењиван је троструки приступ: обнова дијалога, поновна изградња поверења и обнова безбедности.⁸⁷⁷

Према једном од закључака докторске дисертације Марка Вилкокса, за разлику од ранијих совјетских предлога за контролу наоружања, приступ Уговору о конвенционалним оружаним снагама у Европи (енгл. *Treaty on Conventional Armed Forces in Europe — CFE*) од стране руских власти након распада Совјетског Савеза није био само пропагандни трик, већ отворен (Марк Вилкокс употребио је израз „искрен“ у апстракт, *прим. аут.*) покушај обликовања безбедносног окружења у Европи и бившем СССР–у како би се направио простор за развој привреде.⁸⁷⁸ У оквиру овог подухвата, Споразум *CFE* је истовремено представљао средство за управљање демонтажом великих конвенционалних совјетских оружаних снага, које су се враћале из источне Европе и прелазиле у армије новоформираних независних држава бившег СССР–а.⁸⁷⁹

Међутим, са протоком времена, Уговор о конвенционалним оружаним снагама у Европи, показао се неефикасним у спречавању трансформације европске безбедносне структуре, оличене у проширењу НАТО савеза. Истовремено, руска спољна и безбедносна политика еволуирала је, најпре од совјетског система којим је доминирала Комунистичка партија ка систему нових институција Руске Федерације, а затим од политике усмерене на унутрашњи развој земље ка ставу самоувереније државе која поново афирмише свој статус

⁸⁷³ Марина Костић Шулејић, *Стратешка стабилност у мултиполарном свету*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2022, стр. 97.

⁸⁷⁴ Patricia Flor, “From Lisbon to Hamburg – Supporting a New Start in Conventional Arms Control in Europe”, in: IFSH (Institut für Friedensforschung und Sicherheitspolitik), *OSCE Yearbook 2016*, Baden-Baden, 2017, Available from: https://ifsh.de/file/publication/OSCE_Yearbook_en/2016/Flor-en.pdf, (Accessed 9 April 2025), p. 45.

⁸⁷⁵ Ibidem, p. 45.

⁸⁷⁶ Ibidem, p. 46.

⁸⁷⁷ Ibidem, p. 46.

⁸⁷⁸ Mark R. Wilcox, *The Treaty on Conventional Armed Forces in Europe and Russian foreign and security policy*, PhD thesis, Kansas State University, Manhattan, Kansas, 2020, p. abstract

⁸⁷⁹ Ibidem.

велике силе. На том путу, Споразум *CFE* изгубио је свој значај, упркос упорном ангажовању власти у Москви да одржи његову улогу.⁸⁸⁰

Инструменти за контролу конвенционалног наоружања и мере за изградњу поверења и безбедности, створени управо у оквиру ОЕБС организације, од самог почетка представљали су незаобилазан стуб заједничке безбедности Европе.⁸⁸¹ Пут ка овим инструментима био је дуготрајан и свеобухватан дијалог, који је вођен пре скоро пола века под окриљем првобитне Конференције о безбедности и сарадњи у Европи (КЕБС — која се временом трансформисала у организацију ОЕБС, *прим. аут.*). Један од најважнијих исхода овог дијалога било је стварање мреже међусобно повезаних међународних обавеза у области контроле наоружања, усмерених ка спречавању могућих војних сукоба.⁸⁸²

Уговор о конвенционалним оружаним снагама у Европи, закључен 1990. године, у Паризу, између тадашњих држава чланица НАТО савеза и земаља чланица Варшавског пакта, представља кључни елемент систематске контроле наоружања.⁸⁸³ Конференција о безбедности и сарадњи у Европи (КЕБС), представљала је једини међународни форум, изузев инстанце Савета безбедности организације Уједињених нација, у којем су власти Совјетског Савеза имале једнак статус са представницима Сједињених Држава и њиховим савезницима.⁸⁸⁴ Надајући се да ће КЕБС постати средиште свеевропског безбедносног система који обухвата и западне и источне државе, СССР је чинио све што је могао да промовише ту организацију, посебно њен лидер Михаил Горбачов током самита у Паризу, новембра 1990. године.⁸⁸⁵ Током самита, он је потписао Уговор о конвенционалним оружаним снагама у Европи, упркос бројним недостацима који нису ишли у корист Совјетском Савезу. Основна мана овог уговора односила се на елиминацију „огромне квантитативне предности Совјетског Савеза у погледу конвенционалног наоружања у Европи“.⁸⁸⁶ Конкретно, уговор је ограничио број оклопних борбених возила, јуришних хеликоптера, борбених авиона, тешке артиљерије и тенкова које су НАТО и Варшавски пакт могли да распореде између Атлантског океана и планина Урал.⁸⁸⁷ То је био свеобухватан и правно обавезујући споразум о контроли конвенционалног наоружања икада закључен, са основном идејом да спречи „било који савез од два наведена, да брзим војним потезима у оквиру блиц–крига изазове употребу нуклеарног оружја као одговор“.⁸⁸⁸

Нормативно гледано, „*CFE* Уговор тежио је ка стварању стабилности успостављањем стабилне нумеричке равнотеже између два војна блока на нижим нивоима“, те је из тог разлога, важно указати „да се *CFE* уговор заснивао на начелу поштовања територијалног интегритета и неразмештања трупа на територијама других држава без њиховог пристанка (од Урала до Атлантика, *прим. аут.*)“.⁸⁸⁹ Од самог почетка, „уговор је био упитан услед распада Совјетског Савеза и Варшавског пакта, али и тенденције ширења НАТО–а на нове државе чланице које су

⁸⁸⁰ Mark R. Wilcox, *The Treaty on Conventional Armed Forces in Europe and Russian foreign and security policy*, op. cit., p. abstract

⁸⁸¹ Patricia Flor, “From Lisbon to Hamburg – Supporting a New Start in Conventional Arms Control in Europe”, op. cit., p. 46.

⁸⁸² Ibidem, p. 46.; Ипак, како српски историчар Љубодраг Димић истиче, Конференција о сарадњи и безбедности у Европи, одржана у Хелсинкију (1973–1975), усвојила је документе који нису припадали домену међународног права, већ су они имали карактер политичких аката. Љубодраг Димић, *Између истока и запада, Југославија, велике силе и питање безбедности у Европи (1945–1975)*, ИК „Филип Вишњић“, Београд, 2022, стр. 332.

⁸⁸³ Patricia Flor, “From Lisbon to Hamburg – Supporting a New Start in Conventional Arms Control in Europe”, op. cit., p. 46.

⁸⁸⁴ M. E. Sarotte, *Not One Inch, America, Russia and the Making of Post-Cold War Stalemate*, op. cit., p. 113.

⁸⁸⁵ Ibidem, p. 113.

⁸⁸⁶ Ibidem, p. 113.

⁸⁸⁷ Ibidem, p. 113.

⁸⁸⁸ Ibidem, p. 113.

⁸⁸⁹ Марина Костић Шулејић, *Стратешка стабилност у мултиполарном свету*, оп. цит., стр. 97.

припадале зони Варшавског пакта у оквиру самог *CFE* Уговора“.⁸⁹⁰ За време председника Јељцина, Русија се јесте одрекла стратешког паритета у равнотежи са Сједињеним Државама, али према речима Јељцина, у том периоду „више није било смисла да паритет постоји, када је дошло до фундаменталне промене у политичким и економским односима између САД и Русије“.⁸⁹¹ Поред тога, Јељцин није сматрао да је било неопходно ревидирати Споразум *CFE*, који је ограничавао унутрашњу расподелу оружаних снага у Русији и изазивао снажно противљење домаћег војног естаблишмента.⁸⁹²

Русија и Украјина заједно „су током последње деценије 20. века имале географска ограничења у поштовању норми које су се тикале распоређивања трупа на територији својих националних држава“, те су „захтевале од међународних актера флексибилније тумачење појединих делова уговора“.⁸⁹³ Са друге стране, „САД су биле става да је *CFE* Уговор потребно очувати по сваку цену“ и изашле су у сусрет руским и украјинским захтевима, али не на начин „да то угрози безбедност европских држава на југу и северу, као и бивших совјетских република које су потпадале под зону контроле наоружања некадашњег Варшавског пакта“.⁸⁹⁴

Према наводима Марине Костић Шулејић, „у преамбули модификованог *CFE* Уговора из 1999. године (у литератури овај уговор се означава као „Адаптирани уговор“, прим. аут.), који је настао као „потреба за прилагођавањем новој геополитичкој реалности у којој СССР више не постоји“, наводи се да „он тежи да развије и консолидује нови образац безбедносних односа између свих држава чланица заснован на мирољубивој сарадњи и тиме допринесе успостављању заједничког и недељивог безбедносног простора за све“.⁸⁹⁵ Даље указује „ипак, разлике и тензије у тумачењу инхерентне слободе држава да бирају савезништва, начела недељиве безбедности, као и тога шта представља пристанак државе домаћина на стационарање страних трупа, као и њихово стационарање на сталној основи, препознати су као кључни су камен спотицања у договорима о контроли наоружања у Европи“.⁸⁹⁶ Ипак, Русија је била незадовољна чињеницом да је НАТО успоставио своје војне базе у Румунији и Бугарској током 2005. године,⁸⁹⁷ чиме се може уочити важност изнесене формулације у претходној реченици о „слободи држава да саме бирају своја савезништва“.

Како и Марина Костић Шулејић закључује, „у основи неспоразума око наведених питања налази се опажена поремећена равнотежа снага између НАТО–а и Русије, где она наставља да тражи постизање и усвајање одговарајуће формуле успостављања строгог нумеричког паритета две стране у домену конвенционалног, као и у домену осталог наоружања“.⁸⁹⁸ Русија је на почетку 2000–их, услед промене перцепције о улози НАТО–а у области балтичког региона, почела да показује извесну забринутост у погледу будућности *CFE* уговора, посебно након најаве Сједињених Држава како ће на територијама нових НАТО чланица поставити антибалистичке системе наоружања.⁸⁹⁹

Стога, предложена форма адаптираног *CFE* уговора наишла је на проблем ратификације, „јер је НАТО савез уговор условио решавањем међуетничких конфликта и повлачењем руске војске из Молдавије и Грузије“.⁹⁰⁰ „Присуство руске војске на подручјима

⁸⁹⁰ Марина Костић Шулејић, *Стратешка стабилност у мултиполарном свету*, оп. цит., стр. 98.

⁸⁹¹ Andrei P. Tsygankov, *Russia's Foreign Policy, Change and Continuity in National Identity*, op. cit., pp. 74-75.

⁸⁹² Ibidem, pp. 74-75.

⁸⁹³ Марина Костић Шулејић, *Стратешка стабилност у мултиполарном свету*, оп. цит., стр. 98.

⁸⁹⁴ Ибидем, стр. 98.

⁸⁹⁵ Ибидем, стр. 99.

⁸⁹⁶ Ибидем, стр. 99.

⁸⁹⁷ Jeffrey Mankoff, *Russian Foreign Policy, The Return of Great Power Politics*, op. cit., p. 171.

⁸⁹⁸ Марина Костић Шулејић, *Стратешка стабилност у мултиполарном свету*, оп. цит., стр. 100.

⁸⁹⁹ Jeffrey Mankoff, *Russian Foreign Policy, The Return of Great Power Politics*, op. cit., p. 172.

⁹⁰⁰ Марина Костић Шулејић, *Стратешка стабилност у мултиполарном свету*, оп. цит., стр. 100.

ових држава, НАТО је сматрао кршењем начела из Уговора *CFE* о поштовању суверенитета и дозволи државе домаћина да стране трупе буду стационаране на њиховој територији“, услед чега је „администрација америчког председника Била Клинтона наглашавала да ће предлог ратификације овако адаптираног уговора послати Сенату на одобрење, тек са смањењем руских војних снага у зони на северу и југу Европе, у складу са одредбама Уговора“.⁹⁰¹ Две стране су измениле више заострих званичних саопштења током овог периода, услед обостраног незадовољства.⁹⁰² Русија је наведени процес доживела „као да интерес НАТО савеза није био успостављање прикладне контроле наоружања“, већ „војно–политичко обуздавање Русије и елиминација њеног војног присуства у подручјима сукоба у Молдавији и Грузији“.⁹⁰³ Без обзира на став тадашње америчке администрације, „Русија, Белорусија, Казахстан и Украјина ратификовале су адаптирани *CFE* Уговор, док са друге стране, НАТО земље нису“.⁹⁰⁴ Незадовољство Уговором исказао је и Путин још 2007. године, када је посебно истакао „једно стање Уговора о конвенционалним оружаним снагама у Европи“, при чему је за лоше стање „окривио НАТО земље, које су одбијале ратификацију из поменутих разлога“.⁹⁰⁵

Поједини аутори испред ОЕБС организације, попут Патриције Флор, сматрају да је у том периоду архитектура контроле конвенционалног наоружања, која се током низа година показала као поуздан гарант безбедности и стабилности, показала видљиве слабости, али је као разлог навела одбијање Русије да сарађује.⁹⁰⁶ Контрола наоружања у Европи није успела да одржи корак са војним, технолошким и изнад свега, политичким променама у Европи. Па тако, на пример, Адаптирани уговор о контроли конвенционалног наоружања, који је договорен 1999. године, никада није ступио на снагу због непотпуног испуњења руских обавеза у вези са повлачењем руских снага са територија Молдавије и Грузије.⁹⁰⁷

Када се изврши хронолошки преглед преговора о конвенционалном наоружању у Европи од почетка 21. века, може се уочити константа у незадовољству руског државног врха са предлозима НАТО земаља. На самом крају 2007. године, „Русија је прогласила мораторијум на учешће у *CFE* уговору, пре свега као одраз револта због одбијања осталих земаља да га ратификују, али и НАТО проширења на исток“.⁹⁰⁸ Мораторијум је садржао више елемената. Најпре, „Русија није допуштала инспекције предвиђене Уговором нити је желела да издаје обавештења о свом војном кретању“; затим, „такозване Истамбулске обавезе, које подразумевају обавезу повлачења руских трупа из Грузије и Молдавије, јер оне нису чиниле саставни део Адаптираног *CFE* уговора и самим тим нису биле правно обавезујуће“; даље, „балтичке државе и Словачка нису везане овим Уговором и да њихово чланство у НАТО савезу, заједно са новим америчким споразумима о размештању војних база са Пољском, Бугарском и Румунијом, представљају неприхватљиву повреду руске националне безбедности, и да ће, уколико НАТО земље не ратификују овај Уговор у року од годину дана, Русија размотрити повлачење из њега“.⁹⁰⁹

Све заједно указује на чињеницу да чак ни политика „ресетовања“ односа са Русијом председника Барака Обаме, није успела да допринесе усаглашавању ставова у области

⁹⁰¹ Марина Костић Шулејић, *Стратешка стабилност у мултиполарном свету*, оп. цит., стр. 100.

⁹⁰² Jeffrey Mankoff, *Russian Foreign Policy, The Return of Great Power Politics*, op. cit., p. 172.

⁹⁰³ Марина Костић Шулејић, *Стратешка стабилност у мултиполарном свету*, оп. цит., стр. 100.

⁹⁰⁴ Ибидем, стр. 100.

⁹⁰⁵ Владимир Путин, *Русија у новом добу, есеји и обраћања*, оп. цит., стр. 18.

⁹⁰⁶ Patricia Flor, “From Lisbon to Hamburg – Supporting a New Start in Conventional Arms Control in Europe”, op. cit., p. 46.

⁹⁰⁷ Ibidem, p. 46.

⁹⁰⁸ Марина Костић Шулејић, *Стратешка стабилност у мултиполарном свету*, оп. цит., стр. 100.

⁹⁰⁹ Ибидем, стр. 100-101.

контроле конвенционалног наоружања у периоду након 2009. године, будући да су постојале непремостиве политичке препреке за ревитализацију процеса контроле.⁹¹⁰

Неформалне дискусије о поновном покретању, које су водиле укупно 36 држава потписница *CFE* уговора и НАТО чланица током 2010. и 2011. године, окончане су без резултата. Основна питања међународног права и њихова повезаност са територијалним конфликтима у Грузији, показали су се као непремостиве препреке.⁹¹¹ Док је Русија прихватила норму „сагласности земље домаћина“ за стационарање страних трупа, са друге стране, САД су инсистирале да Грузија да изричиту сагласност на распоређивање руске војске у Абхазији и Јужној Осетији, чију је независност Русија признала. Од 2011. године није било озбиљнијих покушаја оживљавања контроле конвенционалног наоружања.⁹¹² Ипак, процес постепене ерозије контроле наоружања дуго је пролазио без значајније политичке пажње, све док раскораци у војној стабилности и транспарентности нису постали толико изражени, нарочито у светлу украјинске кризе и поновног пораста тензија између НАТО–а и Русије, да их више није било могуће игнорисати.⁹¹³

У периоду (2007–2010) „покушало се са преговорима о успостављању новог оквира за уговор *CFE*, али он је поново био везан за решавање међуетничких конфликта, овог пута уз оштар захтев који је подразумевао повлачење руског признања Јужне Осетије и Абхазије“.⁹¹⁴ Због тога је овај покушај заустављен средином 2011. године, како сматра Костић Шулејић. Према њеној анализи, „украјинска криза 2014. године практично је онемогућила било какав напредак у постизању договора о конвенционалним снагама у Европи, а још један услов за ратификацију од НАТО држава било је и повлачење руских трупа из Украјине и повратак Крима у њен састав“.⁹¹⁵

Сједињене Државе наставиле су да инсистирају на томе да ће ратификовати адаптирани *CFE* уговор тек након повлачења Русије из спорних територија у Грузији, Молдавији и Украјини, подразумевајући и Крим.⁹¹⁶ С обзиром на праксу дуготрајног процеса одлучивања Конгреса САД, у погледу повезивања контроле наоружања и територијалних конфликта кроз расправу о принципима (попут „сагласности земље домаћина“), за ступање на снагу било ког уговора САД била је неопходна сагласност институције Конгреса.⁹¹⁷

Са друге стране, Патришија Флор, указује да се Русија од 2007. године, супротстављала природи постојеће безбедносне архитектуре, услед чега је уследило једнострано суспендовање постојећег *CFE* Уговора. Бројне кризе и регионални сукоби показали су јасна ограничења у примени формалних инструмената, али је украјинска криза додатно продубила раскол између Русије и Запада.⁹¹⁸ „У марту 2015. године, Русија је суспендовала своје учешће у Заједничкој

⁹¹⁰ Wolfgang Richter, “Reviving Conventional Arms Control, A Contribution to Military Stability in Times of Crisis”, in: IFSH (Institut für Friedensforschung und Sicherheitspolitik), *OSCE Yearbook 2016*, Baden-Baden 2017, Available from: https://ifsh.de/file/publication/OSCE_Yearbook_en/2016/Richter-en.pdf, (Accessed 17 April 2025), p. 55.

⁹¹¹ Ibidem, p. 55.

⁹¹² Ibidem, p. 55.

⁹¹³ Ibidem, p. 55.

⁹¹⁴ Марина Костић Шулејић, *Стратешка стабилност у мултиполарном свету*, оп. цит., стр. 101.

⁹¹⁵ Ибидем, стр. 101.

⁹¹⁶ Иако САД и НАТО савезници нису одустали од политике непризнавања ратификације Адаптираног *CFE* Уговора све док Русија не испуни своје обавезе из Истанбула према Грузији и Молдавији, настојали су да очувају одрживост споразума. НАТО савезници показали су своју посвећеност вођењем консултација са Русијом у периоду 2007–2008. године. Mark R. Wilcox, *The Treaty on Conventional Armed Forces in Europe and Russian foreign and security policy*, оп. cit., p. 296.

⁹¹⁷ Wolfgang Richter, “Reviving Conventional Arms Control, A Contribution to Military Stability in Times of Crisis”, оп. cit., p. 55.

⁹¹⁸ Patricia Flor, “From Lisbon to Hamburg – Supporting a New Start in Conventional Arms Control in Europe”, оп. cit., p. 46.

консултативној групи *CFE*, захтевајући потпуно нови уговор, базиран на равнотежи снага између НАТО савеза и Русије“, али преговори „до данас нису настављени, посебно имајући у виду и почетак оружаног сукоба у Украјини од 2022. године“.⁹¹⁹

Према истраживању Патришија Флор, Уговор о конвенционалним оружаним снагама у Европи, закључен 1990. године, резултирао је уништењем преко 60 000 тешког наоружања у Европи.⁹²⁰ Посебно су његова регионална ограничења, у погледу броја оружаних снага које се могу распоредити, одиграла значајну улогу у подстицању војне уздржаности, што је допринело стабилности у Европи. Бечки документ и његове одредбе за смањење ризика и изградњу поверења (нпр. путем најављивања и посматрања великих војних вежби),⁹²¹ као и Споразум о отвореном небу, који омогућава заједничке осматрачке летове, такође су значајно повећали ниво поверења и предвидљивости међу оружаним снагама у оквиру подручја ОЕБС.⁹²²

Сједињене Државе сматрале су да обнова контроле конвенционалног наоружања, не само да није била потребна, већ је да је била и немогућа и бесмислена, све док постојеће обавезе заинтересованих актера нису биле испуњене.⁹²³ Приступ Стејт департмента, усмерен на расправу о принципима, одражавао је дуготрајну политичку резервисаност. Тадашње критике појединих аналитичара из Европе на рачун Стејт департмента, односиле су се на чињеницу да је државни врх САД безуспешно инсистирао на обнови контроле конвенционалног наоружања расправом о вредностима која се сматра непродуктивна, као и да ће та иницијатива бити осуђена на неуспех пре него што уопште и започне.⁹²⁴

Поједини аутори су сматрали да је предлог САД, да се започне са расправом о перцепцијама претњи, војним доктринама и војним активностима које изазивају забринутост, био заснован на тактичким разматрањима.⁹²⁵ Одлука НАТО савеза да прошири своје присуство у европским „државама на првој линији“ очигледно је донета управо на основу тадашњих анализа безбедносне ситуације. У истом контексту, САД и НАТО су захтевали повећање војне транспарентности од стране руских трупа и осавремењавање поменутог Бечког документа.⁹²⁶

Крај 2014. и почетак 2015. године, означили су ново погоршање односа између Сједињених Држава и Руске Федерације, посебно у домену безбедносне политике и глобалне стабилности. Са једне стране, највиши званични документ о питањима спољне политике *Стратегије националне безбедности САД 2015*. Русију је представио као актера који нарушава европску безбедност.⁹²⁷ На другој страни, Русија је у својој војној доктрини из децембра 2014. године, послала сигнале да ће све мање пажње поклањати сарадњи са западним институцијама и представницима, као што ће се видети у нашем даљем излагању у раду. Након прокламације америчког документа, Русија је званично напустила Уговор о конвенционалним снагама у Европи (*CFE*), што је представљало јасан сигнал ескалације напетости у односима обеју сила.

⁹¹⁹ Марина Костић Шулејић, *Стратешка стабилност у мултиполарном свету*, оп. цит., стр. 101.

⁹²⁰ Patricia Flor, “From Lisbon to Hamburg – Supporting a New Start in Conventional Arms Control in Europe”, op. cit., p. 46.

⁹²¹ О одредбама о регулисању наоружања предвиђеним Бечким уговором из 2011. године у организацији ОЕБС-а видети: Organization for Security and Co-operation in Europe, *Vienna Document, On Confidence- and Security-Building Measures*, 2011, Available from: <https://www.osce.org/files/f/documents/a/4/86597.pdf>, (Accessed 20 April 2025).

⁹²² Patricia Flor, “From Lisbon to Hamburg – Supporting a New Start in Conventional Arms Control in Europe”, op. cit., p. 46.

⁹²³ Wolfgang Richter, “Reviving Conventional Arms Control, A Contribution to Military Stability in Times of Crisis”, op. cit., p. 56.

⁹²⁴ Ibidem, p. 56.

⁹²⁵ Ibidem, p. 56.

⁹²⁶ Ibidem, p. 56.

⁹²⁷ The White House, *The National Security Strategy, February 2015*, Washington D.C., 2015, Available from: https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/docs/2015_national_security_strategy_2.pdf, (Accessed 15 April 2025), p. Foreword

Стога је важно повезати та два догађаја и размотрити како су међусобно утицали на обликовање америчке стратегије и руске политике.

Руски акт о суспензији *CFE* Уговора догодио се скоро месец дана након објављивања *Стратегије националне безбедности САД* фебруара 2015. године од стране највишег државног врха САД. У уводном делу овог документа, Барак Обама истакао је како „САД настављају да се суочавају са озбиљним претњама по националну безбедност“ и у навођењу ових претњи, након насилног екстремизма и тероризма, навео је агресивно понашање Русије, заједно са проблемом убрзаног утицаја климатских промена и избијањем заразних болести који подстичу осећај несигурности на глобалном плану. Посматрано према редоследу изложених претњи, „агресивно понашање Русије“ истакнуто је након изазова који су угрожавали сајбер безбедност Америке.⁹²⁸ Ово је важно напоменути како би се разумела позиција и улога Русије у Обаиној перцепцији претњи према америчким интересима. Са друге стране, у америчким спољним пословима Обама је најавио да, „иако ћемо деловати унилатерално против претњи нашим кључним интересима, јачи смо када мобилишемо колективно деловање“.⁹²⁹ У том смислу, амерички председник подвукао је како САД „предводе међународне коалиције у суочавању са изазовима које представљају агресија, тероризам и болести“.⁹³⁰ Текст је наставио речима како „водимо глобалну кампању са више од 60 партнера за слабљење и коначни пораз Исламске државе Ирака и Леванта у Ираку и Сирији [...]. Предводимо глобалне напоре за заустављање смртоносног ширења вируса еболе. У тесној сарадњи са европским савезницима, спроводимо оштре санкције Русији како бисмо јој наметнули трошкове и одвратили је од нове агресије“.⁹³¹

Према уводним речима у поменутом стратешком документу, Обама је показао уверење према којем је требало да се настави са спровођењем оквира глобалне, такозване „Прашке агенде“, коју је он започео 2009. године.⁹³² Агенда је била оличена у смерницама историјског говора председника Обаме у Прагу поменуте године, када је представио његову визију света без нуклеарног оружја и поставио платформу за остварење овог циља кроз четири главна стуба.⁹³³ Они су се односили на спречавање нуклеарног тероризма и унапређење нуклеарне безбедности, забрану пролиферације нуклеарног оружја, пружање подршке мирољубивој употреби нуклеарне енергије и смањивању улоге нуклеарног оружја.⁹³⁴ Све до јануара 2017. године Обамина администрација је радила на развоју трајних институција које је требало да допринесу глобалној безбедности у погледу претње од нуклеарног оружја.⁹³⁵ С обзиром да је „контрола нуклеарног наоружања нераскидиво повезана са контролом конвенционалног оружја у циљу одржавања стратешке стабилности између САД и Русије“, ⁹³⁶ сматрамо да је Русија у највишем америчком државном акту спољне политике препознала посвећеност Беле куће ка регулисању овог питања и да се суспензијом *CFE* Уговора позиционирала за даље политичке преговоре.

У деловима документа *Национална безбедносна стратегија 2015* који се односе на Русију, САД наглашавају да је Русија претња европској безбедности. У складу са њеним деловањем, којим је нарушен суверенитет и територијални интегритет Украјине,⁹³⁷ САД су

⁹²⁸ The White House, *The National Security Strategy, February 2015*, op. cit., p. Foreword

⁹²⁹ Ibidem.

⁹³⁰ Ibidem.

⁹³¹ Ibidem.

⁹³² Ibidem.

⁹³³ The White House, Office of the Press Secretary, “Fact Sheet: The Prague Nuclear Agenda”, January 11, 2017. Available from: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2017/01/11/fact-sheet-prague-nuclear-agenda>, (Accessed 17 March 2025).

⁹³⁴ Ibidem.

⁹³⁵ Ibidem.

⁹³⁶ Марина Костић Шулејић, *Стратешка стабилност у мултиполарном свету*, оп. цит., стр. 97.

⁹³⁷ The White House, *The National Security Strategy, February 2015*, op. cit., p. 10.

тежиле да осигурају јачање НАТО савезника у источној Европи спровођењем економских санкција Русији са циљем стратешког одвраћања на дуже стазе и сузбијања пропаганде.⁹³⁸ Америка је показала забринутост за енергетску безбедност јер су творци документа сматрали како је она доведена у опасност зависношћу Европе од руског природног гаса и спремношћу Русије да користи снабдевање енергијом у политичке сврхе.⁹³⁹ САД су биле спремне да подрже европске напоре за диверсификацијом енергетских извора. Документ је стога навео, како „изазови са којима се суочавају Украјина и Европа због зависности од руских енергетских извора указују на потребу за ширим приступом енергетској безбедности, који препознаје заједничке интересе САД, наших савезника и трговинских партнера, као и значај конкурентних енергетских тржишта“.⁹⁴⁰ У закључку на тему руских енергената произишао је став како „због тога морамо подстицати диверсификацију енергетских горива, извора и путева снабдевања, као и развој домаћих извора енергије“.⁹⁴¹

Обазрив спољнополитички приступ Обамина администрације у односима са Русијом може се препознати и овом приликом, поред већ споменутих геоекономских инструмената, у пруженом простору за дипломатским активностима обе стране, како је наведено у документу *Национална безбедносна стратегија САД 2015*. Без обзира на то што је Русија опажена као претња националној безбедности САД, америчка администрација оставила је простора за билатералну сарадњу, уколико су власти у Москви желеле да промене свој приступ и започну поштовање међународних норми. Те стога, документ наводи како САД „истовремено, остају отворене за већу сарадњу са Русијом у областима од заједничког интереса, уколико она изабере другачији пут — пут мирољубиве сарадње који поштује суверенитет и демократски развој суседних држава“.⁹⁴²

У широј анализи документа, могу се издвојити неколико кључних тачака о америчким односима са Русијом. Најпре, САД су означиле Русију као стратешког супарника и једну од претњи својој националној безбедности. У великој мери предвиделе су агресивне потезе Русије према Украјини. У складу са опаженом претњом, амерички потези у спољној политици су уместо наставка процеса контроле конвенционалног наоружања, пажњу усмерили ка осталим политикама одвраћања, попут распоређивања НАТО војника у близини руских граница, наметањем економских санкција Русији и покушајима смањивања енергетске зависности Европе од руских енергената, како је наведено у претходном поглављу дисертације. Како је Русија још 2007. године показала јавно неслагање са *CFE* Уговором, Путинова председничка администрација је од доласка на власт „сматрала да НАТО није поштовао своје обавезе по питању распоређивања својих војника у Источној Европи“.⁹⁴³ Према Путиновим речима из 2007. године, „руска војска је напустила Грузију, како је од ње захтевано, али су САД у исто време, поставиле своје војне снаге непосредно уз руску границу, што је уз ширење и модернизацију НАТО алијансе представљало озбиљну провокацију Русије“.⁹⁴⁴

Период (2007–2015) обележен је коначним расплетом власти у Москви са Уговором *CFE* и хронолошки посматрано, почетак у дугом процесу напуштања Уговора подудара се са сада, готово митским, Путиновим говором из 2007. године на Минхенској безбедносној конференцији. Говор, у којем је Путин саопштио како се „Русија вратила“, обухватао је и суспензију примене Уговора *CFE* од стране Русије, заједно са другим војно–политичким

⁹³⁸ The White House, *The National Security Strategy, February 2015*, op. cit., p. 25.

⁹³⁹ Ibidem, p. 5.

⁹⁴⁰ Ibidem, p. 16.

⁹⁴¹ Ibidem, p. 16.

⁹⁴² Ibidem, p. 25.

⁹⁴³ Владимир Путин, *Русија у новом добу, есеји и обраћања*, оп. цит., стр. 18.

⁹⁴⁴ Ибидем, стр. 18.

потезима, као што је обнова дугих летова стратешких бомбардера.⁹⁴⁵ Током овог периода, Русија се суочила и са проширењем НАТО савеза са још две државе које нису биле потписнице Уговора *CFE*, Албаније и Хрватске, као и са најавама да ће Грузија и Украјина постати његове чланице.⁹⁴⁶ Јавна анализа *CFE* споразума није промакла Путиновом наступу у Минхену. Његови коментари о „жалосном стању“ споразума били су смештени између оштрих критика америчких планова за систем противракетне одбране у Европи и проширења НАТО савеза.⁹⁴⁷ Његова критика Уговора обухватила је познате теме: нератификацију *CFE* Уговора од стране држава НАТО–а, вештачко повезивање ратификације са испуњавањем руских обавеза према Грузији и Молдавији, као и приближавање НАТО инфраструктуре руским границама.⁹⁴⁸ Иако Путин није запретио конкретним мерама против Уговора, његова следећа изјава наговестила је да је стрпљење власти у Москви при крају: „Испада да је НАТО поставио своје фронталне снаге на наше границе, а ми и даље стриктно испуњавамо обавезе из споразума и уопште не реагујемо на ове акције“,⁹⁴⁹ чиме је имплицитно, овај коментар указивао на могућност руске реакције уколико се ситуација не поправи (у руску корист, прим. аут.).⁹⁵⁰ Као последица читавих односа, у року од недељу дана након Минхенске безбедносне конференције, Путинова администрација је убрзала процес руске војне реформе, док су представници Министарства спољних послова назначили могуће промене у руској политици према *CFE* Уговору.⁹⁵¹

Након Минхенске конференције, 16. фебруара 2007. године, министар спољних послова Сергеј Лавров и директор Одељења за безбедност и разоружање Министарства спољних послова Анатолиј Антонов, послали су сигнале заинтересованим иностраним актерима, да власти у Москви разматрају нови приступ *CFE* Уговора у светлу одбијања западних држава да ратификују његове одредбе.⁹⁵² Према Лаврову, Министарство спољних послова почело је да дели мишљење спољних аналитичара да је прави разлог одлагања ратификације био закључак других страна у споразуму да им сам Уговор више није био потребан. С обзиром на такву ситуацију, Лавров је закључио како је било неопходно „престати са овим играма“ и „дозволити свакој земљи да самостално одлучи како намерава да користи своју територију за размештање сопствених оружаних снага и наоружања“.⁹⁵³ У другом интервјуу, Антонов је испред Одељења за безбедност и разоружање, поновио Лавровљев коментар о недостатку интереса НАТО држава за побољшање Уговора и подвукао како тадашња ситуација нарушава безбедност Русије и штети „новој атмосфери поверења коју сви покушавамо да створимо у односима између Русије и НАТО савеза“.⁹⁵⁴ Из тог разлога, он је предложио нове могућности, изјавивши да „у *CFE* Уговору постоји читав низ механизма који омогућавају његовим учесницима да бране своје интересе – од изношења забринутости због проблема у Заједничкој консултативној групи, преко сазивања ванредних конференција, до повлачења из Уговора у случају изузетних околности које угрожавају највише државне интересе“.⁹⁵⁵

У првој половини 2007. године, чинило се да су Руси заузели став како су нежељени ефекти придржавања *CFE* Уговора надвладала оне ефекте које су прижељкивали. Ограничења и транспарентност које је Уговор наметао у погледу размештања снага у блиском иностранству показали су се као превелик терет. Кључне одлуке о односу Русије према Уговору, као што су

⁹⁴⁵ Mark R. Wilcox, *The Treaty on Conventional Armed Forces in Europe and Russian foreign and security policy*, op. cit., p. 295.

⁹⁴⁶ Ibidem, p. 295.

⁹⁴⁷ Ibidem, p. 320.

⁹⁴⁸ Ibidem, p. 320.

⁹⁴⁹ Ibidem, p. 320.

⁹⁵⁰ Ibidem, p. 320.

⁹⁵¹ Ibidem, p. 320.

⁹⁵² Ibidem, p. 321.

⁹⁵³ Ibidem, p. 321.

⁹⁵⁴ Ibidem, p. 321.

⁹⁵⁵ Ibidem, p. 321.

мораторијум на његову примену 2007. године и повлачење из Заједничке консултативне групе 2015. године, које је обе донео Путин, поклопиле су са употребом оружаних снага Руске Федерације у Грузији 2008. и Украјини 2014. године.⁹⁵⁶

Ипак, Москва је поступала опрезно и прошла кроз низ правних процедура пре него што је суспендовала примену *CFE* Уговора. Ово је био дуготрајан процес јер су консултације између тридесет држава потписница *CFE* Уговора и шест НАТО савезника који нису били стране у споразуму, вођене од 2010. до 2011. године.⁹⁵⁷ Конференција о ревизији споразума 2011. године није успела да Русију у потпуности врати у оквир Уговора. Одредба у поменутом Адаптираном *CFE* Уговору, која је захтевала сагласност државе домаћина за присуство страних снага на њеној територији (ова одредба конкретно се односила на Грузију и Молдавију, *прим. аут.*) представљала је главну препреку за Русију у настојањима да се споразум очува.⁹⁵⁸ Током 2013. године власти у Москви прогласиле су споразум „мртвим“, да би марта 2015. године, иако није формално активирала одредбу *CFE* споразума о повлачењу, Русија окончала своје учешће у Заједничкој консултативној групи.⁹⁵⁹

Може се претпоставити да су руски званичници били иритирани и током трајања „ресетовања“ односа за време председничке администрације Дмитрија Медведева. Марк Вилкокс наводи да су САД предводиле консултације о *CFE* Уговору, у које су биле укључене и поменуте шест нових чланица НАТО савеза које нису биле формалне стране у Уговору.⁹⁶⁰ Политичке иницијативе које су долазиле из Вашингтона и од НАТО савезника показале су се неуспешним. Преговори из 2007–2008. године су пропали након рата у Грузији августа 2008. године, али су они већ били угрожени када је НАТО, на инсистирање државног врха САД, понудио Грузији и Украјини будуће чланство у Алијанси.⁹⁶¹ Министар спољних послова Лавров је још почетком 2007. године наговестио ширу политичку стратегију коју би Русија могла да спроведе у Европи, а која би могла да укључи и одређене мере у вези са *CFE* Уговором. Говорећи са новинарима 21. фебруара о плановима САД да распореде елементе система противракетне одбране у Пољској и Чешкој, он је скренуо пажњу на делове јавног мњења у обе земље који су исказивали противљење овим распоређивањима. Такође је навео да је немачки министар спољних послова позвао да се Русија консултује о питањима која утичу на стратешку стабилност.⁹⁶²

Марк Вилкокс сматра да, иако Лавров није експлицитно споменуо, Русија можда јесте разматрала одређене мере у вези са *CFE* Уговором као „асиметричан“ одговор са циљем да подстакне раздор између неких савезника и САД по питању распоређивања противракетне одбране. До средине марта, Лавров је ставио Уговор у исти контекст са НАТО и ОЕБС организацијама, описујући их као реликте прошлости који су од стране Запада обновљени као делови блоковске структуре усмерене против Русије.⁹⁶³

Када су САД, а потом и њихови савезници, објавиле да ће престати да достављају Русији годишње податке о оружаним снагама у складу са самим Уговором (што су наставили да чине чак и након што је Русија 2007. године суспендовала његову примену), изгледа да се власти у Москви врате примени споразума, постали су веома мали.⁹⁶⁴ Према Вилкоксу,

⁹⁵⁶ Mark R. Wilcox, *The Treaty on Conventional Armed Forces in Europe and Russian foreign and security policy*, *op. cit.*, pp. 295-296.

⁹⁵⁷ Ibidem, p. 296.

⁹⁵⁸ Ibidem, p. 296.

⁹⁵⁹ Ibidem, p. 296.

⁹⁶⁰ Ibidem, p. 296.

⁹⁶¹ Ibidem, p. 296.

⁹⁶² Ibidem, p. 322.

⁹⁶³ Ibidem, p. 322.

⁹⁶⁴ Ibidem, p. 297.

могућност за повратак споразуму *CFE* нестала је са преговарачког стола, оног тренутка када су односи између НАТО савеза и Русије (чак и у оквиру Савета НАТО–Русија) потпуно прекинути 2014. године након анексије Крима и почетка сукоба у источном делу Украјине.⁹⁶⁵ Са практичног становишта из перспективе западних земаља, руско повлачење из Уговора не би имало превише значаја јер је Русија у огромној мери престала да испуњава своје обавезе проистекле из договорених одредби.⁹⁶⁶

Анализом концепта спољне политике Русије из 2008. године уочава се њен наглашен мултивекторски карактер и примат борбе против тероризма у домаћој и спољној политици.⁹⁶⁷ У области контроле наоружања и разоружања, као и европске безбедности, Русија се залагала за „смањену улогу фактора силе“ у међународним односима и наглашавала је своје „непоколебљиво“ испуњавање обавеза у оквиру уговора о контроли наоружања и разоружању.⁹⁶⁸ Русија је потенцијала учешће у преговорима о новим споразумима „у складу са националним интересима и на основу једнаке и недељиве безбедности“, па је тако, један од руских приступа промовисању регионалне стабилности у Европи био „учешће у процесима ограничавања и смањења конвенционалних оружаних снага“ и мерама за изградњу поверења и безбедности.⁹⁶⁹ Ово је важно напоменути, зато што концепт није помињао Уговор *CFE*, што је било у доброј мери разумљиво с обзиром на то да је Русија 2007. године суспендовала његову примену.⁹⁷⁰

Са друге стране, руски званични документ *Стратегија националне безбедности* објављен за време председништва Дмитрија Медведева, поновио је познате одреднице руске спољне политике: примат међународног права и организације УН, сарадњу са међународним организацијама и мултилатералним групацијама, као и приоритет односа са државама ЗНД и Евроазијске економске уније.⁹⁷¹ Када се о Европи говори у документу, дугорочни национални интерес Русије био је развој евроатлантског система колективне безбедности, али који би садржао Медведевљев предложени Европски безбедносни споразум. У погледу односа са НАТО савезом, њихов развој зависио би од поштовања легитимних интереса Русије, што је, између осталог, укључивало „неприхватљивост“ померања НАТО војне инфраструктуре ка руским границама.⁹⁷²

Све до краја 2014. и почетка 2015. године уочава се континуитет у руским државним документима у погледу безбедности и питања наоружања, заснованих на полазној основи која се противила НАТО проширењу. У првом Путиновом мандату, концепт руске спољне политике обухватао је исте пређашње проблеме, унилатералне потезе без одобрења Савета безбедности организације УН, мешања у унутрашње послове држава и употребе војне силе за решавање међународних питања.⁹⁷³ Обухватао је познате одредбе о „поштовању“ руских обавеза у области контроле наоружања (уз инсистирање на истом приступу од стране партнера и посвећеност преговорима о новим споразумима „на основу принципа једнаких права и недељиве безбедности“) и важност унапређења европског режима контроле конвенционалног

⁹⁶⁵ Mark R. Wilcox, *The Treaty on Conventional Armed Forces in Europe and Russian foreign and security policy*, op. cit., p. 297.

⁹⁶⁶ Polina Sinovetz and Bettina Renz, “Russia’s 2014 Military Doctrine and Beyond: Threat Perceptions, Capabilities and Ambitions”, *NATO Defense College*, no. 117, 2015, Available from: https://www.files.ethz.ch/isn/192873/rp_117.pdf, (Accessed 15 May 2025), p. 6.

⁹⁶⁷ Mark R. Wilcox, *The Treaty on Conventional Armed Forces in Europe and Russian foreign and security policy*, op. cit., p. 302.

⁹⁶⁸ Ibidem, p. 302.

⁹⁶⁹ Ibidem, p. 302.

⁹⁷⁰ Ibidem, p. 302.

⁹⁷¹ Ibidem, p. 306.

⁹⁷² Ibidem, p. 306.

⁹⁷³ Ibidem, p. 312.

наоружања „у складу са савременим реалностима“.⁹⁷⁴ Што се тиче руских односа са НАТО савезом, исто као и 2008. године, односи би зависили од испуњења обавеза у погледу уздржаности у распоређивању и стационирању снага држава НАТО алијансе, при чему је Русија задржала свој негативан став према њеном проширењу.⁹⁷⁵ Стога, за политичке одлучиоце са Запада, накнадна објава Москве о будућности *CFE* деловала је симболично, имплицирајући коначно укидање интегрисаних мера за изградњу поверења и контролу наоружања заснованих на овом уговору, које су чиниле саставни део система безбедности. Ово је могло, али не и нужно обавезујуће, бити сигнал руске спремности да ескалира сукоб у Украјини у случају да је НАТО појачао притисак поводом „Украјинског питања“.⁹⁷⁶

Посебно значајан аспект у разумевању руске одлуке о напуштању *CFE* Уговора, може се пронаћи у војној доктрини Руске Федерације обнародованој 2014. године. До краја ове године, као реакција на развој ситуације у безбедносном окружењу, а нарочито на дешавања у Украјини, државни врх у Москви започео је преиспитивање војне доктрине из 2010. године.⁹⁷⁷ Доктрина са краја 2014. године само узгредно помиње НАТО савез као потенцијалног партнера за равноправан дијалог, што указује на чињеницу да је Москва одустала од било какве амбиције и наде за сарадњу са западном алијансом.⁹⁷⁸ Уместо тога, доктрина наглашава значај сарадње са Шангајском организацијом за сарадњу, Организацијом Договора о колективној безбедности (*Организация Договора о коллективной безопасности*), као и партнерима на билатералној основи у оквиру Заједнице независних држава и ОЕБС–а. Упућени аналитичари тада су приметили, како је „руско руководство окренуло леђа сарадњи са западним партнерима и почело да ради на стварању нових алтернатива“.⁹⁷⁹

Секретар руског Савета безбедности, Патрушев, као разлоге који су довели до ревизије доктрине навео је вишеструке повреде Повеље организације УН од стране Сједињених Држава, активности страних обавештајних служби против Русије, економске санкције уведене Русији с циљем погоршања животног стандарда и подстицања протестних покрета.⁹⁸⁰ Ови фактори, заједно са дешавањима у Украјини, указивали су на пораст нових војних опасности и претњи, укључујући све већу агресивност САД и НАТО савеза према Русији, повећање офанзивних способности НАТО–а дуж руских граница и мере за распоређивање система противракетне одбране.⁹⁸¹ Опсежне војне вежбе у непосредном руском суседству Кремљ је сматрао претњама по руску безбедност.⁹⁸²

Међутим, у војну доктрину било је потребно додати концепт нуклеарног одвраћања, што је аутоматски значило повећавање улоге и значаја конвенционалних снага у руском систему безбедности. Поред тога, како су показала дешавања у Украјини, војна доктрина такође је морала боље да обухвати претњу од ескалације унутрашњих проблема у оружане

⁹⁷⁴ Mark R. Wilcox, *The Treaty on Conventional Armed Forces in Europe and Russian foreign and security policy*, op. cit., p. 312.

⁹⁷⁵ Ibidem, p. 312.

⁹⁷⁶ Polina Sinovetz and Bettina Renz, “Russia’s 2014 Military Doctrine and Beyond: Threat Perceptions, Capabilities and Ambitions”, op. cit., p. 6.

⁹⁷⁷ Mark R. Wilcox, *The Treaty on Conventional Armed Forces in Europe and Russian foreign and security policy*, op. cit., p. 314.

⁹⁷⁸ Polina Sinovetz and Bettina Renz, “Russia’s 2014 Military Doctrine and Beyond: Threat Perceptions, Capabilities and Ambitions”, op. cit., p. 2.

⁹⁷⁹ Ibidem, p. 2.

⁹⁸⁰ Mark R. Wilcox, *The Treaty on Conventional Armed Forces in Europe and Russian foreign and security policy*, op. cit., p. 314.

⁹⁸¹ Ibidem, p. 314.

⁹⁸² Polina Sinovetz and Bettina Renz, “Russia’s 2014 Military Doctrine and Beyond: Threat Perceptions, Capabilities and Ambitions”, op. cit., p. 2.

сукобе уз помоћ спољних фактора.⁹⁸³ Председник Путин је одобрио ажурирање војне доктрине на састанку руског Савета безбедности 19. децембра 2014. године. Иако је узела у обзир нове претње и опасности, Марк Вилкокс сматра да је војна доктрина претрпела мале измене и да је став власти у Кремљу тада био сведен на појмове попут „ажурирања“ и „измена“ у опису документа. Доктрина је задржала свој одбрамбени карактер и није променила основне принципе употребе Оружаних снага Русије и нуклеарног наоружања.⁹⁸⁴ Међутим, са друге стране, примећује се једна важна нијанса у односу на претходну доктрину, а то је да сарадња Русије са НАТО савезом више није од стране државног врха у Москви опажена као механизам којим се обезбеђује колективна сигурност.⁹⁸⁵

Марк Вилкокс сматра да, иако је побољшање документа „Војне доктрине“ садржало мало суштинских измена, један од најзначајнијих додатака био је увођење концепта „ненуклеарног одвраћања“ као задатка Оружаних снага Русије у мирнодопским условима.⁹⁸⁶ Анализа концепта доктрине указује да она није била прецизно дефинисана, али је „систем ненуклеарног одвраћања“ укључен у дефиниције доктрине као „скуп спољнополитичких, војних и војно–техничких мера усмерених на спречавање агресије против Руске Федерације ненуклеарним средствима“.⁹⁸⁷ Другим речима, овај концепт подразумевао је већу улогу конвенционалних (у склопу ненуклеарних, *прим. аут.*) оружаних снага, с тим да доктрина није понудила јасноћу по том питању, услед чега постоји простор за ширу интерпретацију у одговору на питање која све војна средства заправо спадају у ненуклеарна.⁹⁸⁸ Укључивање стратегије ненуклеарног одвраћања можда је представљало опрезно признање текућих реформи конвенционалних оружаних снага и могућности за њихов будући развој и употребу, имајући у виду да је само мали и специјализовани део тих снага био ангажован у операцијама Русије на Криму.⁹⁸⁹

По први пут, руска доктрина са краја 2014. године помиње концепт „брзог глобалног удара“ као војну опасност и настоји да одговори на овај изазов стратешким одвраћањем уз коришћење високопрецизног конвенционалног наоружања.⁹⁹⁰ Иако је овај аспект преузет из доктрине из 2010. године, амбиције Русије да ојача своје капацитете за неконвенционално одвраћање, у новије време делују убедљивије у светлу обимних планова модернизације и улагања у развој високопрецизне муниције и другог високотехнолошког наоружања. Без обзира на чињеницу да савремено руско конвенционално одвраћање још увек не може да се мери са развијенијим војскама, посебно са војском НАТО савеза, нова доктрина јасно је показала амбицију Русије да дугорочно развије такве способности.⁹⁹¹

Руси су се удаљили од Уговора *CFE* посебно од краја новембра 2011. године, када су чланице НАТО–а престале да деле годишње информације о својим војним снагама. Министарство спољних послова Русије дало је уздржан коментар на овај потез и одбацило

⁹⁸³ Mark R. Wilcox, *The Treaty on Conventional Armed Forces in Europe and Russian foreign and security policy*, op. cit., p. 314.

⁹⁸⁴ Иако је један европски извештај новој доктрини додао „узнемирен тон“ и навео да НАТО представља „основну претњу“ руској безбедности, одредбе доктрине о војним опасностима и претњама (НАТО је сврстан у претње), остале су непромењене у односу на претходну верзију из 2010. године. Ibidem, p. 315.

⁹⁸⁵ Polina Sinovetz and Bettina Renz, “Russia’s 2014 Military Doctrine and Beyond: Threat Perceptions, Capabilities and Ambitions”, op. cit., p. 2.

⁹⁸⁶ Mark R. Wilcox, *The Treaty on Conventional Armed Forces in Europe and Russian foreign and security policy*, op. cit., p. 316.

⁹⁸⁷ Ibidem, p. 316.

⁹⁸⁸ Ibidem, p. 316.

⁹⁸⁹ Ibidem, p. 316.

⁹⁹⁰ Polina Sinovetz and Bettina Renz, “Russia’s 2014 Military Doctrine and Beyond: Threat Perceptions, Capabilities and Ambitions”, op. cit., p. 3.

⁹⁹¹ Ibidem, p. 3.

тврдње супротне стране да је то била реакција на руску суспензију Уговора.⁹⁹² Како би нагласило да овај корак не штети руским интересима, Министарство је указало да други механизми за размену података о војним снагама, попут Бечког документа о мерама за изградњу поверења и безбедности у Европи и Глобалне размене војних информација у оквиру ОЕБС-а, пружају „неопходну и довољну транспарентност“.⁹⁹³

Иако је Министарство спољних послова наставило да тврди како Русија никада није прихватила податке које су остале државе потписнице Уговора *CFE* наставиле да достављају након суспензије из 2007. године, власти у Москви ипак су одговориле на реципрочној основи и престале су да достављају преглед својих борбених система у оквиру Анекса о ограничењима наоружања, што је чињено у периоду 2007–2010. године. Након тога, једина преостала формална и суштинска веза између Русије и *CFE* Уговора била је Заједничка консултативна група ове институције.⁹⁹⁴

Русија је анексијом Крима од Украјине и избијањем сукоба у Доњецкој и Луганској области, онемогућила било какве покушаје обнављања режима контроле конвенционалног наоружања, било да је реч о Адаптираном *CFE* Уговору или неком његовом наследнику.⁹⁹⁵ Почетком 2015. године, Анатолиј Антонов, који је у међувремену прешао из Министарства спољних послова у Министарство одбране, сумирао је став званичних власти у Москви за време припрема Русије за свој следећи корак у дистанцирању од споразума. Према њему, *CFE* Уговор био је реликт Хладног рата без будућности.⁹⁹⁶ Русија је направила коначан корак ка напуштању *CFE* Уговора напуштањем Заједничке консултативне групе одлуком која је ступила на снагу 11. марта 2015. године.⁹⁹⁷

Шеф руске делегације која је деловала у међународним заједничким институцијама при Уговору *CFE*, Антон Мазур, у свом саопштењу пред консултативном групом истакао је да су наде Москве да ће та група остати форум за развој новог режима контроле конвенционалног наоружања, што је био разлог због којег је Русија остала у њој и након суспензије примене Уговора 2007. године, биле разбијене.⁹⁹⁸ По његовим речима, консултативна група се претворила, у ништа више до платформе за притисак западних држава на Русију да обустави суспензију, а састанци су се сводили на читање дневног реда, након чега би били прекинути.⁹⁹⁹ Високи званичник Министарства спољних послова задужен за контролу наоружања, Михаил Уљанов, повезао је ову одлуку са објавом докумената америчког Стејт департмента на Викиликсу, који су указивали на то да су САД вршиле притисак на савезнике у НАТО алијанси да избегавају расправе о суштинским питањима у раду Заједничке консултативне групе, при чему је негирао било какву везу између ове одлуке и актуелног стања односа између Русије и западних држава у контексту тадашње ситуације у Украјини.¹⁰⁰⁰ Сматрамо да са развојем таквих околности, као и са политичке и практичне тачке гледишта из руске перспективе, она није имала интереса да настави учешће у раду групе. Овим потезом, суспензија примене Уговора *CFE* од стране Русије била је завршена.¹⁰⁰¹

⁹⁹² Mark R. Wilcox, *The Treaty on Conventional Armed Forces in Europe and Russian foreign and security policy*, op. cit., p. 357.

⁹⁹³ Ibidem, p. 357.

⁹⁹⁴ Ibidem, p. 358.

⁹⁹⁵ Ibidem, p. 358.

⁹⁹⁶ „Рекао сам, кажем и говорићу да је овај споразум мртав и да не постоје изгледи за његово оживљавање“. Ibidem, pp. 358-359.

⁹⁹⁷ Ibidem, p. 359.

⁹⁹⁸ Ibidem, p. 359.

⁹⁹⁹ Ibidem, p. 359.

¹⁰⁰⁰ Ibidem, p. 359.

¹⁰⁰¹ Ibidem, p. 360.

Непожељан ефекат *CFE* Уговора односио се на начин којим је он обликовао безбедносно окружење на штету Русије. Дискриминаторне одредбе ограничавале су руско стационирање и распоређивање снага, посебно у региону Закавказја, који је Москва сматрала извором претњи по националну безбедност.¹⁰⁰² Поред тога, војне вежбе великог обима, које су демонстрирале брзо распоређивање ракета „Искандер“ у Калињинградској области, изгледало је да дају додатну тежину овој врсти разумевања претње.¹⁰⁰³ Са друге стране, алтернативно посматрано, војне вежбе Русије могле су означавати и поруку како је Москва била спремна да започне дијалог о предлогу новог уговора о конвенционалним снагама у Европи. Овај двосмислен руски приступ чинио се као карактеристика руске доктрине из 2014. године, што се огледало и у каснијем спољнополитичком понашању Русије.¹⁰⁰⁴

Из руске перспективе, а нарочито из угла оружаних снага, пожељан ефекат суспензије и фактичког повлачења Русије из уговорних обавеза била је обнова независности Москве у одлучивању о величини и саставу својих оружаних снага.¹⁰⁰⁵ Неки чланови војног руководства можда су сматрали да је ситуација настала суспензијом примене споразума била прилично задовољавајућа, јер су ограничења за НАТО остала на снази, док су руске оружане снаге биле ослобођене ограничења у правцу југа. У складу са овим ставом налази се опажање двојице руских аналитичара: „мораторијум Уговора *CFE* омогућио би потпуно одступање од застареле логике равнотеже потенцијала Русије и Запада и прелазак на потпуну слободу у развоју Оружаних снага Руске Федерације, ослањајући се искључиво на националне интересе и одговарајући на конкретне претње времена“.¹⁰⁰⁶ Марк Вилкокс зато разматра чињеницу да је Уговор о конвенционалном наоружању ометао модернизацију руских оружаних снага и њихову обнову у виду кључног инструмента спољне и безбедносне политике Русије.¹⁰⁰⁷ Како је војни аналитичар Павел Фелгенгауер написао 2015. године: „После протекла времена, очигледно је да чувени Путинов говор у Минхену у фебруару 2007. године и каснија расправа о Уговору *CFE* нису били [...] само претећа реторика за потребе унутрашње руске политичке динамике. Врховна команда (Русије, прим. аут.) припремала се да доследно користи војну силу како би потврдила регионалну доминацију, а *CFE* Уговор је дефинитивно означавао препреку на том путу“.¹⁰⁰⁸

Планови руске владе за јачање способности оружаних снага у западном делу земље, а посебно у близини Украјине, вероватно би се суочили са препрекама у виду резултата два непожељна за Русију ефекта примене *CFE* Уговора, која би укључивала ограничења у распоређивању војне опреме, као и транспарентност у њеном коришћењу. Ово је посебно било важно јер је јула 2015. године, руско Министарство одбране најавило планове за две велике формације конвенционалних оружаних снага у западном делу Русије, 20. гардијске комбиноване армије и 1. гардијске тенковске армије.¹⁰⁰⁹ Обе формације би укључивале више бригада оклопних јединица, а тиме и значајне количине војне опреме која се налазила под ограничењем Уговора. Према одредбама споразума, Русија би морала да достави информације о овим системима, што би омогућило НАТО инспекцијама приступ овим подацима.¹⁰¹⁰ Слично томе, изградња две нове базе за конвенционалне снаге у близини украјинске границе, у

¹⁰⁰² Mark R. Wilcox, *The Treaty on Conventional Armed Forces in Europe and Russian foreign and security policy*, op. cit., p. 363.

¹⁰⁰³ Polina Sinovetz and Bettina Renz, “Russia’s 2014 Military Doctrine and Beyond: Threat Perceptions, Capabilities and Ambitions”, op. cit., p. 7.

¹⁰⁰⁴ Ibidem, p. 7.

¹⁰⁰⁵ Mark R. Wilcox, *The Treaty on Conventional Armed Forces in Europe and Russian foreign and security policy*, op. cit., p. 363.

¹⁰⁰⁶ Ibidem, p. 363.

¹⁰⁰⁷ Ibidem, p. 363.

¹⁰⁰⁸ Ibidem, pp. 363-364.

¹⁰⁰⁹ Ibidem, p. 364.

¹⁰¹⁰ Ibidem, p. 364.

Белгородској и Вороњешкој области, могла је такође имати последице по споразум с обзиром на чињеницу да је једна од база била пројектована да прими више од 1 300 оклопних возила, повезаних са ограничењима споразума.¹⁰¹¹

Ипак, како је примећено у једном чланку објављеном у то време, „Русија се повукла из Споразума о конвенционалним оружаним снагама у Европи, тако да је слободна да премешта додатне трупе и војну технику на своју западну границу“.¹⁰¹² Министар одбране Шојгу је на састанку Колегијума Министарства одбране у децембру 2015. године истакао један од „приоритетних задатака“ које је председник Путин поставио за оружане снаге – даљи развој борбене способности оружаних снага, што би укључивало јачање војних формација у „западном, југозападном и арктичком стратешком региону“.¹⁰¹³

Како су се целокупне прве две наведене области и један део Арктика, налазиле у зони споразума о конвенционалном наоружању, произилазило је да би свака измена у структури снага и распоређивању војне технике била предмет ограничења и мера транспарентности у оквиру споразума.¹⁰¹⁴ С обзиром на веродостојне извештаје о умешаности руских снага у операције у источној Украјини, транспарентност коју би обезбедиле инспекције у оквиру Уговора *CFE* у тим областима могла је бити политички неповољна за Русију и њено одбијање да призна учешће у конфликту.¹⁰¹⁵ Опажања западних аналитичара и војних посматрача ипак нису показала проницљивост у разумевању руских ставова током преговора у оквиру Уговора *CFE*. Руске војне способности и капацитете мерене су према нивоу НАТО алијансе али не и Украјине, као и осталих земаља на постсовјетском просотру. Па тако, издвајамо мишљење ауторки Синовец и Ренц, како је „идеја да се руска војска у року од само неколико година може трансформисати у конвенционалног ривала НАТО алијансе једноставно деловала нереално“.¹⁰¹⁶ Велике војне вежбе, које Русија поново могла да спроводи, као што је била вежба „Запад 2013“ или изненадне вежбе одржане у близини украјинске границе у пролеће 2014. године, свакако су деловале застрашујуће због самог обима распоређених трупа, али су служиле као демонстрација силе суседима и Западу.¹⁰¹⁷ Њихов закључак односио се на чињеницу како је већина руских трупа ангажованих у овим вежбама и даље обухватала слабо обучене регруте, при чему је борбена готовост укључених војника и помоћног особља остала далеко од компетитивне.¹⁰¹⁸

На крају, како Марк Вилкокс доноси коначни закључак, политички и војни трошкови останка у Уговору о конвенционалном наоружању постали су превисоки, како у погледу односа Русије са другим државама, тако и унутар самог круга доносиоца одлука у руској спољној и безбедносној политици. Два услова које су НАТО државе поставиле током преговора у периоду од 2010. до 2011. године, последњем озбиљном покушају да се Уговор *CFE* спасе, захтевала би од државног врха из Москве да се повуче из две значајне позиције: признања независности Абхазије и Јужне Осетије од Грузије и суспензије спровођења Уговора.¹⁰¹⁹ Са политичке тачке гледишта, такав корак би поткопао напоре Русије да поново афирмише своју улогу као глобалне и европске силе, што је Путин сигнализирало у свом говору на Минхенској

¹⁰¹¹ Mark R. Wilcox, *The Treaty on Conventional Armed Forces in Europe and Russian foreign and security policy*, op. cit., p. 364.

¹⁰¹² Ibidem, p. 364.

¹⁰¹³ Ibidem, p. 365.

¹⁰¹⁴ Ibidem, p. 365.

¹⁰¹⁵ Ibidem, p. 365.

¹⁰¹⁶ Polina Sinovetz and Bettina Renz, “Russia’s 2014 Military Doctrine and Beyond: Threat Perceptions, Capabilities and Ambitions”, op. cit., p. 7.

¹⁰¹⁷ Ibidem, p. 7.

¹⁰¹⁸ Ibidem, p. 7.

¹⁰¹⁹ Mark R. Wilcox, *The Treaty on Conventional Armed Forces in Europe and Russian foreign and security policy*, op. cit., p. 368.

безбедносној конференцији 2007. године. Такође би послао сигнал о повлачењу са позиције утицаја у интересној зони Русије, посебно у региону Јужног Кавказа.¹⁰²⁰

Са становишта оружаних снага, суспензија Уговора *CFE* 2007. године представљала је тачку без повратка. Како су каснији догађаји, од конфликта са Грузијом 2008. преко анексије Крима 2014. године до рата у источној Украјини показали, власти у Москви све више су почеле да се ослањају на оружане снаге као главно средство спољне и безбедносне политике.¹⁰²¹ Тешко је замислити да би оружане снаге, којима је додељена незамењива улога и које су биле предмет опсежног програма модернизације и развоја, поново биле подвргнуте ограничавајућим обавезама споразума о конвенционалном наоружању, са свим непожељним ефектима.¹⁰²² Са друге стране, током 2015. године опажања западних посматрача усмерена су била на анализу паритета руских војних потенцијала у односу на НАТО савез као целину, али не и руске потезе према Украјини. У том смислу, често су усвајана нерационална мишљења као веродостојне чињенице. Поново се може анализирати текст Ренц и Синовец, које су сматрале како се „оперативни успех Русије на Криму заснивао на малим јединицама елитних специјалних снага, које укупно чине мање од једног процента руских оружаних снага“.¹⁰²³ Оне су се позивале на становиште да руске операције на Криму и у источној Украјини нису говориле ништа о томе „у којој мери је руска војска повећала своју способност за извођење сложених комбинованих операција које укључују копнене, поморске и ваздушне јединице а које заједно делују против способног противника“.¹⁰²⁴ Као ултимативни доказ, сугерисано је како је руски ангажман у Украјини преоптеретио руске војне капацитете, као и да су (руска, прим. аут.) ограничења у војним и финансијским ресурсима значила да војне операције Русије у Украјини не би могле да се одрже дуже од једне године.¹⁰²⁵ Обамина полазна системска претпоставка, према којој се Русија није налазила у рангу светске супер силе, налазила се на истој линији са дискурсом западних аналитичара у погледу разумевања војних капацитета и моћи Русије.¹⁰²⁶

Институција Војске и оружаних снага заузима примарно место у руском поимању улоге и статуса Русије међу водећим земљама у међународним односима. Када се разматра руско повлачење из Уговора *CFE*, у закључку поглавља, могу се истакнути важни делови из ауторског чланка Владимира Путина објављеног у јануару 2012. године, када је политика „ресетовања“ између Русије и САД најављивала свој крах. Према руском лидеру, „Русија се ни под којим условима неће одрећи потенцијала стратешког одвраћања, већ ће га ојачати“.¹⁰²⁷ Према Путину, ова спољнополитичка компонента помогла је његовој земљи да „сачува државни суверенитет током 1990–их година“.¹⁰²⁸ Са њом, „руска међународна позиција, развој њене економије и демократских институција биле су унапређене“.¹⁰²⁹ Можда најважнија Путинова опсервација у контексту међународних војних аранжмана, односила се на чврсту руску политику, према којој је Русија, како је навео: „спроводила програме без преседана за развој Оружаних снага и модернизацију војно–индустријског комплекса Русије“.¹⁰³⁰ Владимир Путин посебно је

¹⁰²⁰ Mark R. Wilcox, *The Treaty on Conventional Armed Forces in Europe and Russian foreign and security policy*, op. cit., p. 369.

¹⁰²¹ Ibidem, p. 369.

¹⁰²² Ibidem, p. 369.

¹⁰²³ Polina Sinovetz and Bettina Renz, “Russia’s 2014 Military Doctrine and Beyond: Threat Perceptions, Capabilities and Ambitions”, op. cit., p. 7.

¹⁰²⁴ Ibidem, p. 7.

¹⁰²⁵ Ibidem, p. 7.

¹⁰²⁶ Додатно, Обама је сматрао, да без обзира што је Русија нуклеарна сила, њој је недостајао систем савезништва и војних база преко којих је могла да пројектује своју војну моћ, на начин како то чине САД. Barack Obama, *A Promised Land*, op. cit., p. 462. На појединим местима у Обаминам мемоарима може се пронаћи његова карактеризација Русије као још увек „слабе силе“. Ibidem, p. 335.

¹⁰²⁷ Владимир Путин, *Русија у новом добу, есеји и обраћања*, оп. цит., стр. 23.

¹⁰²⁸ Ибидем, стр. 23.

¹⁰²⁹ Ибидем, стр. 23.

¹⁰³⁰ Ибидем, стр. 23.

издвојио важност ненуклеарног наоружања у оквиру „пааметне“ одбране од нових претњи. Како је вероватноћа глобалног рата између нуклеарних сила једних против других мала, „руски лидер уочио је значај убрзаног развоја нових конвенционалних модела наоружања, војне опреме и информационо–технолошког наоружања, јер су извршили квалитативну промену карактера оружане борбе“.¹⁰³¹ Према Путиновом мишљењу, „масовна производња ненуклеарног (конвенционалног оружја, управо оног које је било предмет америчко–руског неразумевања и расправа у Уговору *CFE*, прим. аут.) добијало је пресудну улогу, која је требало да донесе одлучујућу победу над руским непријатељима, укључујући и глобални сукоб“.¹⁰³² Стога, руски лидер је закључио „да је најважнији приоритет државне политике Русије у будућности, поред нуклеарне индустрије, одбрамбене индустрије, војног образовања и фундаменталне војне науке, остати и питање обезбеђивања динамичног развоја оружаних снага“.¹⁰³³

Позивајући се на Путинов ауторски чланак из 2012. године, у којем је институција руске војске експлицитно означена као ослонац руске суверености, независности и геополитичке визије, можемо указати на фундаментално различиту перцепцију Русије према улози оружаних снага у односу на ставове САД. Путинов текст упутио је сигнал међународним актерима тежњу Русије да спроведе стратешки отклон од западне безбедносне архитектуре Европе, што је, у контексту настојања америчке администрације, да се *CFE* споразум обнови кроз условљени дијалог, довело до потцењивања руске политике према наоружању.

5.3. Руска интервенција у Сирији и америчко–руски односи

Природа регионалног политичког окружења на Блиском истоку, настала након Хладног рата, представљала је један од кључних фактора у грађанском рату у Сирији. Уочи његовог почетка, Блиски исток пролазио је кроз дубоке промене. Перципирана *Pax Americana*, односно доминација Сједињених Држава над регионом, након Хладног рата, почела је да се урушава.¹⁰³⁴

Посматрано кроз призму неокласичног реализма, овај процес урушавања америчке хегемоније у региону представљао је спољни, односно системски притисак, који је обликовао интервенционистичко деловање Русије, али и повлачење САД из регионалне политике Блиског истока која се односила на дешавања у Сирији. Међутим, како на системски притисак не реагују све државе исто,¹⁰³⁵ деловање званичне Москве било је индуковано домаћим факторима; пре свега, ставом политичке и војне елите о нераскидивој вези између домаћег тероризма са радикалним исламским покретима у Сирији,¹⁰³⁶ што означава основну претпоставку неокласичног реализма.

У теоријском смислу, хипотеза у раду полази од тога како је невољност САД да утиче на политику у Сирији, Русија доживела као системски подстицај да изврши војну интервенцију. Према речима Валерија Герасимова (*Валерий Герасимов*), тадашњег начелника генералштаба руске војске, за руске одлучиоце постојала је директна веза могуће терористичке

¹⁰³¹ Владимир Путин, *Русија у новом добу, есеји и обраћања*, оп. цит., стр. 24.

¹⁰³² Ибидем, стр. 24.

¹⁰³³ Ибидем, стр. 25.

¹⁰³⁴ Christopher Phillips, *The Battle for Syria, International Rivalry in the New Middle East*, Yale University Press, Revised and Updated Edition, New Haven and London, 2020, pp. 3-4.

¹⁰³⁵ William C. Wohlforth, “Realism”, op. cit., p. 141.

¹⁰³⁶ Samuel Charap, Elina Treyger, Edward Geist, *Understanding Russia's Intervention in Syria*, RAND Corporation, 2019, Available from: https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR3180.html, (Accessed 19 April 2025), p. 4.

претње на руској територији са сиријским побуњеничким групацијама.¹⁰³⁷ Речима Колина Дјуека, амерички стратешки ривали, односно Русија и Кина, нису били импресионирани Обаином администрацијом, напротив, они су били охрабрени импликацијама које су настале америчким стратешким повлачењем јер су тиме они постали снажнији у свом геополитичком непосредном окружењу,¹⁰³⁸ као што је упечатљиво показала војна интервенција Русије у Сирији.

Неуспех у окупацији Ирака (под америчким вођством, прим. аут.) у периоду (2003–2011), опадајућа улога нафте Персијског Залива у светским оквирима, економско и војно повлачење након финансијске кризе 2008. године, као и председнички мандат Барака Обаме, који је оштро критиковао војни ангажман свог претходника из Беле куће, условили су оклевање америчког државног врха да настави политику хегемоније из ранијег периода.¹⁰³⁹ Иран, Турска и заливске државе, које су раније биле периферни актери, искористиле су последице рата у Ираку 2003. године и резултате развоја у одређеним технолошким областима како би повећале своју регионалну активност и значај.¹⁰⁴⁰ Поред њих, Русија је искористила повољну геополитичку и економску климу да ојача своје везе са регионом након неколико деценија одсуства, док су истовремено, традиционалне регионалне силе доживеле су слабљење свог утицаја.¹⁰⁴¹ Ирак је био захваћен грађанским ратом, те је попут Египта и Сирије након 2011. године, његов положај преобликован из субјекта регионалне политике у објекат око којег су се веће силе надметале.¹⁰⁴² Израел је углавном остао стабилан током промена, али је због успореног мировног процеса, његова способност да пројектује утицај у региону била ограничена.¹⁰⁴³

У сведочењу пред Подкомитетом за Блиски исток и Северну Африку при Комитету за спољне послове Представничког дома америчког Конгреса, тадашња директорка Центра за политику Блиског истока у Брукингс институту (*Brookings Institution*), Тамара Кофман Витес (*Tamara Cofman Wittes*), америчкој заинтересованој јавности представила је развој ситуације из аналитичког угла њене институције. Она је сматрала како се Блиски исток налазио у „потпуном хаосу“, какав није постојао још од 1950-их година.¹⁰⁴⁴ Према њеном мишљењу, политички неред у Сирији и Либији није представљао случајност, јер су те земље биле управо оне земље у којима су локалне вође покушале да сузбију народне побуне силом и на тај начин започеле грађанске ратове. Репресија је омогућила простор за деловање Ал Каиде, Исламске државе и секташких организација у региону, чиме је настала претња америчким интересима, оличена у потреби регионалних лидера да одржавају паравојне формације у Сирији.¹⁰⁴⁵ Она је одбацила тврдње да је за хаос на Блиском истоку одговоран тајни француско–британски споразум Сајкс–Пико настао за време Првог светског рата, већ да се проблем налазио у неразумевању традиционалних централних власти са новим исламским покретима, као и нарушавању равнотеже снага између традиционалних арапских сунита подржаних од Саудијске Арабије и револуционарне шиитске Исламске републике, која се налазила под заштитом Ирана.¹⁰⁴⁶

¹⁰³⁷ Према извештају РАНД института, тада је у Русији око 11-12 процената од укупног броја чинило аутохтоно становништво муслиманске вероисповести. Samuel Charap, Elina Treyger, Edward Geist, *Understanding Russia's Intervention in Syria*, op. cit., p. 4.

¹⁰³⁸ Colin Dueck, *The Obama Doctrine: American Grand Strategy Today*, op. cit., p. 66.

¹⁰³⁹ Christopher Phillips, *The Battle for Syria, International Rivalry in the New Middle East*, op. cit., p. 4.

¹⁰⁴⁰ Ibidem, p. 4.

¹⁰⁴¹ Ibidem, p. 4.

¹⁰⁴² Ibidem, p. 4.

¹⁰⁴³ Ibidem, p. 4.

¹⁰⁴⁴ Tamara Cofman Wittes, "Regional Impact of U.S. Policy toward Iraq and Syria, Testimony for the House Foreign Affairs Subcommittee on the Middle East and North Africa", in: Dan Glickman (ed.), *Diplomacy and Extremism: Iran, ISIS and U.S. Interests in an Unraveling Middle East*, Aspen Institute, Washington D.C., 2015, p. 57.

¹⁰⁴⁵ Ibidem, p. 57.

¹⁰⁴⁶ Ibidem, p. 58.

Без обзира на честе академске и јавне дебате о опадању америчке моћи на Блиском истоку након Хладног рата, Кристофер Филипс сматра да су у том периоду САД биле најмоћнији актер у регионалним односима на којег се ослањају Турска, Израел и Саудијска Арабија, упркос јачању утицаја појединих других сила и недржавних чиниоца, попут Русије или Хезболаха, Курдске радничке партије и Ал-Каиде.¹⁰⁴⁷ Такође, одређене анализе углавном се ослањају на интерпретацију деловања домаћих политичких фактора у рату у Сирији, али учешће иностраних актера у овом сукобу је неупитно и представља незаобилазну детерминанту у објашњењу читавог процеса.¹⁰⁴⁸ Многобројне студије показале су како спољне силе убрзавају и ескалирају сукоб у Сирији, пре свега додељивањем финансијских и војних средстава одређеним чиниоцима. Успон председника Башара ел Асада и деловање његових противника изузетан су пример за потврду ових навода.¹⁰⁴⁹ Руско деловање у Сирији открило је један важан аспект стратегије највишег руског руководства. Он се огледао у настојању да се постепено подрије поредак предвођен САД, субверзивним деловањем против структуре међународних институција.¹⁰⁵⁰ Иако је чињеница да руски званичници педантно поштују слово међународних споразума, може се приметити да својим активностима истовремено нарушавају њихову природу. Па тако, неки аутори износе основне тачке спорења између Русије и Запада, наглашавајући да се из западне перспективе, међународне обавезе не односе само на кодификоване текстове, већ и на неписане норме, док Кремљ међународно право посматра у ужем смислу, фокусирајући се првенствено на Повелу УН и њене резолуције.¹⁰⁵¹

Постоји шест главних иностраних државних актера чије независне и супротстављене агенде јесу допринеле ескалацији и продужетку грађанског рата у Сирији: Сједињене Државе, Русија, Иран, Саудијска Арабија, Турска и Катар.¹⁰⁵² Други државни актери такође су имали извесну улогу, пре свега Британија, Француска, Кина, Уједињени Арапски Емирати, Либан, Израел, Јордан, Ирак и Египат, али ипак, ниједан од њих није имао довољно снажан утицај, да независно од неке од наведених главних сила, самостално утиче на ток сукоба.¹⁰⁵³ Од ових држава, Израел и Кина, као и Европска унија, имали су највећи потенцијал да својим утицајем додатно уобличи сукоб, али су се релативно дистанцирали од проблема у Сирији. Слично томе, више недржавних спољних актера такође је утицало на рат, пре свега Хезболах, Курдистанска радничка партија и Исламска држава, при чему су последње две углавном деловале независно од државних покровитеља.¹⁰⁵⁴

У билатералним односима САД и Русије, обе стране су имале великих неслагања око политичких питања у вези са положајем Сирије. Док су западне земље и САД подржавале опозицију председнику Башару ел-Асаду, власти у Кремљу изразиле су забринутост због нестабилности у земљи и ширем региону у хипотетичкој ситуацији Асадовог одласка са власти.¹⁰⁵⁵ Према речима самог Барака Обаме, Сирија је представљала дугогодишњег америчког непријатеља и према председниковом разумевању читаве ситуације, Сирија се историјски налазила у савезништву са Русијом и Ираном и при том је подржавала

¹⁰⁴⁷ Christopher Phillips, *The Battle for Syria, International Rivalry in the New Middle East*, op. cit., pp. 4-5.

¹⁰⁴⁸ Ibidem, p. 6.

¹⁰⁴⁹ Ibidem, p. 6.

¹⁰⁵⁰ Anna Borshchevskaya, *Putin's War in Syria, Russian Foreign Policy and the Price of American's Absence*, Bloomsbury Academic, New York and London, 2022, p. 74.

¹⁰⁵¹ Ibidem, p. 74. Ауторка као илустрацију наводи једну изјаву руског министра спољних послова Сергеја Лаврова, који је једном приликом иронично прокоментарисао: „Данас се уочава тенденција да се међународно право мења у складу са неким поретком заснованим на правилима. Тако га називају неки од наших креативних западних пријатеља“. Ibidem, p. 74.

¹⁰⁵² Christopher Phillips, *The Battle for Syria, International Rivalry in the New Middle East*, op. cit., p. 7.

¹⁰⁵³ Ibidem, p. 7.

¹⁰⁵⁴ Ibidem, p. 7.

¹⁰⁵⁵ Andrei P. Tsygankov, *Russia's Foreign Policy, Change and Continuity in National Identity*, op. cit., p. 237.

терористичку организацију Хезболах из Либана.¹⁰⁵⁶ Када су Сједињене Државе оптужиле Асадов режим за употребу хемијског оружја против војне опозиције у земљи, руски званичници су одговорили тако што су одбациле такве оптужбе и окарактерисали их као покушај да се осујети планирана мировна конференција о будућности земље.¹⁰⁵⁷

Покушаји сиријских мировних преговора у Женеви фебруара 2014. године показали су се неуспешним, делимично због недостатка јединственог приступа Сједињених Држава и Русије. Државни врх из Вашингтона је поново покренуо питање смене режима одбијајући да легитимизује власт Асада, док је Путинова администрација инсистирала на преговорима између постојеће сиријске владе и опозиције.¹⁰⁵⁸ Ситуација је почела да се мења тек у мају 2015. године, када је према Циганкову, државни секретар Џон Кери допутовао у Москву како би признао „катастрофалне грешке“ Сједињених Држава у решавању кризе на Блиском истоку и тражио сарадњу Русије у изолацији исламских екстремиста у Сирији и другим деловима региона.¹⁰⁵⁹ Такође, он сматра да је Путинову одлуку о војној интервенцији у Сирији у октобру 2015. године, делимично одражавала жеља државног руководства из Кремља да поправи нарушене односе са Западом.¹⁰⁶⁰

У погледу везе између украјинске кризе и рата у Сирији, постојала је одређена бојазан власти у Украјини јер је ескалација „Сиријског питања“ могла да одвуче пажњу западних актера од ситуације у Украјини на конфликт на Блиском истоку. Ипак, спољна политика Обамине администрације наставила је да подржава напоре немачке канцелерке Меркел у мировном процесу у Украјини, чак и када је изгледало да постоји веома мало изгледа да протокол из Минска оствари успех.¹⁰⁶¹ С обзиром на чињеницу да се није појавила ниједна алтернатива ка решењу украјинског питања, Викторија Нуланд, тада на месту помоћнице државног секретара за европске и евроазијске послове, започела је споредни дијалог са једним од најближих саветника руског председника, Владиславом Сурковым, представљен као напор да се подржи споразум из Минска, али је мало видљивог напретка постигнуто у дијалогу између њих двоје.¹⁰⁶² У том периоду, бројни званичници Украјине били су забринуте да би државни врх САД могао жртвовати Украјину како би се на другом политичком фронту споразумео са Русијом по питању Сирије, иако су амерички званични представници одлучно порицали да би разматрали такву спољну политику.¹⁰⁶³ Нуланд је одржавала блиске контакте са властима у Кијеву како би смирила тамошње страхове да би се споразум између Русије и САД могао постићи на штету Украјинаца. У прилог томе, налазила се одлучна подршка Вашингтона у наставку спровођења санкција према Русији и блиској координацији са Европском унијом, иако су поједине земље Европе доводиле у питање нове пакете економских санкција.¹⁰⁶⁴

Раније различите Обамине акције против Исламске државе нису означавале повратак америчке хегемоније на Блиском истоку, напротив. Његова неспремност да размотри било какво значајно ангажовање копнених трупа указивала је да су, барем током његовог мандата, дани великих америчких војних распоређивања у региону завршени, чак и када је реч о јасној

¹⁰⁵⁶ Обама додаје да без економске, дипломатске и војне подршке из Египта, америчке званичне оптужбе уперене према Асаду не би успеле да остваре свој реални ефекат јер би Русија успела да својим правом вета блокира међународне санкције уперене према Сирији. Barack Obama, *A Promised Land*, op. cit., p. 648.

¹⁰⁵⁷ Andrei P. Tsygankov, *Russia's Foreign Policy, Change and Continuity in National Identity*, op. cit., p. 237.

¹⁰⁵⁸ Ibidem, p. 237.

¹⁰⁵⁹ Ibidem, p. 237.

¹⁰⁶⁰ Ibidem, p. 237.

¹⁰⁶¹ Steven Pifer, *The Eagle and the Trident, U.S.-Ukraine Relations in Turbulent Times*, op. cit., p. 312.

¹⁰⁶² Ibidem, p. 312.

¹⁰⁶³ Ibidem, p. 312.

¹⁰⁶⁴ Ibidem, p. 312.

безбедносној претњи.¹⁰⁶⁵ Америчка неангажованост није у потпуности подупирала стање на терену изложено у документу *Стратегија националне безбедности* из фебруара 2015. године, у којем је Исламска држава назначена као претња америчким напорима за успостављање демократије и принципа људских права у региону,¹⁰⁶⁶ с обзиром на то да су САД извршиле само ограничене ваздушне ударе на Исламску државу у Сирији.¹⁰⁶⁷ Ипак, тешкоће у проналажењу савезника спремних да се укључе у борбу против ИСИС–а показале су колико је америчко повлачење променило међународне односе у региону. Па тако, од главних сила укључених у сукоб у Сирији, само су Сједињене Државе сматрале Исламску државу претњом првог реда, а иако су се регионални савезници САД придружили раним ваздушним ударима и декларативно подржали Обамину коалицију, у стварности су приоритети ових савезника били другачији.¹⁰⁶⁸ Чињеница да САД нису успеле да убеди свог дугогодишњег савезника Турску да дозволи коришћење турских ваздушних база или да озбиљније регулише своју границу све док Турска сама није постала мета напада, показатељ је колико је тадашњи амерички утицај ослабио.¹⁰⁶⁹ Са друге стране, ослабљено присуство САД у региону и опадање пројекције америчке моћи, налази се у складу са политиком обе Обадине администрације, „заснованом на стратегији смањеног ангажовања (енгл. *retrenchment*), услед промене у распореду енергетске моћи у Персијском заливу“.¹⁰⁷⁰ У својој дисертацији, Олга Стевановић наводи како је у периоду Обаминог другог мандата, као и за време прве председничке администрације Доналда Трампа, трајао процес „смањења америчког ангажовања у региону у контексту америчке енергетске политике“.¹⁰⁷¹

Истовремено, регионални актери постали су далеко самосталнији и асертивнији него раније, и то не само традиционални амерички супарници попут Ирана и Русије, који су организовали сопствене операције против Исламске државе, већ и савезници попут Саудијске Арабије.¹⁰⁷² Спора америчка кампања против Исламске државе и тешкоће у обезбеђивању довољне регионалне подршке за њено успешно уништење јасно су илустровале да, иако су САД остале најмоћнији актер на Блиском истоку, њихова хегемонија је очигледно била окончана.¹⁰⁷³

Тренд опадања америчке моћи у региону, који је већ извршио одређени утицај на ток грађанског рата у Сирији, био је додатно ојачан самим ратом. Штавише, степен перцепције опадања америчког утицаја у региону ускоро је био драматично изложен крајем лета 2015. године, када је Русија директно интервенисала у грађанском сиријском рату у корист режима председника Асада.¹⁰⁷⁴

Државни врх у Москви пружио је Асатовој власти више различитих врста помоћи, па се најпре уочава, како је интервенцији Русије у Сирији у другој половини 2015. године

¹⁰⁶⁵ Christopher Phillips, *The Battle for Syria, International Rivalry in the New Middle East*, op. cit., p. 212.

¹⁰⁶⁶ The White House, *The National Security Strategy, February 2015*, op. cit., p. 26.

¹⁰⁶⁷ Jonah Schulhofer-Wohl, “The Obama administration and civil war in Syria, 2011–2016: US presidential foreign policy making as political risk management”, *Journal Of Transatlantic Studies*, vol. 19, no. 4, 2021, p. 529.

¹⁰⁶⁸ Christopher Phillips, *The Battle for Syria, International Rivalry in the New Middle East*, op. cit., p. 212.

¹⁰⁶⁹ Ibidem, p. 212.

¹⁰⁷⁰ Олга З. Стевановић, *Политика Сједињених Америчких Држава према Персијском заливу у измењеном глобалном енергетском систему од 2013. до 2021. године*, докторска дисертација, Универзитет у Београду Факултет политичких наука, 2025, стр. 190.

¹⁰⁷¹ Ибидем, стр. 190.

¹⁰⁷² Christopher Phillips, *The Battle for Syria, International Rivalry in the New Middle East*, op. cit., p. 212.

¹⁰⁷³ Ibidem, p. 212.

¹⁰⁷⁴ Ibidem, p. 212.

претходио широк руски геоекономски приступ. Везе са Асадом администрацијом Русија је остварила додељивањем директних позајмица и финансијским средствима.¹⁰⁷⁵

Према подацима о авионским летовима које је добавила независна организација истраживачких новинара Пропублика (*ProPublica*), Москва је током 2011. године, у периодима када су се борбе у Сирији интензивирале, сиријском режиму допремила више од двеста тона „новчаница“.¹⁰⁷⁶ Крајем 2014. године, извештаји су сугерисали да је Асад покушао, али да није успео од Москве да позајми милијарду долара, вероватно због руских страховања да би могли дати превише, а да не добију новац назад.¹⁰⁷⁷ Ово је било посебно осетљиво питање јер је Русија већ 2005. године опростила највећи део сиријског дуга, који је износио више од 13 милијарди долара. Ипак, без обзира на подозрења званичне Москве, чињеница је да су представници Русије Асаду ипак пружили кључну финансијску подршку како би га одржали на власти.¹⁰⁷⁸

С избијањем првих сукоба у Сирији, многе руске компаније су се повукле. Ипак, неке су се инвестиционо укључиле у Сирију тек након војне интервенције 2015. године, док су друге компаније показале интересовање за улагање у сиријско тржиште. Већ у октобру 2015. године, само неколико дана након почетка војне интервенције, висока руска делегација је допутовала у Дамаск како би разговарала о предвођењу послератне обнове Сирије.¹⁰⁷⁹ Током година, руске компаније које су пословале у Сирији обухватале су различите секторе, од енергетског до образовног, укључујући и финансије, туризам, производњу и изградњу некретнина, али је већина њих била фокусирана на енергетику, инфраструктуру и екстракцију фосфата.¹⁰⁸⁰ Многи аспекти деловања ових компанија и даље су нејасни. Првенствено, у те активности биле су укључене руске компаније са већ нарушеном репутацијом, попут оних које су се налазиле под све обимнијим западним санкцијама, или оне које једноставно нису сматрале да постоји ризик у економском ангажовању у Сирији.¹⁰⁸¹

У наредним годинама, комерцијални интереси Русије остајали су у позадини конфликта у Сирији. У новембру 2016. године, сиријски министар спољних послова допутовао је у Москву и обећао да ће руске компаније имати право приоритета у односу на остале иностране актере. Иако је, према званичним извештајима, Москва опрезно одбила понуду, интересовање за послове у Сирији није нестало.¹⁰⁸² У априлу 2016. године, потписани су уговори у вредности од око милијарду долара за обнову сиријске инфраструктуре, заједно са још неким другим уговорима. Крајем 2016. године сиријски министар комуникација и технологије потписао је уговор вредан 4,5 милиона долара са својим руским колегом Николајем Никифоровом о успостављању „дигиталне владе“ у Сирији.¹⁰⁸³ На састанку са руским посланицима у фебруару 2017. године, Башар ел Асад је уверио руске представнике да ће Сирија обезбедити посебне услове за руске компаније, као и да ће „у будућности само руске компаније радити у нафтној и гасној индустрији у Сирији“, наговестивши да „у Сирији немамо ниједну компанију, нити државу, нити Кину“, што није прошло незапажено посматрачима ситуације на Блиском

¹⁰⁷⁵ Anna Borshchevskaya, *Putin's War in Syria, Russian Foreign Policy and the Price of American's Absence*, op. cit., p. 160.

¹⁰⁷⁶ Ibidem, p. 160.

¹⁰⁷⁷ Ibidem, p. 160.

¹⁰⁷⁸ Ibidem, p. 160.

¹⁰⁷⁹ Ibidem, p. 160.

¹⁰⁸⁰ Ibidem, p. 160.

¹⁰⁸¹ У раду се наводи како укупно пословање многих руских компанија указује на ширу природу руског бизниса, којим доминирају криминалне или полу-криминалне структуре, такозвани „легализовани бандити“; они који су стекли богатство сумњивим средствима током турбулентних времена 1990-их година, да би га потом званично легализовали раних 2000-их, али који никада нису успели да прихвате западне пословне праксе засноване на транспарентним мерама. Ibidem, pp. 160-161.

¹⁰⁸² Ibidem, p. 161.

¹⁰⁸³ Ibidem, p. 161.

истоку.¹⁰⁸⁴ Као последица сиријско–руског аранжмана, јула исте године, Асад је доделио Јевгенију Пригожину и његовој компанији *Евро Полис* право на „четвртину све нафте и гаса са територије Сирије коју је режим повратио“.¹⁰⁸⁵ Иако су економске санкције и пад цене нафте на светском тржишту представљали објективне спољне притиске према руским интересима, одлука Путинове администрације да војно интервенише указује на то да домаћи интереси политичке елите и препознавање могућности за повећање моћи употребом војне снаге имају кључну улогу, што се налази у складу са аналитичким процесом неокласичног реализма.¹⁰⁸⁶

Када је у марту 2011. године почео устанак дела сиријских грађана против Асада, власти у Москви су подржали сиријског председника на више начина. Тада је, као премијер, Путин показао све индикације да планира да остане уз Асада до самог краја. Ипак, од 2015. године приметна је квалитативна промена у Путиновој подршци сиријском режиму. Те године, Асадова власт почела је да губи територију, што је, према неким дипломатским круговима, узнемирило руско врховно руководство, али и иранске лидере.¹⁰⁸⁷ Из других извора појавиле су се тврдње како је у јулу исте године, Касем Сулејмани, командант иранске елитне јединице *Кудс*, посетио Москву.¹⁰⁸⁸ Без обзира на истинитост информација, у јавности се створила представа како су руски страхови од Асадовог пада били оствариви. Стога, није требало да чуди да се за време одржавања највеће годишње војне вежбе Русије, насловљене „Центар 2015“, у септембру 2015. године, увежбавала руска војна операција у Сирији.¹⁰⁸⁹

Путинова администрација појачала је војно присуство у Сирији, посебно од септембра исте године и интензивирала је кретања руских поморских јединица у Медитерану.¹⁰⁹⁰ Упућене су додатне испоруке напредног наоружања Асадовом режиму, распоређене мање војне трупе и достављене монтажне стамбене јединице на аеродром у близини Латакије.¹⁰⁹¹ Министар Сергеј Лавров изјавио је да су се ове испоруке поклапале са одредбама раније склопљених аранжмана са властима у Сирији, али су сателитски снимци показивали много обимнија кретања војних постава.¹⁰⁹² Убрзо након тога, амерички званичници приметили су да су руски авиони и десантни бродови за транспорт тенкова упућени у руску поморску базу у Тартусу. Портпарол Пентагона изјавио је 14. септембра, да изградња у Хмејмиму представља нову руску „истурену ваздушну оперативну базу“.¹⁰⁹³ Противници Асада деловали су као да су у офанзиви, освојивши Идлиб на северу и вршећи притисак на југу земље. Исламска држава заузела је град Палмиру и порушила њене археолошке и историјске драгоцености, док су при том, неки од аналитичара предвиђали како је Асадов режим био близу пропасти. Међутим, то се није

¹⁰⁸⁴ Anna Borshchevskaya, *Putin's War in Syria, Russian Foreign Policy and the Price of American's Absence*, op. cit., pp. 161-162.

¹⁰⁸⁵ Ibidem, p. 162.

¹⁰⁸⁶ Случај руске интервенције у Сирији налази се у супротности са традиционалним либералним или марксистичким схватањем, према којем државни лидери започињу сукобе због домаћих разлога. Ове школе мишљења тврде да спољни сукоб служи за преусмеравање пажње са унутрашњих несугласица на међународне проблеме. Colin Dueck, “Neoclassical Realism and the National Interest: Presidents, Domestic Politics, and Major Military Interventions”, op. cit., pp. 141-142.

¹⁰⁸⁷ Anna Borshchevskaya, *Putin's War in Syria, Russian Foreign Policy and the Price of American's Absence*, op. cit., p. 69.

¹⁰⁸⁸ Ibidem, p. 69.

¹⁰⁸⁹ Потврду да је тако било, пружио је наредног месеца начелник Главне управе за борбену обуку оружаних снага Русије, који је изјавио како је „био задатак да се симулира војно–политичка ситуација [...] посебно на Блиском и Средњем истоку. Говорим о ситуацији [...] пре свега у Сирији“. Ibidem, p. 69.

¹⁰⁹⁰ Ibidem, str. 69.

¹⁰⁹¹ Christopher Phillips, *The Battle for Syria, International Rivalry in the New Middle East*, op. cit., p. 213.

¹⁰⁹² Ibidem, p. 213.

¹⁰⁹³ Ibidem, p. 213.

остварило јер је Русија пружила одлучну подршку, распоређујући руску војску ван граница бившег Совјетског Савеза по први пут од завршетка Хладног рата.¹⁰⁹⁴

Део јавности погрешно је проценио почетак руске интервенције, те су бројни западни аналитичари који су пратили руску спољну политику, предвиђали да ће улазак Русије у сиријску кризу довести до руског пренапрезања и увући државу у стање које је личило на совјетско искуство у Авганистану.¹⁰⁹⁵ Свега три дана након што је Путинова администрација интервенисала у Сирији, председник САД Барак Обама изјавио је: „Покушај Русије и Ирана да подрже Асада и умире становништво, само ће их заглавити у живом блату и неће успети“.¹⁰⁹⁶ Када је руска војна кампања увелико започела, Пентагон је тврдио како је руска стратегија у Сирији „осуђена на неуспех“.¹⁰⁹⁷

Ипак, Русија се није обазирала на америчке поруке и сигнале. Руски авиони из базе Хмејмим бомбардовали су мете у провинцијама Хомс, Хама и Кунејтра 30. септембра 2015. године. Након тога уследили су бројни напади док је руска војска тврдила да је у прва четири месеца извела више од шест хиљада борбених летова.¹⁰⁹⁸ Копнене руске офанзиве од октобра 2015. године координисано су се одвијале са снагама режима, иранским трупима, Хезболахом и другим проасадовским јединицама, са циљем да се поврате територијални добици побуњеника.¹⁰⁹⁹ Изненађена оваквим неочекиваним развојем догађаја, администрација Барака Обаме пожурила је да оживи посрнули мировни процес у Сирији. Државни секретар Џон Кери ужурбано је настојао да убеди Сергеја Лаврова да подржи оно што је касније постало познато као Бечки процес, односно предложена обавезујућа агенда међународних актера, укључујући и Иран, да се дође до решења у преговарачком процесу.¹¹⁰⁰

Из ових напора проистекли су крхко примирје и нова рунда мировних преговора, позната као Трећи Женевски преговарачки оквир. Ипак, са војним снагама Асадовог режима које су напредовале на терену и остваривале добитке, многи аналитичари и политички актери на западу су се питали да ли су Москва, Техеран и Дамаск уопште били вољни да направе озбиљне уступке, с обзиром на развој догађаја који им је ишао у корист.¹¹⁰¹ Након пет година стагнације и неизлазне позиције у конфликту још од 2011. године, одлучна руска интервенција деловала је као фактор који је променио однос снага између учесника.¹¹⁰²

Руска војна интервенција, која је почела у септембру, била је директан одговор на најновије активности сиријских побуњеника. Док су његове снаге биле потискиване у покрајини Идлиб маја месеца, Асад је по први пут признао да режимска војска доживљава „неуспехе“ на бојном пољу.¹¹⁰³ Још прецизније је у јулу признао да војска има недостатак људства и да се повукла из неких регија како би бранила друге, важније области. То признање било је истовремено и молба за помоћ од савезника, али и начин да припреми своје присталице из Сирије за долазећу руску и иранску подршку.¹¹⁰⁴ Нешто раније, високи представници у Москви и Техерану разменили су забринутост због побуњеничких добитака. Агенција Ројтерс је известила како је заједничка војна интервенција договорена на састанку између Лаврова и

¹⁰⁹⁴ Christopher Phillips, *The Battle for Syria, International Rivalry in the New Middle East*, op. cit., p. 213.

¹⁰⁹⁵ Anna Borshchevskaya, *Putin's War in Syria, Russian Foreign Policy and the Price of American's Absence*, op. cit., p. 2.

¹⁰⁹⁶ Ibidem, p. 2.

¹⁰⁹⁷ Ibidem, p. 2.

¹⁰⁹⁸ Christopher Phillips, *The Battle for Syria, International Rivalry in the New Middle East*, op. cit., pp. 213-214.

¹⁰⁹⁹ Ibidem, p. 214.

¹¹⁰⁰ Ibidem, p. 214.

¹¹⁰¹ Ibidem, p. 214.

¹¹⁰² Ibidem, p. 214.

¹¹⁰³ Ibidem, p. 217.

¹¹⁰⁴ Ibidem, p. 217.

Хаменеија у Техерану.¹¹⁰⁵ Убрзо након тога, 26. августа, Русија и Сирија потписале су споразум којим је руском ваздухопловству одобрена слободна употреба иранске базе Хмејмим на неодређено време. У септембру је тамо послато најмање 28 авиона, заједно са 2 000 војника, док је руска Црноморска флота испловила у источни Медитеран.¹¹⁰⁶

Путин је представио руску операцију као легалну и легитимну интервенцију против тероризма који је спроводила Исламска држава. Руски званичници истicali су да је, за разлику од коалиције предвођене САД, сиријска влада званично затражила руску помоћ.¹¹⁰⁷ Важно је споменути како је пар дана раније Путин одржао говор пред Генералном скупштином УН први пут након читаве деценије,¹¹⁰⁸ позивајући на стварање међународне коалиције против Исламске државе.¹¹⁰⁹ У говору је критиковао организацију УН и САД, јер је руски став полазио од тога како „такозвана Исламска држава има десетине хиљада бораца, укључујући бивше ирачке војнике који су остали на улици након (америчке, прим. аут.) инвазије 2003. године, као и да многи регрути долазе из Либије, чија државност је уништена као резултат грубог кршења Резолуције 1973 Савета безбедности УН“.¹¹¹⁰ Истакао је како су се радикалним групама придруживали и припадници такозване „умерене“ сиријске опозиције, која је уживала подршку Запада.¹¹¹¹ Упутио је нешто оштрије критике јер је сматрао како је „лицемерно и неодговорно давати изјаве о терористичким претњама, а истовремено затварати очи пред каналима који се користе за финансирање и подршку терористима, укључујући приходе од трговине дрогом, илегалне трговине нафтом и трговине оружјем“.¹¹¹²

Председник Путин искористио је говор да промовише традиционална убеђења руског државног врха, као што су жалбе на унилатерализам САД након Хладног рата и ширење НАТО–а, оптужујући Запад за изазивање револуција и протеста широм света и сугеришући да је америчка администрација одговорна за отворена питања на Блиском истоку.¹¹¹³ Потом је предложио идеју коју је промовисао и пре говора, а која се односила на стварање заједничке антитерористичке коалиције Русије и западних земаља у Сирији против ИСИС–а.¹¹¹⁴ У складу са идејом, Путин је најавио оснивање заједничког центра за размену информација о борби против Исламске државе са седиштем у Багдаду у којем су учествовали Русија, Иран, Сирија и Ирак.¹¹¹⁵ Поједини извештаји навели су како је позив на провокативан начин упућен САД, Британији и Турској да се придруже, услед чега су ове земље тај позив брзо и одбиле. Ипак, непун сат пре него што су руски авиони извели прве ваздушне ударе 30. септембра, један руски генерал је ушао у амбасаду САД у Багдаду и уручио упозорење америчким снагама у Сирији, рекавши да „Русија започиње ваздушне ударе у Сирији и да се држе подаље“.¹¹¹⁶ Интервенција

¹¹⁰⁵ Christopher Phillips, *The Battle for Syria, International Rivalry in the New Middle East*, op. cit., p. 217.

¹¹⁰⁶ Ibidem, p. 217.

¹¹⁰⁷ Шеф Путиновог кабинета, Сергеј Иванов, поновио је како је „војни циљ ове операције искључиво пружање ваздушне подршке сиријским владиним снагама у њиховој борби против ИСИС–а“. Ibidem, p. 218.

¹¹⁰⁸ Anna Borshchevskaya, *Putin's War in Syria, Russian Foreign Policy and the Price of American's Absence*, op. cit., p. 70.

¹¹⁰⁹ President of Russia Vladimir Putin, "Speech at the 70th session of the UN Assembly", New York, 28th September, 2015, Available from: https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/d-ru/dv/dru_20151015_06/dru_20151015_06en.pdf, (Accessed 28 March 2025).

¹¹¹⁰ Ibidem.

¹¹¹¹ Ibidem.

¹¹¹² Ibidem.

¹¹¹³ Anna Borshchevskaya, *Putin's War in Syria, Russian Foreign Policy and the Price of American's Absence*, op. cit., p. 70.

¹¹¹⁴ Ibidem, p. 70.

¹¹¹⁵ Christopher Phillips, *The Battle for Syria, International Rivalry in the New Middle East*, op. cit., p. 218.

¹¹¹⁶ Ibidem, p. 218.

Путинове администрације, уколико се посматра њена системска природа, представљала је озбиљан изазов међународном поретку под америчким вођством.¹¹¹⁷

Ипак, упркос често понављаном нагласку о претњама које је стварала Исламска држава, руска интервенција је првенствено била усмерена на побуњенике који нису били повезани са ИСИС-ом. То се посебно видело у копненим нападима спроведеним у сарадњи са иранским снагама, па се као пример издваја октобарска офанзива против побуњеничких снага у северној провинцији Хама, и нападима који су уследили у Латакији, Идлибу, Хомсу и Дери.¹¹¹⁸ Званично руководство у Москви приказало је своју интервенцију као нешто више од пуке војне акције. Руски медији били су позвани да сниме руске војнике како дистрибуирају хуманитарну помоћ у ратом разореним подручјима под контролом режима.¹¹¹⁹ Такође су постојали руски покушаји да руска страна посредује у локалним договорима између Асадовог режима на једној, као и сеоских старешина и клановских лидера у неким побуњеничким областима на другој страни, како би се ове области поново нашле под Асадовом контролом.¹¹²⁰ Ова врста руског деловања означила је проширење раније политике придобијања делова опозиције, када је покушано да се на Московској мировној конференцији, која није уродила плодом, успостави контрола над неким побуњеничким групацијама крајем 2014. и почетком 2015. године.¹¹²¹

Прве последице руске интервенције према архитектури регионалног поретка училе су се врло брзо. Асадов режим и његови савезници искористили су промену дипломатске климе, остваривши значајне добитке у првој половини 2016. године уочи и током нове рунде мировних преговора у Женеви, на велико незадовољство опозиције.¹¹²² Уз истовремену офанзиву из курдског кантона Африн, Асадова војска је окончала дуготрајну опсаду села Нубл и Захра у северном Алепу, чиме су пресечене виталне копнене везе побуњеника са Турском.¹¹²³ Пре тога, крајем јануара, последње побуњеничко упориште у провинцији Латакија, пало је у руке режима, као и једно важно село на југу 30. децембра претходне године, што је омогућило Асаду да учврсти контролу.¹¹²⁴ Још један знак увећаног утицаја Русије било је убиство Захрана Алуша, команданта побуњеника и блиског савезника Саудијске Арабије, у ваздушним нападима на Гуту у Дамаску на Божић.¹¹²⁵ До тренутка када је 27. фебруара ступило на снагу привремено „прекидање непријатељстава“, снаге лојалне Асаду оствариле су територијалне добитке,¹¹²⁶ а како је директорка одељења за Стратешке иницијативе у Институту за проучавање рата, Џенифер Кафарела (*Jennifer Cafarella*), закључила у свом извештају, руска интервенција „фундаментално је пореметила војну равнотежу у Сирији“.¹¹²⁷

Према Кристоферу Филипсу, руски стратешки приступ „Сиријском питању“ може се посматрати путем три међусобно повезана нивоа анализе, која обухватају домаћу, геостратегијску и регионалну економску компоненту.¹¹²⁸ Сматрамо да је војна интервенција као задатак имала учвршћивање руског утицаја на Блиском истоку, јер је показала да Русија

¹¹¹⁷ Anna Borshchevskaya, *Putin's War in Syria, Russian Foreign Policy and the Price of American's Absence*, op. cit., p. 71.

¹¹¹⁸ Christopher Phillips, *The Battle for Syria, International Rivalry in the New Middle East*, op. cit., p. 218.

¹¹¹⁹ Ibidem, p. 218.

¹¹²⁰ Ibidem, p. 218.

¹¹²¹ Ibidem, p. 218.

¹¹²² Ibidem, p. 219.

¹¹²³ Ibidem, p. 219.

¹¹²⁴ Ibidem, p. 219.

¹¹²⁵ Ibidem, p. 219.

¹¹²⁶ Ibidem, p. 219.

¹¹²⁷ Genevieve Casagrande, Christopher Kozak, and Jennifer Cafarella, "Syria 90-day Forecast: The Assad Regime", Available from: https://www.understandingwar.org/sites/default/files/Syria%2090%20Day%20Forecast%2024%20FEB%202016%281%29_1.pdf, (Accessed 29 March 2025).

¹¹²⁸ Christopher Phillips, *The Battle for Syria, International Rivalry in the New Middle East*, op. cit., p. 219.

поседује војну способност да интервенише ван својих граница, посебно у контексту њеног повлачења из Уговора *CFE*, како је изложено у преходном поглављу рада. Филипс тврди да је руска интервенција превазилазила само просту подршку Асадовом режиму и да је обухватала ширу геостратегијску визију државног врха Москве.¹¹²⁹ Она је била системски супротстављена намерама САД, које су јасно подразумевале смену Асадовог режима и које би са таквим развојем ситуације додатно учврстиле америчку послекладноратовску хегемонију на Блиском истоку.¹¹³⁰ Још неки аутори, попут Ане Боршчевске, сматрају да је војна кампања у Сирији имала више слојева, укључујући војни, дипломатски и унутрашњо–политички. Кампања је била заснована на ширем оквиру руске спољне политике, укључујући стратешке изазове у односима са САД и специфичне руске интересе у Сирији и региону Блиског истока.¹¹³¹

Путин је имао амбициозније циљеве од самог спречавања Асадовог пораза. Док је руска политика у Сирији од 2011. године у почетку била дефанзивна, како би осигурала да Русија сама по себи никада не постане мета западне подршке за смену режима, како је сукоб одмицао и како је постајала јаснија геополитичка ситуација Блиског истока, руски председник је уочио офанзивне предности.¹¹³² Дмитри Трењин из америчког Карнегијевог института тврди да је Путин, почевши од анексије Крима, започео процес руског напуштања постхладноратовског поретка којим су доминирале САД. Трењин тврди како је циљ био да Русија буде препозната као глобална суперсила равноправна са САД, а не подређена, као што је била у ранијем периоду.¹¹³³ У погледу региона Блиског истока, то је означило руске тежње ка ономе што Трењин назива „једнакошћу“ Русије и САД, као и представљање Русије као легитимног и одрживог савезника за регионалне владе на Блиском истоку.¹¹³⁴ Ова намера у одређеној мери може објаснити Путинову реторику против Исламске државе у Уједињеним нацијама, као и његова подршка стварању коалиције Ирана, Ирака и Сирије пред почетак саме руске интервенције.¹¹³⁵

Још једна важна геостратегијска компонента према анализи Кристофера Филипса, додуше са краткорочним трајањем, односила се на распоређивање руских војних снага у Сирији и демонстрације војне моћи, што је приморало САД да одустану од спровођења дипломатске изолације Путина, наметнуте након кризе у Украјини.¹¹³⁶ На маргинама Генералне скупштине Уједињених нација у септембру 2015. године, Обама и Путин одржали су први непосредни дијалог још од анексије Крима, а убрзо након тога САД су биле приморане и на сарадњу са Путиновом администрацијом, јер је она постала фактор који је оживео сиријски мировни процес.¹¹³⁷ Војна димензија московске стратегије показала је да је заустављање Запада у Сирији приоритет без преседана. Она је такође открила да је Русија извукла бројне поуке из сопствене историје, па су аналитичари блиски Кремљу, приватно признали да је приликом осмишљавања војне кампање, било кључно избећи понављање

¹¹²⁹ Филипс наводи да Путин „није симпатисао Асада“, Christopher Phillips, *The Battle for Syria, International Rivalry in the New Middle East*, op. cit., p. 219.

¹¹³⁰ Ibidem, p. 219.

¹¹³¹ Anna Borshchevskaya, *Putin's War in Syria, Russian Foreign Policy and the Price of American's Absence*, op. cit., p. 72.

¹¹³² Christopher Phillips, *The Battle for Syria, International Rivalry in the New Middle East*, op. cit., pp. 219-220.

¹¹³³ Ibidem, p. 220.

¹¹³⁴ Ibidem, p. 220.

¹¹³⁵ Ibidem, p. 220.

¹¹³⁶ Ibidem, p. 220.

¹¹³⁷ Са друге стране, дугорочно посматрано, руско војно ангажовање у Сирији донело је драгоцено искуство реформисаним руским ваздушним снагама. Након што су оне показале слабе резултате у рату у Грузији 2008. године, власти у Москви наредиле су значајне војне реформе и инвестиције у војне капацитете. Ibidem, p. 220.

сценарија из Авганистана, при чему су са тактичког становишта, поуке из Чеченије такође одиграле значајну улогу.¹¹³⁸

Власти у Москви схватиле су да у надметању са великим силама на глобалној сцени, војна интервенција у Сирији мора укључити технолошке иновације. Отуда, оружани системи које је Москва разместила у Сирији откривају њене крајње намере, које су подразумевале успостављање зоне забране приступа и онемогућавања деловања, односно распоређивање војне инфраструктуре која је за циљ имала ограничавање кретања и акције других актера.¹¹³⁹ Војни врх из Москве је годинама радио на развоју ове специфичне способности. Ограничење слободе деловања директно је повезано са стратегијом одвраћања. Историјска несигурност централне власти у Москви и трагање за тампон зонама, као и недоумице око тога које војне акције су офанзивне, а које дефанзивне, уклапају се у дискусију о распореду снага у ужем смислу, док се у ширем смислу уклапају у оквир стратегије одвраћања.¹¹⁴⁰

Руске војне активности у Сирији показале су како је њихова примарна функција била, поред очувања Асадовог режима, спровођење стратегије одвраћања Запада и САД.¹¹⁴¹ Након што је успоставила највиши степен безбедности на сопственој територији, у ширем контексту власти у Москви прошириле су лук покривености виталне зоне безбедности, која почиње на Арктику, а завршава се у Сирији.¹¹⁴² Дакле, ауторка Ана Боршчевскаја из тог разлога сматра да се сагледавање Сирије као продужетка овог дугог лука уклапа у конкретан образац руских циљева у одвраћању Запада, уз посебан фокус на јужни правац руске безбедносне стратегије.¹¹⁴³

Домаћа политичка динамика у Русији била је директно повезана са интервенцијом у Сирији. У складу са овом тврдњом, аутор Филипс сматра да је на унутрашњем плану Путин био узнемирен растућом цихадистичком претњом коју је представљао грађански рат у Сирији.¹¹⁴⁴ Русија је веровала да би, у случају пада сиријског режима, Исламска држава била најизгледнији кандидат за освајање полуга централне власти у Дамаску. Из тако посматране перспективе, напад на побуњенике који нису припадали ИСИС–у био је оправдан, јер су они представљали највећу претњу Асадовом режиму који је био бедем против преузимања власти Исламске државе.¹¹⁴⁵ Ово је важно разјаснити зато што власти у Москви нису правили велику разлику између идеологије ИСИС–а и различитих исламистичких група међу побуњеницима. За Путина је сав исламизам био синоним за цихадизам, чак и ако су поједине побуњеничке фракције попут Нусре, Ахрара или различитих огранака Муслиманског братства биле удаљене од ИСИС–а, њихове идеологије су, према руском гледишту, биле толико сличне да би се у будућности неминовно ујединиле.¹¹⁴⁶ У анализи везе са домаћим процесима, појачана руска

¹¹³⁸ Anna Borshchevskaya, *Putin's War in Syria, Russian Foreign Policy and the Price of American's Absence*, op. cit., p. 72.

¹¹³⁹ Ibidem, p. 72.

¹¹⁴⁰ Ibidem, p. 73.

¹¹⁴¹ На пример, готово одмах Русија је јасно показала намеру да одврати САД и Запад од већег ангажовања у Сирији. Сви делови система чувеног војног система С-400 стигли су за мање од недељу дана. Поред С-400 и контроле ваздушног простора, руски војни врх је убрзо поставио тактичке балистичке и крстареће ракете, као и напредне противбродске крстареће ракете, заокружујући све неопходне елементе у тзв. зони забране приступа. Ibidem, p. 74.

¹¹⁴² Ibidem, p. 73.

¹¹⁴³ Ibidem, p. 73.

¹¹⁴⁴ Christopher Phillips, *The Battle for Syria, International Rivalry in the New Middle East*, op. cit., p. 220.

¹¹⁴⁵ Ibidem, p. 220.

¹¹⁴⁶ Са 14 посто муслиманског становништва у Русији, Путинова администрација се плашила да би успех ИСИС–а или других цихадистичких група у Сирији могао подстаћи радикализацију и повезано насиље у самој Русији. Спречавање било какве исламистичке победе и уништење самопроглашеног калифата ИСИС–а имали су снажну унутрашњу логику. Поред тога, велики број руских држављана борио се у редовима побуњеника и ИСИС–а, који су често називани „Чеченима“. Ови борци били су међу првим странцима који су похрлили у Сирију 2012. године

војна моћ у Сирији увећала је Путинову популарност. Војне операције у Сирији су помогле да се пажња руске јавности преусмери са ослабљеним интензитетом сукоба у источној Украјини, где је Путинова подршка украјинским сепаратистима наилазила на потешкоће.¹¹⁴⁷ Поред тога, верске вође Руске православне цркве настојале су да учврсте домаћу подршку пружајући верску легитимност интервенцији, па су се могли приметити описи интервенције у виду „светог рата“ који ће заштитити сиријске хришћане угрожене од стране ИСИС–а.¹¹⁴⁸

У оквиру ширег приступа у Сирији, државни врх Русије наставио је да наглашава значај контроле у глобалном информационом простору. Посебно је деловао са циљем да онемогући главном противнику, Сједињеним Државама, приступ у коришћењу информација.¹¹⁴⁹ Поједини извештаји указивали су на руске нападе електронским ометањем америчких војника у Сирији. Ови напади могу бити подједнако озбиљни као и конвенционални напади, јер електронско ометање може спречити ефикасну самоодбрану, онемогућити јасно разумевање ситуације на бојном пољу и тиме довести до губитка способности командовања и управљања снагама у реалном времену.¹¹⁵⁰

Регионални стратешки и економски фактори играли су значајну улогу и они су представљали трећи ниво приступа у анализи руске интервенције. Русија је била погођена америчким и европским санкцијама због кризе у Украјини, као и наглим падом светске цене нафте, што је довело до смањења руске економије за 3,7 одсто у 2015. години.¹¹⁵¹ Покретање велике војне операције у Сирији, која је коштала најмање 4 милиона долара дневно, стога се на први поглед чинило неразумним. Међутим, испоставило се да је руска војна интервенција у Сирији била финансијски одржива, па је осим тога, у краткорочном смислу, она послужила као користан домаћи дистракциони фактор од растућих економских тешкоћа у Русији.¹¹⁵² Руски извоз оружја представљао је један од кључних стубова прихода са вредношћу од 15,5 милијарди долара у 2015. години, а повећање продаје оружја могло је делимично ублажити губитке радних места и прихода у другим секторима. Аналитичари су касније проценили да ће међународни купци, импресионирани војном интервенцијом, повећати руску куповину оружја за 6 до 7 милијарди долара.¹¹⁵³ На крају, сиријски режим је од 2011. године дуговао значајне новчане износе влади у Москви, укључујући најмање четири милијарде долара за неплаћене уговоре о набавци оружја, који би у случају Асадовог пораза пропали.¹¹⁵⁴

У једном тренутку током трајања интервенције, Русија је била испровоцирана од стране Турске, која је оборила престижни руски борбени авион, уз тврдњу да је нарушио ваздушни простор Турске, чиме су међусобни односи постали заоштрени.¹¹⁵⁵ Друга последица по руске билатералне односе у региону односила се на званичан став државног врха из Москве према Ирану. Поједини посматрачи су сматрали да се Русија сврстала уз иранску спољну политику, али нијансиранији аналитички приступ показује да је руска интервенција подједнако била усмерена како на управљање регионалном улогом Ирана, тако и на његову подршку руским потезима у регионалним односима.¹¹⁵⁶ Након више година напорних преговора, јула 2015.

и чинили неке од најефикаснијих борбених јединица. Путин је био одлучан у намери да што већи број њих елиминише или веже за фронт, како би спречио њихов насилни повратак у Русију. Christopher Phillips, *The Battle for Syria, International Rivalry in the New Middle East*, op. cit., pp. 220-221.

¹¹⁴⁷ Ibidem, p. 221.

¹¹⁴⁸ Ibidem, p. 221.

¹¹⁴⁹ Anna Borshchevskaya, *Putin's War in Syria, Russian Foreign Policy and the Price of American's Absence*, op. cit., p. 74.

¹¹⁵⁰ Ibidem, p. 74.

¹¹⁵¹ Christopher Phillips, *The Battle for Syria, International Rivalry in the New Middle East*, op. cit., p. 221.

¹¹⁵² Ibidem, p. 221.

¹¹⁵³ Ibidem, p. 221.

¹¹⁵⁴ Ibidem, p. 221.

¹¹⁵⁵ Ibidem, p. 222.

¹¹⁵⁶ Ibidem, p. 222.

године постигнут је свеобухватан споразум између Ирана и међународне групе о иранском нуклеарном програму. Одредбе споразума, обавезивале су Иран да смањи и реструктурира своје нуклеарне капацитете под спољним надзором у замену за постепено укидање западних економских санкција повезаних са нуклеарним програмом.¹¹⁵⁷ Док је Русија раније имала одређену полугу утицаја у односима са Ираном, будући да је била најсрдачнија чланица међународне групе за ирански нуклеарни програм, та предност је нестала јула 2015. године, услед чега је руководство Русије тражило нове начине да изврши утицај на Иран.¹¹⁵⁸ Иако је Русија у одређеној мери деловала пријатељски, руске власти биле су забринуте због иранског утицаја у Сирији јер је поткопавао државне институције, попут сиријске војске са којом је званична Москва сарађивала, у корист недржавних актера као што су Национална одбрамбена снага или Корпус исламске револуционарне гарде.¹¹⁵⁹

На крају истиче се како неокласични реализам објашњава природу руске интервенције на нивоу опажања руских државних лидера о спољним претњама које су могле бити системски формиране из правца региона Блиског истока. Према начелнику Генералштаба руске војске Герасимову, руско руководство веровало је како би Асадов режим био сломљен у року од неколико месеци, ако не и недеља, да Русија није интервенисала, услед чега је ова чињеница представљала један од кључних разлога за покретање војне акције.¹¹⁶⁰ Поред тога, државни врх у Москви закључио је да би колапс режима у Сирији имао озбиљне и неповратне последице по Русију. Посебно се сматрало да би пад Асада значио и победу снага транснационалног тероризма и повећану терористичку претњу по Русију, као и пружање легитимитета промени режима подржаној од стране Запада, што је представљало претњу националној безбедности Русије.¹¹⁶¹

Извештај РАНД институт наглашава да је одлука о интервенцији у Сирији била делимично мотивисана геополитичким добицима за које су руски лидери веровали да ће настати као последица интервенције саме по себи.¹¹⁶² Након анексије Крима и инвазије источне Украјине, Запад је Москви увео дипломатске и економске санкције. Интервенција у Сирији требало је да повећа руску преговарачку моћ у односима са Западом и врати Русију на место за главним столом међународне политике.¹¹⁶³ Или, како је то један истакнути руски аналитичар објаснио, „идеја је била да се Сирија искористи као преговарачки адут у односима са Западом“.¹¹⁶⁴ Руски војни званичници заговарали су заједничке антитерористичке операције са Сједињеним Државама у Сирији. Неколико саговорника у Москви истакло је како је напор да се Сирија искористи за побољшање односа са америчком администрацијом један од главних неуспеха ове интервенције, што снажно указује да је управо однос са САД био један од мотива за војно деловање у Сирији.¹¹⁶⁵

Упркос краткорочним предностима Путинових поступака постојали су ризици којима је требало пажљиво управљати. Највећи је био ризик од претераног ангажовања и увлачења у дуготрајан конфликт. Многи коментатори су приметили да је Путин желео да изведе сиријску кампању по узору на Други чеченски рат (1999–2000), када је употреба огромне војне силе довела до одлучујуће руске победе, али је сенка дуготрајног рата у Авганистану (1979–1989) такође стајала као упозорење.¹¹⁶⁶ У првих шест месеци сиријске кампање било је веома мало

¹¹⁵⁷ Christopher Phillips, *The Battle for Syria, International Rivalry in the New Middle East*, op. cit., p. 222.

¹¹⁵⁸ Ibidem, p. 222.

¹¹⁵⁹ Ibidem, p. 222.

¹¹⁶⁰ Samuel Charap, Elina Treyger, Edward Geist, *Understanding Russia's Intervention in Syria*, op. cit., p. 4.

¹¹⁶¹ Ibidem, p. 4.

¹¹⁶² Ibidem, p. 7.

¹¹⁶³ Ibidem, p. 7.

¹¹⁶⁴ Ibidem, p. 7.

¹¹⁶⁵ Ibidem, p. 7.

¹¹⁶⁶ Christopher Phillips, *The Battle for Syria, International Rivalry in the New Middle East*, op. cit., p. 223.

жртава, али да је тај број драматично порастао, трошкови операције се повећали или се појавила могућност да копнене трупе, укључујући нове регруте, могу бити распоређене, руска јавност могла је врло лако променити став. Поред тога, директним уласком у рат против ИСИС–а и других милитантних исламиста, Русија је постала примарна мета за домаће и међународне терористе, посебно из редова исламске заједнице.¹¹⁶⁷ Стога је за Москву било од кључне важности да своју војну интервенцију брзо претвори у политичку предност и средство полуге, као да и обезбеди повољан завршетак или барем деескалацију конфликта пре него што се развије сценарио дуготрајног рата без излазног решења.¹¹⁶⁸

5.3.1. Сједињене Америчке Државе, међународна заједница и руска интервенција у Сирији

Прва чињеница која се опажа у анализи односа западних савезника према руској интервенцији у Сирији, јесте упадљиво одсуство америчког учешћа у војном развоју догађаја. Приметан је такође недостатак интензивнијег дипломатског и економског утицаја САД у том периоду, све до почетка и покретања мировног процеса у Женеви средином 2016. године. У складу са наведеним, поједини аутори слажу се како је политика Обамине администрације од 2011. до 2016. године према Сирији изгледала као да се налазила у перманентном стању честих промена америчких циљева.¹¹⁶⁹ Истакнути извештаји тог периода представљају промене као резултат креирања спољне политике у окружењу које није нудило „добре опције“, или као коришћење различитих спољнополитичких програма у виду паравана који је требало да прикрије стварне америчке тежње.¹¹⁷⁰ Због тога су поједини аналитичари приметили како администрација Обаме није покушавала да пронађе решења за стратешке изазове које је Сирија представљала сама по себи у оквиру америчких националних интереса, нити је питање Сирије искористила као политичку прилику за јачање унутрашње политичке консолидације.¹¹⁷¹

Руска интервенција поклопила се са значајном променом става САД, који је показао већу спремност на компромис са Русијом у вези са Сиријом, па се чинило доста могуће како је Путин и препознао ову спремност приликом одлучивања о покретању војне акције.¹¹⁷² У време када Сједињене Државе нису намеравале да своју дипломатију подрже војним деловањем, Русија је управо то учинила како би испунила своје циљеве у Сирији. Обама је веровао да САД нису укључене у геополитичку борбу са Русијом у ширем смислу, а свакако не у Сирији.¹¹⁷³ До 2014. године, главни циљ САД у Сирији био је борба против ИСИС–а. Према једном објашњењу Александра Бика (*Alexander Bick*), директора за односе са Сиријом у америчком Савету за националну безбедност, администрација Барака Обаме је у великој мери руски интервенционизам посматрала кроз призму његовог потенцијалног утицаја на америчке интересе, а не кроз то како би могао ојачати регионални углед Русије на Блиском истоку.¹¹⁷⁴ Када је руска кампања почела, амерички државни врх пружио је одређен дипломатски простор Русији у евентуалној помоћи против Исламске државе. Међутим, Сједињене Државе никада нису сарађивале војно са Русијом у Сирији, због чега су практиковале политику деескалације

¹¹⁶⁷ Као наизглед директан одговор на руску интервенцију, ИСИС је преузео одговорност за бомбу која је експлодирала у руском путничком авиону који је 17. новембра 2015. полетео из Египта, усмртивши све 224 особе на лету, углавном руске туристе. Док је Путин одговорио пркосно, појачавајући ударе у Сирији, дуготрајна кампања терористичких напада на руске грађане код куће или у иностранству могла је такође променити јавно мњење. Christopher Phillips, *The Battle for Syria, International Rivalry in the New Middle East*, op. cit., p. 223.

¹¹⁶⁸ Ibidem, p. 223.

¹¹⁶⁹ Jonah Schulhofer-Wohl, “The Obama administration and civil war in Syria, 2011–2016: US presidential foreign policy making as political risk management”, op. cit., p. 517.

¹¹⁷⁰ Ibidem, p. 517.

¹¹⁷¹ Ibidem, p. 517.

¹¹⁷² Christopher Phillips, *The Battle for Syria, International Rivalry in the New Middle East*, op. cit., p. 223.

¹¹⁷³ Anna Borshchevskaya, *Putin’s War in Syria, Russian Foreign Policy and the Price of American’s Absence*, op. cit., p. 119.

¹¹⁷⁴ Ibidem, p. 119.

и биле усмерене на избегавање сукоба у који би могле бити увучене.¹¹⁷⁵ Веровало се да ће Русија у Сирији наићи на „тврђ орах“, што је такође утицало на америчко разматрање ситуације, како су то Обабини коментари сугерисали на почетку 2015. године. Посматрано у целисти, Обамина администрација није третирала руску интервенцију са озбиљношћу коју је заслуживала у смислу значаја за Сирију, читав регион и шире западне интересе који су се простирали далеко ван Блиског истока.¹¹⁷⁶

После Арапског пролећа 2011. године, неколико кључних момената у развоју догађаја довело је до промене приступа САД и западних савезника. Аутор Кристофер Филипс као први тренутак наводи ирански нуклеарни споразум и платформу „Заједнички свеобухватни план“ акције од 14. јула 2015.¹¹⁷⁷ Док су Израел, Саудијска Арабија и јастребови у Вашингтону упозоравали да ће Иран искористити споразум за јачање свог регионалног утицаја, посебно у Сирији, представници америчког државног врха и друге западне владе тврдили су да је споразум успешно спречио иранску пролиферацију нуклеарног наоружања на миран начин.¹¹⁷⁸

У међувремену, компаније са Запада почеле су да се позиционирају како би искористиле укидање санкција против Ирана. Иако је потпуни мир наставио да буде далека будућност, неке западне дипломате тврдили су да ће Иран након споразума бити склонији да учврсти свој регионални положај помажући у окончању рата у Сирији.¹¹⁷⁹ Ирански министар спољних послова, који је током преговора изградио одређен однос са америчким државним секретаром Џоном Керијем, у августу је доставио „мировни план“ Башару ел–Асаду, са циљем да подржи идеју о завршетку рата.¹¹⁸⁰ Други проблем за САД и западне државе била је континуирана претња и стратешка дистракција коју је представљао ИСИС. Европа и САД нашле су се на мети тероризма од стране ИСИС–а, делом због повратка својих држављана који су се раније придружили „калифату“ у Сирији, али и због грађана који су били индоктринирани путем пропаганде радикалних исламиста.¹¹⁸¹

Трећи фактор у погоршању ситуације у западним земљама била је изненадна и неочекивана мигрантска криза започета током лета 2015, знатно погоршана наглим порастом сиријских избеглица које су кренуле ка Европи. Број Сиријаца који су поднели захтев за азил у европским земљама скочио је са око 222 000 у децембру 2014. на око 800 000 у новембру 2015. године, иако се процењивало да је укупан број избеглица у реалности износио знатно више.¹¹⁸² Медијско извештавање о трагичним судбинама избеглица које су страдале приликом преласка преко Средоземног мора изазвало је јавну узбуну у неким круговима, док је у другим подстакло десничарску реакцију. Притисак на западне лидере да пронађу решење за Сиријски рат почео је да расте, а неки политичари и уредници медија позивали су на компромис са „мањим злом“, које у овом случају за Запад представљао Асадов режим.¹¹⁸³

Са друге стране, поједини аутори сматрају да је постојало више кључних компоненти Обамина политике према Сирији. Најпре, од почетног настојања да се створи политичка равнотежа у земљи, Обама је заузео непријатељски став према Асадовом режиму и радио је на

¹¹⁷⁵ Anna Borshchevskaya, *Putin's War in Syria, Russian Foreign Policy and the Price of American's Absence*, op. cit., p. 119.

¹¹⁷⁶ Ibidem, p. 119.

¹¹⁷⁷ Christopher Phillips, *The Battle for Syria, International Rivalry in the New Middle East*, op. cit., pp. 223-224.

¹¹⁷⁸ Ibidem, p. 224.

¹¹⁷⁹ Ibidem, p. 224.

¹¹⁸⁰ Ibidem, p. 224.

¹¹⁸¹ Ibidem, p. 224.

¹¹⁸² Ibidem, p. 224.

¹¹⁸³ Ibidem, p. 224.

његовом свргавању.¹¹⁸⁴ Из непријатељског става, као последица је проистекла америчка политика наоружавања режимске опозиције.¹¹⁸⁵ Комплементарно овом процесу, рад Обамина администрације на спречавању развоја сиријског хемијског наоружања изврсно је пружао подршку америчким напорима ка организовању опозиције. На крају, сви наведени елементи налазили су се у функцији прокламоване америчке борбе против тероризма на Блиском истоку.¹¹⁸⁶ Од 2013. године, када су се појавили британски, француски и амерички извештаји о употреби хемијског оружја против опозиционих група, Обама је заоштрио непријатељство према Асаду. Непосредно након напада, САД су изгледале спремне да употребе војну силу против сиријског режима. Велики обим Асадовог напада, као и његова временска калкулација након што је Обамина администрација раније те године указала да је Асад прегазио „црвену линију“, утицали су на јавну америчку реакцију.¹¹⁸⁷ Међутим, амерички покушај да створи ширу међународну коалицију у војној борби против режима у Сирији, наишао је на руски вето у Савету безбедности Уједињених нација.¹¹⁸⁸

Након неуспеха у УН, западни савезници, попут Британије и Канаде, нису успели да обезбеде подршку домаћих политичких институција за напад на Сирију. Са друге стране, Обама је обзнанио своју одлуку о почетку америчких војних удара на Асадов режим, али је намеравао да за спровођење војне интервенције добије формални акт одобрења од Конгреса.¹¹⁸⁹ Упркос негативном расположењу републикански већинског Представничког дома, Сенат је први одобрио овлашћење. Међутим, коначни расплет је уследио након изјаве државног секретара Керија, у којој је тврдио како је могуће избећи америчку интервенцију у Сирији, уколико Асад преда хемијско оружје.¹¹⁹⁰ Изјаву је дипломатски искористила Русија, наговестивши светској јавности како је такав развој ситуације заиста могућ. Међутим, након тога, Обама је замолио лидере Конгреса да одложе гласање о одобрењу употребе силе како би Сједињене Државе спровеле дипломатске инструменте.¹¹⁹¹ На тај начин, САД су одустале од војне интервенције, при чему је Гидеон Роуз целокупан процес артикулације Обамина политике окарактерисао као „стидљиву импровизацију“.¹¹⁹² Обамину неодлучност, као и чињеницу да није реаговао на системски очекиван начин, објашњава теорија неокласичног реализма, посебно постулати које је изложио Рандал Швелер. Наиме, према ауторовом схватању, концепт „недовољног балансирања“ (енгл. *underbalancing*) односи се на ситуације у којима лидери држава не реагују адекватно или правовремено на спољне претње упркос очигледним структурним притисцима међународног система, који би сагласно са теоријским претпоставкама неокласичног реализма, ипак требало да их подстакну на стратегију балансирања.¹¹⁹³ Додатну подршку за тврдњу о Обаминам оклевању пружа поменути извештај РАНД института, према чијој је анализи руска интервенција изненадила чак и најближе посматраче руске спољне и безбедносне политике.¹¹⁹⁴

¹¹⁸⁴ Jonah Schulhofer-Wohl, “The Obama administration and civil war in Syria, 2011–2016: US presidential foreign policy making as political risk management”, op. cit., p. 523.

¹¹⁸⁵ Према наводима Њујорк Тајмса, САД су тајно започеле да наоружавају Асадову опозицију од 2012. године, посредством својих регионалних савезника. Иако су у јавности одбацивали такве тврдње, амерички званичници су признали да су пружили подршку својим савезницима да помогну изградњу побуњеничке инфраструктуре и оснаже њихов кредибилитет. Ibidem, p. 523.

¹¹⁸⁶ Ibidem, p. 523.

¹¹⁸⁷ Државни секретар Џон Кери том приликом је истакао „како ће нам свима историја судити ако затворимо очи пред самовољном употребом оружја за масовно уништење од стране диктатора“. Ibidem, p. 526.

¹¹⁸⁸ Ibidem, p. 527.

¹¹⁸⁹ Ibidem, p. 527.

¹¹⁹⁰ Ibidem, p. 527.

¹¹⁹¹ Ibidem, pp. 527-528.

¹¹⁹² Gideon Rose, “What Obama Gets Right, Keep Calm and Carry the Liberal Order On”, *Foreign Affairs*, vol. 94, no. 5, September-October 2015, p. 10.

¹¹⁹³ Randall L. Schweller, “Unanswered Threats, A Neoclassical Realist Theory of Underbalancing”, op. cit., pp. 168-169.

¹¹⁹⁴ Samuel Charap, Elina Treyger, Edward Geist, *Understanding Russia's Intervention in Syria*, op. cit., p. 1.

Епилог тадашње кризе у Сирији догодио се у преговорима у Женеви, када су САД и Русија убрзо постигле споразум о уништењу сиријског хемијског наоружања. Договор је подразумевао да сиријски режим пријави залихе хемијског оружја, док би Организација за забрану хемијског оружја вршила инспекције и надгледала уништавање опреме. Пријављене залихе транспортоване су у иностранство и уништене су под међународним надзором, чиме је заједнички план Русије и САД испуњен у јуну 2014. године.¹¹⁹⁵

Након преговора у Женеви и пошто је Путин у септембру 2015. године подигао улог на ратни ниво на који Обамина администрација није била спремна, било је неопходно попуштање руководиоца западних земаља. Политика САД и европских савезника према Сирији, успостављена од лета 2011. године, почела је да се крњи и наговестила је урушавање поретка на Блиском истоку.¹¹⁹⁶ Најпре, Иран је позван да учествује у мировним преговорима. Државни секретар Џон Кери се састао са Сергејом Лавровим и министрима спољних послова Турске и Саудијске Арабије у Бечу крајем октобра 2015. године како би припремили нове међународне мировне преговоре о Сирији.¹¹⁹⁷ На инсистирање Лаврова, Иран је позван на разговоре 30. октобра у Бечу, што је чак и саудијски министар спољних послова невољно прихватио, напомињући да жели додатно да провери да ли Иран може одиграти конструктивну улогу.¹¹⁹⁸ Након ових позитивних корака, 14. новембра одржан је нови састанак у Бечу, на којем је формирана Међународна група за подршку Сирији, коју су чинили Арапска лига, Кина, Египат, ЕУ, Француска, Немачка, Иран, Ирак, Италија, Јордан, Либан, Оман, Катар, Русија, Саудијска Арабија, Турска, Уједињени Арапски Емирати, Велика Британија и САД. Иако су сами Сиријци били упадљиво одсутни са преговора, ова група је по први пут у скоро пет година сукоба признала да је за мирно решење рата у Сирији потребан консензус свих међународних актера укључених у конфликт.¹¹⁹⁹

Након вишегодишње непријатељске политике према Асаду, британски министар спољних послова Филип Хамонд почетком октобра 2015. године, испред западних земаља изјавио је да постоји могућност да Асад остане на положају титуларног шефа државе још три месеца, али под условом да се не кандидује за нови мандат.¹²⁰⁰ Током разговора у Бечу, САД и Русија и даље су се разилазиле у ставовима поводом Асадове политичке будућности, али су за разлику од неких ранијих сусрета, Сергеј Лавров и Џон Кери упадљиво настојали да умање билатералне несугласице двеју сила како би мировни процес могао да се започне.¹²⁰¹ Међутим, као упадљив знак промене међународног опажања о равнотежи снага у Сирији у корист Русије, налази се јавна изјава државног секретара Џона Керија у децембру, када је признао да „Сједињене Државе и наши партнери не траже такозвану промену режима“.¹²⁰² Иако су амерички државни руководиоци касније појаснили да изјава Керија значи да Асад не мора да напусти Сирију одмах првог дана након промене власти, политичка „штета“ према америчким интересима већ је била учињена.¹²⁰³

Руско руководство сматрало је да води политику на нивоу великих светских сила и непрестано је упућивало позиве Америци за стварањем мултиполарног света.¹²⁰⁴ Пре руске

¹¹⁹⁵ Jonah Schulhofer-Wohl, “The Obama administration and civil war in Syria, 2011–2016: US presidential foreign policy making as political risk management”, op. cit., p. 528.

¹¹⁹⁶ Christopher Phillips, *The Battle for Syria, International Rivalry in the New Middle East*, op. cit., p. 224.

¹¹⁹⁷ Ibidem, p. 224.

¹¹⁹⁸ Ibidem, p. 224.

¹¹⁹⁹ Ibidem, pp. 224–225.

¹²⁰⁰ Ibidem, p. 225.

¹²⁰¹ Ibidem, p. 225.

¹²⁰² Ibidem, p. 225.

¹²⁰³ Ibidem, p. 225.

¹²⁰⁴ Anna Borshchevskaya, *Putin’s War in Syria, Russian Foreign Policy and the Price of American’s Absence*, op. cit., p. 119.

интервенције у Сирији, администрацији Барака Обаме била је потребна руска сарадња за нуклеарни споразум са Ираном, који се налазио у центру великостратешких Обаминих планова за смањење америчког ангажмана на Блиском истоку.¹²⁰⁵ Уверење да Путин и његов најближи круг могу бити конструктивни партнер по питању регулисања нуклеарног споразума, како ће се испоставити, представљало је грешку Обамине администрације, услед чега је Сирија постала регион где су америчка и руска страна одржавале међусобно ривалство.¹²⁰⁶

У даљем развоју догађаја поводом „Сиријског питања“, мултилатерални састанци у Бечу припремили су терен за нову рунду мировних преговора. Чланови поменуте Међународне групе за подршку Сирији објавили су заједничко саопштење 30. октобра 2015. године у којем су навели да су „јединство, независност, територијални интегритет и секуларни карактер Сирије фундаментални“, да државне институције морају остати нетакнуте, да се морају уложити напори да се оконча рат и да би требало да почне „политички процес који воде грађани Сирије“.¹²⁰⁷ Међународна група за подршку Сирији издала је изјаву 14. новембра у којој су начела додатно разрађена, при чему се обавезала на подршку политичкој транзицији у Сирији, која би била заснована на Женевском комуникеу из 2012. године.¹²⁰⁸ Након тога је Савет безбедности УН 18. децембра, укључујући Кину и Русију, једногласно усвојио „Резолуцију 2254“, која је подржала саопштења из Беча од 30. октобра и 14. новембра.¹²⁰⁹ Ова резолуција поставила је амбициозан циљ да мировни преговори почну у року од месец дана, при чему би шест месеци касније била формирана прелазна сиријска влада. Резолуција је позвала на израду новог устава и одржавање демократских избора, које би организовале УН и у којима би учествовала сиријска дијаспора и избеглице, али би приступ био забрањен ИСИС–у.¹²¹⁰ Међутим, резолуција није експлицитно захтевала од Башара ел–Асада да напусти место председника.¹²¹¹

Ово је подстакло талас дипломатских активности, али многа спорна питања између спољних актера остала су нерешена. Резолуција није прецизирала да ли би Асад могао бити укључен у транзицију након шест месеци, нити да ли би могао да се кандидује на изборима 2017. године. Ово дугогодишње спorno питање било је одложено у недоглед, при чему су се многи присећали да је управо оно довело до пропасти преговора у Женеви 2012. године.¹²¹² Тело које би представљало опозицију на било којим преговорима формирано је у Ријад у Саудијској Арабији неколико дана раније, али су се појавила питања о његовом ауторитету над целом опозицијом, посебно након што је Русија формално оспорила његов састав. Штавише, као и на претходним мировним конференцијама, остало је нејасно да ли су Асад или његови савезници заиста били озбиљни у погледу преговора.¹²¹³

Постојале су очигледне разлике у тумачењу „Резолуције 2254“ Уједињених нација. Разлике у руској и америчкој интерпретацији резолуције и будућности Сирије биле су нарочито упадљиве у супротстављеним изјавама које су након њеног усвајања дали Џон Кери и Сергеј Лавров. Кери је нагласио Асатову одговорност, истичући да је он „изгубио способност и

¹²⁰⁵ Anna Borshchevskaya, *Putin's War in Syria, Russian Foreign Policy and the Price of American's Absence*, op. cit., p. 119.

¹²⁰⁶ Ibidem, p. 119.

¹²⁰⁷ Christopher Phillips, *The Battle for Syria, International Rivalry in the New Middle East*, op. cit., p. 225.

¹²⁰⁸ Коминике је подразумевао рад на имплементацији свеобухватног примирја чим режим и опозиција предузму почетне кораке ка транзицији под окриљем УН, као и одржавање формалних преговора између представника режима и опозиције, при чему је специјални представник УН добио задатак да одреди ко би требало да представља опозицију. Ibidem, p. 225.

¹²⁰⁹ Ibidem, p. 225.

¹²¹⁰ Ibidem, p. 225.

¹²¹¹ Anna Borshchevskaya, *Putin's War in Syria, Russian Foreign Policy and the Price of American's Absence*, op. cit., p. 120.

¹²¹² Christopher Phillips, *The Battle for Syria, International Rivalry in the New Middle East*, op. cit., p. 225.

¹²¹³ Ibidem, p. 226.

кредибилитет да уједини своју земљу“.¹²¹⁴ Насупрот томе, Лавров се позивао на „сиријски инклузивни дијалог који је требало да воде сами Сиријци“, па Ана Боршчевскаја сматра да ову изјаву Лаврова можемо тумачити читањем „између редова“, јер је имплицирала укључивање председника Асада у мировни процес.¹²¹⁵ Руски министар спољних послова додао је такође да је усвајање резолуције „означио одговор на покушај наметања спољног решења за Сирију“, што је још један омиљен руски наратив који је оптуживао САД и њихове савезнике за сиријску трагедију, уместо самог Асада.¹²¹⁶ На крају, она је закључила како су јасне разлике између Русије и Сједињених Држава остале непромењене. Резолуција УН није променила ништа у погледу њихових билатералних односа, али је са усвајањем документа у наведеном облику, додатно извршена легитимизација руског тумачења конфликта у Сирији.¹²¹⁷

Строги распоред „Бечког процеса“ створио је осећај хитности да се опозиција поново уједини у једно одрживо тело. Саудијска Арабија, уз значајну подршку САД, организовала је конференцију у Ријаду од 10. до 12. децембра 2015. године с циљем да окупи различита спољна политичка тела заједно са „умереним“ оружаним групама. Резултат је било формирање Вишег преговарачког комитета од 34 члана који би припремио мировну платформу за преговоре у Женеви.¹²¹⁸ Међутим, ниједан од кључних актера није био саставни део комитета, што је оспоравало његов политички легитимитет у процесу усвајања одлука. Искључење појединих групација у овом комитету на захтев Турске, попут сиријског огранка Радничке партије Курдистана, показало је да реалну снагу у конфликту поседује свега неколико држава. Власти у Анкари све више су се налазиле у тројном сукобу са ИСИС–ом и Радничком партијом Курдистана, услед чега су се придружиле америчкој кампањи против Исламске државе.¹²¹⁹

Сједињене Државе су успеле да изврше притисак на Виши преговарачки комитет како би он учествовао у трећој рунди преговора у Женеви, иако је комитет показао незадовољство чињеницом да његови услови уочи мировних разговора нису били испуњени.¹²²⁰ На овом примеру се може приметити америчко–руско ривалство јер се Русија отворено противила учешћу појединих групација у оквиру комитета, па је чак његовог главног преговарача у Женеви означила као предводника терористичке групе.¹²²¹ Поред тога, Русија је захтевала и добила пристанак осталих сила, да у преговорима учествује Сиријски демократски фронт, који је очигледно уживао руску подршку, те су коначни мировни преговори започели 1. фебруара 2016. године у Ријаду.¹²²²

Разговори о миру уопште се нису одвијали на конструктиван начин, при чему су забележена многа одступања од заштите права цивила. Преговори су спасени када су САД и Русија коначно пристале да спроведу други део ранијих споразума који се односио на полазну ставку о општем сиријском примирју. Сергеј Лавров и Џон Кери су се 11. фебруара састали у Минхену (дан пред почетак годишње Минхенске безбедносне конференције, прим. аут.) и договорили „прекид непријатељстава“, који је ступио на снагу 27. фебруара.¹²²³ Споразум није формално назван „примирјем“ јер је обухватао само одређене регионе. Подручја под

¹²¹⁴ Anna Borshchevskaya, *Putin's War in Syria, Russian Foreign Policy and the Price of American's Absence*, op. cit., p. 121.

¹²¹⁵ Ibidem, p. 121.

¹²¹⁶ Ibidem, p. 121.

¹²¹⁷ Ibidem, p. 121.

¹²¹⁸ Christopher Phillips, *The Battle for Syria, International Rivalry in the New Middle East*, op. cit., p. 226.

¹²¹⁹ Међутим, као што је Русија тврдила да бомбардује ИСИС, док је примарно гађала позиције побуњеника против Асада, тако је и Турска у својој наводној кампањи против ИСИС–а више бомбардовала положаје својих противника у Ираку, што је изазвало даље одмазде курдских групација унутар Турске. Ibidem, pp. 226-227.

¹²²⁰ Ibidem, pp. 227-228.

¹²²¹ Ibidem, p. 228.

¹²²² Ibidem, p. 228.

¹²²³ Занимљива је чињеница да је прекид договорен тек након што је руска офанзива у Алепу, потпомогнута Асатовим снагама остварила своје непосредне војне циљеве. Ibidem, p. 228.

контролом Исламске државе остала су изван договора, чиме су напади на те територије од стране Асадовог режима, побуњеника, руских или америчких снага и даље остали „леgitимни“ циљеви.¹²²⁴

Прекид сукоба под овим условима био је далеко од савршеног. САД и Русија су се договориле да надгледају покушај спровођења примирја. Ипак, упркос извештајима о кршењима са обе стране, државни секретар Џон Кери је тврдио да је након две недеље забележено смањење насиља за 80–90%.¹²²⁵ У областима које су и даље биле под контролом опозиције, демонстранти су се вратили на улице како би осудили Асада. Многи у побуњеничким подручјима искористили су примирје да протестују против *Нусре* (огранка ИСИС–а у Сирији, прим. аут.), како би оспорили наратив да већина цивила у опозиционим областима подржава радикалне групације.¹²²⁶ Међутим, уско придржавање техничких детаља у америчко–руским односима омогућило је одлучиоцима у Москви да „манипулишу“ међународним системом у своју корист. У прилогу ове тврдње коју износи, ауторка Ана Боршчевска сматра да је у војном контексту у Сирији, овај приступ постао очигледан кроз такозвани механизам деескалације.¹²²⁷ Првобитно успостављен у октобру 2015. године, а додатно ојачан две године касније, процес деескалације требало је да представља отворен и ограничен канал комуникације између Вашингтона и Москве како би се избегли сукоби и опасне ситуације.¹²²⁸ Ауторка износи оптужбе како је руски државни врх искористио овај неформални договор како би закомпликовао и ограничио деловање Сједињених Држава и њихових партнера, пре свега организације *Сиријска демократска снага*, истовремено тврдећи да је дипломатским каналима упућивао јавна упозорења о својим ваздушним, артиљеријским и ракетним нападима.¹²²⁹

Са друге стране, аутор Кристофер Филипс сматра како је примирје од 27. фебруара било директна последица руске интервенције у Сирији, с обзиром на то да су сви претходни покушаји да се дође до смиривања грађанског конфликта били узалудни јер није постојао спољни политички или војни притисак, попут руског притиска 2015. године.¹²³⁰ Додатно, он даље тврди како је Путиново војно укључивање приморало сиријску опозицију да тражи компромис из страха, при чему је званична Москва добила реалну полуку утицаја којом је изнудила поштовање примирја. Путин је уложио међународни политички капитал како би осигурао успех прекида непријатељстава, лично телефонирајући регионалним лидерима, укључујући Асада, краља Салмана, Роханија и Нетањахуа.¹²³¹ Као резултат неочекиваног, али ограниченог успеха прекида непријатељстава, стране су се сложиле да наставе преговоре у Женеви 14. марта. У изненађујућем потезу, Путин је потом најавио да су војни циљеви његове

¹²²⁴ Највећа неизвесност била је у погледу територија под контролом Нусре, јер је тај огранак Ал-Каиде био дубоко укоренjen међу другим побуњеничким групама, нарочито у Идлибу. Опозиција је страховала да ће Русија и режим користити ову рупу у договору како би наставили нападе на њихове положаје, тврдећи да гађају Нусру. С обзиром на бруталност офанзива, побуњеничке снаге су биле дубоко скептичне да је овај договор ишта више од маневра за консолидацију режима пре следећег напада. Christopher Phillips, *The Battle for Syria, International Rivalry in the New Middle East*, op. cit., p. 228.

¹²²⁵ Сиријска организација за људска права касније је саопштила да је месец дана након примирја био најмањи број цивилних жртава од новембра 2011. године. Западни медији су приказивали снимке становника у Дамаску под контролом режима како уживају у ретким тренуцима мира и нормалности. Ibidem, p. 229.

¹²²⁶ Ibidem, p. 229.

¹²²⁷ Anna Borshchevskaya, *Putin's War in Syria, Russian Foreign Policy and the Price of American's Absence*, op. cit., p. 75.

¹²²⁸ Ibidem, p. 75.

¹²²⁹ Ibidem, p. 75. У прилог оптужби, ауторка наводи изјаву бившег официра америчке војске Роберта Хамилтона, који је током 2017. године управљао америчким каналом за деескалацију. Он је тврдио да су Руси често контактирали Американце и наводили да су учили припаднике ИСИС-а на одређеној локацији, давали координате и изводили нападе, али опасно близу положаја припадника Сиријске демократске снаге. Ibidem, p. 75.

¹²³⁰ Christopher Phillips, *The Battle for Syria, International Rivalry in the New Middle East*, op. cit., p. 229.

¹²³¹ Ibidem, p. 229.

операције постигнути и да ће „главни део нашег војног тима почети повлачење из Сиријске Арапске Републике колико сутра“.¹²³²

Ова одлука изазвала је недоумицу код западних и регионалних посматрача, слично као што је и сам почетак руске интервенције изненадио заинтересовану јавност на Западу. Из тог разлога, Кристофер Филипс је у свом раду поставио хипотетичка питања, у смислу да ли је Путин на овај начин покушавао да максимализује свој утицај над Асадом, показујући да је руска војна интервенција ограничена и да у том случају, Асад мора озбиљно да схвати мировне преговоре, док је са друге стране, овај потез можда био сигнал упућен САД како је Москва заиста и посвећена мировном процесу.¹²³³ Поврх тога, појавила се убедљива интерпретација неких аналитичара, која је сматрала да се радило о Путиновом тактичком маневру. Према њој, Русија није смањивала своје војне присуство у Сирији, већ је желела да умањи међународне критике због бомбардовања цивилних циљева и да смањи узнемиреност руских грађана унутар своје земље према проблему могућег непотребног додатног увлачења у Сиријско питање.¹²³⁴ Сматрало се да је овај потез могао бити усмерен на домаћу руску јавност, јер се желело ублажавање страха од продужене војне ангажованости, како би Путин прогласио тријумф своје спољне политике уочи државних парламентарних избора у септембру 2016.¹²³⁵

У марту 2016. године, када је у западним медијима доминирало најављено руско повлачење из Сирије, новине Њујорк Тајмс (*The New York Times*) известиле су како је према речима америчких званичника, председник Путин „дошао до прекретнице у својој кампањи, где су трошкови кампање у Сирији, како на домаћем тако и на међународном нивоу надмашили евентуалне добитке“.¹²³⁶ Две године касније, саветник председника Доналда Трампа за националну безбедност Џон Болтон, изјавио је да је Русија остала „заглављена“ у Сирији.¹²³⁷

Убрзо након најављеног „повлачења“ из интервенције, руске снаге су започеле нову велику војну офанзиву, помажући режимским трупам да крајем марта поврате Палмиру од Исламске државе. Држећи своје ривале у неизвесности, Путин је проценио да може извући максимум и од Запада и од Асада, остављајући што више отворених могућности за испуњавање руских интереса.¹²³⁸ У интересе је свакако спадало прекидање изолације Русије у односима са САД, што се и остварило, јер је на међународном плану уклоњен застој у односима са државним врхом Америке настао након кризе у Украјини и додатно је ојачао глобалну, али и регионалну позицију Русије.¹²³⁹ Поред наведеног, Русија је спречила потенцијални колапс Асадовог режима и покренула је мировни процес заснован на руском моделу, који је укључивао Иран и није нужно захтевао Асадов брзи одлазак, што су све стране прихватиле на крају. Путин је такође појачао утицај на сиријски режим, достигавши ниво упоредив са руским утицајем на Иран, што је било први пут од почетка рата.¹²⁴⁰

Међутим, дугорочне неизвесности и претње нису нестале. Русија је у Сирију уложила велики политички и војни капитал, па би сваки развој догађаја у којем би се догодио пад

¹²³² Christopher Phillips, *The Battle for Syria, International Rivalry in the New Middle East*, op. cit., p. 229.

¹²³³ Ibidem, pp. 229-230.

¹²³⁴ Ibidem, p. 230.

¹²³⁵ Ibidem, p. 230.

¹²³⁶ Anna Borshchevskaya, *Putin's War in Syria, Russian Foreign Policy and the Price of American's Absence*, op. cit., p. 2.

¹²³⁷ Ibidem, p. 2.

¹²³⁸ Christopher Phillips, *The Battle for Syria, International Rivalry in the New Middle East*, op. cit., p. 230.

¹²³⁹ Ibidem, p. 230.

¹²⁴⁰ Ibidem, p. 230.

Асадовог режима у којем државни врх у Москви није могао да има контролу над тим процесом, поништио сав руски кредибилитет у међународним односима стечен војном интервенцијом.¹²⁴¹

Под званично публикованим оквиром „Резолуције 2254“ и саопштења из Женева, Путинова администрација промовисала је руску визију за регулисање Сиријског питања. Она је подразумевала смањење улоге мировних преговора које су водиле заливске државе и створила алтернативни дипломатски оквир у којем није било места за Сједињене Државе.¹²⁴² Додуше, организатори тог процеса су позивали америчке дипломате, понекад у последњем тренутку, што је отежавало прихватање позива одлучиоца из Вашингтона. Повремено су и Американци учествовали као посматрачи. Међутим, било је очигледно да је овај процес имао за циљ да маргинализује Сједињене Државе и Женевски процес, док је истовремено задобио међународни легитимитет.¹²⁴³

Упркос јавном задовољству руског председника, рат у Сирији још увек није био одлучно завршен у његову корист, а дугорочне опасности, које су укључивале постепено продубљивање војног ангажовања, могућност да Русија остане заробљена у замрзнутом конфликту, као и могућности за терористичке одмазде на домаћој територији, и даље су биле реална претња.¹²⁴⁴ Према неким ауторима, основна безбедносна дилема у руским стратегијским разматрањима остала је иста као и она која је постојала за време Совјетског Савеза, изузимајући висок значај које нуклеарно оружје има у међународним односима. Највећа претња копненој моћи Русије јесте способност поморских удара које америчка ратна морнарица има на располагању за употребу у могућем конфликту великих сила.¹²⁴⁵ Путинова Русија је доследно и са изузетном одлучношћу тражила начин да превазиђе овај изазов. Руска војска придавала је посебан значај почетном периоду рата, јер је сматрала да није могла да парира Западу у ресурсима, услед чега се усредредила на „императив брзог маневра и удара како не би изгубила стратешку иницијативу“.¹²⁴⁶ Када је септембра 2015. године државни врх у Москви преузео вођство у стратешкој иницијативи у Сирији, при чему је новостворени руски положај пружио погодније могућности за војну пројекцију силе, тиме је у некој мери поткопан глобални димет америчких оружаних снага.¹²⁴⁷ Стога, руска интервенција у Сирији је од самог почетка означавала доста више од питања уређења саме Сирије. Годинама је западни војни приступ занемаривао важност Медитерана као геополитичке арене у којој се надмећу велике силе, што су руски војни планери умели да искористе.¹²⁴⁸

Уколико се регионални односи Блиског истока посматрају из перспективе јастребова у Вашингтону, Обама је сносио део кривице јер је дозволио да се сукоби разбукте и прошири нестабилност. Гидеон Роуз је у тексту у часопису *Foreign Affairs*, закључио како је америчко повлачење из Ирака, али и одсуство америчке интервенције у Сирији, довело до успона

¹²⁴¹ Кристофер Филипс упоређује ову хипотетичку ситуацију са администрацијом Џорџа Буша Млађег и наводи да је оптимистична изјава Џорџа Буша, у којој каже како је „мисија завршена“ након инвазије на Ирак 2003. године била испразна, јер су убрзо САД упале у дуготрајну и безизлазну окупацију, па је тако и сам Путин ризиковао да се нађе у сличној ситуацији у Сирији. Christopher Phillips, *The Battle for Syria, International Rivalry in the New Middle East*, op. cit., p. 230.

¹²⁴² Anna Borshchevskaya, *Putin's War in Syria, Russian Foreign Policy and the Price of American's Absence*, op. cit., p. 123.

¹²⁴³ Сиријски писац и новинар Хасан Хасан приметио је тада како „Русија жели војно решење прерушено у политичко“. Ibidem, p. 123.

¹²⁴⁴ Christopher Phillips, *The Battle for Syria, International Rivalry in the New Middle East*, op. cit., p. 230.

¹²⁴⁵ Anna Borshchevskaya, *Putin's War in Syria, Russian Foreign Policy and the Price of American's Absence*, op. cit., p. 71.

¹²⁴⁶ Ibidem, p. 71.

¹²⁴⁷ Ibidem, p. 71.

¹²⁴⁸ Ibidem, p. 71.

Исламске државе.¹²⁴⁹ Осврћући се на историју региона, Роуз је у тексту подвукао закључак председника Обаме, према којем унутрашњи проблеми региона нису били ни лако решиви, нити је била његова (Обамина, *прим. аут.*) улога да их решава. Како је приметио бивши званичник Обамина администрације Филип Гордон: „У Ираку су САД интервенисале и окупирале земљу, а резултат је била скупа катастрофа. У Либији су САД интервенисале, али нису окупирале Либију и резултат је била скупа катастрофа. У Сирији, САД нису интервенисале, нису ни окупирале земљу и резултат је опет скупа катастрофа“.¹²⁵⁰ Ипак, без обзира на апологетски став који провејава у тексту, Гидеон Роуз је у грешке Обамина спољне политике сврстао председников став према „црвеним линијама“ у вези са употребом хемијског оружја у Сирији.¹²⁵¹ Роузу се није допала „лежерна“ Обамина најава како ће спречити Сирију у набавци хемијског наоружања. Он је осудио Обамино оклевање у испуњавању овог циља, док је посебно критиковао председникову изјаву изречену у паници, којом је одлуку о америчкој политици према сиријском хемијском оружју делегирао Конгресу. На крају, Роуз је сматрао како је Обамина процес формулисања одлуке о деловању у Сирији представљао студију случаја о аматерској импровизацији.¹²⁵²

Бечки процес и примирје које је резултирало, сугерисали су да су побуњеници и њихови спољни савезници, посебно оличени у Сједињеним Државама, били принуђени на преговоре. Овај процес извео је рат из стања застоја, при чему је Асадов режим добио нови полет и повратио територије од побуњеника и од Исламске државе. Са друге стране, САД и Саудијска Арабија успеле су да оформе уједињенију опозицију Асадовом режиму више него икада раније путем Вишег преговарачког комитета, али су као последицу тога први пут прихватиле Иран у преговарачком процесу, чија влада је тиме побољшала свој статус у регионалној политици.¹²⁵³

Један од ретких директних војних потеза САД на територији Сирије одиграо се током септембра 2014. године, када Русија још није наговештавала могућу војну интервенцију. Тада је америчка војска извршила бомбардовања оних области за које је војни врх тврдио да припадају снагама Исламске државе.¹²⁵⁴ Домаћа политичка расправа у Вашингтону тада је била усмерена на могућу директну војну акцију САД против Исламске државе у Ираку и њеним упориштима у Сирији. Доносиоци одлука разматрали су начине за супротстављање претњи коју је радикална исламска држава представљала по стабилност Ирака, али не и Сирије у том периоду.¹²⁵⁵ Током лета 2014. године, амерички и европски медији били су усредсређени на деловање радикалних исламиста, при чему је убиство двојице америчких талаца у Сирији средином августа, у знак одмазде за америчке ваздушне ударе на северу Ирака, изазвало снажан притисак јавности за предузимање војне акције. Десетог септембра, председник Обама објавио је да су Сједињене Државе формирале војну коалицију за нападе на Исламску државу у Ираку и Сирији,¹²⁵⁶ али како је напоменуто у претходном поглављу, ова коалиција представљала је само јавну декларацију западних савезника, без конкретнијег деловања.¹²⁵⁷

Природа америчких ваздушних удара у Сирији јасно је показала примат борбе против тероризма у сиријској политици Обамина администрације. Операције су биле усмерене на опозиционе групе које су означене као терористичка претња, чак иако су се неке од група

¹²⁴⁹ Gideon Rose, “What Obama Gets Right, Keep Calm and Carry the Liberal Order On”, *op. cit.*, p. 8. Текст Роуза у *Foreign Affairs* часопису објављен је пре почетка интервенције Русије у Сирији, *прим. Е.К.*

¹²⁵⁰ *Ibidem*, p. 9.

¹²⁵¹ *Ibidem*, p. 10.

¹²⁵² *Ibidem*, p. 10.

¹²⁵³ Christopher Phillips, *The Battle for Syria, International Rivalry in the New Middle East*, *op. cit.*, p. 230.

¹²⁵⁴ Jonah Schulhofer-Wohl, “The Obama administration and civil war in Syria, 2011–2016: US presidential foreign policy making as political risk management”, *op. cit.*, p. 529.

¹²⁵⁵ *Ibidem*, p. 529.

¹²⁵⁶ *Ibidem*, p. 529.

¹²⁵⁷ Christopher Phillips, *The Battle for Syria, International Rivalry in the New Middle East*, *op. cit.*, p. 212.

бориле против Асада.¹²⁵⁸ Обама се доследно држао стратегије борбе против тероризма, али ваздушну кампању није искористио за јачање сиријске опозиције. Истовремено, помоћ опозиционим снагама била је ограничена јер амерички приоритет више није био у њиховој ефикасности у борби против режима, већ искључиво у њиховој способности да допринесу мисији уништења Исламске државе.¹²⁵⁹ Када се сумира Обамина политика на Блиском истоку у његовом другом мандату, врхунац његове активности ипак се огледа у нуклеарном споразуму са Ираном 2015. године. Саветник за националну безбедност у првој администрацији Доналда Трампа, Џон Болтон, овај споразум са Ираном сматрао је крунским Обаминам постигнућем.¹²⁶⁰ Према Болтону, договор је лоше био замишљен и одговарао је Ирану у потпуности. Иако је наводно решавао претњу коју је представљао ирански програм нуклеарног наоружања, договор је заправо изазвао супротне последице и погоршао је иранску претњу, јер је створио привид решења узевши у обзир то да је режим у Ирану наставио да развија нуклеарне капацитете.¹²⁶¹ Поред тога, споменути Заједнички свеобухватни план склопљен током 2015. године уз јаку Обамину подршку, наредна Трампова администрација сматрала је неефикасним, што је Трамп наглашавао у својој предизборној кампањи током 2016. године.¹²⁶²

Погоршане билатералне односе између САД и Русије истовремено је пратило погоршање личних односа двојице председника, с обзиром на то да пред крај другог Обаминог мандата лидери двеју сила нису одржавали „смислену интеракцију“, како наводи Мајкл Мекфол.¹²⁶³ Бивши амерички амбасадор у Москви је приметио да двојица председника се јесу периодично састајали на билатералном нивоу, али разговори између њих нису били лични, те је подсетио на природу њихове раније, „хладне“ интеракције, попут разговора на самиту у Санкт Петербургу 2013. године.¹²⁶⁴ На крају, у светлу руске интервенције у Сирији, према мишљењу бившег Трамповог саветника за националну безбедност, главна претња америчким интересима на Блиском истоку била је иранска политика, док је „Сиријско питање“ означавало стратешку споредну тему, при чему, „САД није требало да буду заинтересоване за чињеницу ко врши централну власт у тој блискоисточној земљи“.¹²⁶⁵

5.4. НАТО свеобухватни програм помоћи Украјини

Анализа односа НАТО–а и Украјине у овом периоду посматра се кроз призму неокласичног реализма, који омогућава да се разумеју ограничења и могућности понашања кључних актера у складу са структурним притисцима, али и утицајем унутрашњих преференција и опажања политичких елита. У поглављу је размотрена еволуција односа између НАТО–а и Украјине од украјинске независности, као и након почетка „Украјинске кризе“ 2014. године, с освртом на институционалне механизме подршке и на геополитички значај свеобухватног програма помоћи који је НАТО развио према Украјини, до краја другог мандата председничке администрације Барака Обаме. Пажња је усмерена на ограничења у спровођењу подршке Украјини, у контексту Обамина политике „ретренчмента“, уздржаности и изостанка директне војне интервенције са Русијом. Овакво понашање америчке администрације може се адекватно објаснити тврдњама неокласичног реализма, који указује да чак и велике силе не реагују увек линеарно на спољне претње. Уместо тога, спољна политика се формира у интеракцији између системских притисака, које је од 2014. године наметала ревизионистичка политика Русије анексијом Крима, али и унутрашњих ограничења

¹²⁵⁸ Jonah Schulhofer-Wohl, “The Obama administration and civil war in Syria, 2011–2016: US presidential foreign policy making as political risk management”, op. cit., p. 529.

¹²⁵⁹ Ibidem, p. 529.

¹²⁶⁰ Džon Bolton, *Soba u kojoj se sve dogodilo: Tramp, Memoari iz Bele kuće*, Čigoja štampa, Beograd, 2024, str. 37.

¹²⁶¹ Ibidem, str. 37.

¹²⁶² Ibidem, str. 38.

¹²⁶³ Michael McFaul, *From Cold War to Hot Peace, The Inside Story of Russia and America*, op. cit., p. 353.

¹²⁶⁴ Ibidem, p. 353.

¹²⁶⁵ Džon Bolton, *Soba u kojoj se sve dogodilo: Tramp, Memoari iz Bele kuće*, op. cit., str. 64.

попут институционалних предубеђења, идеолошког профила администрације и јавног расположења према војним ангажманима.

5.4.1. Историјска и институционална сарадња НАТО–Украјина пре 2014. године

Организација Северноатлантског уговора временом је усвојила вишеслојну структуру партнерских политика као део прилагођавања на постхладноратовски свет. Те политике су састављене од политичке и војне димензије. Политичка димензија одражава кључни аспект карактера НАТО савеза.¹²⁶⁶ Фактор који чини НАТО посебним савезом јесте посвећеност његових чланица вредностима, а не само интересима, што се може видети у преамбули Северноатлантског уговора заснованој на „принципима демократије, индивидуалним слободама и владавини права“.¹²⁶⁷ Другим речима, полазни уговор алијансе и даље прецизно представља вредности и циљеве које су формулисале Сједињене Државе и њени савезници, упркос разликама међу њима у погледу најбољих начина за унапређивање тих вредности и одбрану њихових интереса“.¹²⁶⁸ Северноатлантски уговор био је и остао, политички сигнал остатку света да ће потписнице уговора бранити либерално–демократски и на правилима заснован светски поредак од агресије. Та политичка тежња одражава се у партнерској политици НАТО–а, те се у Стратешком концепту из 2022. године наводи се да су партнерства „кључна за заштиту глобалних јавних добара, јачање наше отпорности и очување на правилима заснованог међународног поретка“.¹²⁶⁹ Партнерства НАТО–а обухватају многе државе и регионе, стога су партнерски аранжмани разнолики и зависе од локалне спремности на сарадњу. На крају, званичан став алијансе је да његова партнерска политика „дозвољава партнерима да успоставе индивидуалан однос са НАТО–ом, бирајући сопствене приоритете у сарадњи“.¹²⁷⁰

У септембру 1991. године у САД дошло је до сучељавања између дефанзивних реалиста на једној страни, које је предводио Брент Скоукрофт,¹²⁷¹ и на другој страни офанзивних реалиста, предвођених Диком Чејнијем.¹²⁷² Први су, према аутору Јану Ајхлеру, који их је класификовао према особинама које баштине теоретичари реалистичке теорије, давали предност међународној стабилности и очувању Совјетског Савеза, док су се други определили за подршку распада и последично распарчавање главног супарника САД из Хладног рата.¹²⁷³ Победа овог другог приступа била је блиско повезана са каснијом одлуком о припреми и покретању процеса проширења НАТО савеза.¹²⁷⁴ Захваљујући такозваној „Синатра“¹²⁷⁵ доктрини јединог председника СССР–а Михаила Горбачова, све бивше земље Варшавског пакта добиле су могућност да окончају више од четири деценије постојања у совјетској интересној сфери и да самостално донесу одлуку о сопственој будућности, укључујући и потенцијално чланство у западним организацијама.¹²⁷⁶ Совјетски председник пристао је на

¹²⁶⁶ Magnus Petersson, “Partnerships”, in: James Sperling and Mark Webber (eds.), *The Oxford Handbook of NATO*, Oxford University Press, Oxford, 2025, p. 753.

¹²⁶⁷ Ibidem, p. 753.

¹²⁶⁸ Ibidem, p. 753.

¹²⁶⁹ Ibidem, p. 753.

¹²⁷⁰ Ibidem, p. 753.

¹²⁷¹ Брент Скаукрофт, вишедеценијска политичка и војна фигура за време неколико америчких председничких администрација, најпознатији је по својим функцијама на месту саветника за националну безбедност председника Џералда Форда и Џорџа Буша Старијег. прим. Е. К.

¹²⁷² Ричард „Дик“ Чејни био је потпредседник САД у администрацијама Џорџа Буша Млађег и секретар одбране у администрацији Џорџа Буша Старијег. Представља највероватније најмоћнијег потпредседника у историји САД, с обзиром на то, да је на свеобухватан начин користио овлашћења предвиђена уставом за рад институције америчког потпредседника. прим. Е. К.

¹²⁷³ Jan Eichler, *NATO and the War in Ukraine, Geopolitical Context and Long-term Consequences*, Springer, New York, 2024, p. 39.

¹²⁷⁴ Ibidem, p. 39.

¹²⁷⁵ Доктрина је у САД назив добила према песми „Мој пут“ америчког певача Френка Синатре. прим. Е. К.

¹²⁷⁶ Jan Eichler, *NATO and the War in Ukraine, Geopolitical Context and Long-term Consequences*, op. cit., p. 39.

многе епохалне промене, али заузврат није добио никакву компензацију од западних земаља. На међународном плану губитник је била његова земља, која је нестала и уступила место Руској Федерацији.¹²⁷⁷

Развој партнерске политике НАТО–а може се поделити у три фазе. Прву чини период од краја Хладног рата до 11. септембра 2001. године, другу фазу чини период од терористичких напада на САД 2001. до рата у Украјини 2014. године и на крају следи период након 2014. године.¹²⁷⁸ Током прве фазе, партнерска политика имала је превасходно политичко–идеолошко усмерење.¹²⁷⁹ Циљ ове фазе био је подршка демократизацији бивших комунистичких земаља, интеграција тих држава у западну безбедносну заједницу и стабилизација источног суседства НАТО–а. У другој фази, партнерства су постала глобална, обухватајући државе као што су Аустралија и Јапан, као последица ванрегионалних операција у оквиру „глобалног рата против тероризма“ који су предводиле Сједињене Државе.¹²⁸⁰ Током треће фазе, партнерства су поново фокусирана на Европу. Украјина је у том погледу почела да поседује значајну улогу, стварајући посебан облик партнерства са алијансом, док је значајан био и статус Финске и Шведске, које су прешле из партнерског у формални савезнички однос.¹²⁸¹

У јануару 1991. године, Бриселски савет НАТО–а изјавио је да ова алијанса требало да буде отворена за друге европске државе које могу да задовоље принципе Вашингтонског уговора.¹²⁸² Касније, председници Чешке и Пољске, Вацлав Хавел и Лех Валенса, снажно су притискали америчке политичаре да подрже проширење НАТО–а са пуном безбедносном гаранцијом (енгл. *full-guarantee expansion*).¹²⁸³ У томе су имали подршку најутицајнијих америчких креатора јавног мњења, као и високих дипломата, посебно заменика државног секретара Строуба Талбота, који је добио значајну подршку у оквиру републиканског „Уговора са Америком“, у коме је проширење НАТО–а формулисано као приоритет спољне политике Сједињених Држава.¹²⁸⁴ Строуб Талбот је једном приликом изнео аргументе за проширење НАТО–а, јер би померање граница овог савеза на исток подупрло снажење „националног консензуса о демократским и економским реформама“, који су већ постојали у Мађарској или Пољској.¹²⁸⁵

Почев од почетка 1993. године, председници појединих држава Централне и Источне Европе обраћали су се председнику САД Билу Клинтону, који је предводио америчку председничку администрацију у два мандата у периоду од 1993. до 2001. године, са захтевима за безбедносним гаранцијама. Најактивнији у том погледу били су поменути председници Чешке и Пољске, чији кључни аргументи су подразумевали потрагу за новим безбедносним гаранцијама.¹²⁸⁶ Ентони Лејк, саветник за националну безбедност (1993–1997) председника Клинтона, залагао се за проширивање зоне стабилности, што би, према његовим речима, допринело повећању америчког глобалног трговинског извоза и отварању нових радних места у Сједињеним Државама, побољшању животних услова и подстицању захтева за политичком либерализацијом у иностранству.¹²⁸⁷ Он је предложио јасан отклон од хладноратовске

¹²⁷⁷ Jan Eichler, *NATO and the War in Ukraine, Geopolitical Context and Long-term Consequences*, op. cit., p. 39.

¹²⁷⁸ Magnus Petersson, "Partnerships", op. cit., p. 753.

¹²⁷⁹ Према општеприхваћеним тврдњама које Петерсон наводи, постојање идеолошке компоненте помаже у разумевању зашто се НАТО није распао након краја Хладног рата већ је наставио да делује. Ibidem, p. 754.

¹²⁸⁰ Ibidem, pp. 753-754.

¹²⁸¹ Ibidem, p. 754.

¹²⁸² Мисли се на Вашингтонски уговор, полазни уговор на којем је НАТО савез основан 4. априла 1949. године. Jan Eichler, *NATO and the War in Ukraine, Geopolitical Context and Long-term Consequences*, op. cit., p. 45.

¹²⁸³ Ibidem, p. 45.

¹²⁸⁴ Ibidem, p. 45.

¹²⁸⁵ Džon Miršajmer, *Tragedija politike velikih sila*, op. cit., str. 37.

¹²⁸⁶ Jan Eichler, *NATO and the War in Ukraine, Geopolitical Context and Long-term Consequences*, op. cit., p. 40.

¹²⁸⁷ Ibidem, p. 40.

доктрине обуздавања и искорак ка доктрини проширења међународне заједнице слободних тржишних демократија.¹²⁸⁸ Основна полазна премиса доктрине, засноване на четири издвојене компоненте, подразумевала је стварање јаке везе између демократске идеологије и тржишне економије у функцији проширења геополитичке зоне стабилности.¹²⁸⁹

Након прокламације ове Лејкове доктрине, председник Бил Клинтон започео је мисију координације дугорочног рада водећих америчких дипломата и генерала с циљем покретања тзв. политике на два колосека (енг. *two-track policy*), која је требало да обухвати проширење НАТО–а и истовремено унапреди безбедносну сарадњу са Русијом.¹²⁹⁰ Међутим, Клинтон је бранио став према којем је један од главних циљева проширења алијансе био подршка „демократским постигнућима у Средњој Европи“, због тога што „демократије решавају несугласице мирним путем“, потврђујући на тај начин чињеницу да је његова председничка администрација деловала у одређеној мери под утицајем једне од главних либералних теорија међународних односа.¹²⁹¹ У исто време, Фолкер Руе (*Volker Rühle*), министар одбране Савезне Републике Немачке у периоду од 1992. до 1998. године, изјавио је да „ако не будемо извозили стабилност, увозићемо нестабилност“.¹²⁹² Он је одиграо кључну улогу у томе да се проширење НАТО савеза постави на политичку агенду Немачке, при чему је његов нагласак на стабилност, готово одмах прихваћен од стране водећих политичара нових земаља кандидата.¹²⁹³

Други важан догађај био је покретање програма *Партнерство за мир* (енг. *Partnership for Peace – PfP*), који није био осмишљен као реакција на конкретну безбедносну претњу. *PfP* је представљао прагматични компромис између два супротстављена приступа: свеевропске безбедносне организације (прихватљиве за Руску Федерацију) и проширења НАТО–а са пуном безбедносном гаранцијом.¹²⁹⁴ У документу о позиву за учешће у *PfP* програму је наведено да НАТО жели да „ојача везе са демократским државама на истоку“.¹²⁹⁵ Програм је имао за циљ да „прошири и интензивира политичку и војну сарадњу широм Европе, повећа стабилност, умањи претње миру и изгради снажније односе промовисањем духа практичне сарадње и посвећености демократским принципима који чине основу наше алијансе“.¹²⁹⁶ *PfP* програм је био отворен и за европске неутралне државе, као и за бивше комунистичке земље. Финска и Шведска приступиле су програму 1994. године, Аустрија и Малта 1995, Швајцарска 1996, а Ирска 1999. Ове државе у то време нису имале амбицију да приступе Алијанси, већ су биле пре свега заинтересоване за допринос циљевима НАТО–а у изградњи демократије и безбедности у Европи, као и за модернизацију сопствених одбрамбених снага.¹²⁹⁷

Трећа важна прекретница догодила се 12. јануара 1994. у Прагу. Током одржавања сусрета са председницима држава Вишеградске четворке, Бил Клинтон је изговорио своју чувену формулу о приступу нових чланица НАТО–у: „Не да ли, већ када и како“.¹²⁹⁸ Овај приступ је додатно ојачан 31. августа 1994. године, након одласка последњих јединица од више од пола милиона совјетских војника који су до тада били стационирани у Немачкој. Након тог историјског догађаја, последња значајна препрека за проширење НАТО–а била је уклоњена. Изјава Јељцина о „хладном миру“ током самита у Будимпешти и накнадни излив беса Била

¹²⁸⁸ Jan Eichler, *NATO and the War in Ukraine, Geopolitical Context and Long-term Consequences*, op. cit., p. 40.

¹²⁸⁹ Tony Lake – “From Containment to Enlargement, 9/21/93”, Clinton Digital Library, FOIA Marker, Department of State, European Affairs, Available from: <https://clinton.presidentiallibraries.us/items/show/9013>, (Accessed 1 May 2025).

¹²⁹⁰ Jan Eichler, *NATO and the War in Ukraine, Geopolitical Context and Long-term Consequences*, op. cit., p. 40.

¹²⁹¹ Džon Miršajmer, *Tragedija politike velikih sila*, op. cit., str. 36.

¹²⁹² Jan Eichler, *NATO and the War in Ukraine, Geopolitical Context and Long-term Consequences*, op. cit., p. 40.

¹²⁹³ Ibidem, p. 40.

¹²⁹⁴ Ibidem, p. 45.

¹²⁹⁵ Magnus Petersson, “Partnerships”, op. cit., p. 756.

¹²⁹⁶ Ibidem, p. 756.

¹²⁹⁷ Ibidem, pp. 756-757.

¹²⁹⁸ Jan Eichler, *NATO and the War in Ukraine, Geopolitical Context and Long-term Consequences*, op. cit., p. 45.

Клинтона, били су само изоловани инциденти.¹²⁹⁹ Крајем 1995. године, четврта прекретница догодила се објављивањем документа *Студија о проширењу НАТО савеза*.¹³⁰⁰ Документ је представио основне принципе проширења НАТО–а и критеријуме за државе које су тражиле његове безбедносне гаранције, док је сам процес проширења НАТО–а представљен као допринос европској стабилности и безбедности у сарадњи са другим интегративним европским институцијама.¹³⁰¹

Од свог оснивања, НАТО је имао политичко–идеолошке (идеалистичке) и стратешке, односно одбрамбене (реалистичке) циљеве; као што је генерални секретар Манфред Вернер изјавио 1990. године, НАТО је одувек био „заједница вредности“ и „заједница судбине“ слободног света.¹³⁰² У том смислу, из западне перспективе било је логично да НАТО настоји да те вредности прошири на бивше комунистичке земље Централне и Источне Европе. Међутим, тај процес није био неминован. Био је то изузетан корак за један савез који је настојао да развије партнерства, која су била „у историјском и теоријском смислу, необичан и упечатљив развој“.¹³⁰³ Укључивање бивших непријатеља, с обзиром на чињеницу да је већина држава Централне и Источне Европе до 1991. припадало Варшавском уговору под окриљем Совјетског Савеза, процес проширења је означило као још више необичнији и сложенији.¹³⁰⁴ Чак и пре него што је НАТО почео отворено да расправља о политици проширења, руски државни врх под вођством Бориса Јељцина посматрао је проширење НАТО–а као претњу националним интересима Русије.¹³⁰⁵ Поред тога, ни саме савезнице унутар Алијансе нису биле јединствене у свом ставу о томе како да се носе са новом стратешком ситуацијом, услед чега су, почетком деведесетих година 20. века и политика проширења и политика партнерстава биле обазриве и умерене.¹³⁰⁶

У мају 1997. године, Оснивачки акт НАТО–Русија успоставио је Стални заједнички савет (*Permanent Joint Council*) „у циљу изградње све већег нивоа поверења, јединства у циљевима и навика консултација и сарадње“.¹³⁰⁷ Савет је у мају 2002. године замењен Саветом НАТО–Русија (*NATO–Russia Council*), као форумом за „континуирани политички дијалог о безбедносним питањима [...] са циљем уочавања нових проблема, одређивања оптималних заједничких приступа и спровођења заједничких акција“.¹³⁰⁸ Било је предвиђено више области сарадње од којих су се истицали контрола наоружања, управљање кризама и „борба против тероризма“.¹³⁰⁹ Почетак двадесет првог века донео је неочекивано и изненађујуће оживљавање наде у побољшање односа између САД и Руске Федерације. Након терористичких напада 11. септембра 2001. године, руски лидер Путин је понудио тадашњем америчком председнику Бушу обиман пакет помоћи.¹³¹⁰ Русија је понудила део свог наоружања НАТО–у, као и своје знање о авганистанском ратишту, односно структури и активностима Талибана. Свет је тада био сведок продуктивне безбедносне сарадње у борби против глобалног тероризма као заједничке безбедносне претње.¹³¹¹ Догађаји од 11. септембра променили су основну логику партнерске политике НАТО–а од идеалистичког императива ка реалистичком, услед чега је укључивање партнера допринело повећању борбене способности Алијансе и ојачало њен

¹²⁹⁹ Jan Eichler, *NATO and the War in Ukraine, Geopolitical Context and Long-term Consequences*, op. cit., p. 46.

¹³⁰⁰ Ibidem, p. 46.

¹³⁰¹ Ibidem, p. 46.

¹³⁰² Magnus Petersson, "Partnerships", op. cit., p. 754.

¹³⁰³ Ibidem, p. 754.

¹³⁰⁴ Ibidem, p. 754.

¹³⁰⁵ Ibidem, p. 755.

¹³⁰⁶ Ibidem, p. 755.

¹³⁰⁷ Ibidem, p. 759.

¹³⁰⁸ Ibidem, p. 759.

¹³⁰⁹ Ibidem, p. 759.

¹³¹⁰ Jan Eichler, *NATO and the War in Ukraine, Geopolitical Context and Long-term Consequences*, op. cit., p. 47.

¹³¹¹ Ibidem, p. 47.

политички легитимитет.¹³¹² Међународне снаге за подршку безбедности су током 2011–2012. године, забележиле доприносе партнера НАТО–а, попут Аустралије, Грузије и Шведске, који су надмашили доприносе многих сталних чланица. За неке од партнера, на пример, Грузију и Украјину, учешће у оваквим операцијама представљало је начин да покажу своју спремност и квалификације за будуће чланство.¹³¹³

Ипак, може се уочити након свргавања талибанског режима у Авганистану, како администрација председника Буша, под утицајем надмоћи САД у односу на доста ослабљену Русију, није одолела а да не спроведе унилатерализам.¹³¹⁴ Такав амерички став манифестовао се у одлукама прве Бушове администрације које су укључивале проширење НАТО–а и улазак у ривалства са Русијом око бивших совјетских република, повлачење из Споразума о противракетној одбрани, размештање система противракетне одбране, као и контроверзну изградњу нафтовода у Каспијском басену.¹³¹⁵ Ове унилатералне одлуке произвеле су у Русији страхове од новог обуздавања (енгл. *containment*) и уплитања у зону утицаја, за коју је руски државни врх сматрао да се налази под руском интересном сфером.¹³¹⁶

Партнерство НАТО–Русија је након тога тешко налазило хармоничан баланс, нарушено дубоким несугласицама у вези са ратом Русије и Грузије 2008. године, проширењем Алијансе и ракетном одбраном.¹³¹⁷ Анексија Крима од стране Русије у марту 2014. године довела је до тога да НАТО суспендује заједничке активности, војни дијалог и политичке контакте, што се продужило и током наредних година.¹³¹⁸

Украјина и Грузија кренуле су другачијим путем од Русије када се анализира њихов укупан однос са Северноатлантском алијансом. Обе државе теже ка НАТО чланству, мада као што је већ напоменуто, нису добиле приступ Акционом плану за чланство.¹³¹⁹ Украјина је приступила програму Партнерство за мир 1994. године.¹³²⁰ Грузија је 2014. године добила пакет помоћи у оквиру обимног НАТО–Грузија пакета и била је један од првих партнера у оквиру програма Партнерство са проширеним могућностима.¹³²¹ Пре 2014. године, однос Украјине и НАТО био је доста сличан руском односу са западном алијансом. Два месеца након потписивања Оснивачког акта у мају 1997. године, НАТО је усвојио Повељу о посебном партнерству са Украјином и основао Савет НАТО–Украјина.¹³²² Повеља је била покушај да се управља специфичном геостратешком позицијом Украјине и омогући НАТО–у развој односа са Украјином, док се истовремено задржавао конструктиван однос са Русијом.¹³²³

Област Украјине уско је повезана са безбедносном заштитом јужне границе НАТО–а у области басена Црног мора. Ова област значајна је једнако и за Русију, с обзиром на чињеницу да је изгубила утицај велике силе на северу у региону Балтика, али и на југу.¹³²⁴ Одлука о проширењу НАТО–а на црноморски простор објашњена је помоћу четири кључна аргумента. На геополитичком нивоу, истакнута је потреба да се Украјина чврсто инкорпорира у оквиру западне цивилизације. На нивоу „меке“ безбедности, генерални секретар НАТО–а изјавио је да Алијанса више не може да штити безбедност својих чланица без суочавања са могућим

¹³¹² Magnus Petersson, “Partnerships”, op. cit., p. 755.

¹³¹³ Ibidem, p. 755.

¹³¹⁴ Jan Eichler, *NATO and the War in Ukraine, Geopolitical Context and Long-term Consequences*, op. cit., p. 47.

¹³¹⁵ Ibidem, p. 47.

¹³¹⁶ Ibidem, p. 47.

¹³¹⁷ Magnus Petersson, “Partnerships”, op. cit., p. 759.

¹³¹⁸ Ibidem, p. 759.

¹³¹⁹ Ibidem, p. 759.

¹³²⁰ Tracey German, “Georgia and Ukraine”, op. cit., p. 804.

¹³²¹ Magnus Petersson, “Partnerships”, op. cit., p. 759.

¹³²² Ibidem, p. 759.

¹³²³ Tracey German, “Georgia and Ukraine”, op. cit., p. 804.

¹³²⁴ Jan Eichler, *NATO and the War in Ukraine, Geopolitical Context and Long-term Consequences*, op. cit., p. 48.

ризицима и претњама који настају далеко од наших домова. Другим речима, он је представио нову дефиницију такозване „истурене позициониране одбране“ (енг. *forward defence*) проширеног НАТО савеза.¹³²⁵ Посматрано на геоекономском нивоу, регион Црног мора налази се у средишту осовине која повезује каспијску област (богату ресурсима нафте и природног гаса) са медитеранским простором (који отвара пут ка Атлантском океану). Ова чињеница је стратешки значајна у ери све интензивније употребе поморских рута у којој војне снаге играју важну улогу у заштити транспорта сировина.¹³²⁶

На последњем, али не и најмање важном, војном нивоу, аутор Јан Ајхлер истакао је четири кључна аргумента.¹³²⁷ Први је да је стратешки фокус НАТО–а померен са Немачке ка југоисточној Европи; други аргумент је да војне снаге земаља овог региона играју важну улогу, а амерички авијатичари високо вреднују заједничке војне маневре са румунским пилотима.¹³²⁸ Поморске војне базе имају значајну улогу, посебно оне у Констанци (Румунија) и Сарафову (Бугарска), које су често коришћене током операције у Ираку.¹³²⁹ Трећи аргумент односи се на изградњу противракетних база у црноморском региону, пре свега на амерички систем *Aegis Ashore Missile Defence System* у Румунији, који је тадашњи генерални секретар НАТО–а високо оценио у безбедносном смислу.¹³³⁰ Четврти војни аргумент је да су Бугарска и Румунија постале базе за пројекцију војне моћи овог региона ка истоку, југоистоку и југу ван граница НАТО–а, те да су њихови ресурси искоришћени у бројним заједничким војним маневрима.¹³³¹ Сви горепоменути стратешки добици САД постигнути су на рачун и штету интереса Руске Федерације, која је у овом контексту постала „стратешки губитник“.¹³³² САД и њени савезници стекли су нове могућности за спољно балансирање против Русије, која се у оваквом развоју ситуације нашла без опције спољног балансирања за своје интересе. Још значајнија је америчка војна надмоћ, када се упоређи са инфраструктурном заосталашћу руског одбрамбеног сектора.¹³³³ Америчко спољно балансирање током процеса проширења НАТО–а новим чланицама задовољава критеријуме концепта „јефтине хегемоније“, ¹³³⁴ јер доносиоци одлука у Сједињеним Државама и даље желе да утичу на глобалне процесе, али нису спремни да плаћају високе трошкове, подносе жртве и преузимају терет без стварне посвећености или

¹³²⁵ Jan Eichler, *NATO and the War in Ukraine, Geopolitical Context and Long-term Consequences*, op. cit., p. 49.

¹³²⁶ Ibidem, p. 49.

¹³²⁷ Ibidem, p. 49.

¹³²⁸ Ibidem, p. 49.

¹³²⁹ Ibidem, p. 49.

¹³³⁰ Ibidem, p. 49.

¹³³¹ Ibidem, p. 49.

¹³³² Ibidem, p. 49.

¹³³³ Ibidem, p. 49.

¹³³⁴ Одржавање хегемонијског поретка је скупо, а домаћа и међународна политика сваког таквог поретка зависиће од користи које он доноси кључним актерима, нарочито самом хегемону. Carla Norrlof, William C. Wohlforth, „*Raison de l'Hégémonie* (The Hegemon's Interest): Theory of the Costs and Benefits of Hegemony”, *Security Studies*, Vol. 3, No. 28, 2019, p. 422.; Концепт „јефтине хегемоније“ (енгл. *cheap hegemony*) у науци односи се на ситуацију у којој хегемон (најчешће се за хегемона означавају САД у постхладноратовском контексту, прим. Е.К.) одржава своју доминантну позицију у међународном поретку без потребе за великим и скупим интервенцијама или директном применом силе. Уместо тога, хегемон користи економске, институционалне, идеолошке и технолошке алате како би обликовао понашање других држава у складу са сопственим интересима. Колин Дјуек истиче како је проблем са либералним приступом у америчкој спољној политици то, што он има тенденцију да подстиче врло амбициозне циљеве и ангажмане у спољном окружењу, док истовремено полази од претпоставке да се ти циљеви могу постићи без одговарајућих трошкова САД. Либерални интернационалисти имају склоност да америчке интересе дефинишу у широким, експанзивним и идеалистичким терминима, не признајући увек неопходне трошкове и ризике такве експанзивне визије. Colin Dueck, „Hegemony on the Cheap: Liberal Internationalism from Wilson to Bush”, *World Policy Journal*, vol. 20, no. 4, Winter, 2003-2004, pp. 1-2.

директног ангажмана.¹³³⁵ Уместо хегемоније каква је била типична за период Хладног рата, одлучиоци више воле да се ослањају на економске санкције и ваздушне ударе.¹³³⁶

На самиту у Велсу у септембру 2014. године, НАТО је покренуо Иницијативу за партнерску интероперабилност (*Partnership Interoperability Initiative*), како је један аналитичар формулисао, „ради очувања и даљег унапређења способности спољних партнера да спроводе заједничке војне операције са оружаним снагама НАТО–а“.¹³³⁷ Пет учесница у оквиру *PII* програма, Аустралија, Финска, Грузија, Јордан и Шведска, изабране су за учешће у издвојеном програму Партнерство са проширеним могућностима (*Enhanced Opportunities Partner*), који није био директна последица кризе на Криму 2014. године, већ резултат учешћа партнера у ванрегионалним операцијама под вођством НАТО–а.¹³³⁸ Према аутору Петерсону, развој политичке динамике највише је одговарао Шведској и Финској, које су већ учествовале у претходним НАТО интервенцијама на Балкану и Авганистану и на тај начин интензивирале евроатлантску везу, при чему Украјина није била споменута у смислу придруживања овом програму.¹³³⁹ За разлику од украјинских тежњи за приступање НАТО програмима, руска интервенција у Украјини „на необичан начин“ је убрзала процес приступања Шведске и Финске НАТО савезу као пуноправним чланицама, али не и Украјини. Аутор користи израз „необичан“ јер је главна институција за пуноправно чланство Акциони план за чланство (*Membership Action Plan*).¹³⁴⁰ Ову чињеницу је важно споменути у контексту украјинске кризе и рата у Украјини од 2022. године, јер почев од 2024. године, Босна и Херцеговина преостала је као једини партнер који учествује у институцији Акционог плана за чланство.¹³⁴¹ Ова иницијатива се сматра поузданим путем ка пуноправном чланству, стога добијање приступа носи значајну политичку тежину. Грузија и Украјина дуго су се залагале за статус у оквиру ове иницијативе, али међу савезницама није постигнут консензус о његовом проширењу, због чега су обе државе остале ван тог оквира.¹³⁴² У пракси, Грузија и Украјина су се нашле у посебној категорији НАТО партнера,¹³⁴³ због чега сматрамо да управо недостатак институционалног укључивања ове две државе у Акциони план представља и ограничавајући фактор у њиховим евроатлантским тежњама. По речима аутора Петерсона, постоји формална и легална разлика између земаља чланица и земаља партнера НАТО савеза у погледу активирања члана 5. колективне безбедности, услед чега, неке земље, попут Украјине, посебно вреднују могућност формалног чланства.¹³⁴⁴

Ангажовање Организације Северноатлантског уговора према државама на свом истоку представља један од најупадљивијих аспеката трансформације ове алијансе после Хладног рата, али и један од најконтроверзнијих процеса.¹³⁴⁵ Грузија и Украјина су саставни део овог процеса јер се налазе унутар онога што је руски председник Дмитриј Медведев у августу 2008. године, након рата Русије и Грузије, назвао регионом „привилегованих интереса“ Русије.¹³⁴⁶ Ипак, обе су водиле спољну политику усмерену ка интеграцији са НАТО савезом. Изразиле су жељу за приступањем и развиле посебно прилагођене односе са њим. На тај начин, довеле су

¹³³⁵ Jan Eichler, *NATO and the War in Ukraine, Geopolitical Context and Long-term Consequences*, op. cit., p. 49.

¹³³⁶ Ibidem, p. 49.

¹³³⁷ Magnus Petersson, “Partnerships”, op. cit., p. 758.; Позивајући се на исти извор и Ребека Мур преноси ову чињеницу. Rebecca R. Moore, “Ukraine’s Bid to Join NATO: Re-evaluating Enlargement in a New Strategic Context”, op. cit., p. 385.

¹³³⁸ Magnus Petersson, “Partnerships”, op. cit., p. 758.; Rebecca R. Moore, “Ukraine’s Bid to Join NATO: Re-evaluating Enlargement in a New Strategic Context”, op. cit., p. 385.

¹³³⁹ Magnus Petersson, “Partnerships”, op. cit., p. 758.

¹³⁴⁰ Ibidem, p. 758.

¹³⁴¹ Ibidem, p. 758.

¹³⁴² Ibidem, p. 758.

¹³⁴³ Ibidem, p. 758.

¹³⁴⁴ Ibidem, p. 763.

¹³⁴⁵ Tracey German, “Georgia and Ukraine”, op. cit., p. 798.

¹³⁴⁶ Ibidem, p. 798.

НАТО пред суштинску дилему. За алијансу, партнерство и проширење представљају начине за „ширење безбедности и стабилности у Европи“, али је та иницијатива истовремено изазвала непријатељску реакцију највишег руководства у Москви.¹³⁴⁷ Руска опозиција проширењу била је један од кључних фактора у војним интервенцијама које је Русија водила против Грузије и Украјине. Па ипак, руска агресивност овим државама није још увек омогућила чланство у НАТО–у, иако се њих две готово рутински помињу у оквиру НАТО политике „отворених врата“ за проширење, при чему земље чланице нису предузеле конкретну иницијативу да их позову да приступе Северноатлантском уговору.¹³⁴⁸

Украјина је почела да развија односе са НАТО–ом убрзо након распада Совјетског Савеза. За НАТО савез партнерства са посткомунистичким државама представљала су део стратегије изградње унапређене безбедносне архитектуре у читавом евроатлантском простору, са циљем да се „обезбеде већа стабилност и безбедност за све [...] без поновног успостављања подела“.¹³⁴⁹ Коначни циљ био је стварање европске безбедносне заједнице у којој би могућност рата међу државама нестала, односно стварање заједнице у којој безбедност не би била дефинисана искључиво као заштита националних граница од војних претњи, већ као резултат добити које произилазе из учешћа у ономе што је генерални секретар НАТО–а Џорџ Робертсон касније назвао „евроатлантским безбедносним окружењем [...] у којем све државе деле мир и демократију и поштују основна људска права“.¹³⁵⁰

Украјина је генерално одржавала блиске билатералне односе са Сједињеним Државама од стицања независности, иако је било периода напетости, попут односа са администрацијом Џорџа В. Буша, који су били нарушени оптужбама да је Украјина испоручивала оружје Садаму Хусеину у Ираку. У почетним годинама постсовјетске независности Украјине, Сједињене Државе су се фокусирале на украјинску денуклеаризацију, уз пружање значајне финансијске помоћи у подршци економској транзицији земље.¹³⁵¹ Поред тога, Сједињене Државе, заједно са Уједињеним Краљевством и Русијом, биле су потписнице Будимпештанског меморандума из 1994. године са Украјином, који је властима у Кијеву обезбедио неодређене „безбедносне гаранције“ у замену за одрицање од нуклеарног наоружања из совјетске ере.¹³⁵²

Док је НАТО партнерства са земљама које нису биле чланице посматрао као инструмент за разне облике сарадње, многи партнери укључујући Украјину, али и Грузију, постављали су себи амбициозније циљеве, па су партнерства опајана као прелазни институционални корак ка пуноправном чланству у алијанси.¹³⁵³ Прво проширење НАТО–а након Хладног рата, 1999. године (када су приступиле Чешка, Мађарска и Пољска, *прим. аут.*), подстакло је очекивања у Украјини да је приступ НАТО–у реалистичан начин заштите од поновног успона Русије. Ипак, политике које су спроводиле власти у Кијеву нису увек биле потпуно усмерене ка НАТО–у јер је постојало извесно осцилирање између настојања за НАТО чланством, спровођења политике неутралности и одређеног политичког приближавања Москви.¹³⁵⁴ Ово не би требало да чуди с обзиром на то да су постојали различити ставови унутар саме Украјине према алијанси и одражавали су дебате око националног идентитета Украјинаца.¹³⁵⁵ Истраживања спроведена око почетка руске инвазије 2022. године показала су да је агресивна политика Русије довела до

¹³⁴⁷ Tracey German, “Georgia and Ukraine”, *op. cit.*, p. 798.

¹³⁴⁸ *Ibidem*, p. 798.

¹³⁴⁹ *Ibidem*, pp. 798-799.

¹³⁵⁰ *Ibidem*, p. 799.

¹³⁵¹ *Ibidem*, p. 805.

¹³⁵² *Ibidem*, p. 805.

¹³⁵³ *Ibidem*, p. 799.

¹³⁵⁴ *Ibidem*, p. 799.

¹³⁵⁵ *Ibidem*, p. 800.

консолидације националног и грађанског украјинског идентитета, иако је у неким деловима, као што су источни Донбас и јужни Крим, настављена веза са Русијом.¹³⁵⁶

Сложена језичка, етничка и идентитетска структура Украјине довела је до контроверзне и често контрадикторне њене спољне политике, која се налазила између супротстављених захтева евроатлантске украјинске јавности и проруских делова Украјине, услед чега су неки аутори украјински однос према НАТО–у описали као „политичку шизофренију“.¹³⁵⁷ За време председничког мандата Леонида Кучме током 2002. године, Украјина је званично изразила жељу да се придружи НАТО–у, иако је Устав Украјине из 1996. године земљу обавезивао на неутралност. Његов наследник, Виктор Јушченко, залагао се за добијање поменутог Акционог плана за чланство, без обзира на то што се томе противила тадашња премијерка Јулија Тимошенко, као и већина посланика у Врховној ради.¹³⁵⁸ На председничким изборима 2010. године победио је Виктор Јанукович на платформи која је одбацивала амбицију Украјине да се прикључи НАТО–у и која је заговарала ближе односе са Русијом. У јуну исте године, Врховна рада усвојила је закон којим се забрањује чланство у било ком војном савезу и којим се додатно учвршћује неутрални статус земље.¹³⁵⁹

Анексија Крима од стране Русије 2014. године довела је до заокрета у украјинској спољној политици ка ближеј интеграцији са Западом. Током свог председничког мандата (2014–2019), Петро Порошенко и његова влада изразили су недвосмислено опредељење ка чланству у НАТО–у. Децембра 2014. године, Врховна рада ненамерно је подржала у имплицитном смислу придруживање Западу јер је укинула неутрални статус Украјине, чиме је оставила отворену формалну могућност да се Украјина придружи неком облику војног савеза из међународног окружења.¹³⁶⁰ Јавно мњење у Украјини одразило је ове спољнополитичке токове. До 2014. године, већински став у Украјини био је против НАТО чланства, да би након 2014. дошло до заокрета, јер је према неким истраживањима стабилна већина грађана почела доследно да подржава приступање овој алијанси.¹³⁶¹ У јуну 2017. формално је усвојено законодавство којим се сарадња са НАТО савезом, са крајњим циљем пуноправног чланства, дефинише као стратешки приоритет спољне и безбедносне политике Украјине у условима руске „агресије“.¹³⁶²

У тренутку израде ове докторске дисертације, препозната су три кључна момента која су редефинисала однос НАТО–а и Украјине, према професорки Трејси Герман. То су били НАТО самит у Букурешту 2008, анексија Крима 2014. и руска инвазија на Украјину 2022. године.¹³⁶³ Први од ових догађаја био је повод за започињање велике контроверзе. На самиту у Букурешту, Сједињене Државе под администрацијом Џорџа В. Буша, желеле су да демонстрирају своју подршку проширењу НАТО–а, тако што би Грузији и Украјини понудиле приступ Акционом плану за чланство.¹³⁶⁴ Француска и Немачка успротивиле су се тој понуди, сматрајући да ће тиме провоцирати Русију, иако је у завршној декларацији самита наглашено да ће Грузија и Украјина „постати чланице НАТО–а“ у неодређеној будућности.¹³⁶⁵ Ова нејасна и замагљена порука указала је да заправо постоји недостатак консензуса међу НАТО савезницама и охрабрила руски државни врх да појача политички притисак не само на Грузију, већ и на ширем постсовјетском простору, што је био један од разлога за трајање краткотрајног

¹³⁵⁶ Tracey German, “Georgia and Ukraine”, op. cit., p. 800.

¹³⁵⁷ Ibidem, p. 801.

¹³⁵⁸ Ibidem, p. 801.

¹³⁵⁹ Ibidem, p. 801.

¹³⁶⁰ Ibidem, p. 801.

¹³⁶¹ Ibidem, p. 801.

¹³⁶² Ibidem, p. 801.

¹³⁶³ Ibidem, p. 802.

¹³⁶⁴ Ibidem, p. 802.

¹³⁶⁵ Ibidem, p. 802.

рата између Русије и Грузије у августу 2008. године.¹³⁶⁶ Овај рат послужио је као јасно упозорење Западу да Русија неће толерисати ближу интеграцију са западним безбедносним институцијама, оних држава, за које сматра да представљају део руске стратешке сфере утицаја.¹³⁶⁷

Након Наранцасте револуције 2004. године, Украјина је постала прва постсовјетска држава која је започела „Интензивирани дијалог“ (*Intensified Dialogue*) са алијансом, што је представљало почетни корак ка евентуалном чланству. Међутим, жеља председника Виктора Јушченка за добијањем статуса у оквиру Акционог плана за чланство била је ометена унутрашњим поделама у земљи и недостатком консензуса у самом НАТО–у.¹³⁶⁸ Комисија НАТО–Украјина током 2009. године добила је мандат да, кроз „Годишњи национални програм Украјине“ (*Annual National Programme – ANP*), подржи напоре у реформисању земље и њеним евроатлантским тежњама, иако је то постало беспредметно након победе Виктора Јануковича на изборима 2010. године, који је заступао платформу неутралности.¹³⁶⁹ Све до 2014. године, односи НАТО–а и Украјине били су усмерени ка сарадњи у војно–техничкој области, при чему је алијанса пружала подршку у реформисању сектора безбедности и одбране. У Кијеву је био основан НАТО Центар за информације и документацију, а НАТО је пружао и образовну подршку украјинској војсци. Упркос овој сарадњи, према једном делу посматрача, у Украјини је постојало извесно неповерење према НАТО–у, посебно међу вишим официрским кадром украјинске војске.¹³⁷⁰

5.4.2. НАТО одговор на Украјинску кризу у периоду (2014–2016)

У овом одељку ћемо изложити преглед помоћи у оквиру НАТО односа према Украјини, али и у оквиру америчке помоћи народу и државном руководству Украјине, с обзиром на чињеницу да су САД по својој улози најважније чланице НАТО савеза. У том смислу, у дисертацији посматрамо америчку помоћ у виду помоћи коју је као НАТО држава пружала Украјини. Почетак финансијске помоћи Украјини може се испратити од краја 1990–их, када су Сједињене Америчке Државе Украјини додељивале 225 милиона долара годишње у оквиру фонда *СЛОБОДА* (*Freedom for Russia and Emerging Eurasian Democracies and Open Markets*), одн. *Слобода за Русију и нове евроазијске демократије и отворена тржишта*, као и средства из додатних других извора, попут Министарства одбране и Министарства енергетике, што је укупно износило између 300 и 350 милиона долара годишње.¹³⁷¹ Украјина је такође добијала помоћ и кредите по повољним каматним стопама од међународних финансијских институција, Европске уније и појединих западних држава. Међутим, напори за спровођење реформи често су наилазили на отпор, што је ометало остварење америчке визије за Украјину.¹³⁷²

Према америчком Бироу за Европске и Евроазијске послове, Повеља о стратешком партнерству између САД и Украјине, потписана у децембру 2008. године, потврдила је да је интеграција Украјине у евроатлантске институције „заједнички приоритет“ и да две стране планирају да „спроведу програм унапређене безбедносне сарадње са циљем јачања украјинских способности и оснаживања кандидатуре Украјине за чланство у НАТО–у.¹³⁷³ Стога, државни врх САД повећао је своју финансијску помоћ Украјини од 2014. године, укључујући неколико државних гаранција за новчане зајмове у вредности од милијарду долара

¹³⁶⁶ Tracey German, “Georgia and Ukraine”, op. cit., p. 802.

¹³⁶⁷ Ibidem, p. 802.

¹³⁶⁸ Ibidem, p. 804.

¹³⁶⁹ Ibidem, p. 804.

¹³⁷⁰ Ibidem, pp. 804–805.

¹³⁷¹ Steven Pifer, *The Eagle and the Trident, U.S.-Ukraine Relations in Turbulent Times*, op. cit., p. 6.

¹³⁷² Ibidem, p. 6.

¹³⁷³ Tracey German, “Georgia and Ukraine”, op. cit., p. 805.

за сваку.¹³⁷⁴ Велики део америчке кореспонденције са владом у Кијеву и даље се односио на покушај да се убрзају унутрашње реформе и ојачају напори у борби против корупције, како би се изградила украјинска држава на јачим системским темељима.¹³⁷⁵ Решење пролећне политичке кризе у Украјини и усвајање неколико реформи од стране украјинске владе омогућили су да се настави са програмом ММФ подршке и да се поново добијају новчани износи од поменуте међународне организације.¹³⁷⁶ Сједињене Државе, заједно са осталим НАТО савезницама, оштро су критиковале анексију Крима, те је администрација председника Барака Обаме повећала испоруку „несмртоносне“ (енгл. *nonlethal*) војне помоћи Украјини.¹³⁷⁷

Након 2014. године, НАТО је заузео непомирљив став у описивању „агресивних акција“ Русије, укључујући „непрестану незакониту и нелегитимну анексију Крима“, „кршење суверених граница употребом силе“, „намерну дестабилизацију источне Украјине“, „провокативне војне активности у близини граница НАТО–а“ и „неодговорну и агресивну нуклеарну реторику“.¹³⁷⁸ Тадашњи генерални секретар алијансе Андерс Фог Расмусен изјавио је, још пре анексије Крима, да „НАТО подржава суверенитет и територијални интегритет Украјине, као и основне принципе међународног права“.¹³⁷⁹ Поред тога, Украјина, као и Грузија, у некој мери афирмисале су се као пружаоци сигурности дајући сопствени допринос мисијама, истичући на тај начин своје капацитете као део евроатлантске безбедносне заједнице.¹³⁸⁰ Украјина је учествовала у широком спектру НАТО операција. У Авганистану је допринела малим контингентом у оквиру Међународних снага за подршку безбедности и мисије *Resolute Support*.¹³⁸¹ Након 2007. године, Украјина је ангажовала своје бродове у подршци операцији *Active Endeavour*, 2013. године допринела је једном фрегатом операцији *Ocean Shield*, коју је НАТО спровео у борби против океанског тероризма у водама код обале Сомалије, да би у овом периоду Украјина заокружила своју активност у односима са алијансом, достављајући обавештајне податке за операцију *Sea Guardian*, која је покренута 2016. године.¹³⁸²

На тај начин, Украјина се позиционирала у оквиру алијансе као једина партнерска држава која је учествовала у свим операцијама и мисијама које је предводио НАТО. Такође је била прва партнерска држава која је ангажовала људство у оквиру НАТО снага за брзо реаговање (*NATO Response Force – NRF*).¹³⁸³ Украјина је у оквиру *NRF* ангажовала вод специјализован за нуклеарне, биолошке и хемијске претње, заједно са капацитетима за стратешки ваздушни транспорт, при чему је од 2015. године константно доприносила *NRF* и капацитетима у области стратешког ваздушног транспорта, поморства и војне медицине.¹³⁸⁴ Украјинске снаге имале су користи од НАТО обуке и искуства као део својих међународних доприноса. Осим тога, постоји и важна унутрашња димензија јер је учешће у активностима сигнализирало сопственом становништву да је њихова земља важна за НАТО, да се котира као цењен и поуздан партнер на Западу.¹³⁸⁵ У пракси, то је значило и да је давањем видљивог и

¹³⁷⁴ Steven Pifer, *The Eagle and the Trident, U.S.-Ukraine Relations in Turbulent Times*, op. cit., p. 313.

¹³⁷⁵ Ibidem, p. 313.

¹³⁷⁶ Ibidem, p. 313.

¹³⁷⁷ Tracey German, “Georgia and Ukraine”, op. cit., p. 805.; Поклањала се значајна пажња о пружању смртоносне или несмртоносне војне помоћи Украјини. Разлика између ове две врсте оружја односила се на чињеницу да смртоносно оружје подразумева оружје, муницију и сву војну опрему чија је примарна намена наношење штете или убијање непријатеља, док несмртоносно оружје чини војна подршка која нема директну намену уништавања живе силе или технике непријатеља, већ подржава капацитете војске за операције и логистику, прим. Е. К.

¹³⁷⁸ Tracey German, “Georgia and Ukraine”, op. cit., p. 805.

¹³⁷⁹ Ibidem, p. 805.

¹³⁸⁰ Ibidem, p. 806.

¹³⁸¹ Ibidem, p. 806.

¹³⁸² Ibidem, p. 806.

¹³⁸³ Ibidem, p. 806.

¹³⁸⁴ Ibidem, p. 807.

¹³⁸⁵ Ibidem, p. 807.

вредног доприноса операцијама под вођством НАТО–а, свака партнерска држава наглашавала свој „европски“, за разлику од „постсовјетског“, идентитета.¹³⁸⁶

Технички споразум који су Украјина и НАТО потписале у септембру 2015. предвидео је проширење канцеларије НАТО–а у Кијеву, подршку одбрамбеној индустрији Украјине и даљу реформу сектора одбране.¹³⁸⁷ У јулу 2016. године, НАТО је појачао своју подршку Украјини усвајањем Свеобухватног пакета помоћи (*Comprehensive Assistance Package – CAP*), који је имао за циљ да ојача одбрамбене способности Украјине у тренутку нестабилности на истоку земље.¹³⁸⁸ Неповерење дела украјинске војске се променило након руске анексије Крима и сукоба који су уследили на истоку Украјине, што је подстакло обновљене напоре за ближе односе са алијансом у кључним областима, као што су развој војних потенцијала и изградња капацитета.¹³⁸⁹ Након руске анексије Крима 2014. године, НАТО је повећао своје војно и техничко присуство у региону Црног мора.¹³⁹⁰ На самиту НАТО–а у Велсу у септембру 2014. године, НАТО је одобрио пет поверљачких фондова у циљу подршке украјинској одбрани и безбедности, укључујући командни центар, контролу, комуникације и рачунарске системе, логистику и стандардизацију, сајбер одбрану и медицинску рехабилитацију.¹³⁹¹ На самиту у Варшави у јулу 2016. године, алијанса је објавила планове за развој посебно прилагођеног тзв. програма *Истуреног присуства* (*tailored Forward Presence – tFP*) у региону, које је обухватало ваздушне, копнене и поморске компоненте, укључујући и Мултинационалну бригаду *Југоисток* са седиштем у Румунији. За Грузију и Украјину, *tFP* доказао је одлучност НАТО–а да одврати руску агресију и пружи подршку савезницама, али и партнерима у овом региону.¹³⁹²

Свеобухватни пакет помоћи (*Comprehensive Assistance Package – CAP*) означен је као камен темељац за политику НАТО–а према Украјини и њихов међусобни однос. Како су још од другог споразума у Минску 2015. године, за НАТО одлучиоце и саму институцију алијансе, суверенитет и интегритет Украјине представљали неоспорну чињеницу, руска инвазија из 2014. године подстакла је НАТО да значајно продуби и унапреди своју подршку Украјини, али и суседним партнерским државама.¹³⁹³ Схватајући да су чланице програма Партнерство за мир изложене значајном ризику у контексту растуће претње коју представља Русија, НАТО је током самита у Велсу 2014. године увео низ нових иницијатива усмерених на јачање капацитета ширег круга партнера, који је укључивао Украјину, за самосталну одбрану, као и на изградњу њихове интероперабилности са снагама НАТО–а.¹³⁹⁴ О брзој промени НАТО политике у светлу руских претњи, доказује чињеница да је на поменутом самиту, на којем је требало да се донесу одлуке у вези са партнерским односима према Авганистану, тема главних разговора постало питање Украјине.¹³⁹⁵

Иако је НАТО пружао подршку реформама у сектору одбране и безбедности у Украјини још од 1990, иницијативе из 2014. године представљале су значајно појачавање помоћи и

¹³⁸⁶ Tracey German, “Georgia and Ukraine”, op. cit., p. 807.

¹³⁸⁷ Ibidem, p. 805.

¹³⁸⁸ Magnus Petersson, “Partnerships”, op. cit., p. 758.

¹³⁸⁹ Tracey German, “Georgia and Ukraine”, op. cit., p. 805.

¹³⁹⁰ Ibidem, p. 802.

¹³⁹¹ Ibidem, p. 805.

¹³⁹² Ibidem, p. 802.; Током 2020 године, Грузија и Украјина су постале партнери са проширеним могућностима (*Enhanced Opportunity Partners – EOP*) у оквиру Иницијативе за интероперабилност партнерства (*Partnership Interoperability Initiative – PII*), заједно са Аустралијом, Финском, Јорданом и Шведском, као признање за њихов значајан допринос мисијама и операцијама НАТО савеза. Руска инвазија на Украјину у фебруару 2022. године изазвала је до тада невиђену политичку и материјалну подршку Украјини од стране НАТО–а и појединачних савезница, као и појачану подршку Грузији. Ibidem, p. 802.

¹³⁹³ Rebecca R. Moore, “Ukraine’s Bid to Join NATO: Re-evaluating Enlargement in a New Strategic Context”, op. cit., p. 384.

¹³⁹⁴ Ibidem, p. 384.

¹³⁹⁵ Ibidem, p. 384.

ангажовања према украјинском одбрамбеном и безбедносном апарату и институцијама. НАТО се одлучио да консолидује већи део, али не и сву помоћ Украјини, у оквиру Свеобухватног пакета помоћи, чији је циљ био да до 2020. године омогући усвајање НАТО стандарда и постизање интероперабилности са снагама алијансе.¹³⁹⁶ Овај пакет је обухватао низ програма за изградњу капацитета, као и поверилачке фондове намењене подршци развоју способности и одрживој изградњи капацитета у областима командовања, контроле, комуникација и компјутерских система; сајбер одбране; логистике и стандардизације; транзиције војне каријере; медицинске рехабилитације; уклањања експлозивних направа, као и борбе против импровизованих експлозивних средстава.¹³⁹⁷

Бојазан НАТО–а да не постане страна учесника у сукобу у Украјини такође је значио да алијанса није пружала смртоносну помоћ Украјини, нити је координисала испоруке смртоносне помоћи коју су поједине чланице НАТО–а желеле самостално да пруже. Улогу ове координације преузела је касније Европска команда Оружаних снага САД (*United States European Command*), са седиштем у Штутгарту.¹³⁹⁸ Упркос проблематичном приступу у разликовању офанзивног и дефанзивног наоружања, доносиоци одлука у САД и Немачкој користили су терминологију смртобног и несмртобног оружја. Ипак, када је реч о Украјини, та подела је делимично уступила место концепту „смртоносности“, при чему су политички и војни званичници нагласак стављали на то да ли је војна помоћ коју Украјина добија (пре руске свеобухватне инвазије 2022. године) смртоносна.¹³⁹⁹ Несмртоносна помоћ Украјини обично је подразумевала испоруке као што су наочаре за ноћно осматрање, шлемови, ојачани рачунари, комплети за прву помоћ, зимска одећа и слична опрема. Насупрот томе, смртоносна НАТО помоћ има јасне кинетичке ефекте и обухвата митраљезе, противоклопно наоружање и артиљеријске системе.¹⁴⁰⁰

Постојале су извесне бриге у вези са могућим америчким увлачењем у потенцијални нуклеарни сукоб са Русијом, што је навело појединачне државе да усвоје постепен приступ у пружању подршке, посебно када је реч о врсти наоружања које се испоручивала Украјини.¹⁴⁰¹ У складу са разумевањем могуће ескалације сукоба, разматрања о ризику су ублажила стратешке циљеве, не само НАТО–а већ и многих држава на појединачном нивоу. Чак су и највећи заговорници подршке Украјини изразили забринутост због могуће ескалације, те су у складу с тим прилагодили свој тактички и оперативни облик помоћи Украјини.¹⁴⁰² У ризике наоружавања Украјине након 2014. године били су укључени одређени фактори. Стратешке и економске користи могу подстаћи државе да испоручују оружје другим државама, али разматрања ризика могу деловати као ограничавајући фактор. Ризик може проистацати из више извора, од којих су неки обрнуто пропорционални претходно наведеним користима. Један од тих ризика је ефекат „повратног удара“ или „бумеранг“ ефекат (енгл. *blowback*), када пријатељ данас, може сутра постати непријатељ.¹⁴⁰³ Неки аутори сматрају да су НАТО државе можда биле несигурне у погледу будућег политичког усмерења Украјине чак и после 2014. године. Искуство „Наранџасте револуције“ из 2004. године указивало је на то да је прозападна оријентација Украјине могла бити привремена и да се могла преокренути услед унутрашње

¹³⁹⁶ Rebecca R. Moore, “Ukraine’s Bid to Join NATO: Re-evaluating Enlargement in a New Strategic Context”, op. cit., 385.

¹³⁹⁷ Ibidem, p. 385.

¹³⁹⁸ Ibidem, p. 387.

¹³⁹⁹ Alexander Lanoszka, Jordan Becker, “The art of partial commitment: the politics of military assistance to Ukraine”, *Post-Soviet Affairs*, vol. 39, no. 3, 2023, p. 176.

¹⁴⁰⁰ Ibidem, p. 176.

¹⁴⁰¹ Rebecca R. Moore, “Ukraine’s Bid to Join NATO: Re-evaluating Enlargement in a New Strategic Context”, op. cit., p. 387.

¹⁴⁰² Alexander Lanoszka, Jordan Becker, “The art of partial commitment: the politics of military assistance to Ukraine”, op. cit., p. 174.

¹⁴⁰³ Ibidem, pp. 178-179.

политичке динамике или спољашњег мешања, те да је западна војна помоћ у таквом развоју ситуације могла пасти у руке проруских структура.¹⁴⁰⁴

Војна ескалација могла је представљати још један значајан извор ризика. Држава која пружа помоћ можда не жели да превише поремети равнотежу војне моћи, како би се избегле војне операције које би могле завршити катастрофалним неуспехом или изазвати притисак за директну војну интервенцију.¹⁴⁰⁵ У складу са наведеним, у раној фази 2014. године владала је велика збуњеност у погледу руских намера, као и саме улоге Русије у немирима у Донбасу. Док је заузимала Крим, Русија је истовремено упутила сигнале у нуклеарном домену, спроводећи, иако унапред планирана, тестирања интерконтиненталних балистичких ракета и друге маневре у којима су учествовале снаге способне за нуклеарне ударе.¹⁴⁰⁶ Како неки аналитичари тврде да Сједињене Државе и већина њихових савезника имају далеко мање улога и интереса у кризи између Русије и Украјине, пружање прекомерне војне помоћи Украјини могло је изазвати руску одмазду коју су поједини међународни актери желели да избегну.¹⁴⁰⁷

У погледу свеобухватне анализе о обиму војне помоћи НАТО–а, у тренутку писања ове дисертације тешко је израчунати на прецизан начин конкретне податке из пуно разлога. Неке државе и даље нису евидентирани као донатори због недостатка проверљивих информација. Извештаји очевидаца, на пример, указују чак на присуство бугарског оружја у Украјини, које је можда доспело тамо путем приватних продаја, док додатну компликацију у евидентирању трансфера наоружања Украјини представља чињеница да су сами пружаоци помоћи повремено ускраћивали информације једни другима.¹⁴⁰⁸ Ипак, ситуација није била потпуно несређена јер је из оквира билатералног Савета Украјина–САД проистекла Мултинационална заједничка комисија (*Multinational Joint Commission*), која је представљала механизам за координацију безбедносне помоћи Украјини.¹⁴⁰⁹ У њој су учествовале Канада, Данска, Литванија, Пољска, Шведска, Уједињено Краљевство и Сједињене Државе. Према подацима Министарства одбране Украјине, до почетка 2017. године, ова комисија је координисала око 80% безбедносне помоћи коју је Украјина добијала из иностранства.¹⁴¹⁰

Од укупно 30 држава чланица НАТО–а у периоду непосредно након 2014. године, само 14 је према доступним подацима испоручивало оружје Украјини. Са изузетком Немачке, све државе које су имале улогу у оквиру НАТО иницијативе појачаног истуреног присуства (*enhanced Forward Presence – eFP*) пружале су Украјини неки облик војне помоћи.¹⁴¹¹ Ова иницијатива обухватала је борбене батаљоне које су предводиле Канада, Немачка, Уједињено Краљевство и Сједињене Државе, а које су биле стациониране у Летонији, Литванији, Естонији и Пољској. Ове борбене групе први пут су распоређене 2017. године, са циљем да увере државе домаћине у сигурност и одврате Русију од евентуалног покретања озбиљног напада на њих.¹⁴¹² Што нас наводи на закључак да се поново радило о поступку НАТО савезница, који је требало да произведе политику одвраћања, али не и директну заштиту Украјине. Ипак, поједини аутори

¹⁴⁰⁴ Alexander Lanoszka, Jordan Becker, “The art of partial commitment: the politics of military assistance to Ukraine”, *op. cit.*, p. 179.; Ланошка и Бекер наводе још неке облике ризика наоружавања Украјине смртоносном опремом. Да би спречиле нежељени међународни трансфер технологије, државе могу одлучити да не нуде најсавременије платформе. Чак су и блиски савезници који су повезани формалним уговорима често били невољни да деле осетљиве технологије једни са другима. У случају Украјине, која није формални савезник, која је мењала своје геополитичко усмерење и која има развијену домаћу одбрамбену индустрију и извози оружје у Кину, овај опрез може бити посебно изражен код појединих држава. *Ibidem*, p. 179.

¹⁴⁰⁵ *Ibidem*, p. 179.

¹⁴⁰⁶ *Ibidem*, p. 179.

¹⁴⁰⁷ *Ibidem*, p. 179.

¹⁴⁰⁸ *Ibidem*, p. 180.

¹⁴⁰⁹ *Ibidem*, p. 180.

¹⁴¹⁰ *Ibidem*, p. 180.

¹⁴¹¹ *Ibidem*, p. 180.

¹⁴¹² *Ibidem*, p. 180.

сматрају, да с обзиром на то да је присуство распоређених војника захтевало значајна улагања у локалну војну инфраструктуру, како су стратешки разлози били кључни покретач подршке Украјини.¹⁴¹³

Важно је такође нагласити, да су од 2014. године Немачка и Француска, представљале изузетак. Пошто су обе земље учествовале у такозваном Нормандијском формату приликом преговора у Минску, како је изложено у 5.1. поглављу, сматрале су да би пружање војне помоћи Украјини нарушило њихову неутралност у мировним преговорима. Такође су се 2008. године противиле додељивању Акционог плана за чланство Украјини у НАТО савез.¹⁴¹⁴ Француска је своју помоћ ограничила на транспортне хеликоптере и неколико патролних чамаца намењених Министарству унутрашњих послова Украјине. С друге стране, Немачка је одлучила да не шаље никакву војну помоћ, већ је искључиво нудила медицинску подршку.¹⁴¹⁵ Неке европске чланице НАТО—а пружиле су изванредан ниво војне помоћи Украјини, али скоро већина њих није послала ништа.¹⁴¹⁶

Још једно запажање односи се на економске аспекте, као и на њихово одсуство. Већи део опреме која је испоручивана на почетку, био је већ коришћен. Сједињене Државе су искључиво из сопствених резерви испоручивале противоклопне системе под називом „Џавелин“ (енгл. *Javelin*).¹⁴¹⁷ Половна војна опрема коју су испоручиле државе некадашњег источног блока, Чешка, Пољска и три балтичке земље, потиче из совјетске ере, те је испоруком такве опреме убрзан процес замене совјетског наоружања у тим земљама.¹⁴¹⁸ Важан изузетак представљала је Турска. Турски лидери настоје да одбрамбену индустрију своје земље учине самодовољном и склонији су директном надметању са Русијом.¹⁴¹⁹ Геополитички фактори обликују турски приступ, јер Турска не жели да Русија доминира Црним морем и из ових разлога се надмеће са њом у регионима Кавказа и Либије. При том, важно је нагласити да је Турска, ван одређених комерцијалних уговора, пружила врло мало или недовољно директне војне помоћи.¹⁴²⁰

Још једно запажање односи се на чињеницу да ниједно од наоружања које је испоручено Украјини није променило однос снага између Украјине и Русије. Напротив, државе које су слале оружје Украјини биле су веома обазриве у погледу онога што су пружале, вероватно због поменутих ризика.¹⁴²¹ У ранијој фази рата до 2016. године, већина НАТО чланица желела је успех Минских споразума и стога је била уздржана у погледу испоруке било какве војне помоћи која би могла угрозити те мировне иницијативе. Пре 2016. године, само пет држава, Канада, Чешка, Литванија, Уједињено Краљевство и Сједињене Државе је слало војну помоћ Украјини.¹⁴²²

¹⁴¹³ Alexander Lanoszka, Jordan Becker, “The art of partial commitment: the politics of military assistance to Ukraine”, *op. cit.*, p. 180.

¹⁴¹⁴ Ibidem, p. 182.

¹⁴¹⁵ Немачка је свој став поновила и касније, током 2021. године, када је блокирала покушај Украјине да преко НАТО Агенције за подршку и набавку купи смртоносну војну опрему. Ibidem, p. 182.

¹⁴¹⁶ Ibidem, p. 182.

¹⁴¹⁷ Поред убојите војне снаге, ово противтенковско оружје има и психолошки утицај на непријатеља, с обзиром на то да доприноси великом броју жртава на непријатељској страни и тиме смањује борбени морал. *Прим. Е. К.*

¹⁴¹⁸ Alexander Lanoszka, Jordan Becker, “The art of partial commitment: the politics of military assistance to Ukraine”, *op. cit.*, p. 182.

¹⁴¹⁹ Један од доказа за ову тврдњу огледао се у очигледној подршци Азербејџану у рату 2020. године против Јерменије, која се доживљава као савезник Русије. Ibidem, p. 182.

¹⁴²⁰ Турска се уздржала од придруживања НАТО савезницама у увођењу санкција Русији и поред тога, претила је да ће блокирати напоре НАТО—а да спроведе одбрамбене планове за балтички регион уколико се курдске побуњеничке групе не означе као терористичке организације. Ibidem, p. 182.

¹⁴²¹ Ibidem, p. 182.

¹⁴²² Ibidem, p. 182.

У погледу разумевања односа САД према пошиљкама наоружања и опреме Украјини у периоду до краја Обамине администрације, полазну основу чине стратешке калкулације ове велике силе, па се може разумети зашто су разматрања ризика снажно обликовала америчке процене. Догађаји из 2014. године навели су државни врх у Вашингтону да прошири војну помоћ Украјини, што је указивало да стратешки фактори ипак имају велику тежину у одлучивању Сједињених Држава на почетку руске војне интервенције.¹⁴²³ У периоду од 2014. до 2021. године, САД су Украјини пружиле више од 2,5 милијарди долара помоћи. У званичним изјавама, амерички званичници као главни разлог за очигледну уздржаност у пружању војне директне помоћи наводили су ризик од ескалације. Стога је утицај америчке војне помоћи, упркос значајним новчаним износима, остао знатно ограничен.¹⁴²⁴ Овакво америчко деловање понајбоље илуструје један од централних појмова неокласичног реализма, који се односи на варијаблу о перцепцији домаћих политичких елита. Иако је структура међународног система након 2014. године створила одређени притисак за активнији одговор САД, доносиоци одлука у Вашингтону су под утицајем унутрашње политичке ситуације и страха од војне ескалације, спроводили стратегију ограниченог ангажмана према Русији, путем посредних дипломатских и војних односа са Украјином. Председник Обама је на највишем државном нивоу одбацио директну конфронтацију са Русијом, што указује на то да није била у питању само рационална процена моћи америчког председника, већ и стратешка оријентација његове администрације. Неокласични реализам управо у овом контексту показује своју аналитичку снагу, јер уместо да претпостави да ће велика сила нужно пројектовати моћ, он објашњава зашто та пројекција може бити ограничена домаћим посредујућим варијаблама. Па тако, Џефри Таљаферо на свом моделу извлачења ресурса у неокласичном реализму (*resource-extraction model*) интегрише варијабле на системском и јединичном нивоу како би објаснио варијације у врстама стратегија унутрашњег балансирања које ће државе вероватно примењивати у одговору на спољне претње.¹⁴²⁵

Упркос одсуству јединственог става међу ауторима у погледу политике администрације председника Барака Обаме када је реч о достављању војне и хуманитарне помоћи, ова подршка имала је кључни значај за развој војног потенцијала Украјине након догађаја из 2014. године. Главна расправа која се у Вашингтону водила од 2014. до 2017. године односила се на питање да ли Украјини пружити смртоносну војну помоћ.¹⁴²⁶ У децембру 2014. године Конгрес је усвојио Закон о подршци слободи у Украјини, којим се америчкој влади одобравала потрошња 350 милиона долара на јачање украјинске одбране.¹⁴²⁷ Важно је истаћи да су многи званичници Обамине администрације, од којих се истичу државни секретар Џон Кери, секретар одбране Еш Картер, Врховни командант здружених снага НАТО–а у Европи Филип Бридлав и помоћница државног секретара за питања Европе и Евроазије Викторија Нуланд, подржавали идеју да председник Обама Украјини пошаље неопходно оружје.¹⁴²⁸ „Не смемо одбацити ниједан инструмент када је реч о пружању помоћи Украјини, јер Русија против ње користи све полуге државне моћи: новац, дипломатију, информативне, војне и економске ресурсе. [...] Изнео сам препоруке председничкој администрацији у корист слања Украјини смртобног оружја и заштитне опреме“, изјавио је својевремено Врховни командант здружених снага НАТО–а у Европи Филип Бридлав.¹⁴²⁹ По њиховом мишљењу, јачање војног потенцијала

¹⁴²³ Alexander Lanoszka, Jordan Becker, “The art of partial commitment: the politics of military assistance to Ukraine”, *op. cit.*, p. 183.

¹⁴²⁴ *Ibidem*, p. 183.

¹⁴²⁵ Jeffrey W. Taliaferro, “State Building for Future Wars: Neoclassical Realism and Resource-Extractive State”, *op. cit.*, p. 470.

¹⁴²⁶ Вікторія Циганюк, “Військова та гуманітарна допомога США Україні у 2014–2020 роках”, *Modern Historical and Political Issues: Journal in Historical & Political Sciences*, vol. 43, 2021, p. 106.

¹⁴²⁷ *Ibidem*, p. 106.

¹⁴²⁸ *Ibidem*, p. 106.

¹⁴²⁹ *Ibidem*, p. 106.

Украјине могло је да послужи истовремено и као снажан сигнал међународној заједници и као начин да се Русији повећају трошкови евентуалног заоштравања сукоба.¹⁴³⁰

Чланови Конгреса обе партије износили су различита мишљења у вези са питањем пружања војне помоћи Украјини. Тако је, на пример, демократски сенатор из Њу Џерзија Роберт Менендес изјавио да је снабдевање Украјине несмртоносном помоћи попут наочара за ноћно осматрање добра мера, али да „није решење проблема то што ће се омогућити Украјинцима да виде како Руси напредују, уместо да им се достави оружје да их зауставе“.¹⁴³¹ Противници пружања смртоносне помоћи тврдили су да би такав потез довео до јачег ангажмана Русије у подршци сепаратистима на истоку Украјине, чиме би се неутралисао ефекат америчке подршке и рат продужио и постао бруталнији. Они су такође са дозом уздржаности посматрали могућност да се САД увуку у, како су то видели, америчко–руски „прокси рат“, напомињући и да Украјина има капацитет да производи сопствено оружје.¹⁴³² Због ових супротстављених ставова и забринутости, део средстава које је амерички Конгрес одобрио за смртоносну помоћ остао је неискоришћен. Упркос спору око војне помоћи, у периоду од 2014. до 2017. године САД су издвојиле 1,3 милијарде долара за безбедност, реформе и техничку помоћ Украјини.¹⁴³³ Тако су, на пример, у пролеће 2015. године Оружане снаге САД учествовале у шестомесечној операцији којом су обучавале припаднике украјинске Националне гарде.¹⁴³⁴

Неокласични реализам указује на важност институционалне структуре унутар државе као фактора који посредује у преносу спољне системске претње у спољнополитичку акцију конкретне државе. Док је спољни импулс, у овом случају руска агресија на Украјину, стварао очекивања активне америчке подршке, домаћа институционална структура у САД (*checks and balances*, односно подела власти на законодавну, судску и извршну, које би по дефиницији требало да међусобно ограничавају сопствену моћ, прим. аут.) смањила је могућност правовремене америчке реакције. Конгрес није само амортизовао или подржавао политику председника, већ је делујући као засебна институција, наметао различиту визију безбедносне политике. Управо овај институционални плурализам, који теорија неокласичног реализма поставља у срж своје аналитике као посредујуће варијабле, може објаснити због чега је и поред формалног одобрења смртоносне помоћи, председничка администрација остала уздржана у њеној примени. Аутор Норин Рипсман управо, поред јавног мњења и привилегованих интересних група, истиче домаће легислативне институције као један од пресудних фактора у обликовању и спровођењу спољне и безбедносне политике.¹⁴³⁵ Они такође представљају значајан напредак у односу на *Innenpolitik*¹⁴³⁶ приступе у објашњавању спољне политике, који њено спровођење углавном посматрају као производ унутрашњег политичког надметања.¹⁴³⁷

На питање, који су унутрашњи политички актери најважнији, Рипсман сматра да се законодавне власти, наравно, интересују се за све аспекте државних послова, стога национална

¹⁴³⁰ Вікторія Циганюк, “Військова та гуманітарна допомога США Україні у 2014–2020 роках”, р. 106.

¹⁴³¹ Ibidem, р. 106.

¹⁴³² Ibidem, р. 106.

¹⁴³³ Ibidem, р. 106.

¹⁴³⁴ Ibidem, р. 106.

¹⁴³⁵ Norrin M. Ripsman, “Neoclassical realism and domestic interest groups”, in: Steven E. Lobell, Norrin M. Ripsman, and Jeffrey W. Taliaferro (eds.), *Neoclassical Realism, The State, and Foreign Policy*, Cambridge University Press, New York, 2009, р. 170.

¹⁴³⁶ Велики број теоријских приступа у науци који своју полазну основу проналазе у премиси да „спољашња политика извире из унутрашње“, свеобухватно спадају у групу *Innenpolitik* теорија. Ове теорије у свом приступу истичу експланаторну снагу унутрашњих одредница спољне политике. Марко Љ. Дашић, *Међународни политички положај као одредница спољне политике малих држава: студија случаја Републике Србије од 2000. до 2018. године*, докторска теза, Београд, Универзитет у Београду Факултет политичких наука, 2020, стр. 118.

¹⁴³⁷ Norrin M. Ripsman, “Neoclassical realism and domestic interest groups”, op. cit., р. 179.

безбедност посебно није изузетак.¹⁴³⁸ Ипак, уопштено гледано, домаћи актери треба да имају мањи утицај на политику националне безбедности него на било коју другу област. Према аутору, то је случај из два важна разлога. Прво, због значаја политике националне безбедности и високих трошкова које би држава могла претрпети у случају њеног лошег вођења, као што су потенцијални пораз у рату, па чак и губитак суверенитета, јавност, законодавна власт и друштвене групације требало би да буду спремни да извршној власти дају већу слободу деловања.¹⁴³⁹ Ово је посебно оправдано имајући у виду да државни врх и влада имају приступ већем броју информација о националној безбедности него остали домаћи актери, што је чини способнијом да процени дугорочне интересе нације.¹⁴⁴⁰ Друго, и трошкови и користи већине аспеката политике националне безбедности имају тенденцију да буду прилично широко распоређени кроз друштво у целини. Већина сегмената друштва, иако не нужно равномерно, дели друштвени и порески терет како би се одговорило на спољне изазове.¹⁴⁴¹

У погледу функционисања Конгреса у склопу својих ингеренција, ниједан председник нема искључиву надлежност у формулисању велике стратегије САД. Устав САД предвиђа да су одређене надлежности у области спољне политике и националне одбране резервисане за Конгрес, при чему је председник врховни командант оружаних снага и има изричито овлашћење да склапа међународне уговоре.¹⁴⁴² Међутим, Конгрес задржава овлашћења да финансира или ускрати средства за међународне и војне активности САД, одобрава постављења амбасадора и чланова владе, проглашава рат и ратификује уговоре.¹⁴⁴³ Ова подела власти између извршне и законодавне гране често се описује као „позив на надметање“ у креирању америчке спољне политике, јер у стварности, неформалне овлашћене моћи Конгреса и председника нису равноправне у домену међународних послова.¹⁴⁴⁴ Конгрес свакако има капацитет да оствари свој утицај, што чини кроз кључне механизме финансирања, ратификације и надзора. Ипак, у пракси су председници обе партије, укључујући председника Обаму, полагали право на значајан степен командне надлежности у спољним пословима и националној безбедности.¹⁴⁴⁵ Обичај, међународни притисци и историјска еволуција довели су до тога да се моћ у спољној политици углавном концентрише у председничким рукама. То је нарочито изражено у тренуцима када америчка јавност опажа озбиљну спољну претњу, у време кризе или на почетку рата.¹⁴⁴⁶ На крају, аутор Џејмс Линдзи у закључку свог истраживања, дошао је до убедљивих емпиријских сазнања како Конгрес, без обзира на то што има значаја у спољној политици САД, у историјском контексту посматрано, ретко када је нанео пораз председнику Америке када год се одлучивало о националном регулисању питања такозване „високе политике“.¹⁴⁴⁷

Узевши у обзир претходна теоријска и емпиријска разматрања, од 2014. године администрација председника Обаме обезбедила је значајну војну опрему, али несмртоносну, која је током 2015. била допуњена потпуном војном помоћи у износу од приближно 75 милиона долара.¹⁴⁴⁸ Та помоћ обухватала је возила, извиђачке дронове, уређаје за ноћно осматрање и војне амбулантне транспортере. Обамина администрација изразила је намеру да Украјини обезбеди и „смртоносно“ наоружање уколико „дипломатија не успе да оконча кризу на истоку

¹⁴³⁸ Norrin M. Ripsman, “Neoclassical realism and domestic interest groups”, op. cit., p. 180.

¹⁴³⁹ Ibidem, p. 180.

¹⁴⁴⁰ Ibidem, p. 180.

¹⁴⁴¹ Ibidem, pp. 180-181.

¹⁴⁴² Colin Dueck, *The Obama Doctrine, American Grand Strategy Today*, op. cit., p. 138.

¹⁴⁴³ Ibidem, p. 138.

¹⁴⁴⁴ Ibidem, p. 138.

¹⁴⁴⁵ Ibidem, p. 138.

¹⁴⁴⁶ Ibidem, p. 138.

¹⁴⁴⁷ James M. Lindsay, “Congress and Foreign Policy: Why the Hill Matters”, *Political Science Quarterly*, vol. 107, no. 4, Winter, 1992-1993, p. 626.

¹⁴⁴⁸ Jan Eichler, *NATO and the War in Ukraine, Geopolitical Context and Long-term Consequences*, op. cit., p. 120.

земље“.¹⁴⁴⁹ Међутим, Обама лично није делио уверење да је ангажовање САД у рату у Украјини неопходно. Отворено је изјавио: „Ако у овом граду постоји неко ко сматра да би требало да размотримо могућност уласка у рат са Русијом због Крима и источне Украјине, нека се слободно огласи и то веома јасно каже“.¹⁴⁵⁰ Још једном се у јавном говору председника Обаме могло приметити како он није посматрао Русију као супарника који се налази на истом нивоу на којем су се налазиле Сједињене Државе. Почетком 2016. године забележена је његова изјава, према којој „слаба и посрнула Русија, такође представља претњу, али не претњу највишег реда“.¹⁴⁵¹ Додао је да „за разлику од Кине, Русија има демографске проблеме, структурне економске проблеме, које би, поред визије, захтевале читаву генерацију да се превазиђу“.¹⁴⁵² Закључио је да „пут којим Путин иде, неће помоћи Русији да превазиђе изазове. Искушење да се покаже величина пројекцијом војне силе је снажно. Зато не потцењујем опасности које отуда долазе“.¹⁴⁵³

У пасусу изнад, теорија неокласичног реализма потврђена је путем објашњења посредујуће варијабле која се налази на нивоу перцепције лидера. Најпре, за полазну основу се може узети тврдња Таљафера, према којем „системски притисци обликују унутардржавне процесе, а они потом ограничавају способност држава да одговоре на захтеве система“.¹⁴⁵⁴ Још једноставније речено, Таљаферо сматра како зависне варијабле на нивоу појединачне државе саме по себи заправо представљају последицу претходних структурних услова.¹⁴⁵⁵ Уколико се направи веза са овим наводима, председник Обама је тадашњи међународни систем и његову општу природу, окарактерисао као систем који не сигнализира претње америчким интересима. Са друге стране, анализа појединачног нивоа утврђује како председник, на основу својих личних уверења, није опазио Русију и амбиције њеног лидера као претњу и из тог разлога је предузео неуспешне мере са циљем уравнотежавања, које су се огледале у такозваној „*retrenchment*“ стратегији, смањивањем војних, као и политичких трошкова САД.

Као и теорије равнотеже моћи и равнотеже претње, неокласични реализам поставља моћ у средиште међународног политичког живота. Међутим, за разлику од конвенционалних теорија равнотеже моћи и равнотеже претње, Стивен Лобел је предложио алтернативни начин концептуализације балансирања, према којем доносиоци одлука у спољној политици не балансирају искључиво као одговор на укупне промене у расподели моћи.¹⁴⁵⁶ Наспрам тога, они претње дефинишу на основу појединих компоненти моћи страних држава. Уместо да се усредсреде на последице велике стратегије друге силе, државни лидери спроводе политике које се односе на одвојене или специфичне елементе моћи државе која се налази у успону или државе коју лидери перципирају као претњу.¹⁴⁵⁷ Стога се у Лобелове тврдње теоријски уклапа Обамино опажање појединих специфичних компоненти моћи Русије, попут тенденција у демографским процесима или економског посрнућа за време Путинове администрације.¹⁴⁵⁸

¹⁴⁴⁹ Jan Eichler, *NATO and the War in Ukraine, Geopolitical Context and Long-term Consequences*, op. cit., p. 120.

¹⁴⁵⁰ Ibidem, p. 120.

¹⁴⁵¹ Jeffrey Goldberg, “Obama Does Not Believe Invading Ukraine or Saving Assad Makes Putin ‘a Player’”, Atlantic Council, 2016, Available from: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/natosource/obama-does-not-believe-invading-ukraine-or-saving-assad-makes-putin-a-player/>, (Accessed 9 April 2025).

¹⁴⁵² Ibidem.

¹⁴⁵³ Ibidem.

¹⁴⁵⁴ Jeffrey W. Taliaferro, “State Building for Future Wars: Neoclassical Realism and the Resource-Extractive State”, op. cit., p. 484.

¹⁴⁵⁵ Ibidem, p. 484.

¹⁴⁵⁶ Steven E. Lobell, “Threat assessment, the state, and foreign policy: a neoclassical realist model”, op. cit., p. 54.

¹⁴⁵⁷ Ibidem, p. 54.

¹⁴⁵⁸ Jeffrey Goldberg, “Obama Does Not Believe Invading Ukraine or Saving Assad Makes Putin ‘a Player’”, op. cit., Available from: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/natosource/obama-does-not-believe-invading-ukraine-or-saving-assad-makes-putin-a-player/>, (Accessed 9 April 2025).

У сведочењу пред Комитетом за спољне послове Представничког дома Конгреса, 25. фебруара 2015. године, државни секретар Џон Кери изјавио је: „Мислим да свима овде мора бити јасно да ми не можемо учинити довољно у било којим околностима ако Русија одлучи да одговори и надмаши нас, јер она то може. Сви то знају, укључујући и самог председника Порошенка“.¹⁴⁵⁹ Касније је додао: „Не мислим да било ко у овом комитету предлаже да Сједињене Државе у овом тренутку треба да пошаљу 101. ваздушно–десантну дивизију“.¹⁴⁶⁰ Пошто је Други мински споразум у том периоду био увелико договорен, могући ризик од ескалације налазио се у првом плану, услед чега је државни секретар Кери и навео како је „наш приоритет деескалација, повратак нормама и обнова односа са Русијом, који би могли бити јавнији и продуктивнији у многим различитим аспектима“.¹⁴⁶¹

За време заседања истог комитета, недељу дана касније, помоћница државног секретара за европска и евроазијска питања Викторија Нуланд, избегла је директан одговор на питања зашто администрација председника Обаме још увек није донела одлуку о слању „смртоносне“ помоћи Украјини.¹⁴⁶² На крају је нагласила управо ризике од ескалације сукоба на глобалним основама, изјавивши: „С једне стране, то је одговор на украјинску потребу и жељу да се брани од невероватно смртосног офанзивног наоружања које је Русија распоредила од јануара. С друге стране, поставља се питање да ли би та помоћ само додатно заоштрила ситуацију, да ли би била схваћена као провокација и све још више погоршала“.¹⁴⁶³ Она је нагласила важност да се Споразуму из Минска пружи шанса, упркос томе што је већ било очигледно да Русија није имала намеру да поштује договорено, услед чега је врло брзо уследило јако разочарање критичара према одлукама Обамина администрације.¹⁴⁶⁴

Двосмерни сигнали из САД додатно су замагљивали анализу ситуације у марту 2014. године. Иако је републикански сенатор Џон Мекејн упозоравао како није требало „да уводимо ембарго на оружје жртвама агресије“,¹⁴⁶⁵ његове изјаве нису имале такву врсту тежине, попут изјава носиоца извршне власти и америчког највишег државног врха. Управо на ову чињеницу је за време сведочења Викторије Нуланд, један републикански конгресмен указао и издвојио недоследност администрације председника Обаме, која је наоружавала сиријске побуњенике против снага које подржава Русија, али не и Украјину.¹⁴⁶⁶ Ипак, Обамина администрација имала је подршку јавног мњења у Америци, при чему се према истраживању еминентног *Pew Research Center* института, већина испитаника у САД противила испоруци оружја Украјини.¹⁴⁶⁷ Истраживање овог института показало је да се 53% испитаника противило слању америчког оружја и војне опреме Украјини, док је 41% испитаних имао позитиван став.¹⁴⁶⁸ Уз то, корупција је била релативно мање истакнут, али ипак значајан фактор. Викторија Нуланд је корупцију описала као „убицу државе у Украјини“ и истакла неопходну потребу за дубоким реформама.¹⁴⁶⁹ У анализи односа истраживања јавног мњења које је спровео *Pew Research Center* институт и ставова Обамина администрације у контексту слања смртосног оружја Украјини, може се пронаћи централна поставка теорије неокласичног реализма, која, као што

¹⁴⁵⁹ Alexander Lanoszka, Jordan Becker, “The art of partial commitment: the politics of military assistance to Ukraine”, op. cit., p. 183.

¹⁴⁶⁰ Ibidem, p. 183.

¹⁴⁶¹ Ibidem, p. 183.

¹⁴⁶² Ibidem, p. 183.

¹⁴⁶³ Ibidem, p. 183.

¹⁴⁶⁴ Ibidem, p. 183.

¹⁴⁶⁵ Ibidem, p. 183.

¹⁴⁶⁶ Ibidem, p. 183.

¹⁴⁶⁷ Ibidem, p. 183.

¹⁴⁶⁸ Pew Research Center, “Increased Public Support for the U.S. Arming Ukraine”, 23. February 2015. Available from: <https://www.pewresearch.org/politics/2015/02/23/increased-public-support-for-the-u-s-arming-ukraine/>, (Accessed 11 April 2025).

¹⁴⁶⁹ Alexander Lanoszka, Jordan Becker, “The art of partial commitment: the politics of military assistance to Ukraine”, op. cit., p. 183.

смо напоменули, тврди да је спољна политика резултат интеракције структуралних притисака и унутрашњих преференцијалних варијабли.¹⁴⁷⁰ На пример, одлуке председника Обама нису биле засноване само на процени руске претње, већ и на идеолошком убеђењу у којој се јавност све више противила ангажманима у иностранству са неизвесним исходом. Обама је у том смислу, сâм реаговао као „унутрашњи филтер“, неутралишући и усмеравајући системске подстицаје како би произвео унутрашњу стабилност. Такав став је објашњив према перспективи теорије неокласичног реализма, јер у условима слабе јавне подршке и личног идеолошког отпора војној експанзији, Обамина администрација је користила дипломатске сигнале и несмртоносну помоћ уместо директне војне силе.

Администрација Барака Обама пружала је Украјини економску и техничку подршку у више фаза за спровођење унутрашњих реформи. Једна од највидљивијих и најефикаснијих била је реформа полиције, чији је циљ био решавање проблема корупције унутар органа за спровођење закона.¹⁴⁷¹ Спровођење реформе омогућено је захваљујући новчаном гранту Министарства правде САД, којим је финансиран програм обуке за 100 украјинских полицијских инструктора.¹⁴⁷² У периоду од 2014. до 2017. године САД су биле водећи донатор хуманитарне помоћи Украјини. Од 2014. године, Агенција САД за међународни развој (*USAID*) и Стејт департмент обезбедили су хуманитарну помоћ у вредности од око 135 милиона долара, укључујући храну, медицинска средства, склоништа и логистичку подршку.¹⁴⁷³ Посматрајући западне земље, Сједињене Државе биле су неоспорно највећи донатор хуманитарне помоћи. За поређење, Европска комисија је у истом периоду издвојила 43,7 милиона долара за хуманитарну помоћ Украјини.¹⁴⁷⁴ У циљу обнове украјинске економије, САД су дале гаранције за зајам у износу од 3 милијарде долара у оквиру међународног кредитног пакета вредног 40 милијарди долара.¹⁴⁷⁵

У Закону о буџетским средствима за одбрану за 2015. годину, Конгрес је додатно издвојио 300 милиона долара Министарству одбране САД за пружање помоћи Украјини током 2016. године.¹⁴⁷⁶ Закон о консолидованим буџетским средствима за 2016, који је потписан у децембру 2015. године, предвиђао је 658 милиона долара за билатералну економску помоћ преко Стејт департмента, безбедносну подршку и мере за подстицање извоза и инвестиција у Украјину. Као одговор на руску агресију, администрација председника Обама захтевала је и 3,4 милијарде долара за војне издатке у Европи за 2016. годину.¹⁴⁷⁷ Пошто је Руска Федерација, од почетка оружаног сукоба, више пута прекршила споразуме из Минска, Сједињене Државе су пооштравале санкције, укључујући на списак и руске енергетске, финансијске и одбрамбене компаније. Администрација председника Обама позвала је Европску унију да примени шире санкције, помажући чланицама ЕУ да превазиђу међусобне несугласице у циљу очувања јединственог става о санкцијама према Русији.¹⁴⁷⁸

Ипак, државни врх у Вашингтону користио је америчку војну помоћ као инструмент притиска како би натерао власти у Украјини да спроведу реформе у сектору безбедности. Амерички закон о овлашћењима за националну одбрану за 2016. годину (*National Defense*

¹⁴⁷⁰ Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaferro, and Steven E. Lobell, *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, op. cit., p. 29.

¹⁴⁷¹ Вікторія Циганюк, “Військова та гуманітарна допомога США Україні у 2014–2020 роках”, op. cit., p. 107.

¹⁴⁷² Они су потом на територији Украјине обављали обуку новоформираних полицијских снага, са циљем да се елиминира корупција и допринесе променама у перцепцији украјинског друштва од стране међународне заједнице. Ibidem, p. 107.

¹⁴⁷³ Ibidem, p. 107.

¹⁴⁷⁴ Ibidem, p. 107.

¹⁴⁷⁵ Ibidem, p. 107.

¹⁴⁷⁶ Ibidem, p. 107.

¹⁴⁷⁷ Ibidem, p. 107.

¹⁴⁷⁸ Ibidem, p. 107.

Authorization Act) захтевао је да секретар за спољне послове и секретар за одбрану потврде како је украјинска влада „предузела значајне мере у циљу спровођења институционалних реформи у области одбране, као што су: цивилна контрола над војском, сарадња и координација са напорима Врховне раде у вршењу надзора над Министарством одбране и оружаним снагама, повећана транспарентност и одговорност у набавци одбрамбене опреме, као и унапређење транспарентности, одговорности и потенцијалних могућности за приватизацију у одбрамбеној индустрији, у циљу смањења корупције, повећања одговорности и одрживог унапређења борбене способности“.¹⁴⁷⁹

Важно је истаћи да је горе поменути закон из 2016. године, којим је успостављена „Иницијатива за подршку безбедности Украјине“ (*Ukraine Security Assistance Initiative*), навео како је само 50 милиона долара, од укупно 300 милиона, „наменски одвојено искључиво за смртоносну помоћ“.¹⁴⁸⁰ Стога се може закључити, да иако је ова иницијатива институционално формирана, извршна власт ипак је била невољна да пружи „смртоносну“ помоћ која би снажно сигнализирала политичку посвећеност САД, јер како се испоставило, овлашћења Конгреса нису подразумевала сама по себи и стварну испоруку војне помоћи Украјини.¹⁴⁸¹

Осим директне материјалне и финансијске помоћи, високи амерички званичници су одиграли кључну улогу у подршци Украјини на међународној сцени у оквиру мултилатералних институција. Амбасадори САД у Украјини Џефри Пајет и Мари Луиз „Маша“ Јовановић, као и 28. и 29. стални представници САД при УН, Саманта Пауер и Ники Хејли, оштро су осуђивали руску агресију на Украјину.¹⁴⁸² Они су такође захтевали да се Русија позове на одговорност због спровођења кампање дезинформација, а истовремено су истицали подршку САД украјинском суверенитету и пружању помоћи у спровођењу реформи.¹⁴⁸³ Посебно се издваја наступ Ники Хејли на њеној првој седници Савета безбедности Уједињених нација у фебруару 2017. године, када је изјавила како је „непријатно што у свом првом говору морам да осудим агресивне акције Русије. [...] Желимо да унапредимо наше односе с Русијом, али ужасна ситуација на истоку Украјине захтева јасну и одлучну осуду руских поступака“.¹⁴⁸⁴

Сједињене Државе су такође подржале Мисију УН за праћење поштовања људских права у Украјини, при чему је та мисија представљала важан извор информација и инструмент заштите грађанских права на Криму и у Донбасу.¹⁴⁸⁵ Током посете Кијеву у децембру 2015. године, потпредседник САД Џозеф Бајден је најавио додатну подршку у износу од 190 милиона долара за реализацију украјинских реформи и борбу против корупције.¹⁴⁸⁶ У лето 2016. године, током сусрета са украјинским премијером Владимиром Гројсманом, потпредседник Бајден је истакао да САД планирају да издвоје 220 милиона долара помоћи за спровођење економских, политичких и енергетских реформи у Украјини. Овај пакет наставио је подршку напорима Украјине ка јачању демократских институција, владавине права, изградњи темеља одрживог економског раста и одговора на хуманитарне изазове.¹⁴⁸⁷

Новом помоћи, Сједињене Државе пружиле су правну, регулаторну и инфраструктурну подршку у реформи Државне царинске службе Украјине. Уз америчку подршку успостављен је центар за царински мониторинг, а на основу модела успешне реформе патролне полиције

¹⁴⁷⁹ Alexander Lanoszka, Jordan Becker, “The art of partial commitment: the politics of military assistance to Ukraine”, *op. cit.*, p. 183.

¹⁴⁸⁰ *Ibidem*, p. 184.

¹⁴⁸¹ *Ibidem*, p. 184.

¹⁴⁸² Вікторія Циганюк, “Військова та гуманітарна допомога США Україні у 2014–2020 роках”, *op. cit.*, p. 107.

¹⁴⁸³ *Ibidem*, p. 107.

¹⁴⁸⁴ *Ibidem*, pp. 107-108.

¹⁴⁸⁵ *Ibidem*, p. 108.

¹⁴⁸⁶ *Ibidem*, p. 108.

¹⁴⁸⁷ *Ibidem*, p. 108.

реализована је обука и опремање нових кадрова у царинској служби.¹⁴⁸⁸ Поред тога, део помоћи био је усмерен на јачање енергетске безбедности кроз програме за диверзификацију извора енергије и подршку изградњи конкурентних и транспарентних тржишта гаса и електричне енергије у складу са стандардима Европске уније.¹⁴⁸⁹

Уједињено Краљевство је делило сличне процене и ставове као и Сједињене Државе. Високо руководство у Лондону брзо је осудило руску агресију на Украјину, али је оклевало када су се започели разговори и иницијативе НАТО савезника о пружању значајне војне помоћи Украјини. Један део почетне уздржаности налазио се у страху од даље ескалације сукоба.¹⁴⁹⁰ У интервјуу од 8. марта 2015. године, емитованом у емисији *Andrew Marr Show*, министар спољних послова Филип Хамонд је, на питање о слању војне помоћи Украјини, одговорио доста уздржано и подвукао како политички одлучиоци сумњају да „ова криза има војно решење. Несразмера између величине украјинских и руских оружаних снага чини тај пут неразумним“.¹⁴⁹¹ Већина опреме коју је Украјина добила од Уједињеног Краљевства била је несмртоносна и финансирана је из британских средстава. Обухватала је заштитну опрему, расходована оклопна транспортна возила и другу опрему намењену унапређењу тактичког деловања. Ипак, Хамонд је у фебруару 2015. током парламентарне дебате изјавио како „не можемо себи дозволити да гледамо како се украјинска војска урушава“.¹⁴⁹² Као одговор на то, влада Уједињеног Краљевства је у марту 2015. године омогућила испоруку несмртоносне војне опреме, као и ангажовање краткорочних тимова за обуку са циљем да се унапреде основне пешадијске и медицинске вештине украјинских војника. На крају, аутори Бекер и Ланошка у својој анализи су дошли до закључка, како су Сједињене Државе, а потом и Уједињено Краљевство, предводиле почетну иницијативу за слање војне помоћи.¹⁴⁹³

Континуирано ширење и продубљивање сарадње између НАТО–а и Украјине имало је снажну војну димензију, која се посебно истакла путем спровођења Програма проширене војне обуке (*Expansion of Military Training – EMT*).¹⁴⁹⁴ Након 2014. године, Програм проширене војне обуке који су спроводиле САД и Уједињено Краљевство у Украјини замишљен је као дугорочна активност са дефинисаним приоритетом који је био усмерен да помогне украјинским трупам у борби против руских савезника на истоку земље.¹⁴⁹⁵ Западни официри започели су обуку припадника украјинске Националне гарде у борбеним тактикама, што је навело званичнике украјинске армије да затраже сличну обуку и за регуларне јединице.¹⁴⁹⁶ Стратешка логика иза поменутог програма била је веома јасна. Политичке и војне елите у САД, Великој Британији и Украјини биле су уверене да је изузетно лако изведена анексија Крима додатно оснажила Путиново самопоуздање и охрабрила његове амбиције и решеност да се супротстави процесу проширења НАТО–а.¹⁴⁹⁷ Путинова стратегија након 2014. године доживљена је као ревизионистичка политика наметнута на штету суседа, стога је Русија почела постепено да се доживљава као главни ривал НАТО–а у смислу приоритета у стратешком прилагођавању.¹⁴⁹⁸

¹⁴⁸⁸ Вікторія Циганюк, “Військова та гуманітарна допомога США Україні у 2014–2020 роках”, *op. cit.*, p. 108.

¹⁴⁸⁹ *Ibidem*, p. 108.

¹⁴⁹⁰ Alexander Lanoszka, Jordan Becker, “The art of partial commitment: the politics of military assistance to Ukraine”, *op. cit.*, p. 184.

¹⁴⁹¹ *Ibidem*, p. 184.

¹⁴⁹² *Ibidem*, p. 184.

¹⁴⁹³ *Ibidem*, p. 184.

¹⁴⁹⁴ Jan Eichler, *NATO and the War in Ukraine, Geopolitical Context and Long-term Consequences*, *op. cit.*, p. 123.

¹⁴⁹⁵ *Ibidem*, p. 123.

¹⁴⁹⁶ *Ibidem*, p. 123.

¹⁴⁹⁷ *Ibidem*, p. 123.

¹⁴⁹⁸ *Ibidem*, p. 123.

САД, Уједињено Краљевство и Украјина биле су одлучне да не дозволе поновно понављање сценарија као што је био Крим 2014, те су своју војну сарадњу поступно унапређивале.¹⁴⁹⁹

Ако се додељивање наоружања могу посматрати као могућност која служи као замена за формални савез, већина чланица НАТО савеза ту могућност једноставно није користила у односу на Украјину у периоду до даљег интензивирања руске агресије.¹⁵⁰⁰ У закључку двојице аутора Ланошке и Бекера, детаљна анализа историје војне помоћи Украјини указује на врло условљену и делимичну подршку у првом почетном периоду до 2016. и 2017. године, с обзиром на то да су земље НАТО–а користиле испоруке наоружања тек као сигнализацију одређеног степена подршке, у одсуству формалних безбедносних гаранција према Украјини.¹⁵⁰¹

Војна и хуманитарна подршка САД Украјини у периоду 2014–2017. године била је усмерена првенствено на обезбеђивање неопходне хуманитарне и „несмртоносне“ помоћи. Током другог председничког мандата Барака Обаме, Сједињене Државе су наступале као активан заговорник и катализатор у спровођењу реформи у Украјини.¹⁵⁰² Ипак, упркос сталним полемикама унутар Конгреса, Обамина администрација на крају није пружила Украјини „смртоносну“ војну помоћ, коју су власти у Кијеву захтевале још 2014. године. Ваља, међутим, нагласити да су Украјини биле додељене друге врсте помоћи у циљу побољшања одбрамбених способности, као и да је спроведен низ програма војне обуке. Па тако, укупно од 2014. до 2017. године, САД су Украјини обезбедиле безбедносну помоћ у вредности од 1,6 милијарди долара.¹⁵⁰³

Током председничких избора у САД 2016. године, украјинско званично опредељење било је на страни кандидаткиње демократске странке Хилари Клинтон.¹⁵⁰⁴ Овакав формалан став био је последица чињенице да је кандидат републиканске странке Доналд Трамп пажњу своје предизборне кампање углавном усмерио на успостављање стабилних односа са Кином и Русијом, борбу против тероризма и реформу америчке миграционе политике.¹⁵⁰⁵ Територијални интегритет Украјине, питање анексије Крима и руска агресија нису били споменути у било ком предизборном наступу Доналда Трампа.¹⁵⁰⁶ За разлику од њега, у својој предизборној реторици Хилари Клинтон је више пута истицала значај националне безбедности Украјине, а супротстављање руској агресији представљало је једну од кључних тачака њене кампање.¹⁵⁰⁷ Тако се у предизборном програму Хилари Клинтон могло приметити помињање руског председника Путина у негативном контексту уз најаву да би она као председница Америке „стајала раме уз раме са европским савезницима, како би зауставила и обуздала руску агресију у Европи и ван ње, као и да би позвала на одговорност Путина за његове поступке“.¹⁵⁰⁸

Почев од 2014. године, војна и хуманитарна помоћ коју су Сједињене Државе пружиле Украјини највећа је у поређењу са било којом другом државом према тврдњама ауторке Циганјук.¹⁵⁰⁹ Током почетних неколико година Украјинске кризе, америчка подршка у области безбедности одиграла је кључну улогу у стварању боље обучених, савременије опремљених и искуснијих Оружаних снага Украјине, јасно сигнализујући да САД остају посвећене подршци

¹⁴⁹⁹ Jan Eichler, *NATO and the War in Ukraine, Geopolitical Context and Long-term Consequences*, op. cit., p. 123.

¹⁵⁰⁰ Alexander Lanoszka, Jordan Becker, “The art of partial commitment: the politics of military assistance to Ukraine”, op. cit., p. 184.

¹⁵⁰¹ У периоду након 2022. године, војна помоћ се испоручивала у већем обиму. Ibidem, p. 189.

¹⁵⁰² Вікторія Циганюк, “Військова та гуманітарна допомога США Україні у 2014–2020 роках”, op. cit., p. 108.

¹⁵⁰³ Ibidem, p. 108.

¹⁵⁰⁴ Ibidem, p. 108.

¹⁵⁰⁵ Ibidem, p. 108.

¹⁵⁰⁶ Ibidem, pp. 108-109.

¹⁵⁰⁷ Ibidem, p. 109.

¹⁵⁰⁸ Ibidem, p. 109.

¹⁵⁰⁹ Ibidem, p. 112.

української держави.¹⁵¹⁰ Најзначајнији вид америчке подршке у периоду од 2014. до 2018. године био је у области обезбеђивања „несмртоносне“ помоћи. Сходно томе, ауторка Викторија Циганјук је закључила да су се циљеви америчке помоћи Украјини односили на спречавање даљег ширења руске агресије у дубину Европе и на недопуштање дестабилизације безбедносне ситуације на континенту; јачање одбрамбених капацитета и оперативних способности Оружаних снага Украјине у условима савремених безбедносних изазова; покушај достизања нивоа Оружаних снага Украјине на војне критеријуме потребних за чланство у НАТО, као и на подстицање реформи и професионализације украјинске армије кроз примену најбољих војних стандарда, пракси и процедура.¹⁵¹¹

Односи НАТО–Украјина током друге Обаине администрације у целини, показују карактеристике деловања великих сила који теорија неокласичног реализма потврђује у смислу да спољна политика држава није резултат само системских притисака, већ је „филтрирана“ деловањем унутрашњих институционалних и политичких варијабли. С обзиром на то да износимо тврдње како је Обаина политика према руској интервенцији у Украјини била заснована на стратегији тзв. „ретренчмента“ и војног неуплитања, институционална полазна основа за спровођење стратегије „ретренчмента“ налази се у формалном акту из 2011. године, америчком Закону о контроли буџета.¹⁵¹² Заједно са накнадном применом конгресног механизма буџетског поравњања, овај закон довео је до смањења безбедносних издатака САД за трилион долара током периода од десет година. Смањења су уследила након већ спроведених резова током прве две године мандата Обаме, под тадашњим секретаром одбране Робертом Гејтсом.¹⁵¹³ Тиме је повлачење Сједињених Држава са претходних позиција глобалне ангажованости постало неминовно, уколико се анализирају обрасци америчке војне потрошње, распоређивање војних снага и примена безбедносне стратегије.¹⁵¹⁴

Последице су се огледале у смањењу броја комада наоружања, војног и цивилног особља, војника, маринаца, као и ратних бродова и летелица од 2010. године наовамо. Изражено у реалним категоријама, војна потрошња као удео у укупном федералном буџету САД значајно је смањена, док су унутрашњи расходи порасли.¹⁵¹⁵ Ова промена у приоритетима, где су унутрашње америчке потребе добиле на значају, огледа се и у односу на националну економску активност. Тако је 2010. године војна потрошња чинила скоро пет процената бруто друштвеног производа, док се до краја Обаиног мандата пројектовало смањење тог удела на приближно 3 процента.¹⁵¹⁶ Дакле, дошло је до упечатљивог пада удела националних ресурса и напора посвећених војним питањима, у складу са председниковим намерама и најавама, које је аутор Колин Дјук установио упоређујући највише документе националне безбедности за САД, прокламоване 2010. и 2015. године.¹⁵¹⁷

Када је реч о стратегији безбедности, документ *Стратешка одбрамбена упутства из 2012. године* помогао је у појашњавању кључних претпоставки политике повлачења, одустајући од претензије да Сједињене Државе морају бити у стању да истовремено воде два велика регионална оружана сукоба.¹⁵¹⁸ Тај документ је умањио значај стратегије копнених интервенција, истичући да Оружане снаге САД „више неће бити формиране за вођење обимних и дуготрајних стабилизационих операција“.¹⁵¹⁹ Уместо тога, нагласак је стављен на

¹⁵¹⁰ Викторија Циганјук, “Військова та гуманітарна допомога США Україні у 2014–2020 роках”, op. cit., p. 112.

¹⁵¹¹ Ibidem, p. 112.

¹⁵¹² Colin Dueck, “The Strategy of Retrenchment and it’s Consequences”, op. cit., p. 2.

¹⁵¹³ Ibidem, p. 2.

¹⁵¹⁴ Ibidem, p. 2.

¹⁵¹⁵ Ibidem, p. 2.

¹⁵¹⁶ Ibidem, p. 2.

¹⁵¹⁷ Ibidem, p. 2.

¹⁵¹⁸ Ibidem, p. 2.

¹⁵¹⁹ Ibidem, p. 2.

„иновативне приступе који мало коштају“, услед чега је истакнути академски заговорник концепта спољашњег уравнотежавања (*offshore balancing*), Кристофер Лејн, исправно уочио како је стратегија из 2012. године представљала значајан помак ка моделу спољног балансирања.¹⁵²⁰ Поред тога, многи заговорници великих стратегија заснованих на повлачењу или уздржаности, као што су неоизолационизам или спољашње уравнотежавање, тврде да такви приступи пружају највеће користи уз најниже трошкове.¹⁵²¹ Каснија *Стратегија националне безбедности из 2015. године* није оповргла председникову потврђену склоност ка политици повлачења, већ је, напротив, тврдила да такав приступ даје резултате и позивала на „стратешко стрпљење“ у његовом даљем спровођењу.¹⁵²² Један од Обаминах главних циљева за време другог мандата, био је очувати вођство у глобалном поретку и одржати повољну равнотежу снага у кључним регионима, у које је Европа спадала.¹⁵²³

Докле год су се традиционалне претње Европи повлачиле, а пажња усмеравала на нове претње које су долазиле изван европског простора, гаранције НАТО–а биле су веродостојне. Међутим, украјинска криза поново је у први план овог војног савеза учврстила компоненту проширеног одвраћања (енгл. *deterrence*).¹⁵²⁴ Чак и у најповољнијим геополитичким тренуцима, односи Запада под америчким вођством са Русијом били су обележени нелагодом, нарочито како се Партнерство за мир НАТО–а преобразило у програм територијалног проширења. Реторика и заједничка саопштења могла су донекле прикрити те тензије, али је руска самоперцепција слабости, која је током већег дела деведесетих година прошлог века била реална, изгледа само подстакла одлучност највишег руског руководства да се супротстави све интензивнијем продору Запада у непосредно стратегијско окружење Русије.¹⁵²⁵ На крају, као што је приметила Ангела Стент, САД и Русија и даље имају фундаментално различита тумачења сопственог искуства из деведесетих година 20. века, при чему САД нису успеле да Русији понуде смислену улогу у новој евроатлантској безбедносној архитектури.¹⁵²⁶

5.5. Амерички председнички избори 2016. године и америчко–руски односи

Досадашње излагање у раду показало је да су се америчко–руски односи значајно погоршали за време друге администрације Барака Обаме, као и да су током овог периода ушли у фазу заоштрених односа, у којима о процесу „ресетовања“ више није било помена. Ангела Стент, такође, примећује да су односи постали лошији поновним избором Обаме 2012. године на место председника.¹⁵²⁷ Након што је Русија војно интервенисала у Сирији, државни врх у Москви и Сједињене Државе били су приморани да одржавају одређену комуникацију како би избегле директан војни сукоб. Ипак, због изостанка стварног напретка ка мирном решењу украјинског конфликта и све већег обостраног неповерења, билатерални односи су се погоршали.¹⁵²⁸ Када је кампања за америчке председничке изборе 2016. године почела, односи између САД и Русије доспели су на најнижу тачку, с обзиром на то да је Русија постала

¹⁵²⁰ Colin Dueck, “The Strategy of Retrenchment and it’s Consequences”, op. cit., p. 2.

¹⁵²¹ Stevan Nedeljković, Dragan Živojinović, “Donald Trump 2.0: Main Challenges, Strategic Options, and the “New” Grand Strategy of the United States”, *The Review of International Affairs* vol. LXXVI, no. 1193, pp. 26-27.

¹⁵²² Colin Dueck, “The Strategy of Retrenchment and it’s Consequences”, op. cit., p. 2.

¹⁵²³ Stevan Nedeljković, Dragan Živojinović, “Donald Trump 2.0: Main Challenges, Strategic Options, and the “New” Grand Strategy of the United States”, op. cit., p. 9.

¹⁵²⁴ Schuyler Foerster, “NATO’s Return: Implications for Extended Deterrence”, in: Rebecca R. Moore and Damon Colleta (eds.), *NATO’s Return to Europe, Engaging Ukraine, Russia, and Beyond*, Georgetown University Press, Washington DC, 2017, pp. 54-55.

¹⁵²⁵ Ibidem, p. 55.

¹⁵²⁶ Ibidem, p. 55.

¹⁵²⁷ Angela E. Stent, *Putin’s World, Russia Against the West and with the Rest*, Twelve Hachet Book Group, New York, Boston, 2019, p. 309.

¹⁵²⁸ Ibidem, p. 310.

осетљива тема у америчком политичком животу, и веома повезана са страначким поделама поводом изборне победе Доналда Трампа.¹⁵²⁹

Председнички избори у САД 2016. године представљају емпиријски случај који омогућава анализу односа између унутрашњих политичких процеса и спољнополитичког континуитета у условима глобалне структурне анархије и супарништва. Победи Доналда Трампа на изборима претходили су наративи његовог изборног штаба који су имплицитно или експлицитно обећавали нормализацију односа са Руском Федерацијом. Међутим, посматрано из угла реалистичке теорије међународних односа, конкретни резултати на пољу америчко–руских односа указују на висок степен структурног континуитета, без значајних одступања од већ устаљене спољнополитичке праксе САД након 2014. године. Најпре, неореализам (и неокласични реализам, *прим. аут.*), полази од претпоставке да су понашања држава у међународном систему превасходно условљена анархичном природом система и расподелом моћи међу великим силама.¹⁵³⁰ Из ове перспективе, САД и Руска Федерација се, након украјинске кризе 2014. године, налазе у условима структурног сукоба, који карактерише ривалство у геополитичким сферама интереса, употреба економских санкција и стратешко размештање војних капацитета. Трампове изјаве у предизборној кампањи, без обзира на то колико су биле политички неконвенционалне, нису могле да промене основне структурне односе. Како наглашава Џон Миршајмер, чак и када политичке елите великих сила желе сарадњу, структура међународног система и калкулација у расподели моћи их приморава на надметање.¹⁵³¹ Иако понекада велике силе могу сарађивати, оне имају дубоко супротстављене интересе.¹⁵³²

Појава Доналда Трампа као председничког кандидата са другачијом визијом спољне политике САД захтева употребу теорије неокласичног реализма, која анализира утицај унутрашњих фактора на спољну политику држава. Трампова жеља показана у кампањи за нормализацијом односа са Русијом, суочила се са снажним отпором унутрашњих институција, пре свега америчке обавештајне заједнице, Секретаријата правде,¹⁵³³ Конгреса и медија, који јесу означили Русију као америчког противника. Управо овај домаћи отпор представља потврду теорије неокласичног реализма, према којој спољна политика државе није искључиво одређена структуром система, већ преламањем међународне структуре кроз интервенцију институционалних и идеолошких варијабли, како наводе аутори Таљаферо, Лобел и Рипсман.¹⁵³⁴ Стога, може се поставити питање, да ли је Трампова победа представљала потенцијални спољнополитички заокрет Америке у смеру нормализације руско–америчких односа.

Указујемо да смо током писања дисертације, према доступним подацима, наилазили на академске и публицистичке изворе, који су са једне стране, сагласни у закључку да је Русија интервенисала у процес председничких избора у САД 2016. године,¹⁵³⁵ док са друге стране,

¹⁵²⁹ Angela E. Stent, *Putin's World, Russia Against the West and with the Rest*, Twelve Hachet Book Group, New York, Boston, 2019, p. 310.

¹⁵³⁰ Džon Miršajmer, *Tragedija politike velikih sila*, op. cit., str. 31.

¹⁵³¹ Ibidem, str. 46.

¹⁵³² Ibidem, str. 47.

¹⁵³³ Издава се тзв. „Милеров извештај“ Министарства правде о руском мешању у председничке изборе. U.S. Department of Justice, Special Counsel Robert S. Mueller, III, *Report On The Investigation Into Russian Interference In The 2016 Presidential Election*, Vol. I, II, U.S. Department of Justice, Washington DC, May 2019. Available from: <https://www.justice.gov/archives/sco/file/1373816/dl?inline=>, (Accessed 10 May 2025).

¹⁵³⁴ Jeffrey W. Taliaferro, Steven E. Lobell, and Norrin M. Ripsman, “Introduction: Neoclassical realism, the state, and foreign policy”, op. cit., p. 4.

¹⁵³⁵ Опширније: Office of the Director of National Intelligence, “Background to “Assessing Russian Activities and Intentions in Recent US Elections”: The Analytic Process and Cyber Incident Attribution”, 2017. Available from: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/GOVPUB-PREX28-PURL-gpo76345/pdf/GOVPUB-PREX28-PURL-gpo76345.pdf>, (Accessed 5 May 2025).

неки аутори и истраживачи изражавају скептицизам у погледу обима и утицаја те интервенције.¹⁵³⁶ Осим изнетог, истраживачи који се баве међународним безбедносним студијама и сајбер стратегијом често гледају на руско мешање као на део шире стратегије хибридног рата.¹⁵³⁷ Такође, примећено је да већина ових књига долази из конзервативних кругова и често су критиковане због недовољне емпиријске подршке својим тврдњама, због чега сматрамо да је важно приступити овим изворима критички и у контексту ширег академског сагледавања.

Ангела Стент у својој књизи, под називом *Putin's World, Russia Against the West and with the Rest*, навела је да су током изразито поларизоване изборне кампање у Америци, званичници Стејт департмента приметили сајбер активности, усмерене на налоге електронске поште званичника демократске странке, које воде порекло из руских извора. Такође је навела да су ове активности јавности постале познате тек након избора Доналда Трампа на место америчког председника.¹⁵³⁸ У наведеној књизи, Стент износи тврдње да је специјални тужилац у оптужници од 16. фебруара 2018. године теретио санктпетербуршку агенцију за истраживање (*Internet Research Agency*), контролисану од стране руског олигарха Јевгенија Пригожина,¹⁵³⁹ како је започела операције мешања у амерички политички систем већ у мају 2014. године, а посебно у председничке изборе 2016. године.¹⁵⁴⁰

Донатан Хаслам, у својој књизи *Hubris, The American Origins of Russia's War against Ukraine*, напомиње да је Русија користила читав низ инструмената познат по имену Пројекат Лахта,¹⁵⁴¹ који је укључивао сајбер капацитете и дигиталне друштвене мреже, како би утицала на политички дискурс, процес креирања политика и изборне процесе у Сједињеним Државама и неким земљама Европе и Африке.¹⁵⁴²

У јануару 2017. године, водеће америчке обавештајне агенције објавиле су декласификовану верзију извештаја под насловом *Процена руских активности и намера на недавним америчким изборима*, у којима је наглашен руски утицај на маргинализовање политичке фигуре Хилари Клинтон и стварање позитивног јавног утиска о кандидату републиканске странке Доналда Трампа.¹⁵⁴³ Председник Путин отворено је показао

¹⁵³⁶ Од књига које изражавају скептицизам о руском мешању издвајамо: Gregg Jarrett, *The Russia Hoax, The Illicit Scheme to Clear Hillary Clinton and Frame Donald Trump*, HarperCollins Publishers Inc, New York, 2018. Ова књига указује да је истрага о руском мешању била политички мотивисана и да није постојала стварна завера између Трампове кампање и Русије; Andrew C. McCarthy, *Ball of Collusion, The Plot to Rig an Election and Destroy a Presidency*, Encounter Books, New York, 2019. Аутор ове књиге, истовремено бивши савезни тужилац, изражава сумњу у обим руског мешања и тврди да је истрага била усмерена на дискредитацију Трампа.

¹⁵³⁷ Опширније: Spencer P. Boyer, Alina Polyakova, "The Future of Political Warfare: Russia, the West, and the Coming Age of Global Digital Competition", The Brookings Institution, Washington, 2018. Available from: <https://www.bosch-stiftung.de/sites/default/files/publications/pdf/2018-07/Political%20Warfare.pdf>, (Accessed 12 May 2025).

¹⁵³⁸ Angela E. Stent, *Putin's World, Russia Against the West and with the Rest*, op. cit., p. 313.

¹⁵³⁹ Он је био власник водеће организације за војне услуге Вагнер, која је користила војне плаћенике у сукобима у Украјини, Сирији и осталим деловима света. Ibidem, p. 320.

¹⁵⁴⁰ Ibidem, p. 313.; Ангела Стент је изнела податак да је председник Обама, крајем децембра 2016. године објавио да, као одговор на руско мешање у председничке изборе, Сједињене Државе су протерале тридесет пет руских дипломата за које се сумњало да су припадници обавештајних служби, као и да уведе санкције двома водећим руским обавештајним агенцијама. Ibidem, p. 319.

¹⁵⁴¹ Jonathan Haslam, *Hubris, The American Origins of Russia's War against Ukraine*, op. cit., p. 227.

¹⁵⁴² Боуен и Велт износе још радикалније ставове, према којима Русија врши утицај путем дезинформација и пропаганде као једним од инструмената своје спољне политике. Циљеви руских операција утицаја обухватају подривање друштвене кохезије, стварање неповерења у демократске политичке системе и институције Запада, јачање политичких странака и појединаца који подржавају ближе везе са Русијом или заговарају политике усклађене са руским интересима. Andrew S. Bowen, Cory Welt, *Russia: Foreign Policy and U.S. Relations*, op. cit., pp. 33-34.

¹⁵⁴³ Једна од званичних изјава је гласила: „Оцењујемо да је председник Руске Федерације Владимир Путин наредио кампању утицаја 2016. године, усмерену на председничке изборе у Сједињеним Државама. Циљеви Русије били су да поткопају поверење јавности у демократски процес у САД, дискредитују државну секретарку

непријатељство према некадашњој државној секретарки Хилари Клинтон, коју је оптужио за покретање грађанских протеста у Москви 2011. године; на тај начин он је њу означио као кривца за мешање у руске председничке изборе 2012. године.¹⁵⁴⁴ Према бившем америчком амбасадору у Москви Мајклу Мекфолу, Путин је искористио овај тренутак за своју политичку освету.¹⁵⁴⁵ С друге стране, Клинтон је износила критику на рачун руске унутрашње и спољне политике, посебно на политички рад Путина и чин анексије Крима.¹⁵⁴⁶ Ако из перспективе теорије неокласичног реализма посматрамо ставове Хилари Клинтон о Русији и председнику Путину, може се рећи да су они одражавали интересе политичке елите Демократске странке, која је испољавала снажан отпор према руским активностима у Европи и Украјини.¹⁵⁴⁷ Притом, Ангела Стент сматра да је предвиђање руских власти о америчкој спољној политици заснивала на процени, да уколико би Хилари Клинтон била изабрана, билатерални односи са Сједињеним Државама се не би побољшали.¹⁵⁴⁸

Боувен и Велт, тврде да је руска влада „имала за циљ да, кад год је то могуће, помогне изборне шансе Доналда Трампа, дискредитујући бившу државну секретарку Клинтон и јавно је приказујући у неповољном светлу у односу на републиканског кандидата“. ¹⁵⁴⁹ Ангела Стент тврди како је било упадљиво за Трампа, да током изборне кампање није изговорио ниједну негативну реч о Владимиру Путину, за разлику од честих критика упућених другим светским лидерима, укључујући савезнике и противнике САД.¹⁵⁵⁰ Администрација Барака Обаме почела је да заоштрава свој јавни говор према Русији како је председничка кампања одмицала. Много већу пажњу јавности изазвао је Пентагон, који је први пут од завршетка Хладног рата означио Русију као претњу број један по националну безбедност САД, чиме се заоштрила спољна политика према Русији.¹⁵⁵¹ Међутим, Трамп је одбацио ове тврдње америчких званичника, услед чега је током унутарстраначких избора оштро критиковао администрацију Обаме, као и Хилари Клинтон, због њиховог става према Русији, тврдећи да би он на месту америчког председника био знатно бољи преговарач у односима са Путином.¹⁵⁵² Према сведочењу бившега саветника за националну безбедност у првој администрацији Доналда Трампа, Џона Болтона, „Трамп је веровао да би признавање руског уплитања у политику САД, имплицитно потврдило да је он био у дослуху са Русијом за време изборне кампање“. ¹⁵⁵³ Поред тога, Трамп је избегавао да пред Џоном Болтоном износи мишљење о Путину, због чега Болтон наводи „како је Трампов став о Путину остао мистерија“. ¹⁵⁵⁴

Клинтон и нанесу штету њеној изборној шанси и потенцијалном председничком мандату. Такође оцењујемо да су Путин и руска влада показали јасну склоност у корист изабраног председника Трампа“. Angela E. Stent, *Putin's World, Russia Against the West and with the Rest*, op. cit., p. 314.

¹⁵⁴⁴ Путин је директно изнео оптужбе на рачун Хилари Клинтон у разговору са америчким филмским режисером Оливером Стоуном, одговарајући на питање о америчком мешању у изборни процес у Русији, како је „током 2000. и 2012. године увек било некаквог мешања. Али 2012. године то мешање било је нарочито агресивно“. Ibidem, p. 315.

¹⁵⁴⁵ Michael McFaul, *From Cold War to Hot Peace, The Inside Story of Russia and America*, op. cit., p. 244.

¹⁵⁴⁶ Путинову политику Хилари Клинтон је упоредила са политиком Адолфа Хитлера током тридесетих година прошлог века у нацистичкој Немачкој и његовој улози у тадашњој немачкој спољној политици. Angela E. Stent, *Putin's World, Russia Against the West and with the Rest*, op. cit., p. 315.

¹⁵⁴⁷ Спољна политика заснована на уравнотежавању захтева консензус политичке елите да се држава суочава са озбиљном претњом. Randall L. Schweller, “Unanswered Threats, A Neoclassical Realist Theory of Underbalancing”, op. cit., p. 173. Овом приликом указујемо да је недостатак консензуса међу политичком елитом још један од разлога за повлачење САД и недовољног уравнотежавања Русије, како смо и навели у теоријском делу рада. Прим. Е.К.

¹⁵⁴⁸ Angela E. Stent, *Putin's World, Russia Against the West and with the Rest*, op. cit., p. 315.

¹⁵⁴⁹ Andrew S. Bowen, Cory Welt, *Russia: Foreign Policy and U.S. Relations*, op. cit., p. 38.

¹⁵⁵⁰ Angela E. Stent, *Putin's World, Russia Against the West and with the Rest*, op. cit., p. 315.

¹⁵⁵¹ Ibidem, p. 316.

¹⁵⁵² Ibidem, p. 316.

¹⁵⁵³ Džon Bolton, *Soba u kojoj se sve dogodilo: Tramp, Memoari iz Bele kuće*, op. cit., str. 81.

¹⁵⁵⁴ Ibidem, str. 81.

Насупрот изнетим тврдњама наведених аутора, бројни су и аутори који изражавају скептицизам о руском мешању, па тако аутор, Gregg Jarrett, у својој књизи, *The Russia Hoax, The Illicit Scheme to Clear Hillary Clinton and Frame Donald Trump*, износи кључну тезу да је руска претња по америчке изборе била реална, али да је тумачење те претње од стране америчког безбедносног и политичког естаблишмента, посебно у вези са Доналдом Трампом, било намерно искривљено, политички мотивисано и правно неутемељено. Закључио је да нема доказа да је постојала било каква координација сарадње између припадника Трамповог изборног штаба и Кремља.¹⁵⁵⁵ Сви напори истражних тела, укључујући специјалног тужиоца Роберта Милера, резултирали су оптужницама које се нису односиле на било какву сарадњу Трамповог изборног тима са Русима. Како тврди Церет, „до данас, није се појавио ниједан доказ који би био правно одржив и који би указивао на улогу која се приписује Трамповом тиму“.¹⁵⁵⁶ По њему, институције као што су ФБИ и Секретаријат правде злоупотребиле су своје овлашћења не да би заштитиле изборни процес, већ да би утицале на његов исход, најпре у корист Клинтонове, а потом у настојању да се оспори легитимитет новоизабраног председника.¹⁵⁵⁷ На крају, парадоксално, он сматра, уместо да се Русија оптужи за подривање америчке демократије, унутрашње институције су те које су, злоупотребом моћи и политичком мотивисаношћу, допринеле урушавању поверења у изборни процес, демократију и владавину права, те управо у томе Церет препознаје опасност за амерички политички систем, не у Москви, већ у Вашингтону.¹⁵⁵⁸

Још један аутор, Ендрју К. Мекарти, бивши савезни тужилац, који у својој књизи *Ball of Collusion*, обрађује тему руског мешања у америчке председничке изборе 2016. године изражавајући сумњу у обим руског уплитања. Наиме, Макарти тврди да није било стварних доказа о завери између Трампа и Русије, већ да је наратив о „дослуху“ био политички мотивисан и делимично заснован на непровереном документу, такозваном „Steele“ досијеу. Овај досије, захтеван од изборног штаба Хилари Клинтон, означава збирку „обавештајних“ извештаја, сачињену од стране бившег британског обавештајца настројеног против Доналда Трампа, Кристофера Стила.¹⁵⁵⁹

Такође, Мекарти указује да наратив о такозваној „афера Русија“ (*Russiagate*), подржава тврдње да је Трампов изборни штаб био саучесник сајбер-нападу демократских имејлова за који се сумњичи Русија, а затим се пажња усмерава на све контакте које су Трамп или његови сарадници имали са било којим руским представницима, са намером да се створе сумње, иако нема доказа да су ти контакти имали везе са сајбер нападом.¹⁵⁶⁰

Како Мекарти даље наводи, Влада Сједињених Држава тврдила је да је Русија одговорна за сајбер напад. Иако је можда ова тврдња звучала уверљиво, специјални тужилац Роберт Милер никада није могао доказати да су Доналд Трамп, његов штаб или било ко други били у завери заједно са Русијом.¹⁵⁶¹ Такође, Мекарти иде и корак даље у анализи, па тако у оцени рада Обаине администрације у контексту руског мешања у изборе, истиче да је Обаина администрација благовремено била информисана о активностима руске стране током изборног процеса, укључујући сајбер-упаде, ширење дезинформација и покушаје утицаја на јавно мњење.¹⁵⁶² Ипак, упркос постојању ових сазнања, изостао је Обамин одговор у том тренутку. Када су чланови Савета за националну безбедност инсистирали да Москва буде суочена са

¹⁵⁵⁵ Gregg Jarrett, *The Russia Hoax, The Illicit Scheme to Clear Hillary Clinton and Frame Donald Trump*, op. cit., p. 198.

¹⁵⁵⁶ Ibidem, p. 8.

¹⁵⁵⁷ Ibidem, pp. 9-10.

¹⁵⁵⁸ Ibidem, pp. 9-10.

¹⁵⁵⁹ Andrew C. McCarthy, *Ball of Collusion, The Plot to Rig an Election and Destroy a Presidency*, op. cit., p. 18.

¹⁵⁶⁰ Ibidem, p. 170.

¹⁵⁶¹ Ibidem, p. 171.

¹⁵⁶² Ibidem, p. 267.

противмерама које би имале стварне последице, а не само оштро упозорење, та иницијатива је, према наводу самог аутора, била заустављена након одлучног наређења („*stand down*“) које је, како он наводи, издала тадашња саветница за националну безбедност, Сузан Рајс.¹⁵⁶³ Како Ендрју Мекарти наглашава, то значи да је Обамина администрација свесно одлучила да не предузме мере против Москве у том тренутку.¹⁵⁶⁴

Поред наведених аутора, истиче се и још један, Ли Смит, који у својој књизи под насловом *The Plot Against the President*,¹⁵⁶⁵ тврди да Специјални тужилац Роберт Милер, након истраге и више од 30 милиона долара потрошених средстава, није пронашао доказе да је Трамп или његов изборни тим сарађивао са Русијом. Смит наводи да је целокупна истрага била заснована на компромитујућем политичком материјалу који је финансирао изборни штаб Хилари Клинтон.¹⁵⁶⁶ Према Смит, медији нису били пасивни посматрачи већ активни саучесници. Они су, како тврди, свесно учествовали у креирању и ширењу наратива о Трамповим везама са Русијом, служећи као медијски продужетак политичке кампање против Трампа.¹⁵⁶⁷

Како Ангела Стент наводи, Доналд Трамп је умањивао значај руског деловања у Украјини, те је шеф кампање републиканаца, Пол Манафорт, који је одржавао веома блиске везе са бившим украјинским председником Виктором Јануковичем (Јанукович се у литератури и јавности перципира као део проруске политичке струје у Украјини, *прим. аут.*), уклонио референце о јавној подршци Украјини из политичке платформе републиканске странке.¹⁵⁶⁸ Како су се приближавали избори у новембру, Трампова предизборна порука америчком народу подвукла је побољшане односе са Русијом и склапање „договора“ са председником Путином, којег је Трамп означио као „снажног лидера“.¹⁵⁶⁹ Детаљи тог договора никада нису били прецизирани, али према наводима Ангеле Стент, чинило се у домену шпекулација да су могли да обухватају укидање санкција уведених након анексије Крима и избијања рата у Донбасу, као и евентуални договор са Путином да Украјина остане неутрална и унутар руске сфере утицаја.¹⁵⁷⁰

Трампова предизборна стратегија према Русији може се разумети анализом интервенишуће варијабле неокласичног реализма на појединачном нивоу, према којој су перцепције лидера о спољним претњама кључне у одређивању спољне политике.¹⁵⁷¹ Трамп је, као што то и велика већина политичких лидера чини, доносио закључак о спољним претњама опажањем унутрашњих интереса Америке. Његова потреба за добијањем политичке подршке америчких грађана га је довела до најављених намера за редеофинисањем америчких билатералних односа са Русијом. У складу с теоријом неокласичног реализма, ови унутрашњи политички фактори и идеолошка полазна основа, као што су Трампов популизам и национализам, утицали су на његова различита разматрања спољнополитичких одлука.¹⁵⁷²

¹⁵⁶³ Andrew C. McCarthy, *Ball of Collusion, The Plot to Rig an Election and Destroy a Presidency*, op. cit., p. 267.

¹⁵⁶⁴ Ibidem, p. 267.

¹⁵⁶⁵ Lee Smith, *The Plot Against the President, The True Story of How Congressman Devin Nunes Uncovered the Biggest Political Scandal in US History*, Hachette Book Group, New York, 2019.

¹⁵⁶⁶ Ibidem, p. 9.

¹⁵⁶⁷ Ibidem, p. 18.

¹⁵⁶⁸ Angela E. Stent, *Putin's World, Russia Against the West and with the Rest*, op. cit., p. 316.

¹⁵⁶⁹ Ibidem, p. 317.

¹⁵⁷⁰ Без обзира на забринутост о судбини Украјине, Ангела Стент поставља питање, шта су од евентуалног Трамповог договора са Путином, могле на крају да добију и саме Сједињене Државе. Ibidem, p. 317.

¹⁵⁷¹ Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaferro, and Steven E. Lobell, *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, op. cit., p. 29.

¹⁵⁷² Thorsten Wojczewski, "Trump, Populism, and American Foreign Policy", *Foreign Policy Analysis*, vol. 16, no. 3, 2020,

Бившег америчког амбасадора у Москви, Мајкла Мекфола, изненадила је изјава на Минхенској безбедносној конференцији фебруара 2016. године, руског премијера Дмитрија Медведева, који је изнео оцену како се америчко–руски односи од тренутка америчких избора за председника „брзо крећу ка периоду новог Хладног рата“.¹⁵⁷³ Иако је Мекфол закључио како је тада Медведев пренаглашено реаговао, јер односи између Русије и Сједињених Држава нису били на ниском нивоу као, рецимо, 1962. године за време Кубанске кризе, ипак је истакао како је почетак периода од председничких избора био облик новог „врућег мира“.¹⁵⁷⁴ Према Мекфолу, не само за време Обамина администрације, већ од пада Берлинског зида, амерички председници, и демократе и републиканци, пружали су подршку руским политичко–економским реформама и заступали интеграцију Русије у западни поредак.¹⁵⁷⁵ Међутим, до 2016. године, та америчка стратегија је пропала, јер циљеви унутрашње демократизације и спољне интеграције нису успели, па је Мекфол само констатовао како је Обамина политика „ресетовања“ и формално била завршена.¹⁵⁷⁶

У својим мемоарима Мајкл Мекфол посебну пажњу посветио је догађајима који су се одвијали уочи и за време самог процеса одржавања председничких избора 2016. године. Према његовим тврдњама, у недељама и данима пред изборе, руски сајбер актери истраживали су могућност за злоупотребу електронских система који се користе за праћење регистрованих бирача и бројање гласова.¹⁵⁷⁷ Како је даље тврдио, Обамина администрација страховала је да би руски хакери могли манипулисати листама бирача или подацима о броју гласова, што би довело у питање легитимитет самих избора. У то време, Трамп је само упозоравао јавност да ће избори бити „намештени“.¹⁵⁷⁸ Чланови Обамина администрације били су толико забринути због могуће руске интервенције на дан избора, да су предузели низ мера за одвраћање, између осталог, консултовали су се са представницима савезних држава како би их охрабрили да унапреде системе сајбер безбедности.¹⁵⁷⁹ Обама је на последњем састанку са Путином, на маргинама самита Г–20 у Кини, упозорио руског лидера „да зна шта Русија ради, и да би морала да престане или ће се суочити са озбиљним последицама“.¹⁵⁸⁰

Владимир Путин говорио је на пленарној седници Санктпетербуршког међународног економског форума, одржаног 17. јуна 2016. године, и том приликом изнео је своје симпатије према републиканском кандидату, при чему је назвао Доналда Трампа „сјајном“ или „упечатљивом“ личношћу (енгл. *yarkii chelovek*; рус. *яркий человек*), што је руска новинска агенција Интерфакс превела као „бриљантан“. Такође, том приликом изјавио је и следеће: „[...] оно што сам свакако приметио и што свакако поздрављам, и не видим ништа лоше у томе, напротив, јесте то што је господин Трамп рекао да је спреман за потпуну обнову руско–америчких односа. Шта је у томе спорно? Ми то сви поздрављамо! Зар не и Ви?“¹⁵⁸¹

На основу изјава двојице председника о односу између Вашингтона и Москве током завршне фазе друге Обамина администрације, може се доћи до закључка да је овај однос био асиметричан и обележен озбиљним дипломатским тензијама са америчке стране, док се са руске стране може приметити Путинов сигнал о потенцијалној нормализацији билатералних односа, али у случају да на изборима победи Доналд Трамп. Наиме, док је председник Обама,

https://kclpure.kcl.ac.uk/ws/portalfiles/portal/112210540/REF_Trump_Populism_and_American_Foreign_Policy.pdf, (Accessed 10 May 2025), pp. 2-3.

¹⁵⁷³ Michael McFaul, *From Cold War to Hot Peace, The Inside Story of Russia and America*, op. cit., p. 409.

¹⁵⁷⁴ Ibidem, p. 409.

¹⁵⁷⁵ Ibidem, p. 410.

¹⁵⁷⁶ Ibidem, p. 410.

¹⁵⁷⁷ Ibidem, p. 438.

¹⁵⁷⁸ Ibidem, p. 438.

¹⁵⁷⁹ Ibidem, p. 439.

¹⁵⁸⁰ Ibidem, p. 439.

¹⁵⁸¹ Ibidem, p. 439.

у дипломатској поруци руском председнику изнео упозорење у скоро непријатељском тону, претећи „озбиљним последицама“, уколико Русија не прекине са наводним сајбер операцијама у изборном процесу Америке са циљем злоупотребе електронских система за праћење броја гласова,¹⁵⁸² Путин је само неколико месеци раније, у јуну 2016. године, јавно исказао отворену симпатију према Доналду Трампу и изразио спремност за „потпуну обнову руско–америчких односа“. Та реторичка разлика открива нам значајно размимоилажење у приступима и перцепцијама билатералних односа, па се уочава како је Обама приликом одласка са функције наставио стратегију одвраћања и економских санкција, док је Путин већ тада прижељкивао нови курс америчке политике након промене у Белој кући.

Према званичном саопштењу Беле куће, објављеном крајем децембра 2016. године, председник Обама одобрио је мере као одговор на агресивно узнемиравање америчких званичника од стране руске владе, као и на сајбер нападе усмерене против америчких избора. Као одговор на ове руско деловање, том приликом изјавио је: „Данас сам наложио низ мера као одговор на агресивно узнемиравање америчких званичника од стране руске владе и сајбер нападе усмерене против избора у Сједињеним Државама. Ове мере следе након поновљених приватних и јавних упозорења које смо упутили руској влади и представљају неопходан и прикладан одговор на напоре да се наруше интереси САД, супротно утврђеним међународним нормама понашања“.¹⁵⁸³

Овај поступак Обамина администрације означио је врхунац напетости између САД и Русије. Истовремено, акт је представљао први званичан одговор САД на наводно руско мешање у америчке изборе. Обама је донео председничку извршну наредбу која је предвиђала санкције против руских институција и појединих запослених у обавештајним руским службама.¹⁵⁸⁴ За Обамину администрацију, сајбер претње представљале су један од најозбиљнијих изазова по економску и националну безбедност САД. Мере усвојене и спроведене крајем децембра 2016. године, показале су како су САД намеравале да наставе да користе дипломатске, економске и кривичноправне механизме, са циљем заштите националне безбедности.¹⁵⁸⁵

Две године касније, на заједничкој конференцији за штампу председника САД Доналда Трампа и председника Русије Владимира Путина у Хелсинкију, 16. јула 2018. године на питање америчког новинара из *Associated Press*: „Председниче Путин, да ли сте желели да председник Трамп победи на изборима и да ли сте дали упутства неком од ваших званичника да му у томе помогне?“,¹⁵⁸⁶ Владимир Путин је одговорио: „Да, јесам. Да, јесам. Јер је говорио о томе да жели да нормализује односе између Сједињених Америчких Држава и Русије“.¹⁵⁸⁷ Исто тако, Путин је додао следеће: „Што се тиче тога коме треба веровати, а коме не, можете да не верујете никоме, ако тако желите. Одакле вам идеја да председник Трамп верује мени или да ја верујем њему? Ми овде разговарамо о интересима наших држава. Треба да се водимо чињеницама [...] Понудили смо да заједнички радимо на истрази о наводном руском мешању у изборе 2016.

¹⁵⁸² Michael McFaul, *From Cold War to Hot Peace, The Inside Story of Russia and America*, op. cit., p. 439.

¹⁵⁸³ The White House, President Barack Obama, “The Administration’s Response to Russia: What You Need to Know”, December 29, 2016. Available from: <https://obamawhitehouse.archives.gov/blog/2016/12/29/presidents-response-russias-actions-during-2016-election-what-you-need-know>, (Accessed 25 May 2025).

¹⁵⁸⁴ Ibidem.

¹⁵⁸⁵ Ibidem.

¹⁵⁸⁶ Оригинални транскрипт ове конференције објављен је на званичним сајтовима Влада САД и Русије: President of Russia, “News conference following talks between the presidents of Russia and the United States”, Available from: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/58017>, (Accessed 12 May 2025).

¹⁵⁸⁷ Ibidem.

године“.¹⁵⁸⁸ Даље, Путин је такође додао: „Руска држава никада се није мешала, нити ће се мешати у унутрашње ствари Сједињених Држава, укључујући изборне процесе“.¹⁵⁸⁹

На овом примеру, примећује се да је Путинов одговор на питање да ли је желео победу Доналда Трампа на изборима 2016. године, био необично отворен и недвосмислен. Његово признање, говорило је о нормализацији односа са Русијом и није било признање мешања, али је представљало тренутак у коме један страни лидер директно саопштава да је имао политичку жељу у вези са исходом америчких избора. Истовремено, Путин је оштро демантовао било какво институционално или оперативно мешање руске државе у изборни процес. Он је чак понудио и сарадњу у истрази, али под условима који су укључивали реципроцитет и руску контролу над делом процеса, што је Вашингтон одбио.

За потребе писања ове докторске дисертације, било је неизбежно дати оквирну анализу наводног руског мешања у америчке председничке изборе 2016. године, имајући у виду контроверзе и ограничења у погледу доступних и поузданих извора. У академској заједници, питање руског мешања у изборни процес 2016. године изазвало је дубоку и интензивну полемику, што је резултирало формирањем два доминантна приступа у тумачењу ово питања. Прво, које наглашава да је мешање било координисана активност руске државе с циљем подривања демократског процеса и помагања конкретном кандидату. Насупрот томе, друго тумачење наглашава политичку инструментализацију наратива о „завери“ америчког политичког и медијског простора, уз указивање на недостатак конкретних, судских, одрживих доказа који би потврдили постојање „завере“ између Трамповог изборног штаба и актера из Руске Федерације. Отуда можемо закључити да за темељно и објективно разумевање овог феномена, неопходно је посебно истраживање, засновано на интердисциплинарном приступу и критичкој анализи релевантних извора, у контексту ширег академског сагледавања. Из свих наведених разлога, овај рад третира питање евентуалног руског мешања у председничке изборе 2016. године, искључиво у функцији разумевања ширег контекста америчко–руских односа у посматраном периоду. Његово увођење у дисертацију има ограничен домет и не подразумева исцрпну анализу и извођење закључака, већ указује на потребу за будућим, посебним и темељним научним истраживањем овог феномена.

5.6. Крај Обаине друге администрације, криза у Украјини и америчко–руски односи

Ово потпоглавље има за циљ да представи резултате рада Обаине друге администрације до почетка прве администрације Доналда Трампа у контексту америчке спољне политике и у погледу украјинског питања, као и да представи карактеристике америчко–руских односа у овом периоду. Крај Обаиног другог мандата карактеришу значајно погоршани односи између САД и Русије, чије заоштравање, хронолошки посматрано започело је након Путиновог повратка на председничку функцију 2012. године.

Током периода „ресетовања“ односа у време прве администрације председника Обаме, постигнута је ограничена сарадња у областима као што су контрола наоружања, борба против тероризма и нуклеарни програм Ирана.¹⁵⁹⁰ Међутим, овај период је био краткотрајан и није превазишао дубоке међусобне разлике у визији међународног поретка. Погоршање односа почело је након Путиновог повратка на председничку функцију 2012. године и након усвајања „Закона Магницког“ исте године, да би се у потпуности заоштрили после руских војних интервенција у Украјини 2014. године и у Сирији 2015. године, уз оптужбе за евентуално

¹⁵⁸⁸ President of Russia, “News conference following talks between the presidents of Russia and the United States”, Available from: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/58017>, (Accessed 12 May 2025).

¹⁵⁸⁹ Ibidem.

¹⁵⁹⁰ Andrew S. Bowen, Cory Welt, “Russia: Foreign Policy and U.S. Relations, Congressional Research Service”, Updated April 15 2021, Available from: <https://sgp.fas.org/crs/row/R46761.pdf>, (Accessed 20 May 2025), pp. 44-46.

мешање Русије у америчке председничке изборе 2016. године.¹⁵⁹¹ САД су, као одговор на ове активности усвојиле широк спектар мера, од економских санкција, преко појачаног војног присуства у Европи, до дипломатских контрамера. У фокусу је била подршка земљама источне Европе и Централне Азије кроз безбедносну и економску помоћ, уз настојање да се спречи даљи руски ревизионистички утицај.¹⁵⁹²

Како Боуен и Велт истичу у Извештају Конгресне истраживачке службе, под називом *Russia: Foreign Policy and U.S. Relations*, Русија је прибегавала употреби војне силе, сајбер операцијама, дезинформацијама, као и извозу оружја како би остварила спољнополитичке циљеве.¹⁵⁹³ Односи две земље додатно су били оптерећени и порастом броја дипломатских и безбедносних инцидената, укључујући протеривања дипломата, хапшења америчких држављана и ограничења рада конзулата.¹⁵⁹⁴

Иако овај Извештај потврђује сарадњу у појединим областима од заједничког интереса, попут контроле наоружања и борбе против тероризма, укупна процена указује на дубоко укорењене супротстављене интересе. Док су САД подржавале либерални међународни поредак заснован на правилима, Русија је настојала да афирмише мултиполарни свет у којем има признату сферу утицаја и статус велике силе. У том контексту, аутори су закључили да ће односе између САД и Русије пратити политика санкција, али и обуздавање дипломатским каналима који, упркос сталним напетостима, остају нужни ради избегавања ескалације и управљања кризама.¹⁵⁹⁵

У анализи руских спољнополитичких кретања након Хладног рата, допринос је дала и Ангела Борозна (Angela Borozna), ауторка студије *The Sources of Russian Foreign Policy Assertiveness*, у којој приступа теми из теоријске перспективе неокласичног реализма. Може се напоменути да, иако она одбацује поједностављени западни наратив о Русији као „ревизионистичкој сили“, настоји да реконструише унутрашњу логику руског понашања без идеолошке пристрасности. Када је реч о Сједињеним Државама, Борозна заузима критичан, али аналитички избалансиран став. Што се тиче председника Обаме, Борозна закључује да су напори за ресетовање односа пропали јер је Обамина администрација, упркос декларативној реторици сарадње, игнорисала стратешка неслагања која су се односила на питања НАТО проширења, војних интервенција и санкција.¹⁵⁹⁶

Према поменутој ауторки, у периоду када се рад Обамене друге администрације приближавао крају, односи између Сједињених Држава и Русије били су обележени узајамним неповерењем, структурним сукобом и неразумевањем у погледу безбедносне архитектуре у Европи, уз различите визије међународног поретка. Па тако наводи, да упркос „покушају ресетовања односа, сарадња између САД и Русије била је кратког даха, те су до краја овог периода односи поново постали напети као последица Арапског пролећа и негативне руске перцепције о улози САД у регионалној политици на Блиском истоку“.¹⁵⁹⁷ Подршка коју су САД пружиле противницима режима на Блиском истоку, додатно је оптеретила билатералне односе и допринела коначном краху политике „ресета“, услед чега покушаји обнове односа нису уродили плодом, с обзиром на то да фундаментални разлози за руску забринутост у погледу

¹⁵⁹¹ Andrew S. Bowen, Cory Welt, “Russia: Foreign Policy and U.S. Relations, Congressional Research Service”, Updated April 15 2021, op. cit., pp. 44-46.

¹⁵⁹² Ibidem, pp. 44-46.

¹⁵⁹³ Ibidem, pp. 44-46.

¹⁵⁹⁴ Ibidem, pp. 44-46.

¹⁵⁹⁵ Опширније у поменутом извештају: Andrew S. Bowen, Cory Welt, “Russia: Foreign Policy and U.S. Relations, Congressional Research Service”, Updated April 15 2021. Available from: <https://sgp.fas.org/crs/row/R46761.pdf>, (Accessed 20 May 2025).

¹⁵⁹⁶ Видети: Angela Borozna, *The Sources of Russian Foreign Policy Assertiveness*, Palgrave Macmillan, London, 2022.

¹⁵⁹⁷ Ibidem, p. 104.

безбедности нису били отклоњени.¹⁵⁹⁸ Тадашње руско високо руководство и даље је америчку спољну политику доживљавало као најснажнију претњу својој националној безбедности.¹⁵⁹⁹

Према наводима Борозне, крај Обамина администрације означен је као тренутак у којем је америчка политика, упркос ранијим покушајима „ресета“, у Москви опажена као системска претња. Овај закључак рефлексија је руског државног документа *Foreign Policy Concept*, из децембра 2016. године, који је одражавао конфронтацију са Западом у контексту Украјине и Сирије, и скретао пажњу на повећани ризик од избијања рата.¹⁶⁰⁰ Обе руске интервенције откриле су дубоко неслагање између руске и америчке погледе на безбедност и начине како их постићи, да се при томе не угрози безбедност друге стране.¹⁶⁰¹ Истакнута је спремност Русије да сноси терет економских санкција које су уследиле након обе операције, као и последице нових нарушавања односа са Западом на високом стратешком нивоу.¹⁶⁰²

Стивен Ф. Коен (Stephen F. Cohen), у својој књизи под називом *War with Russia? From Putin and Ukraine to Trump and Russiagate*, приступа анализи америчко-руских односа као критичар доминантог западног наратива, ослањајући се на историјски контекст и уверење да је нови Хладни рат резултат политике Вашингтона, а не Москве. Према овом аутору, неколико кључних карактеристика могу се издвојити у анализи америчке политике према Русији за време друге председничке администрације Барака Обаме. У циљу спровођења дипломатске изолације Русије, Коен наводи како су САД, свесно или несвесно, спроводиле „медијски рат“ против Путинове председничке администрације.¹⁶⁰³ Коен уочава како су тадашња медијска извештавања из Америке представљала својеврсан вид притиска на руску спољну политику, посебно у светлу преговора између државног секретара Џона Керија и руског министра спољних послова Сергеја Лаврова током 2015. године, поводом склапања примирја у Сирији, али и украјинског питања.¹⁶⁰⁴

Коен даље наводи, да је америчка спољна политика била усмерена ка свеобухватној изолацији Русије, након 2014. године и руске анексије Крима, за коју сматра да је представљала прекретницу у њиховим билатералним односима. Као доказе за своје тврдње, истиче јасну америчку подршку влади премијера Арсенија Јацењука у Украјини у том периоду, која је у широј јавности перципирана као проамеричка.¹⁶⁰⁵ САД су спорна питања са Русијом повезивале са питањем европске безбедности. У складу са таквом везом, НАТО савез наставио је да повећава своје копнене, поморске и ваздушне снаге у самој близини руских граница.¹⁶⁰⁶ На крају, Коен у својој књизи сматра да председник Обама није показао иницијативу да САД одржавају високу дипломатију с Русијом, те наводи како је више пута одбијао или се повлачио из руских понуда за заједничку сарадњу у борби против Исламске државе у Сирији, све док Путинова администрација, након неколико месеци безуспешног инсистирања, није самостално војно интервенисала у септембру 2015. године.¹⁶⁰⁷ Обама је напустио функцију председника, уводећи нове економске санкције Русији због непотврђених оптужби у оквиру такозване

¹⁵⁹⁸ Angela Borozna, *The Sources of Russian Foreign Policy Assertiveness*, op. cit., p. 104.

¹⁵⁹⁹ Ibidem, p. 104.

¹⁶⁰⁰ Ibidem, p. 145.

¹⁶⁰¹ Ibidem, p. 145.

¹⁶⁰² Ibidem, p. 145.

¹⁶⁰³ Stephen F. Cohen, *War With Russia? From Putin & Ukraine to Trump & Russiagate*, Hot Books an imprint of Skyhorse Publishing, New York, 2019, p. 50.

¹⁶⁰⁴ Ibidem, p. 50.

¹⁶⁰⁵ Коен наводи како је Стејт департамент украјинског председника владе Арсенија Јацењука означио „као нашег (америчког, прим. аут.) човека“. Ibidem, p. 45.

¹⁶⁰⁶ Ibidem, p. 53.

¹⁶⁰⁷ Ibidem, p. 135.

„Русијагејт“ афере (*RussiaGate*), у контексту председничких избора у Америци 2016. године.¹⁶⁰⁸

За разлику од Коена, Џулијан Е. Зелизер (*Julian E. Zelizer*), примењује институционалну анализу друге Обаине администрације, с пажњом усмереном на однос између Обаиних политичких амбиција и институционалних ограничења. Он сматра да је Обама на самом крају свог мандата, изразио бојазан да његову одлазећу администрацију јавност не окриви за мешање у председничке изборе 2016. године.¹⁶⁰⁹ Обаин страх произишао је из чињенице да је његова администрација првобитно одбила предлог директора Федералног Истражног Бироа (ФБИ), Џејмса Комија, да се у новинама Њујорк Тајмс објави текст о истрази о контактима између Трамповог изборног тима и Руса. Предлог директора експлицитно су одбили и државни секретар Џон Кери и саветница за националну безбедност Сузан Рајс.¹⁶¹⁰ Касније, у октобру 2016. године, Обама је поново размотрио објављивање информације о истрази, али је директор ФБИ овог пута био против такве идеје и одбацио је Обаин предлог. Ово оклевање је, према Џулијану Зелизеру, утицало у одређеној мери, не само на коначан исход председничких избора и помогло Доналду Трампу да извојева победу, већ и на чињеницу да је Обама оставио Демократску странку значајно политички ослабљену у наредном периоду.¹⁶¹¹

У чланку под насловом *Barack Obama and the Dilemmas of American Grand Strategy*,¹⁶¹² Хал Брандс разматра у којој мери је председник Барак Обама успео да имплементира велику стратегију Сједињених Држава. Аутор анализира четири кључна стуба Обаине стратегије, и то: редефинисање америчког лидерства, избегавање претераног ангажовања, интензивирање дипломатског приступа и заокрет ка Азији. Први, најшире постављени стуб велике стратегије САД током Обаиних администрација од 2009. године па надаље, како Брандс наводи, јесте очување америчког примата и обликовање међународног поретка који одражава америчке интересе и вредности.¹⁶¹³

Други стуб Обаине велике стратегије, огледао се у ограниченој и економичнијој употреби америчке војне моћи. Од 2009. године, администрација је истицала потребу да се окончају војне мисије које су подразумевале велико присуство војника и дуготрајно ангажовање. Истовремено, од савезника се очекивало да преузму већу одговорност у случајевима када је употреба силе била неизбежна. Обаина администрација је, поред тога, стално позивала на уздржаност у доношењу одлука о војним интервенцијама већих размера.¹⁶¹⁴

Трећи стуб Обаине велике стратегије, био је усмерен на дипломатске иницијативе, како са савезницима, тако и са ривалима. За разлику од администрације Џорџа Буша млађег, Обаин дипломатски приступ подразумевао је свеобухватно ангажовање, које је било кључно за поправљање америчког угледа у свету, за омогућавање шире мултилатералне сарадње у решавању сложених глобалних питања, постизање бољих односа са ривалима, као и за обнову америчког предводништва.¹⁶¹⁵

¹⁶⁰⁸ Stephen F. Cohen, *War With Russia? From Putin & Ukraine to Trump & Russiagate*, op. cit., p. 135.

¹⁶⁰⁹ Julian E. Zelizer, "Policy Revolution without a Political Transformation", in: Julian E. Zelizer (ed.), *The Presidency of Barack Obama, A First Historical Assessment*, Princeton University Press, Princeton and Oxford, 2018, p. 9.

¹⁶¹⁰ Ibidem, p. 9.

¹⁶¹¹ Ibidem, pp. 9-10.

¹⁶¹² Видети: Hal Brands, "Barack Obama and the Dilemmas of American Grand Strategy", *The Washington Quarterly*, vol. 39, no. 4, Winter 2017.

¹⁶¹³ У пракси, Обама се ангажовао у готово свим процесима који традиционално карактеришу америчку глобалну политику. Ibidem, p. 104.

¹⁶¹⁴ Ibidem, p. 105.

¹⁶¹⁵ Ibidem, p. 107.

Четврти и последњи стуб Обамина стратегије односио се на прилагођавање америчког лидерства новој расподели моћи у међународном поретку. Са доласком Обаме на власт, постајало је све очигледније да се тежиште глобалне економије и безбедности помера ка Азији, док је успон Кине на позицију регионалног, а потенцијално и глобалног ривала, постајао кључни дугорочни изазов за Сједињене Државе. Обамина администрација зато је настојала да изврши стратешко преусмерење, односно смањи пажњу са Блиског истока и појача присуство у Азији.¹⁶¹⁶ Како Брандс закључује, администрација Барака Обаме, имала је велику стратегију која је била усмерена на очување водеће улоге САД у међународним односима.¹⁶¹⁷

На дан председничких избора 8. новембра 2016. године, седамдесетогодишњи Трамп однео је победу. Хилари Клинтон је добила више гласова у укупном збиру, односно три милиона више од Трампа, али је изгубила на Електорском колегијуму са 227 према 304 гласа. Док је она забележила добар резултат у „плавим“ државама, Трамп је задржао подршку Републиканаца у „црвеним“ државама. Трампови противници су у великој мери потценили колико је међу гласачима постојала жеља да човек из света бизниса и позната личност заузме највишу функцију у земљи.¹⁶¹⁸

Испред Републиканске странке, сенатор Џон Мекејн отворено је изјавио да је Обамина неспремност да одврати Путина од инвазије на Украјину „учинила да Америка изгледа слабо“.¹⁶¹⁹ Бивши председнички кандидат сенатор Тед Круз истакао је исто: „У Украјини, сведочимо директним последицама неуспеха америчког вођства... [Путин] је проценио председника Обаму и закључио да нема разлога да се плаши од Сједињених Држава, и зато делује некажњено“.¹⁶²⁰ Још један републикански кандидат за председника, Марко Рубио, обећао је да ће, ако буде изабран, предузети оштрије мере према Русији.¹⁶²¹ Сви председнички кандидати Републиканске странке, осим Доналда Трампа, залагали су се за оштрији приступ према Русији. Насупрот њима, Трамп је износио ставове који су радикално одступали од традиционалне републиканске спољне политике. Уместо да обуздава или кажњава Русију, обећавао је сарадњу са Путином. На предизборним скуповима хвалио је руског председника и најављивао „одличне односе са Путином“.¹⁶²²

На питање о могућем америчком признању руске анексије Крима или укидању санкција, Трамп је одговорио да ће „размотрити“ ту могућност. Такође је омаловажавао америчке савезнике у оквиру НАТО, назвавши Алијансу застарелом и запретио је да неће поштовати уговорне обавезе уколико савезници не буду више доприносили сопственој одбрани.¹⁶²³ Путин је подржавао Трампа из разлога што је представљао кандидата који је био спреман да разматра признање „уједињења“ Крима са Русијом, укидање санкција, слабљење НАТО–а и потпуно игнорисање демократских вредности.¹⁶²⁴ Званичници у Русији су се надали да ће са Трамповим доласком започети нова ера у америчко–руским односима, у којој ће он одустати од, како се тврдило, погрешне Обамина политике према Русији, и кренути у изградњу бољих односа са Путином.¹⁶²⁵

¹⁶¹⁶ Hal Brands, “Barack Obama and the Dilemmas of American Grand Strategy”, op. cit., p. 108.

¹⁶¹⁷ Ibidem, p. 109.

¹⁶¹⁸ Julian E. Zelizer, “Reckoning with the Trumpian GOP”, in: Julian E. Zelizer (ed.), *The Presidency of Donald J. Trump, A First Historical Assessment*, Princeton University Press, Princeton and Oxford, 2022. p. 21.

¹⁶¹⁹ Michael McFaul, *From Cold War to Hot Peace, The Inside Story of Russia and America*, op. cit., p. 430.

¹⁶²⁰ Ibidem, p. 430.

¹⁶²¹ Ibidem, p. 430.

¹⁶²² Трамп је величао Путина, називајући га „генијем“, „бриљантним лидером“ и истицао да је бољи лидер од Обаме. Ibidem, p. 431.

¹⁶²³ Ibidem, p. 431.

¹⁶²⁴ Ibidem, pp. 431–432.

¹⁶²⁵ Ibidem, p. 439

На самом почетку администрације председника Доналда Трампа, односи Сједињених Држава са Руском Федерацијом одвијали су се у сенци оптужби за руско мешање у председничке изборе 2016. године и накнадне истраге специјалног тужиоца Министарства правде САД. Упркос томе, председник Трамп је позивао на побољшање односа са Москвом. У јануару 2017. године, Бела кућа је први телефонски разговор председника Трампа и председника Путина описала као „значајан почетак унапређења односа између Сједињених Држава и Русије, који су захтевали побољшање“.¹⁶²⁶

Током кратког периода у првој години Трамповог председништва, деловало је као да би „врјући мир“ између Сједињених Држава и Русије, који је обележио последње године односа Обама и Путина, могао почети да се хлади. И као кандидат, а потом и као председник, Доналд Трамп изразио је похвале на рачун руског председника називајући га „врхунским лидером“.¹⁶²⁷ Трамп је сигнализирало спремност да заборави поступке који су довели до конфронтације са САД и Западом током другог Обаминог мандата, мисливши на анексију Крима, војну интервенцију у Украјини и Сирији, даље урушавање демократских пракси унутар Русије, као и наводно мешање у америчке председничке изборе 2016. године.¹⁶²⁸ Ниједно од ових питања није изгледало као нешто што би могло узнемирити новог америчког председника, будући да је једини желео добре односе са Путином. Са своје стране, Путин је изразио жељу за сарадњом, надајући се да ће нови амерички председник испунити обећања о уступцима Русији која је давао током кампање.¹⁶²⁹

Међутим, мање од годину дана након Трамповог доласка на власт, „романса“ са Путином почела је да јењава. Трамп није испунио своја предизборна обећања, као што су укидање санкција, разматрање признања Крима као дела Русије или повлачење америчке подршке НАТО-у. Његов спољнополитички тим, Конгрес САД и америчко јавно мњење, били су уједињени против ових питања. Са своје стране, Путин је предузео врло мало конкретних корака ка побољшању односа са САД. Разочаравајућа и конфронтациона динамика у руско америчким односима, која је започела после неуспеха „ресетовања“ 2012. године, наставила се и током ере Трамповог мандата.¹⁶³⁰

Руско руководство у тренутку Трампове изборне победе разумно је претпостављало да основни интереси Сједињених Држава нису били суштински измењени самим изборима.¹⁶³¹ Међутим, Трамп упркос добронамерној јавној реторици (како су то поједини аналитичари означили), није начинио ниједан конкретан корак којим би побољшао односе са Русијом.¹⁶³²

Нова председничка администрација није давала никакве назнаке да ће Русија имати конкретну корист од избора Трампа на месту председника.¹⁶³³ Како се приближавала 2017. година, украјински народ наставио је да се суочава са два тешка изазова. Прво, морали су да се одупру хибридној руској агресији у Донбасу, као и да пронађу одрживо решење за тај сукоб.¹⁶³⁴ Анексија Крима остало је отворено питање за власти у Кијеву и знатан део међународне заједнице, упркос напорима администрације Владимира Путина да његову анексију прогласи затвореном темом.¹⁶³⁵ Друго, Украјина је морала да заврши процес

¹⁶²⁶ Andrew S. Bowen, Cory Welt, “Russia: Foreign Policy and U.S. Relations, Congressional Research Service”, Updated April 15 2021, op. cit., p. 46

¹⁶²⁷ Michael McFaul, *From Cold War to Hot Peace, The Inside Story of Russia and America*, op. cit., p. 429.

¹⁶²⁸ Ibidem, p. 429.

¹⁶²⁹ Ibidem, p. 429.

¹⁶³⁰ Ibidem, p. 430.

¹⁶³¹ Jonathan Haslam, *Hubris, The American Origins of Russia's War against Ukraine*, op. cit., p. 232.

¹⁶³² Ibidem, pp. 232-233.

¹⁶³³ Ibidem, p. 233.

¹⁶³⁴ Steven Pifer, *The Eagle and the Trident, U.S.-Ukraine Relations in Turbulent Times*, op. cit., p. 313.

¹⁶³⁵ Ibidem, p. 313.

реформисања својих економских и политичких институција како би створила демократску државу са тржишном економијом у потпуности усклађеном са стандардима и вредностима ЕУ, као и да регулише проблем корупције.¹⁶³⁶

Већ 9. новембра 2016. године Украјинци су сазнали да ће се суочити са овим изазовима када је нови амерички председник Доналд Трамп остварио победу. Трамп је током предизборне кампање говорио да ће изградити боље билатералне односе САД са Русијом, без наговештаја да ће прво тражити промену спољне политике Русије.¹⁶³⁷ Нови председник је у том периоду сугерисао да би Европа требало да се бави кризом између Украјине и Русије, затим, да би размотрио признање анексије Крима од стране Русије, као и да би могао укинати економске санкције Русији.¹⁶³⁸ Упркос Трамповој реторици, републикански став у Конгресу подразумевао је наставак подршке Украјини и задржао је опрез према руској спољној политици, посебно када се разматра проблем мешања руских обавештајних агенција у процес америчких председничких избора.¹⁶³⁹ На самом почетку Трамповог првог мандата, Украјина је са великом пажњом покушавала да схвати да ли ће америчка политика према Украјини бити заснована на његовим изјавама током кампање или ће следити општи републикански став, укључујући ставове потпредседника Мајка Пенса и секретара одбране Џејмса Матиса.¹⁶⁴⁰

Победа Доналда Трампа одјекнула је шокантно у Кијеву, према запажању бившег америчког дипломате Стивена Пајфера, с обзиром на то да је већина тамошњих званичника очекивала и прижељкивала победу Хилари Клинтон.¹⁶⁴¹ Трампов избор за председника отворио је питања о будућем приступу Сједињених Држава према Украјини, Русији и НАТО, имајући у виду ставове које је заузимао током изборне кампање. Његова мишљења о овим питањима често су се налазила у супротности са спољнополитичким ставовима водећих републиканских чланова у Конгресу, па чак и његовог потпредседника и чланова кабинета.¹⁶⁴² Владала је неизвесност у погледу профилисања политике Трампове администрације према Украјини, али су и тада постојале наде да ће председник временом боље сагледати, из угла интереса Сједињених Држава, питања у вези са Украјином.¹⁶⁴³

Када је Трампова администрација започела са радом, она је била заснована на платформи „Америка на првом месту“. У том контексту, била је уочљива сличност у спољнополитичким погледима Трампа и Путина, пошто су обојица међународне односе посматрали као арену ривалства великих сила, у којој приоритет имају сопствени национални интереси, а не изградња заједничких вредности или јачање глобалне безбедности кроз сарадњу. Таква заједничка перцепција света омогућавала је потенцијал за прагматичну сарадњу САД и Русије, али је истовремено потврђивала њихову спремност да очувају сопствене „сфере утицаја“. ¹⁶⁴⁴ Чињеница да је прва Трампова администрација наставила да испуњава кључне стратешке приоритете установљене за време Обаминог другог мандата, указује на извесан континуитет у америчкој спољној политици, при чему је посебан нагласак задржан на настојањима да се очува водећа улога САД у глобалним односима.¹⁶⁴⁵

¹⁶³⁶ Steven Pifer, *The Eagle and the Trident, U.S.-Ukraine Relations in Turbulent Times*, op. cit., p. 313.

¹⁶³⁷ Ibidem, p. 314.

¹⁶³⁸ Ibidem, p. 314.

¹⁶³⁹ Ibidem, p. 314.

¹⁶⁴⁰ Ibidem, p. 314.

¹⁶⁴¹ Ibidem, p. 324.

¹⁶⁴² Ibidem, p. 324.

¹⁶⁴³ Ibidem, p. 324.

¹⁶⁴⁴ P. Terrence Hopmann, “Trump, Putin, and the OSCE”, In: IFSSH (ed.), *OSCE Yearbook*, 2018, Baden-Baden 2019, Available from: https://ifsh.de/file/publication/OSCE_Yearbook_en/2018/Hopmann-en.pdf, (Accessed 1 June 2025), p. 48.

¹⁶⁴⁵ Stevan Nedeljković, Dragan Živojinović, “Donald Trump 2.0: Main Challenges, Strategic Options, and the “New” Grand Strategy of the United States”, op. cit., p. 25.

6. ЗАКЉУЧАК

У складу са предметом докторске дисертације и научним циљевима истраживања у раду је испитивана релевантност хипотетичког оквира изграђеног на ставовима изложеним у једној општој и пет посебних хипотеза, које заједно представљају основ за теоријско и емпиријско разматрање теме. На основу анализе релевантне научне литературе и доступних примарних извора, извршена је научна дескрипција и научно објашњење билатералних односа Сједињених Држава и Руске Федерације за време друге администрације председника Барака Обаме у контексту украјинске кризе (2013–2017).

Историјско искуство и реалистичка теорија међународних односа указују да велике силе ретко прихватају тренутну расподелу моћи као трајно задовољавајућу, јер њихова спољнополитичка логика деловања почива на тежњи ка већем утицају и доминацији. Уколико процене да међународно окружење пружа могућност за јачање сопствене позиције уз прихватљиве ризике, теже да је искористе за ширење свог утицаја политичким, економским или чак војним средствима. Чак и у условима када околности упућују на опрез, то не значи да ће одустати од својих првобитних тежњи, већ своју ситуацију прилагођавају у односу на околности и своје дугорочне циљеве. Ово указује да ако ниједна велика сила не може у потпуности да осигура своју доминацију на глобалном нивоу, онда је неизбежно да се систем креће у правцу трајног и динамичног надметања, где је нестабилна равнотежа снага правило а не изузетак. Тај образац, како је показано у дисертацији, био је суштински одређујући за однос САД и Руске Федерације током украјинске кризе за време проучаваног периода. И једна и друга сила настојале су да заштите или прошире своју зону утицаја у складу са властитим безбедносним проценама и сопственим интересима.

Рад упућује на закључак да је у контексту евроатлантских веза и сталног ширења НАТО–а ка истоку, Русија све више обликовала своју спољну политику као одговор на оно што је доживљавала као угрожавање својих виталних интереса. Уместо ранијег дефанзивног приступа, карактеристичног за период непосредно након Хладног рата, све видљивији је био прелаз руске политике ка одлучнијем деловању са циљем заштите сопственог геополитичког простора и задржавања утицаја у постсовјетском региону, који Русија сматра кључним за своју националну безбедност.

Америчка академска и политичка елита, у оквиру које се у овом раду, посебно издвајају аутори као што су Џон Миршајмер, Стивен Коен, Хал Брендс и Колин Дјуек, као и институционални извори попут извештаја Конгресне истраживачке службе, али и представници извршне власти и политичког естаблишмента као што су Џо Бајден, Хилари Клинтон, Џон Мекејн, као и сам Обама, током посматраног периода, заузимала је често неусаглашене и противречне ставове око тога како тумачити положај Руске Федерације у међународном поретку. У том контексту, издваја се и анализа Ангеле Борозне, која доприноси бољем разумевању руске спољне политике. С једне стране, постојало је уверење да је Русија, након распада Совјетског Савеза, изгубила некадашњи статус велике силе и да више нема капацитете да озбиљно утиче на глобалне токове. У том контексту, деловање Русије често се посматрало као ограничено и усмерено на непосредно окружење, без капацитета за значајније позиционирање на глобалном нивоу. Са друге стране, међутим, био је присутан и супротан наратив, да је Русија ревизионистички актер, који настоји да обнови свој утицај у постсовјетском простору и заштити интересе које сматра виталним.

Овакве различите перцепције допринеле су чињеници да током друге администрације председника Обаме није постојала јединствена и дугорочно доследна стратегија у односу према Москви, што се посебно испољило у контексту украјинске кризе. Амерички одговор на дешавања у Украјини био је ограничен колебањем између подршке Кијеву и настојања да се избегне директна конфронтација са Русијом, што одражава и дубље недоумице унутар саме

америчке елите. Амерички одговор на кризу у Украјини био је обележен одмереним приступом који се кретао између пружања подршке украјинским властима и истовременог избегавања директног сучељавања са Русијом. Такав приступ није био резултат само тактичке процене, већ и одраз дубљих подела и неслагања унутар саме америчке елите око тога како разумети и обликовати однос према руској улози у међународном поретку.

У дисертацији се закључује да је постојала значајна разлика у војним и политичким тежњама између САД и Руске Федерације за време друге Обаминае администрације. САД су настојале да задрже позицију једине суперсиле, односно, државе која једина у свету има способност да пројектује конвенционалну војну моћ на глобалном нивоу. Насупрот томе, Русија за разлику од некадашњег СССР–а, није се позиционирала као глобална суперсила, већ као велика сила која је тежила да заштити своје интересе у међународном окружењу.

Како ниједна велика сила није могла у потпуности да обезбеди своју доминацију, међународни систем је наставио да функционише као амбијент сталног и променљивог надметања. Свет је улазио у период све израженије фрагментације и ослањао се на различите облике утицаја. Моћ се није заснивала искључиво на војној сили, већ се све више ослањала на контролу јавног дискурса, јачање утицаја у раду међународних институција и употребу геоекономских инструмената. Управо та динамика, како показује дисертација, представља оквир за разумевање односа САД и Руске Федерације током друге администрације председника Барака Обаме. У том контексту, украјинска криза није представљала изоловани регионални конфликт, већ одраз дубље структурне конфронтације великих сила.

Наведене опште оцене о спољнополитичком понашању Сједињених Америчких Држава и Руске Федерације односе се на временски период обухваћен овом дисертацијом, те не одражавају нужно карактер каснијих односа између ове две силе у међународном окружењу.

Прва посебна хипотеза постављена у оквиру дисертације, која тврди да је неокласични реализам најприкладнији теоријски оквир за објашњење односа Сједињених Америчких Држава и Руске Федерације у време друге администрације председника Барака Обаме (2013–2017), на основу спроведеног истраживања и добијених налаза је у потпуности потврђена.

Неокласични реализам омогућава вишеслојни аналитички приступ који повезује системске притиске и промене у расподели моћи са унутрашњим ограничењима, попут перцепција политичких лидера, деловања институција, одлука елита, идеологије али и стратешке културе, које обликују спољну политику државе. Управо овај спој спољашњих и унутрашњих импулса и ограничења представља кључ за разумевање поступака Вашингтона и Москве у посматраном периоду.

У раду се указује како је способност Обаминае администрације да развије доследну политику према Русији била ограничена утицајем унутрашњих фактора, укључујући оклевање председника Обаме у погледу употребе војне силе, снажан институционални отпор, попут Стејт департмента и обавештајних агенција, као и утицајних медија и конзервативних кругова, који су отежавали покушај суштинског ресетовања односа. Управо оваква унутрашња политичка динамика представља карактеристичну варијаблу теорије неокласичног реализма.

У контексту неокласичног реализма, објашњење руске политике према Украјини захтева узимање у обзир не само структуралних притисака међународног система, већ и посредујућих унутрашњих чинилаца који обликују начин на који лидери перципирају спољнополитичке претње и прилике. Перцепција руског највишег руководства, пре свега председника Владимира Путина, о Украјини као простору од велике важности за националну безбедност, имала је кључну улогу у формирању одговора на догађаје током 2013. и 2014. године. Ове перцепције биле су резултат геополитичких дешавања, према којима је

приближавање Украјине НАТО-у и ЕУ схваћено као озбиљна угроженост руског статуса велике силе у међународном систему. У том смислу, фактори попут историјског искуства, наратива о „обојеним револуцијама“ и ограниченог поверења према Западу посредовали су у обликовању безбедносне процене Кремља. Иако посредујућа варијабла која се односи на перцепцију руских лидера о карактеристикама сопствене стратешке културе даје одређене увиде, у овом раду нагласак је пре свега на улози лидерских перцепција као кључне посредујуће варијабле у оквиру неокласичног реалистичког модела.

Разумевање унутрашњег политичког стања у САД, где је већ у последњим годинама Обамина администрације почело да се ствара окружење дубоке поларизације, указује на значај унутрашњих институционалних ограничења за спровођење спољне политике. Политика Обамина администрације према Русији након 2014. године обухватала је економске санкције, дипломатску изолацију, подршку Украјини и веће присуство НАТО војника у Источној Европи, али без намере да изазове директан сукоб са Русијом.

У дисертацији је показано да друга Обамина администрација није била неактивна, већ је балансирала између америчког војног ангажмана и дипломатског приступа, уз избегавање сукоба који би угрозио друге приоритете у америчкој спољној политици. Овакав опрезан приступ произишао је из унутрашњих ограничења у политичком систему САД, као и из Обамина личне склоности да избегава војне интервенције и предност даје деловању такозваном „предвођењу из позадине“, што детаљно анализирају Хал Брандс и Колин Дјук.

На основу изнетог, закључује се да неокласични реализам омогућава да се објасни зашто се САД нису одлучиле за војно одвраћање Русије, иако су поседовале капацитете за тако нешто, али и зашто је Русија предузела ризичне кораке у Украјини упркос економским последицама и потенцијалном сукобу са Западом. Управо ова несразмера између императива међународног система и стварних спољнополитичких одговора држава, може бити објашњена теоријом неокласичног реализма. Сходно томе, прва посебна хипотеза у потпуности потврђује да је неокласични реализам теоријски и методолошки најприкладнији оквир за разумевање америчко–руских односа у контексту украјинске кризе и глобалних односа у периоду од 2013. до 2017. године.

У доказивању друге посебне хипотезе претпостављало се да је председничка администрација Сједињених Америчких Држава опажала руског председника Дмитрија Медведева као „новог Хрушчова“, са којим је могуће остварити боље односе и променити руску спољну политику из Путинове ере, коју је, пре свега, обележио рат у Грузији 2008. године. САД су осмислиле стратегију „ресетовања“ у циљу обнављања поверења и унапређења сарадње са Руском Федерацијом.

У дисертацији се износи закључак о ограниченом домету опажања председника Дмитрија Медведева као потенцијалног партнера за унапређење сарадње. Политика „ресетовања“ односа са Русијом делимично је била заснована на уверењу да се ради о лидеру који је више отворен за сарадњу са Западом, што се огледало у потписивању Споразума о стратешком наоружању „Нови СТАРТ“ и обнови институционалне сарадње двеју земаља. Међутим, упркос овим корацима, структуралне препреке у билатералним односима нису биле отклоњене и суштинска промена карактера руске спољне политике се није догодила.

Избијање револуционарних догађаја у оквиру „Арапског пролећа“ и америчко–руско неслагање у вези са војном интервенцијом у Либији, смањили су дипломатске могућности за билатералну сарадњу и довели до опадања међусобног поверења. Сједињене Америчке Државе су у том периоду веровале у могућност побољшања односа са председником Медведевим, који је био опажен као лидер склон сарадњи и вођењу политике која се разликовала од Путинове. Ипак, упркос формалној промени на председничкој функцији у

Русији, није дошло до суштинске промене у правцу трајнијег приближавања, што указује на континуитет у одлучивању руске спољне политике.

На основу изнетих аргумената у дисертацији и емпиријских увида, закључује се да је америчка стратегија „ресетовања“ односа са Русијом одговарала обема странама и пружила неопходан предах после економске кризе из 2008. године и погоршања односа као последица рата у Грузији. Такође, била је заснована на перцепцији промене у руском руководству, али је она у одређеној мери била погрешна. У том смислу, друга посебна хипотеза је у највећој мери потврђена. Америчка стратегија ресетовања односа са Русијом била је условљена погрешним опажањем председника Дмитрија Медведева као партнера оријентисаног ка сарадњи. Међутим, политика „ресетовања“ постепено је изгубила замаха, а њен коначни крај наступио је 2012. године, када је Владимир Путин преузео председничку функцију и тиме симболично и суштински означио крај привременог периода приближавања двеју земаља.

Трећа посебна хипотеза према којој Руска Федерација опажа Украјину као стратешки најважнију земљу за сопствену безбедност, те да би њен улазак у НАТО и Европску унију суштински угрозио њену безбедност и погоршао спољнополитички положај, у потпуности се потврђује анализом релевантне литературе у контексту избијања украјинске кризе. Пратеће појединачне хипотезе у раду, додатно објашњавају политичко–историјски контекст у којем је избила украјинска криза.

Председнички избори у Сједињеним Америчким Државама и Руској Федерацији 2012. године представљали су важан моменат у билатералним односима, с обзиром на то да су унутрашњи политички фактори у САД, укључујући предизборну реторику Барака Обаме и све чвршћи став америчке јавности према Русији, ограничили простор за наставак политике „ресетовања“ и допринели неповерењу између двеју држава.

Усвајање „Закона Магницког“ у америчком Конгресу крајем 2012. године, представљало је не само симболичку, већ и суштинску прекретницу у погоршању америчко–руских односа. Овај закон је у Русији протумачен је као амерички непријатељски акт, који је отворио пут економским санкцијама САД према Русији. Руски одговор на овај чин био је оштар и одлучан, што је само додатно учврстило руско уверење да се Русија налази у сукобу са САД. Закључује се да Закон Магницког представља највишу тачку удаљавања у дотадашњим односима двеју држава од завршетка Хладног рата.

Украјинска криза друга је и најважнија компонента у прекретници америчко–руских односа након политике „ресетовања“. Избијање кризе у Украјини (2013–2014), дешава се у односима појачаног стратешког ривалства и непријатељства између Вашингтона и Москве, што је додатно интензивирало руску перцепцију претње, посебно у контексту геополитичких промена на постсовјетском простору.

Хипотеза према којој је руско опажање Украјине као стратешки најважније земље за сопствену безбедност кључна је одредница спољне политике Руске Федерације према украјинској кризи, у потпуности је потврђена кроз анализу релевантних изјава, стратешких докумената и политичког деловања Кремља у периоду од 2013. до 2017. године. Украјина није перципирана само као суседна држава, већ и као стратешки најважнија земља, чији би губитак, кроз њено прикључење НАТО-у и ЕУ, симболички и практично означио геополитички пораз Русије на постсовјетском простору. Закључно, избијање кризе није резултат искључиво експанзионистичке политике Москве, већ пре свега реакција на перципирану безбедносну претњу која произилази из могућности губитка контроле над Украјином као регионалном чвориштем, и чија стабилност се доживљава као нераскидива веза са стабилношћу саме Руске Федерације.

Према четвртој посебној хипотези, иако се корени погоршања односа између Сједињених Америчких Држава и Руске Федерације могу пронаћи у супротстављеним стратешким интересима у Украјини, истраживање у дисертацији показује да је лична нетрпељивост између између два руководства, пре свега председника Путина и његових најближих сарадника и председника Обама и његовог спољнополитичког и националнобезбедносног тима, представљала важан фактор који је умањио могућност за смиривање тензија и продубио постојеће неповерење.

Недостатак међусобног уважавања и одсуство спремности да се друга страна посматра као равноправни партнер, довело је до узајамног неповерења, у којем дипломатске иницијативе нису имале изгледа за успех. У јавним наступима деловали су нелагодно и чак са извесним презиром један према другом. Обама је сматрао да Путин води политику у духу Хладног рата, док је Путин веровао да Обама не жели да прихвати Русију као равноправну велику силу.

Односи су се додатно погоршали након што се Путин вратио на место председника. Састанци између њега и Обама били су напети и обележени минималним поверењем, а њих двојица нису крили међусобну нетрпељивост, што је снажно утицало на свеукупну динамику билатералних односа. Ово узајамно неповерење одражавало се и на нивоу њихових најближих сарадника у безбедносним и дипломатским структурама, где су чести били вербални сукоби и изостанак поверења у искрене намере саговорника. Пример у прилогу ове тврдње приметан је кроз напете односе између Сергеја Лаврова и Хилари Клинтон, чија је комуникација била оптерећена дубоко укорењеним сумњама, што је суштински отежавало развој билатералне сарадње двеју земаља.

Закључује се да је динамика односа између Обама и Путина, као и између њихових сарадника показала да су поред структурних услова и супротстављених интереса, лични односи имали јако важну улогу у стварању неповерења током украјинске кризе. Изражена нетрпељивост и недостатак узајамног дипломатског поверења, умањили су могућност за дијалог.

Наредне појединачне хипотезе у раду допуњују разумевање развоја украјинске кризе у условима личне нетрпељивости између председника Обама и председника Путина. Изостанак узајамног поверења и недостатак политичке воље на највишем нивоу отежали су могућност проналажења одрживих решења.

Према првој, Мински споразуми из 2014. и 2015. године представљали су средство за одлагање и контролу сукоба у Украјини, али нису довели до његовог свеобухватног решавања. Упркос формалном позиву на прекид ватре и политички дијалог, суштински договор није био могућ због дубоких стратешких неслагања између Русије и Украјине, али и због различитих интереса кључних међународних актера.

Русија је као велика сила са ревизионистичким тенденцијама тежила да очува свој утицај у постсовјетском простору. Мински формат, у којем је изостало директно учешће Сједињених Америчких Држава, додатно је ослабио легитимитет и капацитет споразума. Док су европске силе, пре свега Немачка и Француска, преузеле посредничку улогу, Вашингтон се усредредио на војно јачање источног крила НАТО и примену економских санкција. У том периоду приметно је намерно избегавање директних сусрета и ближих контаката између двојице председника Обама и Путина, што одражава њихову личну нетрпељивост.

Закључује се да Мински споразуми у суштини нису спроведени. Русија је током читавог процеса ове споразуме доживљавала као привремени оквир, а не као коначно решење. Наиме, Москва је сматрала да је једини одрживи договор могао да се постигне директно са Сједињеним Америчким Државама, које је сматрала јединим равноправним и утицајним

актером. Према руској спољнополитичкој перцепцији, Немачка и Француска нису имале довољан кредибилитет да утичу на коначни исход украјинске кризе. Ово потврђује постављену хипотезу да су Мински споразуми више служили као механизам за замрзавање и одлагање сукоба него као средство за његово трајно решавање.

Према другој појединачној хипотези, из руске перспективе, излазак из Споразума о конвенционалним снагама у Европи (*CFE*) 2015. године представљао је одговор на дуготрајно незадовољство безбедносном архитектуром у Европи која се развила после Хладног рата. Москва је сматрала да тај поредак игнорише њене легитимне интересе и да не обезбеђује равноправност у односима са западним силама. Иако је овај споразум првобитно потписан ради смањења тензија и веће транспарентности између НАТО-а и Варшавског пакта, током 2000-их година Русија је све више изражавала незадовољство начином на који се тај систем примењивао. Руски званичници, укључујући председника Путина, изражавали су став да се безбедносна архитектура Европе гради без Русије, а понекад и против ње.

Још 2007. године Русија је увела мораторијум на примену Споразума о конвенционалним снагама у Европи, а до 2015. постало је јасно да више не види сврху за наставак учешћа у оквиру који је доживљавала као неповољан и превазиђен. Из руског угла гледано, главни проблем је био у томе што западне земље нису ратификовале Адаптирани (*CFE*) споразум из 1999. године, који је требало да одрази нову геополитичку реалност након распада Совјетског Савеза. У оквиру теорије неокласичног реализма, руска одлука се може тумачити као спој системских притисака и унутрашњих фактора, при чему посебну улогу има традиционално схватање Русије као велике силе са посебном зоном интереса у постсовјетском простору. Руски поступак према *CFE* споразуму у погледу једностраног напуштања овог мултилатералног оквира, сматран је као резултат дуготрајног незадовољства Москве и уверења да постојећи безбедносни механизми више нису пружали стабилност и равноправност.

Кулминацију руског незадовољства постојећим европским безбедносним аранжманима представља Путинов говор на Минхенској безбедносној конференцији 2007. године, у којем је *CFE* споразум означен као да се налази у „жалосном стању“. Оваква оцена била је сигнал дубоко укорененог незадовољства постхладноратовским поретком који је игнорисао руске безбедносне интересе. Управо овај говор означио је почетак постепеног повлачења Русије из мултилатералног оквира, који она више није сматрала легитимним и корисним за своје интересе. Закључује се да је руски излазак из споразума 2015. године треба посматрати као политичку поруку. Уместо да остане део система који се, по мишљењу Москве, креирао искључиво у интересу Запада, Русија је тежила да отвори простор за нове договоре који би одражавали промене у међународним односима и омогућили јој статус равноправног актера у стварању европске безбедности.

Наведене појединачне хипотезе потврђују да су лична нетрпељивости и недостатак узајамног поверења између Обаме и Путина, као и између њихових најближих сарадника, допринели да споразуми из Минска нису довели до свеобухватног решења. Упркос напорима за прекид сукоба, ови споразуми нису дали резултат, управо због недостатка политичке воље главних актера и одсуства САД у преговорима. С друге стране, руски излазак из Споразума о конвенционалним снагама у Европи одразио је не само дубље стратешко незадовољство Москве, већ и амбијент у којем су личне тензије између лидера додатно ослабиле могућност за било какав договор. У том светлу, лична нетрпељивост и одсуство спремности за уступке, нису били споредни фактори, већ важни чиниоци који су обликовали ток кризе и ограничили простор за постизање договора.

У дисертацији се закључује да су системски фактори, лична нетрпељивост и недостатак поверења између двојице председника, као и њихових најближих сарадника, у значајној мери

допринели нарушавању европске безбедносне структуре, што потврђује четврту посебну хипотезу у оквиру истраживања.

Резултати истраживања показују да је пета посебна хипотеза у потпуности потврђена. Она полази од претпоставке да су последице украјинске кризе представљале кључно обележје америчко–руских односа током другог мандата Барака Обаме, те да се погоршање тих односа прелило и на друге сфере, укључујући регион Блиског истока.

Емпиријски налази у дисертацији указују да је украјинска криза трајно нарушила односе између Сједињених Америчких Држава и Руске Федерације. Након руске интервенције у Источној Украјини и анексије Крима 2014. године, Вашингтон је одговорио увођењем економских и дипломатских санкција, јачањем НАТО присуства у источној Европи и снажном политичком подршком властима у Кијеву.

Ове америчке мере означиле су почетак нове фазе погоршаних односа између Сједињених Америчких Држава и Русије, чије последице нису биле ограничене само на простор источне Европе. То се посебно показало на Блиском истоку, где је руска војна интервенција у Сирији 2015. године, са циљем очувања режима Башара ел Асада, била у супротности са спољном политиком Сједињених Држава. Док је Вашингтон пружао подршку одређеним побуњеничким групама, Москва је настојала да стабилизује сиријску власт и истовремено покаже способност пројекције војно-политичког утицаја ван простора бившег Совјетског Савеза. Овај геополитички раскорак додатно је погоршао билатералне односе и проширио ривалство двеју сила на регион Блиског истока.

Закључује се да украјинска криза није представљала само један од кључних догађаја у односима између Сједињених Америчких Држава и Руске Федерације током другог председничког мандата Барака Обаме, већ је постала и прекретница која је озбиљно и трајно изменила билатералне односе. Уместо очекиване нормализације након фазе ресетовања, уследио је процес убрзаног опадања политичког поверења, при чему су лична нетрпељивост лидера и међусобне перцепције имале значајну улогу у даљем заоштравању односа.

Пета појединачна хипотеза која тврди да је украјинска криза довела до озбиљног и трајног погоршања односа између САД и Русије у потпуности се потврђује. Она се огледа не само у прекиду ранијих облика сарадње, већ и у проширењу сукоба на друге кључне регионе. Покушаји стабилизације, попут Минских споразума, као и једнострано излазак Русије из Споразума о конвенционалним снагама у Европи, указују на то да се однос између Сједињених Држава и Русије више није заснивао на решавању појединачних питања, већ на суштинском неслагању око пожељне структуре међународног поретка и улоге великих сила у његовом обликовању.

На основу спроведеног истраживања и изнетих закључних разматрања, општа хипотеза од које полази докторска дисертација доказана је у потпуности.

У протекле три деценије, односи између Сједињених Америчких Држава и Руске Федерације били су обележени дубоким неповерењем и периодичним покушајима нормализације, који су најчешће завршавали неуспехом. Један од кључних тренутака пре погоршања односа била је руска војна интервенција у Грузији 2008. године, која је већ наговештавала промену у спољнополитичком деловању Москве. По ступању на дужност 2009. године, председник Барак Обама, у сарадњи са председником Дмитријем Медведевим, започео је политику „ресетовања“ билатералних односа. Ова иницијатива резултирала је интензивирањем сарадње у областима као што су контрола наоружања, решавање иранског нуклеарног програма и уништавање хемијског оружја у Сирији. Међутим, НАТО интервенција у Либији 2011. године, која је довела до свргавања и смрти либијског лидера Моамера

Гадафија, државно руководство у Москви протумачило је као потврду спремности САД да се активно укључују у унутрашње процесе суверених држава са циљем промене режима. Овај догађај изазвао је захлађење односа и подрио тек успостављено поверење. У другој половини првог мандата председника Обаме, иницијатива „ресетовања“ односа са Русијом губила је на замаху, док је повратак Владимира Путина на место председника 2012. године, представљао преломни тренутак који је симболично означио крај оптимизма у билатералним односима.

Критике америчких званичника на рачун руских избора, као и усвајање такозваног „Закона Магници“ у Сједињеним Државама 2012. године, изазвали су оштру реакцију државног врха Москве и додатно су оптеретили односе. Већ уочи избијања украјинске кризе, билатерални односи били су озбиљно нарушени, а поверење које је краткотрајно постојало током периода „ресетовања“, тада је у потпуности нестало.

Избијање кризе у Украјини крајем 2013. године, представљало је прекретницу у америчко–руским односима. Масовни протести у Кијеву и одлазак председника Виктора Јануковича у фебруару 2014. године, довели су до руске анексије Крима и избијања сукоба у источним деловима Украјине. Запад је руску интервенцију у Украјини схватио као чин агресије и покушај обнове руског империјалног статуса, док је руска страна догађаје на Мајдану посматрала као западну дестабилизацију региона. У западној јавности, Русија је после 2014. године све чешће представљана као главни нарушилац међународног права, а председник Владимир Путин као претња светској стабилности. Истовремено, руски званичници су узвраћали оптужбе на рачун САД, тврдећи да оне примењују двоструке стандарде јер и саме спроводе војне интервенције широм света.

У целини гледано, оштра реторика и недостатак стратешког разумевања с обе стране отежали су сваки покушај озбиљног дијалога и постизања мировних споразума у Минску током 2015. године. У овом периоду, лични однос између председника Обаме и председника Путина био је хладан и без поверења, што је додатно продубило непријатељску атмосферу. Ови догађаји, заједно са војном интервенцијом Русије у Сирији 2015. године и оптужбама за наводно руско мешање у америчке председничке изборе 2016. године, озбиљно су утицали на трајно погоршање односа двеју сила.

Одговор Сједињених Америчких Држава на руске потезе после 2014. године био је усмерен ка обуздавању руских спољнополитичких активности. Уведене су економске санкције и спроведене дипломатске мере, а паралелно је унапређена сарадња са европским савезницима, посебно у оквиру НАТО–а, што је за резултат имало јачање одбрамбене инфраструктуре у источним чланицама савеза.

Истовремено, САД су значајно повећале подршку Украјини, како на војном, тако и на институционалном плану. Војна подршка обухватала је испоруке одбрамбених система, несмртоносне војне опреме и техничке помоћи, али и различите војне обуке и саветовања безбедносних снага. У погледу институционалне подршке, радило се на јачању државних капацитета, посебно у домену управљања, правосуђа, антикорупцијских механизма и безбедносних структура. Суштина ових мера није била само у техничкој помоћи, већ у оснаживању институција које би могле да издрже притиске, било спољне, у виду руског утицаја, било унутрашње, у виду политичке нестабилности или корупције.

Америчка стратегија према Украјини била је формулисана у склопу ограничавања руског утицаја на постсовјетском простору. Ова политика почивала је на уверењу да је јачање проевропске и прозападне оријентације у Украјини од стратешког значаја за очување регионалне равнотеже. У том контексту, ово институционално оснаживање Украјине посматрано је као кључни механизам за одбрану спољних утицаја Руске Федерације.

Геополитички и идентитетски значај Украјине за целокупни положај и свеукупну моћ Руске Федерације био је за руске одлучиоце важнији мотив него добри односи са Сједињеним Државама, обзиром да се Украјина налази у Евроазији, једном од најважнијих простора геополитичког надметања великих сила. Западни лидери често нису довољно уочавали значај који је високо руско руководство придавало постсовјетском простору као сопственој виталној зони интереса. Иако су званичници Руске Федерације, укључујући и председнике Путина и Медведева, више пута упозоравали да се Запад опасно приближава њиховим „црвеним линијама”, та упозорења су са америчке стране одбијена тврдњом да Русија нема право на утицај у окружењу.

Русија је Украјину посматрала као виталну зону, па је приближавање Украјине НАТО или ЕУ, државни врх у Москви доживљавао као директну и озбиљну претњу националној безбедности. Ова процена била је дубоко укорењена у руској стратешкој култури и историјском искуству, додатно појачана незадовољством због западних интервенција у Југославији, Ираку и Либији.

Интервенција Русије у Сирији 2015. године показала је да је Москва била у стању да пројектује војну моћ ван постсовјетског простора, чиме је у одређеној мери утицала на постепено стратешко повлачење САД из региона Блиског истока. Истовремено, продубљивање сарадње између НАТО–а и Украјине у Москви је протумачено као наставак западне политике обуздавања Русије и додатно је појачало неповерење у односима између Русије и Запада.

У првом мандату, Обамина администрација настојала је да обнови сарадњу са Русијом, али није у довољној мери препознала дубинске промене руске спољне политике. Као последица погрешног опажања дугорочних намера Москве, америчка реакција на руско ангажовање у Украјини свела се углавном на економске санкције и дипломатске мере, без ослањања на војне инструменте одвраћања. Оваква ограничена реакција може се разумети кроз призму реалистичке теорије међународних односа, која полази од претпоставке да су велики ратови међу силама ризични и деструктивни, те да је примарни задатак спољне политике одржавање мира и спречавање ескалације сукоба. Иако реалисти препознају трајну природу ривалства међу великим силама, они такође указују да управо страх за сопствени опстанак ограничава спремност тих сила да улазе у директне војне обрачунае. У том погледу, тежња ка моћи и доминацији остаје структуралан императив, али се средства којима се она постиже могу разликовати, од војних интервенција, преко економских санкција до дипломатског надметања. Амерички избор да се у случају Украјине ослони на невојне инструменте представља одраз стратешких калкулација унутар реалистичког оквира деловања.

Анексија Крима 2014. године од стране Русије изазвала је оштру осуду међународне заједнице, пре свега Сједињених Држава, и тиме допринела погоршању односа између двеју земаља. Спровођење анексије изазвало је преиспитивање међународног права и поставио питање какви би били односи између Русије и САД да Русија није предузела никакве мере у Украјини. Агресивна спољна политика Русије ка Украјини у том периоду наишла је на осуде дела међународне јавности, што је за последице имало погоршање односа са западним земљама.

Односи између Сједињених Држава и Русије у време Обамина администрације могу се разумети као пример покушаја приближавања који није дао трајне резултате. Упркос почетним сигнаlima сарадње, унутрашњи отпори и спољнополитичке околности довели су до обнове конфронтације и неповерења у време друге администрације Барака Обаме. У том контексту, Украјина се наметнула као централна тачка геополитичког спора, у којој америчка политика није била прилагођена новом развоју околности, с обзиром на то да су постојале тежње једне велике силе да обнови свој утицај у мултиполарном светском поретку.

Стога, руска анексија Крима и војна интервенција у Сирији, означавају *de facto* повратак Русије у круг великих сила, јер су се руски односи са Сједињеним Државама у том периоду све више обликовали у контексту ривалског надметања, а не нужно у правцу њиховог међусобног директног сукоба. Као главни прилог овој тези, да је Русија из перспективе Обаине администрације заиста ступила на позицију велике силе, издвајамо правила реалистичке школе мишљења које заступају Грејем Алисон и Џон Миршајмер, према којима, велике силе као примарни циљ истичу избегавање директног и непосредног сукоба између себе. Додатни прилог наведеном закључку, означен је у Обаином одбијању да Украјини након 2014. године испоручи смртоносно оружје у сукобу против Русије, из бојазни да би такав чин изазвао даљу ескалацију односа између Русије и Сједињених Држава.

Програм свеобухватне помоћи НАТО савеза Украјини у периоду (2014–2016) додатно је појачао уверење Русије о непријатељским намерама НАТО–а и САД, чиме су свеукупни односи били погоршани. На основу анализе односа овог савеза и Украјине изнете у раду, произишао је закључак према којем је постојало дугорочно незадовољство Русије начином на који је евроатлантски поредак изграђиван без њеног равноправног учешћа.

Оптужбе о наводном руском мешању у председничке изборе у САД 2016. године, додатно су нарушиле већ ослабљене односе између Вашингтона и Москве. Ове тврдње нису само утицале на унутрашњу политичку сцену у САД, већ су довеле до нове фазе кризе и трајног нарушавања поверења у америчко–руским односима. Русија је све чешће представљана као претња, не само европској безбедности, већ и америчком политичком систему. Закључује се да су наводи о руском мешању у америчке председничке изборе представљали један од преломних момената у јачању неповерења између Вашингтона и Москве. Ове оптужбе додатно су учврстиле перцепцију Русије као системске претње, чиме је традиционално геополитичко ривалство добило нову димензију, јер се пренело и на област унутрашње политике Сједињених Држава.

Украјинска криза довела је до озбиљног и дуготрајног погоршања односа између Сједињених Америчких Држава и Руске Федерације. Покушај нормализације односа кроз политику „ресетовања“ у првом Обаином мандату показао се као неодговарајући оквир за ове две земље у измењеним међународним околностима и повратка Владимира Путина на место председника. Разлике у стратешком приступу, супротстављене безбедносне процене и питање статуса Украјине као зоне утицаја, довели су до постепеног урушавања међусобног поверења. Уместо успостављања стабилнијих односа, дошло је до поновне поларизације интереса карактеристичних за период Хладног рата, што је на крају резултирало лошим билатералним односима.

С обзиром на различита тумачења деловања Руске Федерације током украјинске кризе у време друге администрације Барака Обаме, у академској литератури издвајају се различити ставови. Први Русију приказује као рационалног безбедносног актера који реагује на перципиране претње у свом непосредном окружењу, док други указује на њену тежњу да мења постојећи међународни поредак и поново успостави утицај по узору на империјалне обрасце из прошлости.

Према ауторима као што су Џон Миршајмер и Ангела Борозна, понашање Руске Федерације током украјинске кризе тумаче као реакцију на осећај угрожености и настојање да заштити сопствене стратешке интересе. Према овом приступу, Русија делује пре свега из безбедносних разлога, а не са циљем ширења утицаја по сваку цену. Овај став наглашава да је руска политика према Украјини представљала одговор на континуирано ширење НАТО савеза. Такође, деловање Москве објашњава се као потреба да заштити свој статус велике силе у међународном систему.

Група аутора, међу којима се издвајају Мајкл Мекфол и Ангела Стент, посматрају Русију као ревизионистичку силу, са намером да измени постојећи међународни поредак и обнови свој утицај по узору на империјалне моделе из прошлости. У том оквиру, наглашава се да је Москва настојала да промени постхладноратовски поредак, у којем је изгубила значајан положај, као и да је тежила да поново успостави доминантан утицај над бившим совјетским републикама.

Иако се приступи на различите начине указују на мотиве и узроке руске политике у украјинској кризи, сваки од њих нуди одређене аналитичке увиде и теоријску вредност. Приступ који нагласак ставља на структуралне и безбедносне чиниоце омогућавају боље разумевање дугорочних притисака на Русију и откривају структуралне узроке руског деловања. С друге стране, тумачења која Русију приказују искључиво кроз призму „неоимперијалних“ тежњи, акценат стављају на идеолошке и неоимперијалне аспекте руске политике.

Имајући у виду временску дистанцу и чињеницу да је истраживање у дисертацији ограничено на период од 2013. до 2017. године, ставове и тумачења аутора коришћених у раду потребно је посматрати у контексту околности које су тада преовладавале. При томе остаје отворено питање у којој мери су та мишљења и интерпретације примењива на каснији развој догађаја у међународним односима. Иако обе перспективе имају своју истраживачку вредност, њихова пуна примена зависи од начина на који се уклапају у шире теоријске оквири и начина примене према догађајима који су уследили након 2017. године.

Дисертација нема за циљ да изнесе коначан суд о кривици било које стране, већ да укаже на главне изазове у односима између Сједињених Америчких Држава и Руске Федерације у време друге администрације председника Барака Обаме.

Са данашње временске дистанце, постаје јасно да је период од 2013. до 2017. године, представљао преломни тренутак у односима између Сједињених Америчких Држава и Руске Федерације, тренутак у којем је пропала последња могућност изградње стратешког поверења између две нуклеарне силе. Упркос настојањима да се путем политике „ресетовања“ изгради нови оквир сарадње, дубоко укорењене перцепције претње, непомирљиви интереси у постсовјетском простору и спољнополитички потези, од анексије Крима до интервенције у Сирији, довели су до ескалације неповерења које ни данас није превазиђено.

Иако је ова тема у академској литератури већ добила извесну пажњу, у оквиру српског академског простора она је и даље недовољно истражена, посебно када је реч о сагледавању овог периода из угла неокласичног реализма и кроз упоредну анализу наратива у Вашингтону и Москви. Управо у томе лежи допринос овог рада, у покушају да се сложена и често идеолошки *затамњена слика* односа САД и Русије у датом периоду прикаже аналитички, критички и у духу научне објективности.

Данас, имајући у виду руску спољну политику у светлу рата у Украјини након 2022. године, може се закључити да је анализирани период био највероватније последња прилика могућих компромиса. Односи између САД и Русије више нису у домену ривалства, они се крећу у правцу структуралне конфронтације великих сила, у којој простор за стратешко приближавање постаје све ужи, а међусобно разумевање све мање вероватно.

У том смислу, ово истраживање није само осврт на прошлост, већ и указивање да ако се узроци неповерења не разумеју, онда ће историја америчко–руских несугласица наставити да се понавља, сваки пут са већим ризицима по међународни мир и безбедност.

7. БИБЛИОГРАФИЈА

7.1. Монографије и зборници радова

1. Bolton, Džon, *Soba u kojoj se sve dogodilo: Tramp, Memoari iz Bele kuće*, Čigoja štampa, Beograd, 2024.
2. Borozna, Angela, *The Sources of Russian Foreign Policy Assertiveness*, Palgrave Macmillan, London, 2022.
3. Borshchevskaya, Anna, *Putin's War in Syria, Russian Foreign Policy and the Price of American's Absence*, Bloomsbury Academic, New York and London, 2022.
4. Brands, Hal (ed.), *War in Ukraine, Conflict, Strategy, and the Return of the Fractured World*, Johns Hopkins University Press, Baltimore, 2022.
5. Brands, Hal, *The Eurasian Century, Hot Wars, Cold Wars, and the Making of the Modern World*, W. W. Norton & Company, New York, 2025.
6. Breitman, Richard, and Norman J.W.Goda, *Hitler's Shadow, Nazi War Criminals, U.S. Intelligence, and the Cold War*, National Archives, Washington, 2010.
7. Browder, Bill, *Red Notice, A True Story of High Finance, Murder, and One Man's Fight for Justice*, Simon & Schuster, New York, London, 2015.
8. Bull, Hedley, *The Anarchical Society, A Study of Order in World Politics*, Palgrave, New York, 2002.
9. Christensen, Thomas J., *Useful Adversaries, Grand Strategy, Domestic Mobilisation, and Sino-American Conflict, 1947-1958*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1996.
10. Clinton, Hillary, *Hard Choices*, Simon & Schuster, London and New York, 2015.
11. Cohen, Stephen F., *War With Russia? From Putin & Ukraine to Trump & Russiagate*, Hot Books an imprint of Skyhorse Publishing, New York, 2019.
12. Conley, Richard S. (ed.), *Presidential Leadership and National Security*, Routledge, New York and London, 2018.
13. Costigliola, Frank, *Awkward Dominion, American Political, Economic, and Cultural Relations with Europe, 1919– 1933*, Cornell University Press, Ithaca and London, 1984.
14. D'Anieri, Paul, *Ukraine and Russia, From Civilized Divorce to Uncivil War*, Cambridge University Press, Cambridge, 2023.
15. Davidson, Jason W., *The Origins of Revisionist and Status-Quo States*, Palgrave Macmillan, New York, 2006.
16. Diesen, Glenn, *EU and NATO Relations with Russia, After the Collapse of the Soviet union*, Foreword by Richard Sakwa, Routledge, London and New York, 2016.
17. Dueck, Colin, *The Obama Doctrine: American Grand Strategy Today*, Oxford University Press, New York, 2015.
18. Dutkiewicz, Piotr, and Dmitri Trenin (eds.), *Russia, The Challenges of Transformation*, New York University Press, New York, 2011.

19. Eichler, Jan, *NATO and the War in Ukraine, Geopolitical Context and Long-term Consequences*, Springer, New York, 2024.
20. Foreign Affairs, *The New Arab Revolt, What Happened, What It Means, and What Comes Next*, Council on Foreign Relations, New York, 2011.
21. Glickman, Dan (ed.), *Diplomacy and Extremism: Iran, ISIS and U.S. Interests in an Unraveling Middle East*, Aspen Institute, Washington D.C., 2015.
22. Goldgeier, James, and Joshua R. Itzkowitz Shiffrinson (eds.), *Evaluating NATO Enlargement, From Cold War Victory to the Russia-Ukraine War*, Palgrave Macmillan, London, 2023.
23. Grygiel, Jakub, and A. Wess Mitchel, *The Unquiet Frontier – Rising Rivals, Vulnerable Allies and Crisis of American Power*, Princeton University Press, Princeton, 2016.
24. Haslam, Jonathan, *Hubris, The American Origins of Russia's War against Ukraine*, The Belknap Press of Harvard University Press Cambridge, Massachusetts, 2025.
25. Hass, Mark L., *The United States and the Arab Spring, Threats and Opportunities in the Revolutionary Era*, Routledge, New York, London, 2014.
26. Jacobsen, Carl G. (ed.), *Strategic Power: USA/USSR*, Palgrave Macmillan, London, 1990.
27. Jarrett, Gregg, *The Russia Hoax, The Illicit Scheme to Clear Hillary Clinton and Frame Donald Trump*, HarperCollins Publishers Inc, New York, 2018.
28. Jović, Dejan (ur.), *Teorije međunarodnih odnosa, Realizam*, Politička kultura, Zagreb, 2013.
29. King, Garry, Robert O. Keohane, Sidney Verba, *Designing Social Inquiry, Scientific Inference in Qualitative Research*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1994.
30. Kirshner, Jonathan, *Appeasing Bankers, Financial Caution and the Road to War*, Princeton University Press, Princeton and Oxford, 2007.
31. Lobell, Steven E., Norrin M. Ripsman and Jeffrey W. Taliaferro (eds.), *Neoclassical Realism, The State, and Foreign Policy*, Cambridge University Press, New York, 2009.
32. Mankoff, Jeffrey, *Russian Foreign Policy, The Return of Great Power Politics*, Rowman & Littlefield Publishers, INC., New York, A Council on Foreign Relations Book, 2009.
33. McCarthy, Andrew C., *Ball of Collusion, The Plot to Rig an Election and Destroy a Presidency*, Encounter Books, New York, 2019.
34. McFaul, Michael, *From Cold War to Hot Peace, The Inside Story of Russia and America*, Allen Lane, an imprint of Penguin Books, London, 2018.
35. Milinković, Branko, Sanja Milinković (Urs), *Nacionalne manjine u međunarodnom i jugoslovenskom pravnom poretku*, Međunarodna politika i NIU Službeni list SRJ, Beograd, 1997.
36. Miršajmer, Džon, *Tragedija politike velikih sila*, izmenjeno i dopunjeno izdanje, Udruženje za studije SAD u Srbiji, Čigoja štampa, Beograd, jul 2017.
37. Moore, Rebecca R. and Damon Colleta (eds.), *NATO's Return to Europe, Engaging Ukraine, Russia, and Beyond*, Georgetown University Press, Washington DC, 2017.

38. Nye, Joseph S. Jr., *Powers to Lead*, Oxford University Press, Oxford, New York, 2008.
39. Obama, Barack, *A Promised Land*, Crown, New York, 2020.
40. Obama, Barack, *State of the Union Addresses 2009-2016*, Good Press, Glasgow, 2021.
41. Oualaalou, David, *The Dynamics of Russia's Geopolitics: Remaking the Global Order*, Springer, Berlin, 2021.
42. Phillips, Christopher, *The Battle for Syria, International Rivalry in the New Middle East*, Yale University Press, Revised and Updated Edition, New Haven and London, 2020.
43. Pifer, Steven, *The Eagle and the Trident, U.S.-Ukraine Relations in Turbulent Times*, Brookings Institution Press, Washington D.C., 2017.
44. Plokhyy, Serhii, *The Russo – Ukrainian War*, Allen Lane, Penguin Books, London, 2023.
45. Reus-Smit, Christian and Duncan Snidal (eds.), *The Oxford Handbook of International Relations*, Oxford University Press, New York, 2008.
46. Rhodes, Ben, *The World as it is, A Memoir of the Obama White House*, Random House, New York, 2018.
47. Richard S. Conley (ed.), *Presidential Leadership and National Security*, Routledge, New York and London, 2018.
48. Ripsman, Norrin M., Jeffrey W. Taliaferro, and Steven E. Lobell, *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, Oxford University Press, Oxford, 2016.
49. Sakwa, Richard, *Frontline Ukraine, Crisis in the Borderlands*, I.B.Taurus, London and New York, 2016.
50. Sarrote, M. E., *Not One Inch: America, Russia and the Making of the Post-Cold War Stalemate*, Yale University Press, New Haven, 2021.
51. Sarrote, Marry Elise, *1989 – The Struggle to Create Post-Cold War Europe*, Princeton University Press, Princeton and Oxford, 2014.
52. Smith, Lee, *The Plot Against the President, The True Story of How Congressman Devin Nunes Uncovered the Biggest Political Scandal in US History*, Hachette Book Group, New York, 2019.
53. Snyder, Timothy, *The Road to Unfreedom, Russia, Europe, America*, Tim Duggan Books, New York, 2018.
54. Snyder, Jack, *Myths of Empire, Domestic Politics and International Ambition*, Cornell University Press, Ithaca and London, 1991.
55. Sperling, James, and Mark Webber (eds.), *The Oxford Handbook of NATO*, Oxford University Press, Oxford, 2025.
56. Stent, Angela E., *Putin's World, Russia Against the West and with the Rest*, Twelve Hachet Book Group, New York, Boston, 2019.
57. Stent, Angela E., *The Limits of Partnership, U.S.-Russian Relations in the Twenty-First Century*, Princeton University Press, Princeton and Oxford, 2014.

58. Tsygankov, Andrei P., *Russia and the West from Alexander to Putin: Honor in International Relations*, Cambridge University Press, Cambridge, UK, 2012.
59. Tsygankov, Andrei P., *Russia's Foreign Policy, Change and Continuity in National Identity*, Rowman & Littlefield, New York, 2019.
60. Tsygankov, Andrei, *Russia and America – The Asymmetric Rivalry*, Polity Press, Cambridge, 2019.
61. Waltz, Kenneth N., *Theory of International Politics*, Addison-Wesley Publishing Company, Reading, Massachusetts, 1979.
62. Warrick, Joby, *Red Line, The Unraveling of Syria and America's Race to Destroy the Most Dangerous Arsenal in the World*, Doubleday, New York, 2021.
63. Wilcox, Mark R., *The Treaty on Conventional Armed Forces in Europe and Russian foreign and security policy*, PhD thesis, Kansas State University, Manhattan, Kansas, 2020.
64. Zelizer, Julian E. (ed.), *The Presidency of Barack Obama, A First Historical Assessment*, Princeton University Press, Princeton and Oxford, 2018.
65. Zelizer, Julian E. (ed.), *The Presidency of Donald J. Trump, A First Historical Assessment*, Princeton University Press, Princeton and Oxford, 2022.
66. Дашић, Марко Љ., *Међународни политички положај као одредница спољне политике малих држава: студија случаја Републике Србије од 2000. до 2018. године*, докторска теза, Београд, Универзитет у Београду Факултет политичких наука, 2020.
67. Димић, Љубодраг, *Између истока и запада, Југославија, велике силе и питање безбедности у Европи (1945–1975)*, ИК „Филип Вишњић“, Београд, 2022.
68. Кисинџер, Хенри, *Дипломатија, II*, Верзал Прес, Београд, 1999.
69. Костић Шулерић, Марина, *Стратешка стабилност у мултиполарном свету*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2022.
70. Маршал, Тим, *Заточеници географије: десет мапа које вам говоре шта треба да знате о глобалној политици*, Лагуна, Београд, 2019.
71. Милосављевић, Слађан, Мирослав Младеновић, Небојша Љубисављевић, *Крим - повратак у будућност*, Академска мисао, Београд, 2017.
72. Петровић, Драган, Рајко Буквић, *Украјинска криза 2013 – 2019*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2019.
73. Путин, Владимир, *Русија у новом добу, есеји и обраћања*, Институт за политичке студије, Београд, 2022.
74. Симић, Драган Р., Драган Живојиновић, Стеван Недељковић, Урс., *Српско-амерички односи: тридесет година од пада Берлинског зида*, Универзитет у Београду, Факултет политичких наука, Београд, 2021.
75. Симић, Драган Р., *Расправа о поретку*, Завод за уџбенике, Београд, 2012.

76. Стевановић, Олга З., *Политика Сједињених Америчких Држава према Персијском заливу у измењеном глобалном енергетском систему од 2013. до 2021. године*, докторска дисертација, Универзитет у Београду Факултет политичких наука, 2025.
77. Трапара, Владимир, *Време ресетовања, Односи Русије и Сједињених Држава у периоду од 2009. до 2012. године*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2017.
78. Трапара, Владимир, *Односи Руске Федерације и Сједињених Америчких Држава у периоду од 2009. до 2012. године—време „ресетовања*, докторска дисертација, Универзитет у Београду Факултет политичких наука, Београд, 2015.
79. Трапара, Владимир, *Русија и Украјина: порекло једне трагедије*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2023.
80. Филимоновић, Миљан М., *Концепт новог европског безбедносног поретка у спољној политици Русије на почетку 21. века*, докторска дисертација, Универзитет у Београду Факултет политичких наука, 2016.
81. Чомски, Ноам, *Светски поредак, стари и нови*, Студентски културни центар, Београд, 1996.

7.2. Научни и стручни чланци у часописима и зборницима радова (у штампаном и електронском издању)

1. Atlagić, Siniša, “Kampanja pred američke predsedničke izbore 2012: Priča o krizi i nesposobnom rivalu”, *Politički život*, br. 6, 2012. str. 45-52.
2. Booth, Ken, “The Concept of Strategic Culture Affirmed”, in Carl G. Jacobsen (ed.), *Strategic Power: USA/USSR*, Palgrave Macmillan, London, 1990, pp. 121-128.
3. Bowen, Andrew S., Cory Welt, “Russia: Foreign Policy and U.S. Relations”, Congressional Research Service, Washington D.C., 2021, Available from: https://www.everycrsreport.com/files/2021-04-14_R46761_26786112235f8a20534ecb958b3984924c088d67.pdf, (Accessed 9 April 2025). pp. 1-59.
4. Bowen, Andrew S., Cory Welt, “Russia: Foreign Policy and U.S. Relations, Congressional Research Service”, Updated April 15 2021, Available from: <https://sgp.fas.org/crs/row/R46761.pdf>, (Accessed 20 May 2025), pp. 1-60.
5. Brands, Hal, “Barack Obama and the Dilemmas of American Grand Strategy“, *The Washington Quarterly*, vol. 39, no. 4, Winter 2017, pp. 101-125.
6. Bröning, Michael, “The Sturdy House That Assad Built, Why Damascus Is Not Cairo”, in: Foreign Affairs (ed.), *The New Arab Revolt, What Happened, What It Means, and What Comes Next*, Council on Foreign Relations, New York, 2011, pp. 200-205.
7. Brown, M. Leann, “US – Russian Relations During the Obama Presidency, From Reset to a New Cold War”, in: Richard S. Conley (ed.), *Presidential Leadership and National Security*, Routledge, New York and London, 2018. pp. 172-195.

8. Brzezinski, Zbigniew, "The Premature Partnership," *Foreign Affairs*, vol. 73, no. 2, March-April 1994, pp. 67-82.
9. Çoban, Önder, "USA – Russia Relations In The Obama Period: Reflections Of Reset Policy", *Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Dergisi*, Vol. 1, No. 2, 2021. pp. 94-110.
10. Congressional Research Service, "Strategic Arms Control After START: Issues and Options", Congress, Washington, 2010. Available from: <https://www.congress.gov/crs-product/R40084>, (Accessed 17 February 2025). pp. 1-34.
11. Desmaele, Linde, "Socialization and Path-Dependent Emulation", in: Gustav Meibauer et al., "Forum: Rethinking Neoclassical Realism at Theory's End", *International Studies Review*, 2020, pp. 1-28.
12. Dueck, Colin, "Hegemony on the Cheap: Liberal Internationalism from Wilson to Bush", *World Policy Journal*, vol. 20, no. 4, Winter, 2003-2004, pp. 1-11.
13. Dueck, Colin, "Neoclassical Realism and the National Interest: Presidents, Domestic Politics, and Major Military Interventions", in: Steven E. Lobell, Norrin M. Ripsman, and Jeffrey W. Taliaferro, *Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy*, Cambridge University Press, Cambridge, 2009, pp. 139–169.
14. Đurđević-Lukić, Svetlana, "Spoljna politika administracije Baraka Obame – nova retorika ili novi kurs", *Međunarodni problemi*, vol. LXI, no. 4, 2009, str. 455-494.
15. Flor, Patricia, "From Lisbon to Hamburg – Supporting a New Start in Conventional Arms Control in Europe", in: IFSH (Institut für Friedensforschung und Sicherheitspolitik), *OSCE Yearbook 2016*, Baden-Baden, 2017, Available from: https://ifsh.de/file/publication/OSCE_Yearbook_en/2016/Flor-en.pdf, (Accessed 9 April 2025), pp. 45-50.
16. Foerster, Schuyler, "NATO's Return: Implications for Extended Deterrence", in: Rebecca R. Moore and Damon Colleta (eds.), *NATO's Return to Europe, Engaging Ukraine, Russia, and Beyond*, Georgetown University Press, Washington DC, 2017, pp. 45-70.
17. German, Tracey, "Georgia and Ukraine", in: James Sperling and Mark Webber (eds.), *The Oxford Handbook of NATO*, Oxford University Press, Oxford, 2025, pp. 798-813.
18. Glaser, John, Trevor Thrall, "Obama's Foreign Policy Legacy and the Myth of Retrenchment", CATO working paper, 43/2017.
19. Hantington, Semjuel, "Sudar civilizacija", u Branko Milinković, Sanja Milinković (Urs), *Nacionalne manjine u međunarodnom i jugoslovenskom pravnom poretku*, Međunarodna politika i NIU Službeni list SRJ, Beograd, 1997, str. 327-350.
20. Heffter, Heinrich, "Vom Primat Der Aussenpolitik", *Historische Zeitschrift*, Bd. 171, H. 1, 1951, pp. 1-20.
21. Hopmann, P. Terrence, "Trump, Putin, and the OSCE", In: IFSH (ed.), *OSCE Yearbook*, 2018, Baden-Baden 2019, Available from: https://ifsh.de/file/publication/OSCE_Yearbook_en/2018/Hopmann-en.pdf, (Accessed 1 June 2025), pp. 39-51.
22. Jović, Dejan, "Uvod u studij realizma", u Dejan Jović (ur.), *Teorije međunarodnih odnosa, Realizam, Politička kultura*, Zagreb, 2013, str. 15-38.

23. Kimmage, Michael, "The Failure to Deter, US Policy Toward Ukraine and Russia from the End of the Cold War until February 24, 2022", in: Hal Brands (ed.), *War in Ukraine, Conflict, Strategy, and the Return of the Fractured World*, Johns Hopkins University Press, Baltimore, 2022. pp. 71-84.
24. Kirshner, Jonathan, "The tragedy of offensive realism: Classical realism and the rise of China", *European Journal of International Relations*, Vol. 18. No. 1, 2010, pp. 53-75.
25. Kitchen, Nicholas, "Neoclassical Realism as a Theory of International Politics", in Gustav Meibauer et al., "Forum: Rethinking Neoclassical Realism at Theory's End", *International Studies Review*, 2020, pp. 1-28.
26. Kuchins, Andrew C., "The Obama Administration's "Reset Button" for Russia", in: Piotr Dutkiewicz and Dmitri Trenin (eds.), *Russia, The Challenges of Transformation*, New York University Press, New York, 2011. pp. 327-354.
27. Lanoszka, Alexander, Jordan Becker, "The art of partial commitment: the politics of military assistance to Ukraine", *Post-Soviet Affairs*, vol. 39, no. 3, 2023, pp. 173-194.
28. Lindsay, James M., "Congress and Foreign Policy: Why the Hill Matters", *Political Science Quarterly*, vol. 107, no. 4, Winter, 1992-1993, pp. 607-628.
29. Lobell, Steven E., "Engaging the Enemy and the Lessons for the Obama Administration", *Political Science Quarterly*, vol. 128, no. 2, 2013. pp. 261-287.
30. Lobell, Steven E., "Threat assessment, the state, and foreign policy: a neoclassical realist model", in Steven E. Lobell, Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaferro (eds.), *Neoclassical Realism, The State, and Foreign Policy*, Cambridge University Press, New York, 2009, pp. 42-74.
31. Mearsheimer, John, „Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault: The Liberal Delusions That Provoked Putin", *Foreign Affairs*, vol. 93, no. 5, September-October 2014, pp. 77-89.
32. Meibauer, Gustav, "Introduction", in: Gustav Meibauer et al., "Forum: Rethinking Neoclassical Realism at Theory's End", *International Studies Review*, 2020, pp. 1-28.
33. Melnykovska, Inna, Rainer Schweickert and Tetiana Kostiuhenko, "Balancing National Uncertainty and Foreign Orientation: Identity Building and the Role of Political Parties in Post-Orange Ukraine", *Europe-Asia Studies*, vol. 63, no. 6, pp. 1055-1072.
34. Moore, Rebecca R., "Ukraine's Bid to Join NATO: Re-evaluating Enlargement in a New Strategic Context", in: James Goldgeier and Joshua R. Itzkowitz Shiffrinson (eds.), *Evaluating NATO Enlargement, From Cold War Victory to the Russia-Ukraine War*, Palgrave Macmillan, London, 2023, pp. 373-414.
35. Narizny, Kevin, "On Systemic Paradigms and Domestic Politics: A Critique of the Newest Realism", *International Security*, vol. 42, no. 2, pp. 155-190.
36. Nedeljković, Stevan, Dragan Živojinović, "Donald Trump 2.0: Main Challenges, Strategic Options, and the "New" Grand Strategy of the United States", *The Review of International Affairs* vol. LXXVI, no. 1193, pp. 7-35.
37. Norrlof, Carla, William C. Wohlforth, "*Raison de l'Hégémonie* (The Hegemon's Interest): Theory of the Costs and Benefits of Hegemony", *Security Studies*, Vol. 3, No. 28, 2019, pp. 422-450.

38. Nünlist, Christian, "The Legacy of Obama's Foreign Policy", *CSS Analyses in Security Policy*, 188/2016, Available from: <https://css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/pdfs/CSSAnalyse-188-EN.pdf>, (Accessed 10 October 2024), pp. 1-4.
39. Orlović, Slaviša, "Predsednički izbori u SAD: Obama ili Romni", *Politički život*, br. 6, 2012. str. 19-29.
40. Petersson, Magnus, "Partnerships", in: James Sperling and Mark Webber (eds.), *The Oxford Handbook of NATO*, Oxford University Press, Oxford, 2025, pp. 753-765.
41. Pifer, Steven, "US-Russia Relations in the Obama Era: From Reset to Refreeze?", in: IFSH (Institut für Friedensforschung und Sicherheitspolitik), *OSCE Yearbook 2014*, Baden-Baden, 2015, Available from: https://ifsh.de/file-CORE/documents/yearbook/english/14/Pifer-en_S.pdf, (Accessed 20. February 2025), pp. 111-123.
42. Putnam, Robert D., "Diplomacy and domestic politics: the logic of two-level games", *International Organization*, vol. 42, no. 3, 1988. pp. 427-460.
43. Rathbun, Brian, "A Rose by Any Other Name: Neoclassical Realism as the Logical and Necessary Extension of Structural Realism", *Security Studies*, vol. 17, no. 2, 2008, pp. 294-321.
44. Richter, Wolfgang, "Reviving Conventional Arms Control, A Contribution to Military Stability in Times of Crisis", in: IFSH (Institut für Friedensforschung und Sicherheitspolitik), *OSCE Yearbook 2016*, Baden-Baden 2017, Available from: https://ifsh.de/file/publication/OSCE_Yearbook_en/2016/Richter-en.pdf, (Accessed 17 April 2025), pp. 51-61.
45. Ripsman, Norrin M., "Neoclassical realism and domestic interest groups", in Steven E. Lobell, Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaferro (eds.), *Neoclassical Realism, The State, and Foreign Policy*, Cambridge University Press, New York, 2009, pp. 170-193.
46. Rose, Gideon, "Introduction", in: Foreign Affairs, *The New Arab Revolt, What Happened, What It Means, and What Comes Next*, Council on Foreign Relations, New York: 2011.
47. Rose, Gideon, "Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy", *World Politics*, vol. 51, no. 1, 1998, pp. 144- 172.
48. Rose, Gideon, "What Obama Gets Right, Keep Calm and Carry the Liberal Order On", *Foreign Affairs*, vol. 94, no. 5, September-October 2015.
49. Sarrote, Marry Elise, "Broken Promise - What the West Really Told Moscow About NATO Expansion", *Foreign Affairs*, vol. 93, no. 5, September-October, 2014, pp. 90-97.
50. Schmidt, Brian C., "Competing Realist Conceptions of Power", *Millenium – Journal of International Studies*, vol. 33, no. 3, 2005. pp. 523-550.
51. Schulhofer-Wohl, Jonah, "The Obama administration and civil war in Syria, 2011–2016: US presidential foreign policy making as political risk management", *Journal Of Transatlantic Studies*, vol. 19, no. 4, 2021, pp. 517–547.
52. Schweller, Randall L., "Bandwagoning for Profit, Bringing the Revisionist State Back In", *International Security*, vol. 19, no. 1, 1994. pp. 72-107.
53. Schweller, Randall L., "Neorealism's Status-Quo Bias: What Security Dilemma?", *Security Studies*, vol. 5 no. 3, 1996. pp. 90–121.

54. Schweller, Randall L., "Unanswered Threats, A Neoclassical Realist Theory of Underbalancing", *International Security*, Vol. 29, No. 2, 2004. pp. 159-201.
55. Selim, Gamal M., "The United States and the Arab Spring: The Dynamics of Political Engineering", *Arab Studies Quarterly*, vol. 35, no. 3, Special Issue: Perspectives on the Arab Uprisings (Summer 2013), pp. 255-272.
56. Shiffrinson, Joshua, "Deal or No Deal? The End of the Cold War and the U.S. Offer to Limit NATO Expansion", *International Security* vol. 40, no. 4, Spring 2016, pp. 7–44.
57. Simić, Dragan R., Dragan Živojinović, "Može biti samo jedan: Predsednički izbori u SAD i dva predsednička kandidata", *Politički život*, br. 6, 2012. str. 32-43.
58. Sinovetz, Polina, and Bettina Renz, "Russia's 2014 Military Doctrine and Beyond: Threat Perceptions, Capabilities and Ambitions", *NATO Defense College*, no. 117, 2015, Available from: https://www.files.ethz.ch/isn/192873/rp_117.pdf, (Accessed 15 May 2025), pp. 1-12.
59. Smith, Nicholas Ross, "Can Neoclassical Realism Become a Genuine Theory of International Relations?", *The Journal of Politics*, vol. 80, no. 2, 2018. pp. 1-8.
60. Sterling-Folker, Jennifer, "Realist Environment, Liberal Process, and Domestic Level Variables", *International Studies Quarterly*, vol. 41, no. 1, 1997, pp. 1–25.
61. Taliaferro, Jeffrey W., "State Building for Future Wars: Neoclassical Realism and Resource-Extractive State", *Security Studies*, vol. 15. no. 3, 2006, pp. 464-495.
62. Taliaferro, Jeffrey W., Steven E. Lobell, and Norrin M. Ripsman, "Introduction: Neoclassical realism, the state, and foreign policy", in Steven E. Lobell, Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaferro (eds.), *Neoclassical Realism, The State, and Foreign Policy*, Cambridge University Press, New York, 2009, pp. 1-41.
63. Trachtenberg, Marc, "The United States and the NATO Non-extension Assurances of 1990", *International Security*, vol. 45, no. 3, Winter 2020-21, pp. 162–203.
64. Trapara, Vladimir, "Neoklasični realizam-realizam za 21. vek", *Međunarodni problemi*, LXIX, br. 2-3, 2017, str. 227-246.
65. Trapara, Vladimir, „Različiti pristupi razumevanju rusko-ukrajinskog sukoba“, *Međunarodna politika*, god. LXXV, br. 1190, januar–april 2024. str. 125-141.
66. Walt, Stephen M., "The Progressive Power of Realism", *The American Political Science Review*, Vol. 91, No. 4, 1997, pp. 931-935.
67. Wittes, Tamara Cofman, "Regional Impact of U.S. Policy toward Iraq and Syria, Testimony for the House Foreign Affairs Subcommittee on the Middle East and North Africa", in: Dan Glickman (ed.), *Diplomacy and Extremism: Iran, ISIS and U.S. Interests in an Unraveling Middle East*, Aspen Institute, Washington D.C., 2015, pp. 57-63.
68. Wohlforth, William C., "Realism", in Christian Reus-Smit and Duncan Snidal (eds.), *The Oxford Handbook of International Relations*, Oxford University Press, New York, 2008, pp. 131-149.
69. Wojczewski, Thorsten, "Trump, Populism, and American Foreign Policy", *Foreign Policy Analysis*, vol. 16, no. 3, 2020, Available from: https://kclpure.kcl.ac.uk/ws/portalfiles/portal/112210540/REF_Trump_Populism_and_American_Foreign_Policy.pdf, (Accessed 10 May 2025), pp. 292-311.

70. Zakaria, Fareed, "Realism and Domestic Politics, A Review Essay", *International Security*, Vol. 17, No. 1, 1992. pp. 177-178.
71. Zelizer, Julian E., "Policy Revolution without a Political Transformation", in: Julian E. Zelizer (ed.), *The Presidency of Barack Obama, A First Historical Assessment*, Princeton University Press, Princeton and Oxford, 2018, pp. 1-10.
72. Zelizer, Julian E., "Reckoning with the Trumpian GOP", in: Julian E. Zelizer (ed.), *The Presidency of Donald J. Trump, A First Historical Assessment*, Princeton University Press, Princeton and Oxford, 2022, pp. 27-48.
73. Živojinović, Dragan, "Neoklasični realizam u teorijama međunarodnih odnosa", *Godišnjak Fakulteta političkih nauka*, vol. 2. br. 2. 2008. str. 367-392.
74. Циганюк, Вікторія, "Військова та гуманітарна допомога США Україні у 2014–2020 роках", *Modern Historical and Political Issues: Journal in Historical & Political Sciences*, vol. 43, 2021, pp. 104-116.
75. Милосављевић, Слађан, "Ширење НАТО на исток као детерминишући фактор руске стратегије безбедности у пост-хладноратовском међународном поретку", *Међународна политика*, година LXIII, бр. 1146, април-јун 2012, стр. 39-65.
76. Симић, Драган Р., Драган Живојиновић, „Тридесет година од пада Берлинског зида и међународни односи“, у: Драган Р. Симић, Драган Живојиновић, Стеван Недељковић, Урс., *Српско-амерички односи: тридесет година од пада Берлинског зида*, Универзитет у Београду, Факултет политичких наука, Београд, 2021, стр. 17-53.
77. Таловић, Виолета, Слађан Милосављевић, "Могућа разрешења украјинске кризе", *Српска политичка мисао*, 2-2017, стр. 169-191.

7. 3. Примарни документи

1. Committee On Foreign Relations United States Senate, "The New Start Treaty", 2010, Available from:
https://www.foreign.senate.gov/imo/media/doc/New_START_hearings_111th_Congress.pdf,
(Accessed 1 April 2025).
2. Executive Office of the President of the United States, *2017 Report on the Implementation and Enforcement of Russia's WTO Commitments*, Washington, United States Trade Representative, december 2017, Available from: <https://ustr.gov/sites/default/files/Russia-2017-WTO-Report.pdf>, (Accessed 10 February 2025).
3. Heads of State and Government, "Lisbon Summit Declaration", *North Atlantic Treaty Organization*, 20.11.2010. Available from:
https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_68828.htm?mode=pressrelease, (Accessed 1 May 2025).
4. Kennan, George F., "Long Telegram", *Foreign Relations of the United States 1946*, U. S. Government Printing Office, Washington D. C. 1969.

5. Lake, Tony – “From Containment to Enlargement, 9/21/93”, Clinton Digital Library, FOIA Marker, Department of State, European Affairs, Available from: <https://clinton.presidentiallibraries.us/items/show/9013>, (Accessed 1 May 2025).
6. Office of the Director of National Intelligence, “Background to “Assessing Russian Activities and Intentions in Recent US Elections”: The Analytic Process and Cyber Incident Attribution”, 2017. Available from: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/GOVPUB-PREX28-PURL-gpo76345/pdf/GOVPUB-PREX28-PURL-gpo76345.pdf>, (Accessed 5 May 2025).
7. Organization for Security and Co-operation in Europe, *Vienna Document, On Confidence- and Security-Building Measures*, 2011, Available from: <https://www.osce.org/files/f/documents/a/4/86597.pdf>, (Accessed 20 April 2025).
8. President Obama *on the Economy*, *The Record*, Washington D.C., 2012, Available from: <https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/obamawhitehouse.archives.gov/files/achievements/The%20Record%20-%20The%20Economy.pdf>, (Accessed 25. February 2025), pp. 1-12.
9. President of Russia Vladimir Putin, “Speech at the 70th session of the UN Assembly”, New York, 28th September, 2015, Available from: https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/d-ru/dv/dru_20151015_06/dru_20151015_06en.pdf, (Accessed 28 March 2025).
10. President of Russia, “News conference following talks between the presidents of Russia and the United States”, Available from: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/58017>, (Accessed 12 May 2025).
11. The White House, *National Security Strategy*, 2010, Washington, Available from: https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf, (Accessed 10 January 2025).
12. The White House, *National Security Strategy*, Washington D. C., Available from: <https://bidenwhitehouse.archives.gov/wp-content/uploads/2022/10/Biden-Harris-Administrations-National-Security-Strategy-10.2022.pdf>, (Accessed 13 July 2024).
13. The White House, Office of the Press Secretary, “Fact Sheet: The Prague Nuclear Agenda”, January 11, 2017. Available from: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2017/01/11/fact-sheet-prague-nuclear-agenda>, (Accessed 17 March 2025).
14. The White House, President Barack Obama, “The Administration’s Response to Russia: What You Need to Know”, December 29, 2016. Available from: <https://obamawhitehouse.archives.gov/blog/2016/12/29/presidents-response-russias-actions-during-2016-election-what-you-need-know>, (Accessed 25 May 2025).
15. The White House, *The National Security Strategy of the United States*, December 2017, Available from: <https://trumpwhitehouse.archives.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf>, (Accessed 10 July 2024)
16. The White House, *The National Security Strategy, February 2015*, Washington D.C., 2015, Available from: https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/docs/2015_national_security_strategy_2.pdf, (Accessed 15 April 2025).

17. The White House, *The National Security Strategy, May 2010*, Washington D.C., 2010, Available from: https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf, (Accessed 25. February 2025).
18. U.S. Department of Justice, Special Counsel Robert S. Mueller, III, *Report On The Investigation Into Russian Interference In The 2016 Presidential Election*, Vol. I, II, U.S. Department of Justice, Washington DC, May 2019. Available from: <https://www.justice.gov/archives/sco/file/1373816/dl?inline=>, (Accessed 10 May 2025).
19. U.S. Department of State, “Increased U.S. Cooperation with Ukraine”, Under Secretary for Public Diplomacy and Public Affairs, Press Releases, March 2014, Available from: <https://2009-2017.state.gov/r/pa/prs/ps/2014/03/223390.htm>, (Accessed 9 March 2025).
20. U.S. Department of State, “President Putin’s Fiction: 10 False Claims About Ukraine”, Under Secretary for Public Diplomacy and Public Affairs, Press Releases, March 2014, Available from: <https://2009-2017.state.gov/r/pa/prs/ps/2014/03/222988.htm>, (Accessed 9 March 2025).
21. Weber, Michael A., *The Global Magnitsky Human Rights Accountability Act*, Congressional Research Service, Washington D.C., 2021, Available from: https://www.everycrsreport.com/files/2021-12-03_R46981_27bef2822cee34e006cc098bbf1581d3d3df4449.pdf, (Accessed 10 March 2025).

7. 4. Интернет презентације

1. “Vladimir Putin: Speech and the Following Discussion at the Munich Conference on Security Policy”, Available from: <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/24034>, (Accessed 10 July 2024).
2. Amnesty International Public Statement, *Russian Federation: The authorities must stop Sergei Magnitsky’s posthumous criminal prosecution and bring to justice all those responsible for his death*, 4. april, 2012. Amnesty International, Available from: <https://www.amnesty.org/en/documents/eur46/015/2012/en/>, (Accessed 22 February 2025).
3. Boyer, Spencer P., Alina Polyakova, “The Future of Political Warfare: Russia, the West, and the Coming Age of Global Digital Competition”, The Brookings Institution, Washington, 2018. Available from: <https://www.bosch-stiftung.de/sites/default/files/publications/pdf/2018-07/Political%20Warfare.pdf>, (Accessed 12 May 2025).
4. Bugayova, Nataliya, “Lessons of the Minsk Deal: Breaking the Cycle of Russia’s War in Ukraine”, Institute for the Study of War, Washington, 2025, Available from: <https://www.understandingwar.org/sites/default/files/Minsk%20Revised%2C%20February%2011%2C%202025%20final%20PDF.pdf>, (Accessed 17 April 2025), pp. 1-17.
5. Casagrande, Genevieve, Christopher Kozak, and Jennifer Cafarella, “Syria 90-day Forecast: The Assad Regime”, Available from: https://www.understandingwar.org/sites/default/files/Syria%2090%20Day%20Forecast%2024%20FEB%202016%281%29_1.pdf, (Accessed 29 March 2025).
6. Charap, Samuel, Elina Treyger, Edward Geist, *Understanding Russia’s Intervention in Syria*, RAND Corporation, 2019, Available from:

- https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR3180.html, (Accessed 19 April 2025). pp. 1-32.
7. Council on Foreign Relations Education, “A Red Line in Syria in 2013”, Council on Foreign Relations, January 2023. Available from: <https://education.cfr.org/teach/mini-simulation/red-line-syria-2013?>, (Accessed 25 February 2025).
 8. Dueck, Colin, “The Strategy of Retrenchment and it’s Consequences”, Foreign Policy Research Institute, Philadelphia, 2015. Available from: https://www.files.ethz.ch/isn/190034/dueck_-_retrenchment.pdf, (Accessed 15 October 2025).
 9. Friedman, George, “Russia’s Search for Strategic Depth”, *Geopolitical Futures*, November 16th 2020, Available from: <https://geopoliticalfutures.com/pdfs/russias-search-for-strategic-depth-geopoliticalfutures-com.pdf>; (Accessed 11 August 2024).
 10. Goldberg, Jeffrey, “Obama Does Not Believe Invading Ukraine or Saving Assad Makes Putin ‘a Player’”, Atlantic Council, 2016, Available from: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/natosource/obama-does-not-believe-invading-ukraine-or-saving-assad-makes-putin-a-player/>, (Accessed 9 April 2025).
 11. Krastev, Ivan, Leonard Benardo, “The Unquiet American”, *The American Interest*, Available from: <https://www.the-american-interest.com/2019/02/04/the-unquiet-american/>, (Accessed 20 August 2024).
 12. Lavrov, Sergei V., “The Euro – Atlantic Region: Equal Security for All”, No. 2, 2010. *Russia in Global Affairs*, Available from: <https://eng.globalaffairs.ru/articles/the-euro-atlantic-region-equal-security-for-all/>, (Accessed 2 May 2025).
 13. Pew Research Center, “Increased Public Support for the U.S. Arming Ukraine”, 23. February 2015. Available from: <https://www.pewresearch.org/politics/2015/02/23/increased-public-support-for-the-u-s-arming-ukraine/>, (Accessed 11 April 2025).
 14. Shane, Scott, “NATO Expansion a fateful error”, *The Baltimore Sun*, March 23 1997, Available from: <https://www.baltimoresun.com/news/bs-xpm-1997-03-23-1997082040-story.html>, (Accessed 5 July 2024).

Биографија аутора

Ема Крактус је рођена 15. јула 1986. године у Кладову. Другу економску школу завршила је 2009. године у Београду. Основне и мастер академске студије из области економије завршила је у Београду, а након ових студија завршила је мастер академске студије политикологије – међународне и европске студије на Факултету политичких наука Универзитета у Београду. Академске 2017/2018. године уписала је докторске академске студије политикологије – међународне и европске студије на истом факултету и положила све предвиђене испите. На Институту за политичке студије у Београду, као докторанд, 2021. године, изабрана је у звање истраживача – сарадника. Од априла 2014. године била је запослена у Министарству привреде Републике Србије у кабинету министра, а од 2015. године рад наставља у Министарству финансија Републике Србије на радном месту саветника у кабинету министра. На предлог Министарства финансија Републике Србије 2015. године уписује се на Дипломатску академију Министарства спољних послова Републике Србије коју завршава 2016. године са просечном оценом 9,12. Од 2017. године обавља послове на радном месту вишег буџетског инспектора у Сектору за буџетску инспекцију Министарства финансија Републике Србије, где и данас ради.

Ауторка је више научних радова из области међународних односа у престижним научним часописима и зборницима:

1. Крактус, Ема и Бобан Марјановић. 2025. „Улога и значај основања Нове развојне банке БРИКС“. Српска политичка мисао;
2. Hassan, Faisal Essa Ali Abdallah, and Šaljić, Eldar, and Kraktus, Ema. 2025. „Prirodne katastrofe i njihov uticaj kritičnu infrastrukturu u Ujedinjenim Arapskim Emiratima“. Politika nacionalne bezbednosti 28 (1): 1-19.;
3. Марјановић, Бобан и Ема Крактус. 2025. „Геоекономска компонента велике стратегије Сједињених Америчких Држава у периоду између два светска рата“. Политичка ревија 83 (1): 133-161.;
4. Крактус, Ема. 2024. „Стратешко јачање дипломатског мултилатерализма посредством економског партнерства држава БРИКС“. Српска политичка мисао 88 (6): 9-24.;
5. Милошевић, Зоран и Ема Крактус. 2023. „Дунав, НАТО и стратегија Европске уније за Дунав, у: Европа и Дунав - Дунав у геополитичким стратегијама европских држава. Институт за политичке студије, Београд, стр. 29-47.;
6. Крактус, Ема и Слађана Николић. 2018. „Финансијске институције Србије од краја 19. века до почетка Другог светског рата“. Национални интерес, 32 (2). стр. 21-40.;
7. Николић, Слађана и Ема Крактус. 2017. „Women In Politics: The Role Of Angel Merkel In Managing Migrant Crisis“. 2015. Наука и друштво, Факултет политичких наука, бр. 8, 23-39.;

Учествовала је на већем броју научних конференција:

1. Међународна научна конференција „Европа и Дунав“, Институт за политичке студије, Београд, 2023. године;
2. Конференција: „Политика Сједињених Америчких Држава према региону Западног Балкана и Републици Србији“, Центар за студије Сједињених Америчких Држава Факултета политичких наука Универзитета у Београду; 2014. године;
3. Конференција „US-Serbia Partnership: How to Use History for a Better Future?“, Факултет политичких наука Универзитета у Београду, 2018. година;

4. Симпозијум: „Промена парадигме: 30 година од пада Берлинског зида и трансформација постојећих поредака“. Центар за немачке студије Факултета политичких наука Универзитета у Београду, Симпозијум је био финансиран од стране DAAD-а (Немачке служба за академску размену), Фондације Konrad Adenauer, Фондације Hans Zaidel, Факултета политичких наука и Амбасаде СР Немачке у Београду, 2019. година;

5. Конференција: “Српско-амерички односи тридесет година од пада Берлинског зида”, Центар за студије Сједињених Америчких Држава Факултета политичких наука Универзитета у Београду, 2019. година.

Научне области интересовања кандидаткиње су међународни односи и економија. Говори енглески језик.

Изјава о ауторству

Име и презиме: Ема Крактус

Број индекса: 47/2017

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

Односи Сједињених Америчких Држава и Руске Федерације у време друге администрације председника Барака Обаме, студија случаја украјинска криза (2013–2017)

- резултат сопственог истраживачког рада;
- да дисертација у целини ни у деловима није била предложена за стицање друге дипломе према студијским програмима других високошколских установа;
- да су резултати коректно наведени;
- да нисам кршила ауторска права и користила интелектуалну својину других лица.

Потпис аутора

У Београду, _____

Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада

Име и презиме аутора: Ема Крактус

Број индекса: 47/2017

Студијски програм: Докторске студије политикологије – Међународне и европске студије

Наслов рада: Односи Сједињених Америчких Држава и Руске Федерације у време друге администрације председника Барака Обаме, студија случаја украјинска криза (2013–2017)

Ментор: проф. др Драган Р. Симић

Изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предала ради похрањивања у **Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Београду**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског назива доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис аутора

У Београду, _____

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић” да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

„Односи Сједињених Америчких Држава и Руске Федерације у време друге администрације председника Барака Обаме, студија случаја украјинска криза (2013–2017)“

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предала сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Београду и доступну у отвореном приступу могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучила.

1. Ауторство (CC BY)
- 2. Ауторство – некомерцијално (CC BY-NC)**
3. Ауторство – некомерцијално – без прерада (CC BY-NC-ND)
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима (CC BY-NC-SA)
5. Ауторство – без прерада (CC BY-ND)
6. Ауторство – делити под истим условима (CC BY-SA)

Потпис аутора

У Београду, _____

1. **Ауторство.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце, чак и у комерцијалне сврхе. Ово је најслободнија од свих лиценци.
2. **Ауторство – некомерцијално.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела.
3. **Ауторство – некомерцијално – без прерада.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела. У односу на све остале лиценце, овом лиценцом се ограничава највећи обим права коришћења дела.
4. **Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада.
5. **Ауторство – без прерада.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела.
6. **Ауторство – делити под истим условима.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада. Слична је софтверским лиценцама, односно лиценцама отвореног кода.